

8459125
พ ๒๙๔๗
๘ 3

ลักษณะขัดแย้งและความขัดแย้งในพระราชนิพนธ์บทละครนอก
ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ปริญญานิพนธ์

ของ

พฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ

๑๓ ต.ค. ๒๕๒๕

สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ตอมวที่ ๒๓ พระโขนง กรุงเทพฯ ๑๑ โทร ๓๑๒๑๕๗๕ ๓๑๑๕๐๕๕

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

กุมภาพันธ์ ๒๕๒๓

ลิขสิทธิ์ เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ลักษณะซัดแย้งและความซัดแย้งในพระราชนิพนธ์บทละครนอก
ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

บทคัดย่อ

ของ

พญทัช ศุภเศรษฐศิริ

-

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง ของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

กุมภาพันธ์ ๒๕๒๓

บทคัดย่อ

ปริญญานิพนธ์เรื่องนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาลักษณะขัดแย้ง และความขัดแย้งในพระราชนิพนธ์บทละครนอกในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย หัตถ์เรื่องคือ สังข์ทอง ไกรทอง คาวี นักรบพิชัย และไชยเชษฐา โดยศึกษาในสามประเด็นใหญ่คือ ๑) ศึกษาพิจารณาลักษณะขัดแย้งในฐานะเป็นองค์ประกอบสำคัญของการสร้างพระราชนิพนธ์บทละครนอกในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ๒) ศึกษาพิจารณาความขัดแย้งและนาฏการที่เกิดขึ้นจากลักษณะขัดแย้งเหล่านั้น ๓) ศึกษาเชิงที่ความลักษณะขัดแย้งเหล่านั้นในแง่ของการสะท้อนสภาพสังคมและการแสดงโลกทัศน์ของกวี โดยใช้วิธีวิจัยเอกสารและเสนอรายงานของการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลของการศึกษาค้นคว้าสรุปได้ว่า

๑. ลักษณะขัดแย้งเป็นองค์ประกอบพื้นฐานสำคัญในการสร้าง

พระราชนิพนธ์บทละครนอกในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทั้งห้าเรื่อง ลักษณะขัดแย้งที่ปรากฏมีอยู่หลายลักษณะคือ ลักษณะขัดแย้งทางด้านตัวละคร ลักษณะขัดแย้งระหว่างตัวละครกับสิ่งแวดล้อมหรือสังคม และลักษณะขัดแย้งระหว่างเหตุการณ์ แต่ทว่าลักษณะขัดแย้งหลัก (principle contrast) คือ ลักษณะขัดแย้งทางด้านตัวละคร ซึ่งมีทั้งลักษณะขัดแย้งภายในตัวละคร

และลักษณะขัดแย้งระหว่างตัวละคร จุดที่ถกกันว่ามาสร้างเป็นลักษณะขัดแย้งของตัวละครก็คือ บุคลิกลักษณะ พฤติกรรม ความคิด และอารมณ์

๒. ลักษณะขัดแย้งที่ปรากฏเหล่านั้นล้วนมีความประสานสัมพันธ์กันอย่างเป็นปึกแผ่น มีความเชื่อมโยงกันตลอดทั้งเรื่อง และช่วยเสริมให้แนวคิดอันเป็นแก่นเรื่องเด่นชัดขึ้น ตลอดจนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งและนาฏการในเรื่องด้วย

๓. ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากลักษณะขัดแย้งในเรื่องนั้นมีทั้ง ความขัดแย้งภายนอก (External conflict) ความขัดแย้งภายใน (Internal conflict) และความขัดแย้งทางสังคม (social conflict)

๔. ลักษณะขัดแย้งที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ทั้งห้าเรื่องนั้น ล้วนมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับชีวิตจริง หรือมีปรากฏในสังคมจริงของกวีอย่างเด่นชัด กวีแสดงโลกทัศน์ต่อลักษณะขัดแย้งเหล่านั้นไว้อย่างน่าสนใจ โลกทัศน์ดังกล่าวนี้บางประการเป็นโลกทัศน์ที่สอดคล้องกับความคิด ความรู้สึกร่วมสมัย แต่บางประการก็เป็นโลกทัศน์ที่มีลักษณะเป็นแบบเฉพาะตน

จากการศึกษาพิจารณาลักษณะขัดแย้งนี้ ทำให้เราเข้าใจโครงสร้าง และลักษณะเนื้อหาในพระราชนิพนธ์บทละครนอกทั้งห้าเรื่องได้แจ่มชัดขึ้น และจากการศึกษาตีความลักษณะขัดแย้งเหล่านั้นช่วยให้เราเข้าใจว่า พระราชนิพนธ์บทละครนอกทั้งห้าเรื่องมิได้สร้างขึ้นเพื่อความบันเทิงอย่างเดียว แต่ทว่าประกอบด้วยการเสนอข้อเท็จจริงอันมีสาระและชวนคิดต่าง ๆ ที่น่าสนใจอีกด้วย

Contrast and Conflict in King Rama II's Lakhon-Nok

AN ABSTRACT

BY

PRIT SUPASETSIRI

Presented in partial fulfilment of The requirements

for the Master of Education Degree

Sri Nakharinwirot University

February, 1980

Abstract

The main purpose of this thesis was to examine the contrasts in King Rama's plays "Lakorn Nok". Sangthong, Kraithong, Maneephichai, Khawee, and Chaiyachate. This study concluded that

1. Contrast is one of the most important elements in creating these five Lakorn Nok of King Rama II. The contrasts can be found in different aspects the contrast of the characters, the contrast between the characters and the social order, and the contrast dictated by external events. However the principal contrast is the contrast of the characters - both within a single character and between two or more characters. The contrast created by the playwright is shown in the characters' personalities, behaviors, thoughts and emotions.

2. The contrasts are neatly and harmoniously woven so that a single theme runs through the entire play. These contrasts are also the essential elements that lead to the conflict and the action in the play.

3. Conflicts are derived from the contrasts of characters in the play - internal conflicts within one character, external conflict between two characters, and social conflicts.

4. Contrasts found in the five plays of King Rama II are ones derived from real life. The contrasts are of the type that occur in the real world. The playwright expresses his view of these contrasts in a fascinating manner. Some of these views are in harmony with the

thoughts and feelings which were common during that historical period. But some views exhibit purely individual characteristics.

Having studied these contrasts, we can understand the structure and content of these five plays more clearly. Also, studying these contrasts will help us understand that the five plays were written not only for entertainment but also for factual matters, practical wisdom, and interesting ideas.

คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำวันสัปดาห์พิจารณาปัญญานิพนธ์ฉบับนี้แล้วเห็นสมควร
รับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิตของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

.....ประธาน
.....กรรมการ
.....กรรมการ

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนได้รับความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจากผู้ช่วยศาสตราจารย์
ยุพร แสงทักษิณ ประธานกรรมการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์โมรี ชื่นสำราญ และอาจารย์
สมเกียรติ คูทวีกุล กรรมการ ทั้งสามท่านได้กรุณาให้คำแนะนำ และแก้ไขข้อบกพร่อง
ต่างๆ จนปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จเป็นรูปเล่มอย่างสมบูรณ์

นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้รับความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจากอาจารย์และเจ้าหน้าที่
หลายท่านในมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา อาทิเช่น ผู้ช่วยศาสตราจารย์
เทียนมณี บุญจุน อาจารย์บุญเกิด ควรรหาเวช กุณฑิณี ไวยวุฒิ เป็นต้น

ผู้เขียนมีความซาบซึ้งในความช่วยเหลือ และความห่วงใย ของทุก ๆ ท่าน
ทั้งที่กล่าวนามและมีที่กล่าวนาม จึงขอขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ ที่นถวย

พฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ

สารบัญ

บท

หน้า

๑. บทนำ.....	๑
ภูมิหลัง	๑
ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า	๑๑
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	๑๒
สมมติฐานในการศึกษาค้นคว้า	๑๒
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	๑๓
ข้อตกลงเบื้องต้นในการศึกษาค้นคว้า	๑๔
คำจำกัดความศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า	๑๔
วิธีการในการศึกษาค้นคว้า	๑๕
๒. ทฤษฎีและเอกสารอ้างอิงที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา	๑๖
ความหมายและที่มาของคำว่าลักษณะขัดแย้ง	๑๖
ลักษณะขัดแย้งในวรรณกรรม	๒๓
ความขัดแย้งในวรรณกรรม	๓๔
๓. ผลการวิเคราะห์	๕๐
แนวคิดอันเป็นแกนเรื่อง	๕๐
ลักษณะขัดแย้งของตัวละคร	๕๑
ลักษณะขัดแย้งภายในตัวละคร	๕๒

ลักษณะขัดแย้งทางค่านิยมบุคลิกลักษณะ	๕๒
ลักษณะขัดแย้งทางค่านิยมพฤติกรรม	๘๔
ลักษณะขัดแย้งทางค่านิยมอารมณ์ ความคิด และความรู้สึก .	๑๑๖
ลักษณะขัดแย้งระหว่างตัวละคร	๑๑๕
ลักษณะขัดแย้งระหว่างเผ่าพันธุ์	๑๑๖
ลักษณะขัดแย้งระหว่างบุคลิกลักษณะ	๑๒๒
ลักษณะขัดแย้งระหว่างพฤติกรรม	๑๓๗
ลักษณะขัดแย้งระหว่างอารมณ์ .	๑๔๕
ลักษณะขัดแย้งระหว่างความคิด และทัศนคติของตัวละคร	๑๖๒
ลักษณะขัดแย้งระหว่างตัวละครกับสังคม	๑๖๕
ลักษณะขัดแย้งระหว่างตัวละครกับสิ่งแวดล้อม	๑๖๗
ลักษณะขัดแย้งระหว่างเหตุการณ์	๑๗๑
ความขัดแย้ง และนาฏการที่เกิดขึ้นจากลักษณะขัดแย้ง ..	๑๗๔
ความขัดแย้งภายนอก	๑๗๕
ความขัดแย้งทางกายภาพ	๑๗๖
ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับอำนาจเหนือธรรมชาติ	๑๗๘
ความขัดแย้งทางสังคม	๑๘๒
ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับตัวละคร	๑๘๓
ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับสังคม	๒๐๕
ความขัดแย้งภายใน	๒๑๘

โลกทัศน์ของกวีและสภาพสังคม พิจารณาจากประเด็น	
ลักษณะขัดแย้ง	๒๒๐
ลักษณะขัดแย้ง ระหว่าง เป้าพันธุ	๒๒๑
ลักษณะขัดแย้งทางค่านิยมลักษณะและพฤติกรรมของ	
ตัวละคร	๒๒๘
การพิจารณาบุคคล	๒๒๘
การอวดตน	๒๓๒
ทัศนคติอภิปรัชญา	๒๓๖
ความอิจฉาริษยา	๒๔๑
ความโลภและความหลง	๒๔๕
ความดีและความชั่ว	๒๔๕
๔. สรุปผล และข้อเสนอแนะ	๒๕๖
บรรณานุกรม	๒๖๕

บทที่ ๑

บทนำ

ภูมิหลัง

วรรณคดีเป็นสมบัติอันมีค่ายิ่งของสังคม นักปราชญ์และผู้รู้ทั้งหลายต่างพากันลงความเห็นว่า วรรณคดีเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม เป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงความเจริญของแต่ละชาติ ประเทศที่มีวรรณคดีย่อมเป็นประเทศที่เจริญแล้ว ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ กล่าวถึงวรรณคดีไว้ว่า

วรรณคดีเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมหรือระบบชีวิตของชุมชน... ทุกสังคมทุกชุมชนมีวรรณคดีในรูปใดรูปหนึ่งแล้วแต่ระดับและลักษณะความเจริญของชุมชนและสังคมนั้น ๆ สังคมกรีกเป็นสังคมที่เจริญทางศิลปวิทยาการเกือบทุกสาขา... สังคมโรมเจริญทางการทหาร กฎหมายและบริหาร สังคมนั้นก็ไม่ว่าวรรณคดี สังคมอินเดียเจริญทางปรัชญา ทางจิต ก็มีวรรณกรรมชั้นวิเศษ สังคมจีน ญี่ปุ่นก็เช่นกัน สังคมตะวันตกในปัจจุบันเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี หรือวิทยาศาสตร์ประยุกต์ก็มีวรรณคดีเปี่ยมยิ่งอีก (ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ๒๕๑๙ : ๑)

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า วรรณคดีของทุกชาติ ทุกภาษาและในทุกยุค
ทุกสมัยต่างล้วนเป็นงานสร้างสรรค์ของมนุษย์ และจุดมุ่งหมายของผู้สร้างงานทาง
วรรณคดีนั้นอยู่ที่การสื่อ "สาร" ซึ่งอาจจะเป็นความคิด ความเชื่อ ทัศนะ
คานิยม ประสบการณ์ ฯลฯ ไปสู่ผู้อ่านหรือผู้รับสารนั่นเอง ทั้งนี้การสื่อ "สาร"
เหล่านั้นอาจจะเป็นไปโดยจิตสำนึก หรือจิตใต้สำนึกก็ได้ อย่างไรก็ตามผลที่ผู้อ่าน
หรือผู้รับสารจะได้รับคือ อารมณ์สะเทือนใจ จินตนาการ ความสนุกเพลิดเพลิน
ความคิดหรือความรู้ เป็นต้น แต่ทว่าผู้รับสารจะได้รับผลประโยชน์ในแต่ละด้าน
มากหรือน้อยเพียงใดโดยขึ้นอยู่กับรูปแบบและประเภทของวรรณคดี

วรรณคดีในแต่ละยุคแต่ละสมัยของสังคมใด ถ้าตกทอดมาสู่คนรุ่นหลังก็
ย่อมกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีค่ายิ่งของสังคมนั้น และในฐานะที่เป็นมรดก
ทางวัฒนธรรม วรรณคดีย่อมพร้อมไปด้วยคุณค่าต่าง ๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็น
ด้านสุนทรียศาสตร์ ภาษาศาสตร์ จริยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ฯลฯ ทั้งนี้ผู้เขียน
ชาวยุทธทางวรรณคดีหลายท่านได้แสดงความเห็นไว้ เช่น เสรีบุรโกเทศ และนาคะ
ประทีป กล่าวถึงคุณค่าทางวรรณคดีไว้ว่า

วรรณคดีเป็นเสบียงกระเจกเงาฉายให้เห็นชีวิต และความเป็นอยู่จริงซ่อนเร้น
อยู่ในร่างกายของคนและในชาติซึ่งสำคัญออกมาให้ปรากฏเป็นวัฒนธรรม
วรรณคดีที่สูงเป็นเครื่องชักเลลาอัชฌาตย์ และกล่อมอารมณ์ให้หายความหมัก
หมนหมก หมุน หมุนจิตใจให้มองแผ้วช้านานและร่าเริงใจในวิถีที่ตองสาระวน
อยู่กับการทำงานอาชีพอันจำเป็น ให้ได้เห็นแง่คิดและความจริงให้กว้างขวาง

ออกไป (พระยาอนุমানราชชน และพระสารประเสริฐ ๒๔๑๕ : ๑๔)

เราจะเห็นว่าวรรณคดีมีความใกล้ชิดกับชีวิตมนุษย์ จนอาจกล่าวได้ว่า วรรณคดีนั้นเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ ทั้งยังเป็นสิ่งที่มีค่ายิ่งในการศึกษาหาความรู้ในด้านความเป็นไป หรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ ทั้งนี้ เพราะเนื้อเรื่องของวรรณคดี ก็คือการกระทำและพฤติกรรมของมนุษย์ซึ่งกล่าวถึงความชั่ว ความดี ความสมหวัง ความผิดหวัง ความวิหยาอาฆาต การแพ้นะ ฯลฯ ซึ่งเป็นเรื่องที่ป็นอยู่ในชีวิตจริงทั้งสิ้น

ซีเซโร (Cicero) นักปราชญ์ชาวโรมันกล่าวถึงผลดีที่พึงได้รับจากการศึกษาวรรณคดีไว้ว่า

การศึกษาวรรณคดีให้ความเจริญแก่ผู้เยาว์ ให้ความบันเทิงแก่ผู้เฒ่า เป็นอารมณ์แห่งความนั้คง เป็นเครื่องบันเทิงทุกข์ เป็นความชื่นบานแห่งบ้าน ไม่เป็นที่ชิงชังในต่างถิ่น ไม่ละทิ้งเราทั้งในเวลากลางคืนและกลางวัน ทั้งในยามเดินทาง และพักผ่อน (เปลื้อง ณ นคร ๒๕๑๕ : ๑๘)

ศาสตราจารย์ดิคเคสัน (Prof. Dickason) ผู้เชี่ยวชาญทางวรรณคดีอเมริกันก็เสนอความคิดไว้ว่า "วรรณคดีเป็นผู้นำให้ตัวฟรีแก่เราที่จะท่องเที่ยวไปในทุกประเทศ ได้เห็นวัฒนธรรมของประเทศนั้น ๆ ทุกยุคทุกสมัย

วรรณคดีเป็นเครื่องทำให้เราเข้าใจตัวเองและสมัยของเราดีขึ้น วรรณคดีนับเป็น
 หายาทของทุกยุคทุกสมัย (เทือก กุสุมา ณ อยุธยา ๒๕๑๒ : ๔๓๘)

เจตนา นาควัชร แสดงความเห็นไว้ในทำนองเดียวกันว่า "วรรณคดี
 แสดงให้เห็นถึงชีวิตในแง่มุมต่าง ๆ และในขณะที่เดียวกันก็สามารถที่จะสกัดเอาแก่น
 แท้ของสิ่งคนนั้นออกมาให้เห็นได้ (เจตนา นาควัชร ๒๕๑๔ : ๑๓)

เมื่อวรรณคดีมีความสำคัญและก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ศึกษาอย่างมาก
 เราจึงควรหันมาสนใจศึกษาวรรณคดีกันอย่างจริงจังและศึกษาอย่างลึกซึ้ง แต่การ
 ที่เราจะศึกษาหรือพิจารณาวรรณคดีได้อย่างลึกซึ้งนั้นเราจะต้องมีระเบียบวิธีที่ใช้
 โดยเฉพาะวิธีการนั้นก็คงจะได้แก่วิธีการต่าง ๆ ในขอบข่ายของวิชาวรรณคดี
 วิจารณ์นั่นเอง ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ กล่าวถึงวิชาวรรณคดีวิจารณ์ไว้ว่า
 "การเรียนวิชาวรรณคดีวิจารณ์ คือ การเรียนรู้ถึงชีวิตมนุษย์ในเชิงสุนทรียภาพใน
 เชิงภาษา เราเรียนวรรณคดีวิจารณ์เพื่อเราจะเข้าถึงวรรณคดี... นอกจากนี้
 เรายังต้องเรียนศิลปะอีกแขนงหนึ่งบวกเข้าไปด้วยคือ ศิลปะการสร้างสรรค
 วรรณคดี" (ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ๒๕๑๓ : ๒)

ผู้ที่ศึกษาหรือผู้ที่สนใจวรรณคดี ควรจะมีความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวกับการ
 วิจารณ์วรรณคดี เพราะจะช่วยให้ผู้ศึกษาเข้าใจถึงลักษณะของวรรณคดีเรื่องนั้น ๆ
 ได้อย่างดี โดยวิธีนี้ผู้ศึกษาจะเกิดทัศนคติที่ดีต่อวรรณคดีเท่านั้น ทั้งยังจะช่วยแก้
 ปัญหาเรื่องข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างผู้สร้างวรรณคดีกับผู้วิจารณ์หรือผู้ศึกษาอีกด้วย

วิทย์ ศิวะศรียานนท์ กล่าวถึงการวิจารณ์วรรณคดีไว้ว่า

นักปราชญ์ทั้งหลายได้เห็นพ้องต้องกันว่าวรรณคดีไม่ใช่เอกเพรสชั่น (Expression) ไม่ใช่การแสดงออกอย่าง เดี่ยวหากเป็นสื่อสัมพันธ์ เป็นการแสดงความรู้ ความรู้สึก ความนึกคิด ตลอดจนจินตนาการและ ประสบการณ์ของชนเก่าแก่และผู้อื่นด้วย ด้วยเหตุนี้วรรณคดีจึงจำเป็นต้อง มีการวิจารณ์เป็นเครื่องทดสอบ หรือเป็นเครื่องวัดว่าในการแสดงความรู้ สึกนึกคิด จินตนาการและประสบการณ์ของนักประพันธ์แต่ละคนนั้นเป็นผล สำเร็จเพียงใด แค่ไหน หรือไม่ (วิทย์ ศิวะศรียานนท์ ๒๕๑๙ : ๕๒)

บรรจง บรรเจอดศิลป์ กล่าวว่า "อันที่จริงการวิจารณ์วรรณคดีเป็น ของคู่กับงานสร้างสรรค์ทางวรรณคดี ถ้าหากเราถือว่าวรรณกรรมต่าง ๆ เป็น งานสร้างสรรค์อย่างหนึ่ง บทวิจารณ์วรรณกรรมต่าง ๆ ก็ควรจะถือเป็นงาน สร้างสรรค์อย่างหนึ่งเช่นเดียวกัน (บรรจง บรรเจอดศิลป์ ๒๕๑๙ : ๑๐)

การวิจารณ์วรรณคดีนั้นมิได้เป็นของใหม่สำหรับประเทศทางตะวันตกเลย ทั้งนี้เพราะว่าเราเห็นคุณค่าของการวิจารณ์วรรณคดี หรือการศึกษาวรรณคดีมา นานนับเป็นร้อย ๆ ปีแล้ว แต่ทว่าในประเทศไทยเราเพิ่งหันมาให้ความสนใจ กับงานด้านการวิจารณ์และการศึกษาวรรณคดีนี้ไม่มากนัก จึงทำให้วงการศึกษาวรรณคดีของไทยไม่กว้างเท่าที่ควร

อย่างไรก็ตามว่าวงการศึกษ และการวิจารณ์วรรณคดีในประเทศของ
เรายังไม่กว้างขวางเท่าที่ควร แต่ว่าเรื่องระเบียบวิธี แนวคิด ซึ่งใช้ในการ
ศึกษาและวิจารณ์วรรณคดีของเรา ในปัจจุบันก็พัฒนาต่างไปจากสมัยโบราณมาก
ขึ้น คงจะเห็นได้จากที่ สิทธา พินิจภูวนทล กล่าวถึงการศึกษาวรรณคดีในสมัย
โบราณไว้ว่า

การศึกษาวรรณคดีแต่สมัยโบราณมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำความรู้จักเท่านั้น วิธีการ
ศึกษาก็ใช้วิธีการพิจารณาด้วยตนเอง (introspection) เป็นส่วนใหญ่...
ขอบเขตของการทำความรู้จักก็อยู่ในวงแคบ ๆ คือ ใหรู้เนื้อเรื่องว่าเกิดขึ้น
อย่างไร จบอย่างไร นอกจากนั้นก็สนใจเรื่องการเรียนเรียงถ้อยคำตาม
หลักไวยากรณ์ สนใจถ้อยคำ และการแต่งให้ถูกต้องตามแบบแผนที่วางไว้
การศึกษาวรรณคดีสมัยโบราณไม่มุ่งที่จะเข้าใจองค์ประกอบต่าง ๆ ของเรื่อง
(สิทธา พินิจภูวนทล ๒๕๑๕ : ๘๖)

จากข้อความดังกล่าวนี้ถ้าเราพิจารณาเปรียบเทียบกับวิธีการ ความคิด
และความรู้ในการศึกษาวรรณคดีในปัจจุบัน จะเห็นว่าขณะนี้เรามีหลักเกณฑ์ และ
แนวทางที่ใช้ในการศึกษาอย่างกว้างขวาง เช่น การศึกษาวรรณคดีในคำาน
สุนทรียภาพ การศึกษาวรรณคดีโดยใช้ความรู้ทางชีวประวัติของกวี หลักจิตวิทยา
สังคมวิทยา หรือปรัชญาสาขาใดสาขาหนึ่ง มาช่วยในการอธิบาย และตีความ
"สาร" ที่ปรากฏในวรรณคดีเหล่านั้น ตลอดจนการศึกษาวรรณคดีในเชิงเปรียบเทียบ

เรื่องระเบียบวิธีในการศึกษาวรรณคดีนั้น ที่จริงแล้วเราไม่จำเป็นต้อง
ยึดมั่นกับกฎเกณฑ์แน่นอน หรือทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งในการศึกษาเสมอไป เรา
อาจจะนำเอากฎเกณฑ์หรือทฤษฎีที่แปลกใหม่ของชาติอื่นมาใช้กับวรรณคดีของเรา
บ้างก็ได้ หากว่ากฎเกณฑ์หรือทฤษฎีนั้นเป็นหลักสากล ลาฟคาดีโอ เฮอร์น
(Lafcadio Hearn) แสดงความคิดไว้ว่า "หลักเกณฑ์ชั้นสูงของวรรณคดี
นั้นเป็นหลักสากลนำมาใช้ได้เป็นอย่างดีเท่า ๆ กันแก่ภาษาทุกภาษาภายใต้
ดวงอาทิตย์ ไม่มีอะไรขัดแย้งเกี่ยวกับการสร้างสรรค์เพราะหลักเกณฑ์สากล
เหล่านี้ จะต้องทั่วไปแต่ด้วยความจริง และยืนยันว่าความจริงแล้วย่อมเป็น
ความจริงทุกหนทุกแห่งไม่ว่าจะไข่พบในภาษาใด"

มาร์ลีส เค. เดนซีเจอร์ (Marlies K. Danziger) และ
คัมบลิว สตาซี จอห์นสัน (W. Stacy Johnson) กล่าวไว้ในหนังสือ An
Introduction to Literary Criticism ว่า

ความคิดแพร่หลายที่สุดประการหนึ่งในการวิจารณ์วรรณคดีปัจจุบัน ก็คืองาน
ทุกชิ้นมีเอกภาพที่ซับซ้อน (Complex unity) ซึ่งประกอบด้วยการผสม
ผสานของความตึงเครียด (Tensions) ลักษณะขัดแย้ง (Contrasts)
ความตรงกันข้าม (Oppositions) และความเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกัน
(Contradictions) เข้าไว้ด้วยกัน (Danziger and Johnson)

มองในแง่การศึกษาวรรณคดี จึงต้องอาศัยการวิเคราะห์ หรือการ
แยกแยะองค์ประกอบต่าง ๆ ตามโครงสร้างของงานประเภทรูปนั้น ๆ ออกมาให้
ละเอียดถี่ถ้วนที่สุด วิธีการเช่นนี้จะทำให้เราเข้าใจ "สาร" ที่ปรากฏอยู่ใน
วรรณคดีต่าง ๆ ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ในบรรดาองค์ประกอบต่าง ๆ ในวรรณคดีนั้น ลักษณะขัดแย้ง
(Contrast) นับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอันหนึ่ง ทั้งนี้เพราะลักษณะขัดแย้ง
ในด้านต่าง ๆ ซึ่งปรากฏในวรรณคดีนั้น ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นพื้นฐานของความ
ขัดแย้ง (Conflict) ด้วย เพราะว่าเมื่อตัวละครมีลักษณะทางด้านความคิด
ค่านิยม โลกทัศน์ แตกต่างไปจากตัวละครอื่น ๆ หรือแตกต่างไปจากระบบ
ค่านิยมของสังคม ตัวละครก็ย่อมจะต้องต่อสู้ (Struggle) เพื่อที่จะขจัดลักษณะ
ขัดแย้งเหล่านั้น หรืออาจกล่าวได้ว่าลักษณะขัดแย้งเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความ
ขัดแย้ง เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดเหตุการณ์ (action) ด้วย

เราจะเห็นว่าลักษณะขัดแย้งเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญอันหนึ่งใน
การสร้างสรรค์วรรณกรรม ไม่ว่าจะเป็นวรรณกรรมประเภทใด นับตั้งแต่บท
กวีสั้น ๆ ไปจนถึงวรรณกรรมที่เป็นเรื่องราว จากเหตุผลนี้เรื่องลักษณะขัดแย้ง
จึงนับเป็นเรื่องที่นาศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ประกอบกับ ลาฟคาติโอ เฮอรัลด์
(Lafcadio Hearn) ได้ให้ความเห็นว่า "การศึกษามีได้เป็นผู้สร้างคนให้
เป็นนักเขียนผู้ยิ่งใหญ่ แต่ตรงกันข้ามนักเขียนผู้ยิ่งใหญ่มีความสำคัญต่อการ
ศึกษามาก" (ลาฟคาติโอ เฮอรัลด์ ๒๕๑๐: ๘๖)

✓ ผู้เขียนเห็นว่ากวีผู้ยิ่งใหญ่ในวงวรรณกรรมไทยนั้นก็มีอยู่หลายท่านด้วยกัน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยก็ทรงเป็นกวีพระองค์หนึ่ง พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์วรรณกรรมไว้หลายเรื่อง ในบรรดาบทพระราชนิพนธ์เหล่านั้น พระราชนิพนธ์บทละครนอกของพระองค์นับเป็นผลงานทางวรรณกรรมที่น่าศึกษาอยู่ไม่น้อย แม้ว่าพระราชนิพนธ์บทละครนอกจะเป็นผลงานทางวรรณกรรมที่ได้เค้าโครงเรื่องของเดิมมากก็ตาม แต่ทว่าก็เป็นเรื่องที่พระองค์ทรงเลือกมาแล้วทั้งสิ้น ทั้งนี้เพราะว่าในบรรดาบทละครนอกสมัยกรุงเก่านี้มีอยู่จำนวนมากมาย แต่พระองค์ท่านทรงเลือกเรื่องที่พระองค์ทรงเห็นว่าดีมาพระราชนิพนธ์ไว้เพียง ๕ เรื่องเท่านั้น คือ เรื่องสังข์ทอง คาวี มณีพิชัย ไชยเชษฐ และไกรทอง

นอกจากนี้เมื่อพระองค์ทรงนำเอาเค้าโครงเรื่องเดิมมาแล้ว ก็หาได้ทรงพระราชนิพนธ์เหมือนของเดิมหมดทุกประการไม่ พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์เป็นแบบของพระองค์เอง เพียงแต่มีโครงเรื่องส่วนใหญ่เหมือน หรือใกล้เคียงกับของเดิมเท่านั้น เหตุนี้เองหากเรานำบทพระราชนิพนธ์ทั้ง ๕ เรื่องของรัชกาลที่ ๒ ไปศึกษาเปรียบเทียบกับสำนวนฉบับกรุงเก่า จะพบว่ามีความแตกต่างกันอยู่หลายประการทีเดียว ✓

ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้เขียนจึงได้นำเอาพระราชนิพนธ์บทละครนอกในรัชกาลที่ ๒ มาศึกษาพิจารณาลักษณะขัดแย้งที่ปรากฏ

อย่างไรก็ตามการวิเคราะห์และพิจารณาตัวลักษณะขัดแย้งในฐานะที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของการสร้างพระราชนิพนธ์บทละครนอกในรัชกาลที่ ๒ เพียงประเด็นเดียวเท่านั้น ผู้เขียนเห็นว่ายังไม่สมบูรณ์ เพราะลักษณะขัดแย้ง

เหล่านั้นมีผลต่อการสร้างความขัดแย้ง และนาฏการต่าง ๆ ในวรรณคดี ตลอดจน
 จนลักษณะขัดแย้งที่ปรากฏในวรรณคดีนั้น ย่อมมีความสัมพันธ์กับลักษณะขัดแย้งของ
 ชีวิตคนและสังคมจริง ๆ ในสมัยของกวี ทั้งนี้เพราะไม่ว่าจะเป็นกวีใดและไม่ว่า
 จะเป็นยุคใด สมัยใด กวีจะตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม หรือสภาพของ
 สังคม ดังนั้นแม้ว่ากวีจะพยายามหลีกเลี่ยง หรือพยายามวางตนประหนึ่งมิได้อยู่
 ในวงสังคมนั้น ดังนั้นแม้ว่ากวีจะพยายามหลีกเลี่ยง หรือพยายามวางตนประหนึ่งมิ
 ได้อยู่ในสังคมนั้น ในขณะที่พนธ์งานชิ้นต่าง ๆ เพียงใดก็ตาม ความคิด ความ
 รู้สึก ค่านิยมตามลักษณะของบุคคลที่เป็นสมาชิกร่วมสมัยของสังคมนั้นก็อดที่จะ
 ปรากฏออกมาไม่ได้ อนึ่ง วรรณคดียังมีลักษณะเป็นเรื่องราวของชีวิตหรือเป็นสิ่งที่
 สะท้อนภาพชีวิตของมนุษย์และสัตว์โลกให้ผู้อ่านได้เห็น เมื่อเป็นเช่นนั้นปัญหา
 สังคมและสภาพความเป็นอยู่ในสมัยนั้น ๆ ก็ย่อมปรากฏออกมาด้วย

นอกจากนี้ในฐานะที่กวีเป็นปัจเจกบุคคลซึ่งมีความรู้ และประสบการณ์
 ในชีวิต กวีย่อมไม่เพียงแต่ถ่ายทอดความเป็นไปของยุคสมัยเท่านั้น แต่กวีย่อม
 แสดงความคิดเห็น และทัศนะของตนต่อเรื่องเหล่านั้นลงไปในงานของตนด้วย
 เป็นต้นว่า ทัศนะต่อความดี ความชั่ว ความรัก โศกชะตา การสงคราม ฯลฯ
 ทัศนะของกวีเช่นนี้เราเรียกว่า โลกทัศน์ ดังนั้นเมื่อกวีก้าวถึงลักษณะขัดแย้งต่าง ๆ
 ในงานของตน กวีย่อมจะแสดงโลกทัศน์ของตนที่มีต่อลักษณะขัดแย้งเหล่านั้นไว้ด้วย
 เมื่อเป็นเช่นนี้ประเด็นต่าง ๆ ดังกล่าวจึงนับว่าเป็นประเด็นที่น่าสนใจอย่างยิ่ง

ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า

๑. เพื่อศึกษาพิจารณาลักษณะขัดแย้ง (Contrast) ว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างพระราชนิพนธ์บทละครนอกในรัชกาลที่ ๒

๑.๑ แนวคิดของเรื่อง

๑.๒ ตัวละคร

๑.๒.๑ ภายในตัวละคร เช่นระหว่างบุคลิกลักษณะกับ

พฤติกรรม อารมณ์กับพฤติกรรม เป็นต้น

๑.๒.๒ ระหว่างตัวละครกับตัวละคร ในด้านพฤติกรรม

บุคลิกลักษณะ อารมณ์ ทัศนคติ ค่านิยม เป็นต้น

๑.๒.๓ ระหว่างตัวละครกับสังคม หรือสิ่งแวดล้อม

๒. เพื่อศึกษาพิจารณาความขัดแย้ง (Conflict) และนาฏการ (Action) ที่เกิดขึ้นอันเป็นผลเนื่องมาจากลักษณะขัดแย้งดังกล่าว โดยพิจารณาความขัดแย้งในด้านต่อไปนี้

๒.๑ ความขัดแย้งภายนอก (External Conflict)

๒.๒ ความขัดแย้งภายใน (Internal Conflict)

๒.๓ ความขัดแย้งทางสังคม (Social Conflict)

๓. เพื่อศึกษาพิจารณาและตีความลักษณะขัดแย้งในแง่ต่อไปนี้

๓.๑ การสะท้อนความเป็นไปของสังคมในยุคสมัยนั้น

๓.๒ การแสดงโลกทัศน์ของกวีที่มีต่อสังคมไทยในยุคนั้น ๆ

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

๑. ทำให้ทราบว่าลักษณะขัดแย้งเป็นองค์ประกอบสำคัญอันหนึ่งในการสร้างพระราชนิพนธ์บทละครนอกในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
๒. ทำให้สามารถเข้าใจลักษณะขัดแย้งว่า มีลักษณะเป็นอย่างไร และมีความสำคัญต่อการสร้างวรรณกรรมอย่างไร ตลอดจนทำให้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะขัดแย้งและการเกิดนาฏกรรมในวรรณกรรมเหล่านั้นได้
๓. ทำให้เข้าใจสภาพสังคมไทย และโลกทัศน์ของกวีที่มีต่อปัญหาต่าง ๆ ของสังคมสมัยนั้น ๆ เท่าที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมที่นำมาศึกษา โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับลักษณะขัดแย้ง
๔. เป็นประโยชน์ต่อวงการศึกษาวรรณกรรมไทยในแง่วรรณคดีวิจารณ์ และวรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นต้น

สมมติฐานในการศึกษาค้นคว้า

๑. ลักษณะขัดแย้ง เป็นองค์ประกอบสำคัญในพระราชนิพนธ์บทละครนอกในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
๒. ลักษณะขัดแย้งเหล่านั้นเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง และนาฏกรรมในเรื่อง จนสามารถมองเห็นได้

๓. ลักษณะขัดแย้งเหล่านั้นสามารถตีความในแง่ของการสะท้อนภาพสังคมในยุคนั้น และแง่การแสดงโลกทัศน์ของกวีได้

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

๑. ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ จะศึกษาเฉพาะเรื่องลักษณะขัดแย้งที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์แต่ละครนอกในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ตามประเด็นต่าง ๆ ที่ได้ระบุไว้ในความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้าเท่านั้น

๒. พระราชนิพนธ์ที่ผู้เขียนจะนำมาศึกษานั้นก็มีดังนี้

- ก. สังข์ทอง ตั้งแต่กำเนิดพระสังข์ ถึงตอนท้าวศวันลตามพระสังข์
- ข. ไชยเชษฐ์ ตั้งแต่ตอนนางสุวิธยาถูกขับไล่ออก ถึงตอนอภิเษกไชยเชษฐ์
- ค. ไกรทอง ตั้งแต่ตอนนางวิมลลดาตามไกรทองมาจากถ้ำ ถึงตอนไกรทองตามนางวิมลลดากลับไปถ้ำ
- ง. คาวี ตั้งแต่ตอนท้าวแสนนุราชหานางผอมหอม ถึงตอนคาวีรบไวยทัต
- จ. มณีพิชัย ตอนพราหมณ์ขอพระกลืนขอพระมณีพิชัยไปเป็นทาส

ข้อตกลงเบื้องต้นในการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้เขียนจะศึกษาค้นคว้าภายในขอบเขตที่ระบุไว้ในขอบเขตของการศึกษาค้นคว้าเท่านั้น

คำนิยามเฉพาะ

ลักษณะขัดแย้ง (Contrast) หมายถึง "กลวิธีการนำเอาความคิดหรือมโนภาพ (ideas or images) ที่ตรงกันข้ามมาจัดวางไว้ด้วยกันไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อม" (Shipley. 1968 : 77)

ความขัดแย้ง (Conflict) หมายถึง "การต่อสู้ (Struggle) ซึ่งเกิดขึ้นระหว่างตัวเอก (protagonist) กับฝ่ายปรปักษ์ (antagonist) ตัวเอกกับเหตุการณ์หรือสิ่งแวดล้อม หรืออาจจะเป็นการต่อสู้ระหว่างความคิดภายในตัวละคร ตลอดจนการต่อสู้กับระบบค่านิยมของสังคมก็ได้" (Rohrberger, Wood and Dukore. 1968 : 968)

✓ โลกทัศน์ (Vision) หมายถึงท่าทีของกวีที่มีต่อชีวิต โลก และเพื่อนมนุษย์ ฯลฯ

นาฏการ (Action) หมายถึงความเป็นไปต่าง ๆ ที่เกิดจากการแสดงบทบาทของตัวละครในวรรณกรรมที่เป็นเรื่องราว

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

๑. ศึกษาทฤษฎีและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องลักษณะขัดแย้งที่ปรากฏในตำราภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เพื่อประมวลความคิดและข้อมูลสำหรับใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้
๒. อ่านและศึกษาวรรณคดีไทยทั้ง ๕ เรื่องอย่างละเอียดแล้วศึกษาวิเคราะห์และตีความตามประเด็นต่าง ๆ ที่ได้วางไว้ในความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า โดยใช้หลักฐานและเอกสารอ้างอิงอื่น ๆ มาประกอบด้วย
๓. เสนอผลงานการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณวิเคราะห์ (Analytical Description)

ทฤษฎี และเอกสารอ้างอิงที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

ในชีวิตจริงของมนุษย์ทุกวันนี้ มักจะพบกับลักษณะที่ขัดกันหรือแย้งกันเสมอ คงจะเห็นว่ามีคำกล่าวที่แสดงเป็นลักษณะที่ขัดแย้งกันอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น คนสวยใจดำ ชีวีวแต่ใจดี รูปไม่สวยแต่รวยทรัพย์ ฯลฯ ทั้งนี้เพราะชีวิตมนุษย์ยากที่จะหนีพ้นจากเรื่องเหล่านั้น เมื่อมีคนที่ยอมมีคนอื่นแล้ว เมื่อมีสีขาาก็มีสีดำ มีความสุขก็ยอมมีความทุกข์ มีความรักก็就会有ความเกลียดชังปะปนควบคู่กันไปเสมอ นับได้ว่าเป็นปกติวิสัยของสสารโลก กวีหรือผู้สร้างวรรณกรรมในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมมนุษย์ มีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมเช่นนั้นย่อมจะได้รับอิทธิพลจากสภาพชีวิตนั้น ๆ ทั่วๆ ไป เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้สร้างวรรณกรรมจึงยากที่จะพ้นจากการกล่าวถึงลักษณะที่ขัดแย้งกันดังกล่าวในวรรณกรรม หรือผลงานของตน

เชอร์แมน (Sherman. 1975.5) กล่าวว่า "งานศิลปะทุกชนิดไม่ได้เกิดขึ้นและมีอยู่ท่ามกลางความว่างเปล่าไม่ได้มีคุณค่าอยู่ในตัวเองอย่างโดดเดี่ยว ไม่ได้มีอยู่โดยปราศจากความเกี่ยวพันกับโลก และชีวิตของผู้คน งานศิลปะได้มาจากความเกี่ยวพันของศิลปินกับโลก ตลอดจนอิทธิพลของโลกรอบตัวที่มีต่อศิลปิน"

คำว่าลักษณะขัดแย้งนี้ ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า contrast ซึ่งเป็นคำที่มีใช้แพร่หลายในสาขาวิชาต่าง ๆ มากมาย แต่ทว่าก็เป็นศัพท์เฉพาะ

ทางวิชาการในสาขานี้ ๆ ในวิชาภาษาและวรรณคดีคำว่า ลักษณะขัดแย้ง เป็นศัพท์เฉพาะที่มีผู้ผู้เชี่ยวชาญได้อธิบายที่มาของศัพท์นี้ไว้หลายท่าน

ฟุง และแวนนอลส์ (Funk & Wagnalls) กล่าวว่า "คำว่า contrast มาจากภาษาฝรั่งเศสโบราณว่า contraster ซึ่งเป็นคำที่รับมาจากภาษาอิตาเลียนว่า contrastare มาจากศัพท์ในภาษาลาตินโบราณซึ่งเกิดจากคำว่า contra + stare (contra แปลว่า against, stare ก็คือ stand) (Funk & Wagnalls. 1969 . 283)

ในหนังสือ The Oxford Dictionary of English Etymology กล่าวไว้ว่า

contrast คำนี้ภาษาฝรั่งเศสคือ contraste เป็นคำนามเพศชาย ภาษาอิตาเลียนใช้ว่า contrasto ภาษาสเปน contraste หมายความว่า stift, opposition มาจากคำศัพท์เดิมว่า contrastare แปลว่า with stand, strive ภาษาลาตินสมัยกลางใช้ว่า contrastare มาจากรากศัพท์ contra แปลว่า against รวมกับคำว่า stare ซึ่งแปลว่า stand; ดังนั้นในภาษาฝรั่งเศสโบราณจึงใช้ว่า contraster และในภาษาลาตินจึงเป็น contrastare (Onions. 1967 : 210)

เอ เอ็ฟ สก็อต ผู้เชี่ยวชาญวรรณคดีอธิบายถึงคำว่า ลักษณะขัดแย้ง
ไว้ในทำนองเดียวกันดังนี้ "ลักษณะขัดแย้ง (contrast) ภาษาลาตินโบราณ
ใช้ว่า contrastare แปลว่า to stand against เป็นการนำเอา
มโนภาพ (images) หรือความคิดต่าง ๆ (thoughts) มาวางไว้เคียงกัน
เพื่อแสดงให้เห็นความแตกต่างที่ขัดแย้งกันอย่างชัดเจน" (Scott. 1965 : 64)
ส่วนคำอธิบายความหมายของคำว่าลักษณะขัดแย้งนั้นมีปรากฏอยู่ตามพจนานุกรมทุก
เล่ม ในแต่ละเล่มก็ให้ความหมายและคำอธิบายของคำ ๆ นี้ไว้ในทำนองเดียวกัน
ฟังก์ และ แวกนอลล์ อธิบายไว้ในหนังสือ Standard Dictionary ว่า

Contrast : (v) to place or set in opposition so
as to show dissimulations

(n)1 The unlikeness between two or more
things or persons, as revealed by
comparison

2 A person or thing that shows unlikeness
to another (Funk & Wagnalls. 1969 : 283)

ในหนังสือ New Standard Dictionary of English Language
ให้คำอธิบายไว้ว่า

Contrast : (v) To place in opposition, or represent in comparison in order to show unlikeness; present extreme point of different between, exhibit as (n) 1. The opposition between things similar in some respects which are yet strikingly different; also, The things thus opposed: as, there is a wonderfull contrast between man and the brute.

2. Rhet. A figure of speech based on the differences of objects. (Funk & Wagnalls. 1952 : 571)

ใน Webster's Third New International Dictionary ก็อธิบายไว้ว่า

Contrast : Juxtaposition of dissimilar elements in a work of art (as complementary colors or lines of different weight. (Webster. 1966 : 496)

จากพจนานุกรมทั้งสามเล่มนี้ เราจะพบว่าให้คำอธิบายไว้ทำนองเดียวกันว่าลักษณะขัดแย้งเป็นความแตกต่างของสิ่งต่าง ๆ มาจัดวางไว้เคียงกัน เพื่อแสดงให้เห็นลักษณะที่ต่างกันและยังหมายถึงบุคคลหรือสิ่งของซึ่งแสดงให้เห็นลักษณะที่แตกต่างไปจากบุคคลอื่น และสิ่งของอื่นอื่นเมื่อนำไปเปรียบเทียบกันแล้ว

นอกเหนือไปจากพจนานุกรมทั่ว ๆ ไปแล้ว ตำราทางวรรณคดีก็ให้คำอธิบายเกี่ยวกับลักษณะขัดแย้งไว้อีกมากมาย ซึ่งตำราแต่ละเล่มก็กล่าวไว้ด้วยกันเป็นต้นว่า วิลเลียม เอลเลอร์ (William Eller) และ รุท อี รีฟส์

(Ruth E. Reeves) อธิบายไว้ในหนังสือ The Study of Literature

ว่า "ลักษณะขัดแย้งเป็นกลวิธี (technique) ที่กวีจะแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างสิ่งสองสิ่ง บรรณกรรมทั่วไปปกติอาศัยลักษณะขัดแย้งของบุคลิกตัวละคร (character) ลักษณะขัดแย้งของฉาก (setting) หรือลักษณะขัดแย้งของแนวคิดต่าง ๆ (ideas) เป็นรากฐานในการสร้างเสมอ"

(Eller and Reeves. 1964 : 668)

ในหนังสือ Types of Literature โรเบิร์ต เอ. เบเนตต์ (Robert A. Bennett) และ เวอร์ดาร์ อีแวนส์ (Verdar Evans) ก็แสดงความเห็นไว้ว่า "ลักษณะขัดแย้งในการนำเอาสิ่งสองสิ่งมาวางเคียงกัน เพื่อแสดงให้เห็นถึงลักษณะที่ตรงกันข้ามซึ่งกันและกันในของสองสิ่งนั้น เป็นต้นว่า สีดำและสีขาว ทั้งคู่จะแสดงให้เห็นความแตกต่าง และต่างก็เน้นซึ่งกันและกัน เมื่อเรานำมาวางเคียงกัน" (Bennett and Evans. 1964 : 708)

ผู้เชี่ยวชาญทางวรรณคดีอีกท่านหนึ่งคือ แอลวิน บี. เคอร์แนน (Alvin B. Kernan) กล่าวถึงลักษณะขัดแย้งไว้ว่า "เป็นกลวิธีสำคัญอีกอย่างหนึ่งของศิลปิน ในการแสดงออกซึ่งความหมายโดยปกติแล้วการสร้างลักษณะขัดแย้งเป็นการนำสิ่งที่ไม่เหมือนกันมาวางไว้ด้วยกัน เช่น สีขาวกับสีดำ ความรักกับความเกลียด เป็นต้น" (Kernan. 1963 : 752)

Dictionary of World Literary Terms ของโจเซฟ ที. ชิปลีย์ (Joseph T. Shipley) อธิบายไว้ว่า

ลักษณะขัดแย้ง เป็นการนำความคิด (ideas) หรือมโนภาพ (images) ที่ตรงข้ามกันมาวางไว้ด้วยกัน เพื่อเทียบให้เห็นลักษณะที่ตรงกันข้าม จุดที่

สำคัญที่จะพิจารณาในงานสนามของวงกรรมไค้แก่

๑. ลักษณะขัดแย้งเป็นอุปมาหรือความสามารถในงานที่ก่อสร้างขึ้น เพื่อแสดงให้เห็นลักษณะของสิ่งสองสิ่งซึ่งอยู่ด้วยกันนั้นให้ชัดเจน แจ่มแจ้งขึ้น ทั้งนี้จากการเปรียบเทียบนี้จะทำให้ผู้อ่านเห็นลักษณะของสิ่งเหล่านั้น กระจางชัดมากกว่าที่กวีจะเขียนหรือนำสิ่งนั้นไปวางไว้ตามลำพัง
๒. ลักษณะขัดแย้งเป็นการใช้ถ้อยคำในการสร้างภาพพจน์วิธีหนึ่ง ซึ่งทำให้ใจความรุนแรงและเด่นชัดขึ้น (an intensifying figure)
๓. ลักษณะขัดแย้งเป็นกลวิธีในการสร้างอารมณ์ (a mood creation) ทั้งนี้เพราะว่า ปรพักษ์ (Antithesis) เป็นวิธีการที่กวีนิยมใช้กันมาก พอลคาร์ในชาวยุคโรแมนติก
๔. ลักษณะขัดแย้งเป็นวิธีการขั้นต้นในการจัดระเบียบในการเขียน (an element in organization) แฮสลิต (Hazlitt) นักประพันธ์ชาวอังกฤษได้ใช้วิธีการนี้ในงานเขียนชื่อ "thinking principle" ลักษณะขัดแย้ง (contrast) เป็นวิธีการหนึ่งซึ่งช่วยให้เกิดความกลมกลืนในความคิดที่เขกแสดงออก
๕. ลักษณะขัดแย้ง เป็นส่วนประกอบอันหลักแหลมในการเล่นสำนวน (an ingredient in wit)
๖. ลักษณะขัดแย้งเป็นพื้นฐานส่วนที่สำคัญในบทละคร (a basic element in drama) (Shipley. 1970 : 64)

นอกจากนี้แล้วยังมีผู้เชี่ยวชาญทางวรรณคดีอีกหลายท่านได้อธิบายถึงลักษณะขัดแย้งไว้ซึ่งมักจะเป็นไปในทางของเดียวกันทั้งสิ้น เราจึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ลักษณะขัดแย้งเป็นการนำความคิด หรือโนภาพที่ตรงกันข้ามมาวางไว้ด้วยกันเพื่อเทียบให้เห็นลักษณะที่แตกต่างกัน ลักษณะที่ตรงข้ามกันซึ่งขัดแย้งกันอย่างชัดเจน หรืออาจจะกล่าวได้ว่า เป็นวิธีการนำบุคคล ความคิด สถานการณ์ เหตุการณ์ ตั้งแต่สองหรือมากกว่านั้นมาวางประสานกันเปรียบเทียบกันเพื่อให้เห็นความไม่เหมือนกันนั่นเอง

ลักษณะขัดแย้งที่ปรากฏในวรรณคดีนั้นหาใช่เกิดขึ้นเพราะความบังเอิญไม่ ผู้สร้างงานทางวรรณคดีย่อมมีเป้าประสงค์ หรือจงใจใช้ลักษณะขัดแย้งนั้น ๆ โดยเฉพาะ แฮร์รี่ ชอว์ (Harry Shaw) เสนอความคิดว่า "นักเขียนที่มีความชำนาญมักใช้การเปรียบเทียบ (comparison) และลักษณะขัดแย้ง (contrast) ในการพรรณนาหรือบรรยายลักษณะของตัวละคร และสถานที่ต่าง ๆ อธิบายให้ผู้อ่านเข้าใจเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นโครงเรื่อง (plot) และใช้ทำความเข้าใจให้ผู้อ่านเข้าใจถึงแก่นเรื่อง (theme) ตลอดจนเป้าประสงค์ที่ผู้เขียนวางไว้" (Shaw, 1972 : 87)

โรเบิร์ต เอ. เบนเน็ตต์ (Robert A. Bennett) และเวอร์คาร์ อีแวนส์ (Verdar Evans) ก็แสดงความคิดเห็นสนับสนุนว่ากล่าวนี้ไว้ว่า

จากคำกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่านักเขียนมักจะชี้ให้ผู้อ่านเห็นว่า เขาต้องการอะไร
 ลึกอย่างหนึ่งจากสิ่งต่าง ๆ ที่เขาเสนอมาซึ่งปกติเขาจะใช้การเปรียบเทียบ
 ลักษณะขัดแย้งระหว่างสิ่งที่เขาต้องการชี้ให้เห็นกับสิ่งอื่น โดยวิธีนี้จะช่วยให้
 ผู้อ่านเข้าใจถึงความคิดของเขาในเรื่องสิ่งใดคือและสิ่งใดเลว

ลักษณะขัดแย้งในวรรณกรรมนั้นมีใช้กันอยู่ ๓ ลักษณะใหญ่คือใช้ในงาน
 เขียนประเภทบทความ ความเรียงทั่วไป บทกวีนิพนธ์ และในวรรณกรรมที่
 เป็นเรื่องราวหรือวรรณกรรมประเภทที่มีนาฏการ (action)

ในวรรณกรรมประเภทบทความหรือความเรียงนั้น ลักษณะขัดแย้งจะเป็น
 ลักษณะการเขียนหรือการเสนอส่วน (Rhetorical) แบบหนึ่ง จัดเป็นการ
 เปรียบเทียบ (comparison) แต่จะเป็นลักษณะการเปรียบเทียบความต่าง
 ความไม่เหมือนกัน หรือความตรงข้ามกัน ผู้เขียนอาจจะใช้ลักษณะขัดแย้ง
 ในการเขียนบทความ หรือความเรียงประเภทเล่าเรื่อง (narration) ประเภท
 อธิบาย (exposition) หรืออื่นก็ได้ ทั้งนี้ในการเขียนเปรียบเทียบนั้น ผู้เขียน
 มักจะใช้ทั้งการเปรียบเทียบความเหมือนกัน ควบคู่ไปกับลักษณะขัดแย้งด้วย

วิลเลียม อี บัคเลอร์ (William E. Buckler) และอาร์โนลด์ บี
 แสคลาร์ (Arnold B. Sklare) แสดงความเห็นเกี่ยวกับเรื่องลักษณะขัดแย้ง
 ในงานเขียนร้อยแก้วประเภทความเรียงไว้ในหนังสือ Essential of
Rhetoric ว่า

เป็นสิ่งที่เราจะพูดได้ว่า บุคคลที่อยากรู้อยากเห็นนั้นใช้กลวิธีของการเปรียบเทียบ
เทียบความเหมือนและลักษณะขัดแย้ง (comparison and contrast)

ในชีวิตประจำวันเสมอเหมือนกับวิธีการที่ใช้ในการวิเคราะห์ อธิบาย

พรรณนา ฯลฯ การเปรียบเทียบความเหมือน และลักษณะขัดแย้งเป็นวิธีการ
ซึ่งใช้กันอยู่จนเป็นนิสัย เราใช้วิธีการทั้งสองนี้ในการแยกแยะความแตกต่าง
ว่าอะไรเป็นรูปร่าง ลักษณะที่เราต้องการจะหรือไม่ใช่ วิธีการนี้อาจจะนำ
ไปใช้ได้แม้แต่ในทางวิทยาศาสตร์เช่น นักกายวิภาคศาสตร์เปรียบเทียบ

ก็อาจจะนำไปใช้ได้โดยตรง หรืออาจจะถูกนำไปใช้โดยมิได้ตั้งใจเป็นต้นว่า
เมื่อเราตื่นเช้าขึ้นมานองออกไปนอกหน้าต่าง แล้วก็พูดกับเพื่อนของเราว่า
"วันนี้ฝนคงจะตกนะ" จากที่เราพูดเช่นนั้นได้ นั้นเพราะว่าเราได้ใช้วิธีการ

เปรียบเทียบ และลักษณะขัดแย้งในการพิจารณาแล้ว... โดยทั่วไป การ

เปรียบเทียบความเหมือน (comparison) เป็นรูปแบบหรือวิธีที่ธรรมดา
มากกว่าการใช้กลวิธีลักษณะขัดแย้ง (contrast) เด็ก ครูผู้สอน กวี

ฯลฯ ล้วนแล้วแต่พยายามแสวงหาหรือสื่อสารความรู้ใหม่ หรือความคิดที่

เกิดขึ้นใหม่ โดยการใช้ลักษณะของการเปรียบเทียบความเหมือน และความ
แตกต่างเพื่อพิจารณาว่า อะไรเป็นสิ่งที่เรารู้แล้ว หรืออะไรก็เป็นความคิด

ใหม่ที่เราเพิ่งสังเกตเห็น (Buckler and Sklare. 1966 : 99)

จากการศึกษา เราจะพบว่าตำราทางวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับการเรียน
มักจะกล่าวถึงลักษณะขัดแย้งควบคู่ไปกับการเปรียบเทียบความเหมือนเสมอ

ทั้งนี้เพราะเรื่องทั้งสองเป็นเรื่องของกลวิธีจึงไม่สามารถจะแยกขาดจากกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการเขียนและการพิจารณาเปรียบเทียบสิ่งต่าง ๆ เราจะใช้ลักษณะชัดแย้งได้เราก็จะต้องใช้กลวิธีการเปรียบเทียบเช่นกัน เป็นเพียงแต่เราจะพิจารณาเฉพาะลักษณะที่แตกต่าง หรือตรงข้ามกันเท่านั้น อย่างไรก็ตามวิธีการทั้งสองนี้จัดเป็นวิธีการหนึ่งที่ยอมรับใช้ในการเขียนความเรียงประเภทต่าง ๆ เป็นกลวิธีอื่นหนึ่งที่จะพัฒนาแต่ละย่อหน้าให้ก้าวหน้าขึ้น ทั้งยังสามารถทำให้เราเห็นความคิด หรือจินตนาการของผู้เขียนได้แจ่มแจ้งขึ้นด้วย วิลเลียม คัมบลิว วัตต์ (William W. Watt) กล่าวว่า "การเปรียบเทียบความเหมือนและลักษณะชัดแย้งมีความสำคัญมากกว่าสูตรหรือกฎต่าง ๆ ตามตำรา หากเราจะใช้ในการพัฒนาหรือปรับปรุงการเขียนในแต่ละย่อหน้า" (Watt. 1957 :492)

คลีแอนด์ บรูคส์ (Cleath Brooks) และโรเบิร์ต เพ็นน์ วาร์เรน (Robert Penn Warren) เสนอความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า

การเปรียบเทียบเป็นวิธีการซึ่งใช้ในการพรรณนา วิธีนี้จะเป็นเครื่องชี้ให้เห็นลักษณะที่เหมือนกันของสิ่งต่าง ๆ ซึ่งอาจจะเป็นระหว่างสิ่งของสองสิ่งหรือมากกว่านั้นก็ได้ ลักษณะชัดแย้งเป็นวิธีที่ชี้ให้เห็นความแตกต่าง เรามักจะใช้การเปรียบเทียบความเหมือนและลักษณะชัดแย้งคู่กันเสมอ ซึ่งอาจจะเป็นไปในลักษณะไม่ได้ตั้งใจ... กวีสร้างลักษณะการเปรียบเทียบในบทกวี หรือจิตรกรสร้างลักษณะชัดแย้งของรูปแบบสองรูปแบบในการวาดภาพ อาจจะไม่ได้ทำไปเพื่อจุดมุ่งหมายของการบรรยายหรืออธิบาย แต่จินตกวี

หรือจิตรกรรมที่ช่วยความซาบซึ้ง หรือช่วยแรงจูงใจทางด้านศิลปะ ซึ่ง
อาจจะเป็นลักษณะที่ขัดกันกับการเขียนอธิบาย หรือเรื่องราววิทยาศาสตร์
เราทุกคนมักจะไม่ได้เขียนบทกวี หรือวาทะคดีก็ตาม แต่ในบางครั้งเราก็ใช้
การเปรียบเทียบความเหมือนและลักษณะขัดแย้งเพื่อแสดงให้เห็นถึงแรงจูงใจ
ที่เกิดขึ้นอยู่อย่างแจ่มชัด ทั้งแสดงให้เห็นจินตนาการต่าง ๆ อย่างจริงจังขึ้น

ในหนังสือ Language Rhetoric and Style ของฟิลลิป กามอน
(Phillip Damon) จอห์น เอสเปย์ (John Espey) และเฟรดเคอริค
มัลเบอร์เซอร์ (Frederick Mulbauser) แสดงความเห็นไว้ว่า

ยุทธศิลป์ที่เป็นแบบแผนซึ่งนักเขียนมักจะใช้ในการแสดงออกทางความคิด หรือ
ทัศนะของเขามักจะเกี่ยวข้องกับเรื่องของการเล่นสำนวน (Rhetorical)
เสมอ ในเรียงความประเภทเล่าเรื่อง (narration) ความเรียงอธิบาย
(exposition) หรือบทความโต้ตอบ (argumentation) มักจะอาศัย
เรื่องนั้นมาก เช่นในเรื่องของการสร้างอารมณ์หรือความรู้สึกอย่างใดอย่างหนึ่ง
ให้เกิดขึ้นแก่ผู้อ่านอย่างรุนแรงนั้น ผู้เขียนอาจจะทำได้โดยการตั้งอุทธาหรณ์
(illustrations) และให้ตัวอย่าง โดยใช้การเปรียบเทียบความเหมือน
และลักษณะขัดแย้ง... (Damon, Espey and Mulbauser. 1966 : 93)

ลักษณะขัดแย้งในวรรณกรรมประเภทความเรียง โดยมากจะมีใช้ใน
ลักษณะการเขียนอธิบายเปรียบเทียบ แต่ทว่าที่อยู่อีกลักษณะหนึ่งก็คือในเรื่องที่
เป็นการเล่นสำนวน ซึ่งมีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า Antithesis หรือปรพจน์
ซึ่งก็คือลักษณะของ Contrast นั่นเอง ณะอบ โปษะกฤษณะ กล่าวว่า

ตามธรรมชาติความตรงข้ามจะทำให้ภาพชัดเจขึ้น แม้แต่ในโทรทัศน์ก็ยังต้อง
มีเส้นขาวดำ ถ้าต้องการปรับให้ภาพชัดก็ต้องปรับความตรงข้าม contrast
การเขียนก็เหมือนการถ่ายภาพ ฉะนั้นถ้าใช้ความตรงข้ามก็จะช่วยให้ภาพ
ในความนึกคิดชัดเจขึ้น ตัวอย่างเช่น ก) ความรักทำให้ความชั่วร้ายกลับเป็น
ความงาม ความโง่กลับเป็นความฉลาด ความแก่กลับเป็นหนุ่ม บ) กลับ
เป็นบุญ ความขื่นเขากลับเป็นความชื่นชื่น ใจแคบกลับเป็นใจกว้าง ความ
รักเป็นโอสถอย่างเอก ชักให้ความตรงข้ามมาลงรอยเดียวกัน (นิทานเวตาล
ของ น.ม.ส.) ข) สวคณต์เด็กเมื่อท่านไม่สบายใจ ที่ใดมีแต่ความเกลียด
พยายามหวานรักลงไปใหม่ ที่ใดมีแต่ความขมขื่นปวดร้าวใจพยายามหวาน
การอภัย ที่ใดมีแต่ความสงสัยกลางแคลงหวานศรัทธา ที่ใดมีแต่ความทอด
อาลัยตายอยากในชีวิตหวานความหวัง ที่ใดมีคหวานความสว่าง ที่ใดมีแต่
ความโศกเศร้าหวานความรื่นเริงลงไป (สวคณต์ทำไม ของ ม. ชูพินิจ)
(ณะอบ โปษะกฤษณะ ๒๕๑๑ : ๑๒๔ - ๑๓๐)

สำหรับงานทางวรรณกรรมที่เป็นบทกวีนิพนธ์ ลักษณะขัดแย้งก็เป็นวิธีการอื่นหนึ่งในการสร้างสรรค์งานค่านนี้ และส่วนใหญ่จะพบใช้กันเป็นสองลักษณะ คือในลักษณะของการเล่นสำนวนและในลักษณะของการนำความคิดที่ขัดแย้งกันมาจัดวางไว้ด้วยกัน หรืออาจจะนำความคิดที่กวีต้องการจะเปรียบเทียบ และเสนอให้ผู้อ่าน เห็นมาแฝงไว้ก็ได้ แฮร์รี่ ชอว์ (Harry Shaw) เขียนอธิบายถึงลักษณะขัดแย้งไว้ว่า

ศิลปะในการเขียนเล่นสำนวน โดยใช้ลักษณะขัดแย้งนี้ เป็นความสามารถ หรืออุบายทางความคิดของกวี... ตัวอย่างเช่นในบทกวีของ Dylan Thomas กวีแนวโรแมนติค ชาวเวลส์ เขียนไว้ว่า " I see the boy of Summer in their ruin." ซึ่งเป็นการเขียนโดยใช้การเปรียบเทียบ และลักษณะขัดแย้งชี้ให้เห็นถึงความเยาว์วัยและความชรา ความหวังและความสิ้นหวัง ชีวิตและความตาย (Shaw. 1905 : 95)

เอ เอฟ สก็อต (A. F. Scott) ได้เขียนถึงเรื่องนี้ไว้ในทำนองเดียวกันว่า

ลักษณะขัดแย้งเป็นการนำเอาภาพ หรือความคิดมาวางไว้เคียงกัน เพื่อแสดงให้เห็นความแตกต่างที่ขัดแย้งกันอย่างชัดเจน ถึงแม้จะเห็นลักษณะขัดแย้งในงานประพันธ์ชิ้นนี้ ซึ่งคัดมาจาก Shakespeare's Sonnets 35 : 9

Rose have thorns and silver fountain mud
 Clouds and eclipses stain both moon and sun
 And bathsome canker lives in sweetest bud
 All men make faults. (Scott. 1965 : 64)

จาก Sonnet ตอนนี้จะพบว่า ผศ.เปียร์นำเอาความคิดที่ตรงข้ามกันมาวางไว้เป็นคู่ ๆ ดังเช่น กุหลาบงามกับหนามคม เงินที่สุกใสกับโคลนตม เมฆหมอกและคราส (eclipses) กับดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ จนกระทั่งตัวหนอนที่นำเกลียดกับตาชอน ดอกชอนที่น่ารัก สิ่งเหล่านี้โดยลักษณะตัวมันเองก็เป็นสิ่งที่มีลักษณะขัดแย้งกันอยู่แล้ว แต่ทว่าเราก็ใช้สิ่งเหล่านี้เป็นสื่อ เป็นสัญลักษณ์ทางความหมายอันลึกซึ้งที่ก่อตัวของการควย

โรเบิร์ต เอ. เบ็นเน็ต (Robert A. Bennett) เวอร์ดาร์ อีแวนส์ (Verdars Evans) กล่าวถึงงานกวีนิพนธ์ของ Walt Whitmann กวีนักปฏิรูปที่ยิ่งใหญ่ในวงการสร้างงานทางกวีนิพนธ์ในช่วงสมัยศตวรรษที่ ๑๙ โดยกล่าวถึงโคลงชื่อ When I heard the Learn'd Astronomer นั้นแสดงให้เห็นภาพสองภาพแต่ Whitman มิได้ต้องการเสนอให้เราเห็นแก่นแท้ของความแตกต่างระหว่างสองสิ่งนั้นโดยตรง แต่ทว่าความคิดสำคัญหรือใจความสำคัญของโคลงบทนี้เป็นผลมาจากลักษณะขัดแย้ง (contrast) ระหว่างสองสิ่งนั้น ในขณะที่เราอ่านเราจะต้องพิจารณาไปคู่ควบว่าภาพพจน์ของห้องเรียน (lecture room) แตกต่างไปจากเรื่องของคาบนี้ห้องฟ้าอย่างไร

ลีทรา พินิจวาทและคณะแสดงความคิดเห็นไว้ว่า

การเปรียบเทียบโดยใช้ความตรงกันข้าม (Antithesis ประพจน์) บางครั้ง
ในภาษาอังกฤษก็ใช้คำว่า Contrast คือการนำสิ่งที่ตรงข้ามกันมาเปรียบ
เทียบเหมือนกับการนำสีขาวมาวางเทียบกับสีดำ ทำให้แลเห็นเด่นชัดขึ้น
และทำให้มีความหมายเข้มข้น ฉะนั้นการปรับภาพโทรทัศน์ขาวดำที่ปุ่ม
"contrast" ก็จะเข้าใจได้ดี นอกจากนี้นักสร้างอารมณ์ขัน ตัวอย่าง
โวหารเปรียบเทียบแบบนี้คือ สวยอย่างร้าย คือเป็นบ้า คลั่งรัก คำประพันธ์
ล้อ "อิเหนา" คือ ระเด่นลันได ใช้สำนวนเปรียบเทียบโดยใช้คำตรงกัน
ข้ามแทบจะตลอดทั้งเรื่อง ทำให้เห็นภาพชัดเจนและสร้างอารมณ์ชัดได้ดี
เช่น "อยู่ปราสาทเสาคอกยอกควน" กำแพงแก้วแล้วลั่นด้วยเรียวหนาม
มีทหารหอนเห่าเฝ้าโงมยาม คอยปราบปรามปัจจามิตรที่คิดร้าย" (ระเด่น
ลันได) "ปราสาท" ตามปกติมีลักษณะสง่างามมียอดสูงเด่น แต่ลักษณะ
"เสาคอกยอกควน" เป็นลักษณะที่ตรงกันข้าม (ลีทรา พินิจวาท และคณะ

๒๕๑๓ : ๑๕๖)

จะเห็นได้ว่า ลักษณะขัดแย้งในงานประเภททวินิพนธ์ส่วนใหญ่แล้ว
จะมีใช้กันอยู่เป็นสองลักษณะใหญ่ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ซึ่งทั้งนี้ย่อมขึ้น
อยู่กับแต่ละกรณี ในกรณีที่ทวิต้องการเพียงจะชี้ให้เห็นประเด็นความคิดของสิ่ง
ใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะ ก็อาจจะนำเอาเรื่องของลักษณะขัดแย้งมาใช้เพื่อชี้แนะ

ให้ผู้อ่านเห็นถึงข้อดี ข้อเลวของสิ่งนั้น ดังเช่นในบทกวีชื่อ "When I heard
the Learn'd Astronomer" ¹¹ Walt Whitman ผู้เขียนคง
การจะชี้ให้เห็นว่า การเรียนอย่างมีอิสระเสรี เหมือนที่ได้ก้มองดูดาวบนท้องฟ้า
นั้นเต็มไปด้วยความสนุกสนาน และน่าสนใจอย่างไร ซึ่งต่างกับการเรียนในชั้น
เรียนที่เด็กต้องพบกันทุกวันอย่างมาก วิธีการอีกลักษณะหนึ่งก็คือการนำเอาความ
คิดที่ตรงข้ามกันมาวางไว้ด้วยกัน เพื่อแสดงให้เห็นลักษณะหรือความคิดบางประ
การของผู้เขียน นอกจากที่ใช้ในกรณีแรกนั้นแล้ว ในกรณีที่สองลักษณะขัดแย้งจะ
เป็นลักษณะของการเล่นสำนวนเพื่อประโยชน์ในทางเพิ่มน้ำหนักของความหมาย
เช่น สวยเป็นบ้า เป็นคน

ในงานวรรณกรรมที่เป็นเรื่องราว หรือวรรณกรรมที่มีนาฏการนั้น
ลักษณะขัดแย้งจะปรากฏเด่นชัดในเรื่องของลักษณะขัดแย้งทางบุคลิกลักษณะ
(characters) ของตัวละคร ซึ่งนับเป็นประเด็นที่สำคัญประเด็นหนึ่ง ทั้งนี้
อาจจะเป็นลักษณะขัดแย้งระหว่างบุคลิกลักษณะของตัวละครตัวหนึ่งกับอีกตัวหนึ่ง
หรือภายในตัวละครเองก็ได้ ดังเช่นอาจจะเป็นเรื่องของลักษณะขัดแย้งระหว่าง
พฤติกรรมกับบุคลิภาพ อุปนิสัยกับรูปร่างหรือสภาพทางกายภาพภายนอก หรือ
อื่น ๆ ก็ได้ นอกเหนือไปจากลักษณะขัดแย้งในแก่นเรื่อง (theme) ลักษณะ
ขัดแย้งของฉากหรือการพรรณนาบรรยาย ตลอดจนการเล่นสำนวนด้วย ดังที่
แฮร์รี่ ชอว์ (Harry Shaw) กล่าวว่า "ความสามารถและอุปายทางความคิด
ของกวี ในการที่จะชี้ให้เห็นความเหมือนและความแตกต่างกันในเรื่องการ
กระทำ และปฏิกิริยาตอบสนองของตัวละคร ในการพรรณนาฉากหรือ

เหตุการณ์ต่าง ๆ รวมทั้งผลจากเหตุผลของความสัมพันธ์กันด้วย" (Shaw.
1965 : 95)

โรเบิร์ต เอ. เบ็นเน็ต (Robert A. Bennett) และเวอร์ดาร์
อีแวนส์ (Verdar Evans) แสดงความเห็นไว้ว่า "ผู้แต่งอาจจะเปรียบเทียบ
ลักษณะขัดแย้งในเรื่องบุคลิกลักษณะ (characters) ลักษณะขัดแย้งของ
สิ่งแวดล้อม (environments) คุณภาพของนามธรรม (abstract
qualities) มโนภาพ (image) และยังใช้ลักษณะขัดแย้งในกรณีอื่น ๆ อีก
(Bennett and Evans. 1964 : 708)

วิทย์ ศิวะศรียานนท์ เสนอความคิดในเรื่องนี้ไว้ว่า

จะเห็นว่าการที่ในบทละครโศกของเชคสเปียร์ มีฉากซับซ้อนมาแทรกกลาง
ฉากเศร้าสลกนั้น หากเราพิจารณาให้ดีจะเห็นว่าการที่เชคสเปียร์ทำเช่นนั้น
ไม่ใช่ทำไปโดยการบังเอิญ หรือเพราะว่ามีรสนิยมต่ำ (Bad Taste)
เขาทำไปอย่างมีเหตุผล และรู้ตัวที่ว่าทำอะไรลงไปเหตุผลนั้นอาจจะเป็น
๑) เชคสเปียร์ต้องการวาดภาพชีวิตให้เราเห็นโดยสมบูรณ์ ไม่ต้องการปิด
บังความจริงแล้วยกเอาแง่หนึ่งของชีวิตมาแสดงว่านั่นแหละคือชีวิต...
๒) ธรรมชาติของมนุษย์มีขอบเขตทั้งในความยินดีและความโศกเศร้า
เมื่อผู้ดูหรือผู้อ่านได้รับความสะเทือนใจจนถึงขีดสุดแล้วจะย้ายอยู่ในอารมณ์
นั้นต่อไปก็รังแต่จะทำให้เสียผลที่พึงใจ เพราะผู้อ่านจะเกิดปฏิกิริยาขึ้น

ใน Hamlet และใน Romeo and Juliet เราจึงเห็นว่ามืบทลกล
เช่นนี้มาแทรกระหว่างบทโคลบอย ๆ ...

๓) การใช้ความขัดแย้ง (contrast) ทำให้สิ่งที่ต้องการแสดงเด่นขึ้น
สีคำทำให้สีขาวเด่นขึ้นฉนั้นโค บทนั้นก็ทำให้บทโคลเด่นขึ้นฉนั้น วรรณคดีที่ดี
จะต้องมีความแย้งหรือขัดแย้ง (confrast) มีขุนแผนจะต้องมีขุนช้าง มี
วันทองจะต้องมีนางบัวคลี่ มีโอเหนาจะต้องมีจรกา มีนางพินจะต้องมีอีกกริม
มี Don Quixote จะต้องมี Sancho Panza มี Foust จะต้องมี
Mephis Topheles ศิลปะคือ การผสมผสานลักษณะที่ขัดแย้งให้กลมกลืน
กัน หาใช่ย่ำลักษณะใดอย่างเดีวไม (วิทย์ ศิวะศรียานนท์ ๒๕๔๘ :
๔๕ - ๕๑)

ในหนังสือ Types of Literature เบ็นเน็ค และอีแวนส์ ได้กล่าว
ถึงวรรณกรรมเรื่อง The Heyday of the Blood และ You can't do
that ไว้ว่า

วิธีเลิศจวิธีหนึ่งที่จะทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งแลเด่น สะดุดตาอย่างแจ่มแจ้งก็คือการ
ใช้ลักษณะขัดแย้งของสิ่งดังกล่าวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันอย่าง
มาก Dorothy Canfield Fisher ได้ใช้วิธีการลักษณะขัดแย้งในเรื่อง
The Heyday of the Blood เธอใช้เทคนิคนี้เป็นพาหุะ (means)
ของการดึงดูดความสนใจของผู้อ่านไปสู่คุณลักษณะสำคัญที่ตัวปู่ (Gran' ther)

ในเรื่องนี้มีอยู่... กลวิธีของเขอาจเปรียบได้กับการเขียนภาพเหมือน
ซึ่งวางไว้นั้นแสงและเงามืดที่แสดงลักษณะขัดแย้งกันอยู่ด้านหลัง ภาพที่แท้
จริงซึ่งเขากำลังแสดงให้ดูนั้นเห็นคือ ภาพวาดแสดงบุคลิกลักษณะของ
ชายแก่คนหนึ่ง แต่เธอจัดภาพโครงร่างของภาพนั้นวางไว้นั้นภาพประกอบ
ด้านหลัง (Background) ซึ่งเป็นรูปของเด็กหนุ่มคนหนึ่งที่มีทัศนคติต่อชีวิต
แตกต่างไปจากชายแก่คนนั้น ด้วยวิธีการนี้เองทำให้งานของเธอได้รับผลดี
มากขึ้น และจากการวาดภาพลักษณะนิสัยของตัวละคร โดยการใช้ลักษณะ
ขัดแย้งทำให้ทัศนะของเธอเด่นชัดขึ้นด้วย เป็นทัศนะที่เธอเชื่อว่าเป็นสิ่งจำเป็น
ต่อการที่จะนำคนเราไปสู่ชีวิตที่สมบูรณ์ได้ (Bennett and Evans.

1964 : 48)

ในเรื่อง You can't do that เบ็นเนต และอีแวนส์ กล่าววิจารณ์
ไว้ว่า

เรื่อง You can't do that นี้เหมือนกับเรื่อง The Heyday of the
Blood เรื่องนี้ใช้การเปรียบเทียบลักษณะขัดแย้งระหว่างลักษณะนิสัย หรือ
บุคลิกลักษณะของตัวละครผู้แต่งคือ John P. Marquand ใช้ลักษณะขัดแย้ง
เป็นอุปมาในการเขียน ซึ่งไม่เพียงแต่จะต้องการเน้นสิ่งก้ำกึ่ง (concept)
ขอบเขตในเรื่องความซื่อสัตย์ และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเท่านั้น
แต่ยังใช้เป็นรากฐานในการสร้างโครงเรื่องในงานชิ้นนี้ด้วย

ความขัดแย้ง (conflict) ซึ่งเกิดจากโครงเรื่องสร้างขึ้นก็เป็นอย่างนี้
การใช้ลักษณะขัดแย้ง (contrast) เปรียบเทียบคุณค่าในตัวของคนหนุ่ม
John March กับคุณค่าของกัปตันกรีก (Captain Griggs)
(Bennett and Evans. 1964 : 56)

มาเรียน เฮ็บบ์ คิวแซ็ก (Marian H. Cusac) ได้วิเคราะห์นวนิยาย
ของ เซอร์ วอลเตอร์ สก็อต (Sir Walter Scott) นักประพันธ์ชาวสก็อต
(ค.ศ. ๑๗๙๖ - ๑๘๓๒) แล้วกล่าวว่า

สก็อตใช้กลวิธี (Fictional device) การสร้างลักษณะขัดแย้งโดยเฉพาะ
อย่างยิ่งลักษณะขัดแย้งของตัวละคร และลักษณะขัดแย้งทางวัฒนธรรม
(contrast of character and contrast of cultures) อย่าง
มากมายในนวนิยายของเขา... และในจำนวนนวนิยายของสก็อตที่น่ามาศึกษา
ทั้งหมด ๒๖ เรื่องนั้น มีอยู่ถึง ๒๐ เรื่อง ที่ปรากฏลักษณะขัดแย้งระหว่าง
วัฒนธรรมสองประการอย่างชัดเจน และลักษณะขัดแย้งทางวัฒนธรรมที่
ปรากฏเหล่านั้น อาจสรุปได้เป็นสามกลุ่มใหญ่ ๆ คือ ๑) การกล่าวถึง
วัฒนธรรมสองประการที่ตรงกันข้าม ซึ่งมีอยู่จริงในระยะเวลาเดียวกันไว้
ใกล้กัน ๒) การกล่าวถึงวัฒนธรรมที่เจริญแล้ว ซึ่งมีลักษณะเด่นและเป็นที่
นิยมกว่าวัฒนธรรมที่เจริญน้อยกว่า ๓) การกล่าวถึงวัฒนธรรมของชาติที่ชะ
งครามผสมผสานสัมพันธ์กับวัฒนธรรมของชาติที่แพ้สงคราม (Cusac. 1969 :

มาร์ลีส เค. เดนซีเยอร์ (Marlios K. Danziger) ได้วิเคราะห์
ลักษณะขัดแย้งในงานของฮอว์ธอร์น (Nathaniel Hawthorne) นักประพันธ์ชาว
อเมริกัน (ค.ศ. ๑๘๐๔ - ๑๘๖๔) เรื่อง Ethan Brand ว่า

ลักษณะขัดแย้งในเรื่องนี้คือ ลักษณะขัดแย้งความไร้เดียงสาที่ฉลาดกับความ
มีประสบการณ์ที่เขลา (Wise innocence and dull experience)
และลักษณะขัดแย้งระหว่างเหตุการณ์ที่กล่อย่างร้ายกาจกับเหตุการณ์ที่เศร้า
โศกอย่างเยาะเย้ยถากถาง (grimly comic and ironically tragic
events) ส่วนประกอบเหล่านี้แม้จะมีลักษณะที่ตรงกันข้าม แต่ก็ทำให้เรื่อง
ทั้งหมดรวมเข้าด้วยกันได้อย่างมีเอกภาพ (Danziger and Johnson.

1961 : 18)

ลวัน แอนดรูว์ เจ. พอร์เตอร์ (Andrew J. Porter) ได้
วิเคราะห์เรื่อง The Catbird Seat ของเจม ทูเบอร์ (Jame Thruber)
ว่า "บางส่วนของอารมณ์ขันในเรื่องนี้ได้จากที่ผู้เขียนสร้างลักษณะขัดแย้งที่
เหลวไหลหน้าหัวเราะขึ้น (Absurd contrast) เช่นลักษณะขัดแย้งระหว่าง
พฤติกรรมปกติธรรมดาของผู้ชายธรรมดา ๆ คนหนึ่ง กับพฤติกรรมแปลกพิสดาร
ที่ไม่อาจจะเป็นไปได้เลยของผู้ชายคนเดียวเท่านั้น เป็นต้น" (Porter and
others. 1965 : 561)

เรย์ บี เวสต์ (Ray B. West) ได้วิเคราะห์ลักษณะขัดแย้งในวรรณกรรมหลาย ๆ เรื่อง เช่น ได้วิเคราะห์เรื่อง *The Short Happy Life of Francis Macomber* ของแอมิงเวย์ (Ernest Hemingway) นักประพันธ์ชาวอเมริกัน แล้วพบว่าเรื่องนี้มีลักษณะขัดแย้งระหว่างสัญชาตญาณของสัตว์กับน้ำใจของมนุษย์ (animal instinct and human spirit) และเป็นความขัดแย้ง (conflict) ระหว่างคนกับสัตว์ ส่วนลักษณะขัดแย้งในงานเขียนของ โฟคเนอร์ (William Faulkner) นักประพันธ์ชาวอังกฤษ ในเรื่อง *A Rose for Emily* เวสต์ พบว่าเป็นลักษณะขัดแย้งระหว่างกาลในอดีตกับกาลเวลาในปัจจุบัน นอกจากนี้เขายังได้วิเคราะห์ลักษณะขัดแย้งในงานชื่อ *The American* ของ เฮนรี เจมส์ (Henry James) นักประพันธ์ชาวอเมริกัน และงานชื่อ *The Hunger Artist* ของคอฟก้า (Kafka) ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานเรื่อง *The Hunger Artist* ของคอฟก้า นั้น เรย์ บี เวสต์ พบว่าความเปรียบในงานประพันธ์นั้น ปรากฏได้สามระดับคือ ๑) ด้านสังคม แก่นเรื่องที่เกี่ยวกับชาวอเมริกันในยุโรป ซึ่งมีชีวิตที่กระตือรือร้น มีลักษณะขัดแย้งกับชีวิตที่อยู่ในกรอบแห่งธรรมเนียมประเพณีของชาวยุโรปชั้นสูง ๒) ด้านเกี่ยวกับศิลปิน สภาพของศิลปินมีลักษณะขัดแย้งกันระหว่างความงามที่เป็นนามธรรม (spiritual or perfect beauty) กับความงามตามธรรมชาติ (natural beauty) ๓) ด้านศีลธรรม มีลักษณะขัดแย้งกันระหว่างความบริสุทธิ์ (innocence of Newman) กับความรู้และเล่ห์เหลี่ยมอันชั่วช้า (knowledge and evil of the Bellegardes) สำหรับงานเรื่อง *The Wall* ของชาทร์ (Jean

Paul Sartre) นักประพันธ์ชาวฝรั่งเศส เวสต์ แสดงข้อคิดเห็นว่า มีลักษณะขัดแย้งหลัก (Principle contrast) ระหว่างการมีชีวิตอยู่และความตายของมนุษย์ (man living and man dead) นอกจากนี้ เวสต์ ยังได้วิเคราะห์ลักษณะขัดแย้งด้านอื่น ๆ ไว้อีก เช่น ลักษณะขัดแย้งในเรื่องฉากอารมณ์และทัศนคติของตัวละครเป็นต้น (Wast and Stallman, 1965 : 270 - 271)

เราจะเห็นว่าลักษณะขัดแย้งในวรรณกรรมที่เป็นเรื่องราว นั้น นับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญเบื้องต้นหนึ่ง ทั้งนี้เพราะว่าเมื่อตัวละครมีลักษณะที่ขัดแย้งกัน ก็ย่อมจะก่อให้เกิดพฤติกรรมที่ขัดกัน ทำให้เกิดเหตุการณ์ (action) ในเรื่องนั้น รวมทั้งยังก่อให้เกิดความไม่เข้าใจกัน เพราะหากว่าในวรรณกรรมมีแต่ลักษณะตัวละคร หรือเหตุการณ์ สถานการณ์ที่คล้ายคลึงกันหรือเหมือนกันตลอดทั้งเรื่อง ก็ย่อมจะเกิดความน่าเบื่อหน่ายขึ้นได้และก็จะไม่เกิดเป็นเรื่องราวต่าง ๆ ขึ้นมาเป็นแน่ นอกจากนี้รสที่เราจะได้จากวรรณกรรมชิ้นนั้น ๆ ก็คงจะจืดจืด ปราศจากรสชาติ ไม่น่าสนใจ

ความขัดแย้ง (Conflict)

เนื่องจากงานเขียนชิ้นนี้จะต้องศึกษาถึงเรื่องความขัดแย้ง (conflict) ด้วย ผู้เขียนจึงใคร่จะขอกล่าวถึงความเป็นมาของคำนี้ไว้ให้พอเป็นที่เข้าใจคือ

คำว่า ความขัดแย้ง ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า conflict

ในหนังสือ Oxford Dictionary of English Etymology อธิบาย

ไว้ว่า "conflict" หมายถึงการปะทะกันในการต่อสู้ (encounter in arm)

การต่อสู้ หรือการดิ้นรน (struggle) ในภาษาละตินใช้ว่า conflictus

มาจากคำว่า conflagere ซึ่งเกิดจากคำว่า con + fligere รวมกันแล้ว

หมายถึง strike" (Onions. 1967 : 203)

เอ เอฟ สก็อต (A.F. Scott) อธิบายว่า "conflict" มาจาก
ภาษาละตินว่า conflagere ซึ่งหมายถึง to strike together ในทาง
วรรณคดีหมายถึงการต่อสู้ระหว่างพลังสองพลัง หรือการต่อสู้ระหว่างตัวละคร
ความขัดแย้งอาจจะปรากฏภายในตัวละครตัวใดตัวหนึ่งก็ได้" (Scott. 1965: 62)

วิลเลียม เอลเลอร์ และ รุซ อี รีฟส์ (William Eller and Ruth
E. Reeves) กล่าวถึงความขัดแย้งไว้ว่า

ความขัดแย้ง (conflict) หมายถึง การต่อสู้ (A struggle) บาง
ประเภทซึ่งใช้เป็นพื้นฐานในการสร้างวรรณกรรมประเภทละครและนวนิยาย
ความขัดแย้งในวรรณคดีนั้นอาจจะเป็นตัวก่อให้เกิดการต่อสู้ของตัวละครกับ
ตัวละคร (man against man) ตัวละครกับธรรมชาติ (man against
nature) ตัวละครกับจักรวาล (man against universe) หรืออาจ
จะเป็นความขัดแย้งภายใน (inner conflict) ในกรณีที่ตัวละครพยายาม
จะทำความเข้าใจสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง หรือกรณีที่ตัวละครพยายาม

เอาชนะความกลัวตลอดจนในกรณีที่ตัวละครใช้การตัดสินใจในกรณีที่วิกฤต

สก็อต พินชัม โกลด์ แสดงความเห็นเกี่ยวกับ "Conflict" ไว้ในบทความเรื่อง วรรณกรรมและการละครสากล ว่า

ความขัดแย้ง (Conflict) คือหน้าที่สำคัญของ "การกระทำ" หรือในตัวละคร ความขัดแย้งในละครแยกออกเป็นสองประเภทใหญ่ ๆ คือ

๑) ความขัดแย้งภายนอก (outer conflict) มักมีในละครทั่ว ๆ ไป เป็นความขัดแย้งพื้นฐานเข้าใจง่ายนิยมใช้ในเรื่องลึกลับ โศกโณน ผจญภัย หรือชิงรักหักสวาท เพราะให้ความตื่นเต้นที่เห็นได้ชัด เช่น ความขัดแย้งระหว่างพระเอกกับผู้ร้าย นางเอกกับตัวอิจฉา แม่เลี้ยงกับลูกเลี้ยง เป็นต้น

๒) ความขัดแย้งภายใน (inner conflict) คือความขัดแย้งภายในจิตใจของตัวละครเอง ทำให้เกิดความลึกซึ้งในบทบาทของตัวละคร มักพบในบทละครที่เป็นวรรณคดี เช่น บทละครของเมคสเปียร์ หรือ อิบสัน เป็นต้น ตัวอย่างเช่นเรื่อง แมคเบธ (Macbeth) ของเชกสเปียร์ จุดสำคัญและน่าสนใจของเรื่องไม่ได้อยู่ที่การต่อสู้ระหว่างแมคเบธ กับ แมคคัพ ถึงแม้มแมคเบธจะตายด้วยน้ำมือของแมคคัพก็ตาม แต่จุดเด่นของเรื่องอยู่ที่ความขัดแย้งภายในจิตใจของตัวละครทั้งสองคือ แมคเบธ และเลดี้แมคเบธ ซึ่งก็ต่างพยายามต่อสู้กับ

ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเอง หลังจากที่ได้ลอบฆ่าพระเจ้าดั่งเคิน
(Dancan) อย่างทารุณเพื่อชิงราชสมบัติ (สกอต พันธุมโกมล ๒๕๑๔ :
๘๖ - ๘๗)

ความขัดแย้งในวรรณกรรมที่เป็นเรื่องราว — มักจะมีผลเกี่ยวพันกับการ
วางโครงเรื่อง (plot) เสมอ ทั้งนี้เพราะเราอาจจะกล่าวอีกอย่างได้ว่า
ความขัดแย้งนั้นก่อให้เกิดเหตุการณ์ (action) และเหตุการณ์ต่าง ๆ นานา
ที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันก็คือโครงเรื่องนั่นเอง มาร์ลส์ เค. เดนซีเยอร์
(Malies K. Danziger) กล่าวว่า "อี.เอ็ม. ฟอร์สเตอร์ (E.M.
Forster) เสนอความเห็นว่าการวางแผนโครงเรื่องไว้อย่างดีก็มีการ
กำหนด จัดวางความขัดแย้งและการคลี่คลายความขัดแย้งเหล่านั้นอย่างแจ่มแจ้ง
จะมีผลทำให้การสร้างตัวละครประสบความสำเร็จอย่างสมบูรณ์ (Danziger and
Johnson. 1961 : 19)

ซิลแวน บาร์เน็ต (Sylvan Barnet) มอร์ตัน เบอร์แมน
(Morton Berman) และ วิลเลียม เบอร์ต (William Burto) (Barnet,
Berman and Burto. 1963 : 13 - 14) ตลอดจน ลีออน ที่ ดิกกินสัน
(Dickinson. 1959 : 18 - 19) ได้แบ่งโครงสร้างของโครงเรื่องของ
วรรณกรรมที่เป็นเรื่องราวไว้เป็น ๓ ส่วนเหมือนกัน ดังนี้

- 1) Exposition : เป็นการปูพื้นฐานก่อนเริ่มค้นเรื่อง
ส่วนใหญ่เป็นการกล่าวถึงฉากบ้านเมือง
หรือ ความเป็นมาของตัวละคร
- 2) Conflict : และการปะทะสัมพันธ์ รวมทั้งการคลี่
คลายของ conflict เหล่านั้น เพื่อ
ดำเนินไปสู่จุดสุดยอดของเรื่อง เราอาจ
จะเรียกขั้นตอนในขั้นนี้ทั้งหมดว่า
complication
- 3) Denouement : หรือ resolution เป็นผลสุดท้ายของ
การปะทะสัมพันธ์ของความขัดแย้งเหล่านั้น
ตลอดจนการสิ้นสุดของความขัดแย้งทั้งหมด

ลินน์ อัลเทินเบิร์ก (Lynn Altembernd) และ เลสลีย์ แอล ลีวีส (Leslie L. Lewis) แสดงความคิดเห็นว่า "หัวใจของนาฏการและโครงเรื่อง ก็คือความขัดแย้งซึ่งอาจจะจะเป็นความขัดแย้ง หรือการต่อสู้ทางรูปธรรม ระหว่างตัวละคร หรือกลุ่มตัวละคร อาจจะเป็นการต่อสู้ทางนามธรรม ระหว่างตัวละครกับชะตากรรม ตัวละครกับสิ่งแวดล้อม หรือตัวละครกับสถาบันต่าง ๆ ในสังคม หรืออาจจะเป็นการต่อสู้ภายในเองก็ได้" (Altembernd and Lewis.

1966 : 66)

ลักษณะของความขัดแย้งนั้นมีว่าอธิบายแตกต่างกันไปหลายอย่าง แต่ทว่าก็ยังมีความร่วมบางประการที่ผู้เขียนนาฏกล่าวถึงเหมือนกัน การที่กล่าว

อธิบายต่างกันไปเพราะผู้รู้แต่ละท่านแบ่งลักษณะของความขัดแย้งเป็นประเภท
ต่างกัน เช่น

มาร์ติน สไตน์มานน์ (Martin Stenmann) และเจอราร์ด
วิลเลน (Gerald Willem) เสนอความเห็นว่

ความขัดแย้งเป็นการปะทะสัมพันธ์ (interaction) ระหว่างพลังสองด้าน
ในงานวรรณกรรมซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น ความขัดแย้งภายนอก
(external conflict) เช่นความขัดแย้งระหว่างตัวละคร หรือความ
ขัดแย้งระหว่างตัวละครกับสังคม และความขัดแย้งภายใน หรือความขัดแย้ง
ทางจิตใจ (internal or psychological conflict) เช่น
ความขัดแย้งระหว่างภาระหน้าที่กับความต้องการ (inclination)
(Stienmann and Willem. 1967 : 75)

ริชาร์ด ดี. อ็อพดอล (Richard D. Opdahl) แสดงความเห็นไว้ว่า
"ความขัดแย้งเป็นการต่อสู้ระหว่างพลังสองด้านที่ตรงข้ามกัน ซึ่งมีความสำคัญต่อ
โครงเรื่องเป็นอย่างยิ่งเช่นการต่อสู้ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ระหว่างมนุษย์กับ
ธรรมชาติ หรือการต่อสู้ภายในจิตใจของมนุษย์แต่ละคน" (Opdahl. 1968:159)

โจเซฟ ที. ชิบเลย์ (Joseph T. Shipley) อธิบายถึงประเภทของ
ความขัดแย้งที่ปรากฏในวรรณกรรมไว้ว่า

ความขัดแย้งในวรรณกรรมหรือวรรณคดีอาจปรากฏได้ในกรณีต่อไปนี้

๑) ในปัจเจกบุคคลสองบุคคล เช่น ระหว่างวีรบุรุษกับคนชั่วร้าย ดังในเรื่อง Treasure Island ของ Robert Louis Stevenson

นักประพันธ์ชาวสก๊อต (ค.ศ. ๑๘๕๐ - ๑๘๙๔)

๒) ระหว่างบุคคลกับสังคม เช่นจะพบในนวนิยายเกี่ยวกับสังคมส่วนใหญ่ของชาร์ล ดิกเก็นส์ (Charles Dickens) นักประพันธ์ชาวอังกฤษ (ค.ศ. ๑๘๑๒ - ๑๘๗๐)

๓) ภายในตัวบุคคลเอง เช่น ระหว่างความรักกับหน้าที่ ระหว่างความภักดีกับการรู้ถึงความลับที่อยู่เบื้องหลัง (faith and disillusion v(e) เป็นต้น (Shipley. 1968 : 75)

ในหนังสือ Language and Literature เว็นเวิร์ท เค บราวน์ (Wentworth K. Brown) กล่าวถึงความขัดแย้งในวรรณคดีไว้ว่า

ความขัดแย้งในวรรณคดีสามารถปรากฏเป็น ๒ ลักษณะคือ

๑) ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับตัวละครด้วยกัน (man against man)

ความขัดแย้งประเภทนี้ โดยปกติมักจะปรากฏในลักษณะของ ความขัดแย้งระหว่างวีรบุรุษกับคนชั่วร้าย หรืออาจจะปรากฏในรูปแบบอื่น ๆ ก็ได้

๒) ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับอำนาจเหนือธรรมชาติ (man against supernatural) เช่นในเรื่อง Odyssey โอเกสซิดุส

- ไม่เพียงแต่ต้องต่อสู้กับศัตรูตลอดชีวิตของคนเท่านั้น แต่ยังต้องต่อสู้กับ
เทพเจ้าแห่งทะเลของกรีก คือ Poseidon อีกด้วย อำนาจเหนือ
ธรรมชาติอาจปรากฏในรูปของพลังที่ไม่มีตัวตนก็ได้เช่น ชะตากรรม เป็นต้น
- ๓) ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับธรรมชาติ (man against nature)
ตัวละครต้องต่อสู้กับธรรมชาติ ซึ่งมักปรากฏในรูปของการต่อสู้กับธรรมชาติที่
หูก้นการ เช่น ทะเล ทะเลทราย สัตว์ป่าที่ดุร้าย เป็นต้น
- ๔) ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับสังคม (man against society)
เป็นเรื่องที่ปัจเจกบุคคลจะต้องต่อสู้กับ สภาพแวดล้อมของสังคม อาจจะเป็น
การต่อสู้ระหว่างบุคคลกับกลุ่มคน การต่อสู้ระหว่างบุคคลกับความจนและความ
อดอยาก การต่อสู้ระหว่างความไม่เป็นธรรมในสังคม และการต่อสู้กับความ
เกลียดชังระหว่างเผ่าพันธุ์ เป็นต้น
- ๕) ความขัดแย้งภายในตัวละครเอง (man against himself) เป็น
ลักษณะที่ตัวละครจะต้องต่อสู้กับความผิด ความรู้สึกของตนเอง
- ๖) ความขัดแย้งของกลุ่มที่ตรงกันข้าม (Two worlds in opposition)
เป็นความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคนสองฝ่าย ซึ่งมีความแตกต่างกันในเรื่อง
เผ่าพันธุ์ ศาสนา ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และวัฒนธรรมเป็นพื้น
ฐานสำคัญ

คาร์ล เบ็คสัน (Karl Beckson) และ อาร์เทอร์ แกนซ์
(Arthur Ganz) ให้คำอธิบายเรื่องนี้ไว้ว่า

ลักษณะขัดแย้งในบทละคร อาจปรากฏได้ในลักษณะต่าง ๆ เช่น

๑) ภายในตัวละครตัวใดตัวหนึ่ง เช่น ความขัดแย้งภายในของแม็คเบธ (Macbeth) ในเรื่อง Macbeth ของเชกสเปียร์

๒) ระหว่างตัวละครกับสังคม เช่นในเรื่อง Jude The Obscure ของ ทอมัส ฮาร์ดีย์ (Thomas Hardy)

๓) ระหว่างตัวละครกับตัวละครด้วยกัน ซึ่งตัวละครแต่ละตัวจะพยายามเอาชนะตัวละครอีกตัวหนึ่งให้ได้ ความขัดแย้งลักษณะนี้ปรากฏมากที่สุดในรูปแบบของวีรบุรุษกับคนชั่วร้าย (Beckson and Ganz. 1975 : 42 - 43)

ผู้เชี่ยวชาญทางวรรณคดีอีกท่านหนึ่งคือ แฮร์รี่ ชอว์ (Harry Shaw)

ให้ความคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งไว้ในหนังสือ Dictionary of Literary Terms ว่า

ความขัดแย้งในวรรณคดีมี ๔ ประเภท คือ

๑) ความขัดแย้งเป็นทางกายภาพ (elemental or physical conflict)

เป็นลักษณะของการต่อสู้ระหว่างมนุษย์กับโลกในทางรูปธรรม เช่นระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ การต่อสู้กับความยากลำบาก และภัยอันตราย การต่อสู้กับความหนาวเย็น ความร้อนหรือสัตว์ป่าที่ดุร้าย

๒) ความขัดแย้งทางสังคม (Social conflict) เป็นการต่อสู้ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกัน งานทางวรรณกรรมที่มีชื่อเสียงส่วนใหญ่จะมีพื้นฐาน

อยู่บนความขัดแย้งประเภทนั้นรวมไปถึงความขัดแย้งทางเผ่าพันธุ์ ศาสนา รวมทั้งการต่อสู้ระหว่างตัวละครกับสังคมที่ตัวเองอาศัยอยู่

๓) ความขัดแย้งภายใน หรือความขัดแย้งทางจิตใจ (psychological conflict) เป็นการต่อสู้ระหว่างความปรารถนาตั้งแต่สองประการขึ้นไป ในตัวบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

๔) ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับชะตากรรม (fate) หรือเคราะห์กรรม (denity) เช่นในบทละครของโซโฟคลีส หรือในนวนิยายของ ฮาร์ต เป็นต้น (Shaw. 1972 : 91 - 92).

อุทัย หิรัญโต อธิบายถึงความขัดแย้งทางสังคม (Social conflict) ไว้ว่า

ความขัดแย้งทางสังคมเป็นแบบ ๆ หนึ่งของการปะทะสังสรรค์ทางสังคม (Social interaction) ทั้งนี้เพราะความขัดแย้งจะเป็นรูปใด ๆ ก็ตาม จะเกิดขึ้นได้ก็เมื่อบุคคลมีการติดต่อสัมพันธ์กัน (Social Contact) ... ในทางสังคมวิทยา ถือว่า ความขัดแย้งเกิดขึ้นเพราะความแตกต่างระหว่างบุคคล หรือกลุ่มคนในสังคมซึ่งอาจจะเป็นความแตกต่างกันในทางเชื้อชาติ ศาสนา หรือ ทางวัฒนธรรม ตลอดจนทัศนคติหรือลัทธินิยม (Ideology) นอกจากนี้ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ผลประโยชน์ ซึ่งอาจจะเป็นผลประโยชน์ของบุคคลหรือกลุ่มชน... ความขัดแย้งทางสังคม พอจะจำแนกออกได้ดังนี้ คือ

- ๑) ความขัดแย้งทางวัฒนธรรม ๒) ความขัดแย้งระหว่างเชื้อชาติ
 ๓) ความขัดแย้งในลัทธินิยม ๔) ความขัดแย้งระหว่างชนชั้น
 ๕) ความขัดแย้งทางศาสนา ๖) ความขัดแย้งทางการเมือง (อุทัย
 หิรัญโท ๒๕๑๙ : ๑๔๑)

กล่าวโดยสรุปจากที่ผู้รู้ทั้งหลายได้เสนอความคิดไว้ จะเห็นว่ามี
 ประเด็นสำคัญในการปรากฏของความขัดแย้งในวรรณคดี ๓ ประเด็นใหญ่คือ

๑. ความขัดแย้งภายนอก (External conflict) ซึ่งแบ่งออกเป็น
 เป็นพวกย่อยได้ ๒ พวกคือ

๑.๑ ความขัดแย้งทางกายภาพ หรือความขัดแย้งกับโลกในทาง
 รูปธรรม (elemental or physical conflict) ซึ่งได้แก่ความขัดแย้ง
 ระหว่างตัวละครกับธรรมชาติ อาจจะเป็นลักษณะของการต่อสู้ระหว่างตัวละคร
 กับโรคภัย ความทุรกันดาร ความทารุณของธรรมชาติ เป็นต้น ทั้งนี้จะตรง
 กับลักษณะของ "man against nature"

๑.๒ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับอำนาจเหนือธรรมชาติ
 เช่น ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับเทพเจ้า ตัวละครกับชะตากรรมและ
 เคราะห์ ตัวละครกับอำนาจไสยศาสตร์หรือสิ่งที่ลึกลับอื่น ๆ ซึ่งตรงกับลักษณะ
 ของ "man against supernatural"

๒. ความขัดแย้งทางสังคม (Social conflict) แบ่งย่อยได้
 เป็น ๒ พวกคือ

๒.๑ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับตัวละคร (man against man) เป็นลักษณะของความขัดแย้งระหว่างกันดีกับคนชั่ว คนมีศีลธรรมกับคนเลวทราม เกิดกับผู้ใหญ่ เป็นต้น

๒.๒ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับสังคม (man against Society) เช่นความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคล กับค่านิยม หรือความเชื่อทางสังคม ความขัดแย้งระหว่างเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนา หรือลัทธิการเมือง รวมทั้งการขัดแย้งของบุคคลกับระบบโครงสร้างของสังคมในด้านต่าง ๆ ด้วย

๓. ความขัดแย้งภายใน หรือความขัดแย้งทางจิตใจ (Internal or psychological conflict) (man against himself) ขม ภูมิภาศ กล่าวว่

ความขัดแย้งภายในจิตใจจะเกิดได้ ๓ กรณีดังนี้

๑) Approach - approach เป็นกรณีที่มีทางเลือกสองทางมีว่เลนซ้บวกเท่กัน เข้าท่ำนองรักที่เสียคายน้อง แต่แบบนี้จะก่อให้ให้เกิดความขัดแย้งชั่วคราวเท่านั้น เพราะตอนหลังยอมจะสามารถแก้ไ้

๒) Avoidance - avoidance เป็นกรณีที่ทางเลือกนั้นไม่พึงปรารถนา ด้วยกันทั้งสองประการเข้าท่ำนองว่ หนีเลือกปะจระเซ้

๓) Approach - avoidance คือจุดหมายหรือหลักชัยนั้นทั้งดีและเสีย มีว่เลนซ้บวกและลบ... กล่าวก็อเราจะมีความรู้สึกที่เรียกว่ ทั้งรักทั้งชัง ความขัดแย้งแบบนี้เขาเรียกว่ ambivalence

(ขม ภูมิภาศ ๒๕๑๖ : ๔๓ - ๔๔)

บทที่ ๓

ผลการวิเคราะห์

จากการศึกษาพระราชนิพนธ์บทละครนอกในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทั้งห้าเรื่อง คือ สังข์ทอง ไกรทอง มณีพิชัย กาวีและไชยเชษฐ ผลปรากฏว่า **พระองค์** ทรงสร้างลักษณะขัดแย้งหรือทรงอาศัยลักษณะขัดแย้ง เป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้าง บทละครนอกทั้งห้าเรื่องมีลักษณะขัดแย้งปรากฏเด่นชัด ลักษณะขัดแย้งเหล่านั้นผสมผสานกันอย่างเหมาะสม ทั้งยังเป็นองค์ประกอบที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งและนาฏการ (Action) ในเรื่องด้วย ลักษณะขัดแย้งต่าง ๆ เหล่านี้ผู้วิจัยขอนำเสนอตามลำดับดังนี้

แนวคิดอันเป็นแกนเรื่อง

แนวคิดอันเป็นแกนเรื่องในพระราชนิพนธ์ทั้งห้าเรื่องนั้น อาศัยลักษณะขัดแย้งเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน ช่วยเสริมความคิดเหล่านั้นให้เด่นชัดขึ้น แนวคิดอันเป็นแกนเรื่องในพระราชนิพนธ์บทละครนอกทั้งห้าเรื่องมีดังนี้

สังข์ทอง พระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องสังข์ทองนี้แกนเรื่องคือการพิจารณาบุคคล เราควรพิจารณาจากสติปัญญา ความรู้ ความสามารถ หรือคุณความดี ซึ่งเป็นคุณสมบัติของบุคคลนั้นมากกว่าการพิจารณาจากรูปลักษณ์หรือทรัพย์สินสมบัติ หรือ ฐานันดร

ไกรทอง แนวคิดอันเป็นแก่นเรื่องไกรทอง คือ ความแตกต่างระหว่าง
เผ่าพันธุ์ หรือ เชื้อชาติ มิได้เป็นอุปสรรคต่อการอยู่ร่วมกันถ้าทั้งสองฝ่ายมีความรัก
และเข้าใจกัน

มณีพิชัย พระราชนิพนธ์เรื่องมณีพิชัยนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศ
หล้านภาลัย ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ตอนเดียวคือ ตอนพราหมณ์ขอพระ
มณีพิชัยไปเป็นทาส แก่นของเรื่องหรือแนวคิดของเรื่องเฉพาะตอนนี้คืออำนาจของ
ความดีที่เอาชนะความชั่ว หรือคนชั่วได้ โดยการให้อภัย และทำดีต่อคนชั่วเหล่านั้น

กาวิ แก่นเรื่องของเรื่องนี้ชี้ให้เห็นความหยาบะ อันเกิดขึ้นเพราะความ
มัวเมาในกามคุณ ความโลภ และความอาฆาตแค้นของมนุษย์ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือชี้
ให้เห็นถึงโทษ หรือผลลัพธ์จากสิ่งชั่วร้ายเหล่านั้น

ไชยเชษฐ์ แนวคิดที่เป็นแก่นเรื่อง ของพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่อง
ไชยเชษฐ์ คือ ความอิจฉาริษยา และความใจเบาขาดการพิจารณาพิเคราะห์ ย่อมก่อ
ให้เกิดความแตกแยกกันได้

ลักษณะขัดแย้งของตัวละคร

ลักษณะขัดแย้งหลักที่เป็นองค์ประกอบสำคัญในพระราชนิพนธ์บทละครนอก
ทั้งห้าเรื่องก็คือ ลักษณะขัดแย้งทางค่านิยมตัวละคร ลักษณะขัดแย้งของตัวละครที่
ปรากฏในพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ไกรทอง กาวิ มณีพิชัย และ
ไชยเชษฐ์ ล้วนแต่มีความเชื่อมโยงและประสานสัมพันธ์กันอย่างประณีต

ลักษณะขัดแย้งเหล่านั้นช่วยเสริมให้เรื่องเด่นและน่าสนใจมากขึ้น ทั้งยังเป็นจุดสำคัญที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งและนาฏการในเรื่องอื่นด้วย ทั้งนี้เพราะเมื่อตัวละครมีลักษณะขัดแย้งกันหรือแตกต่างกันในด้านบุคลิกลักษณะ พฤติกรรม ทัศนคติ เคารพในคุณค่า มาพบกันหรือมีการปะทะสังสรรค์ (interaction) กันขึ้น ย่อมก่อให้เกิดความไม่ลงรอยเกิดเป็นความขัดแย้งระหว่างตัวละครในลักษณะต่าง ๆ ขึ้น ลักษณะขัดแย้งของตัวละครในพระราชนิพนธ์ทั้งห้าเรื่องมีทั้งลักษณะขัดแย้งภายในตัวละครและระหว่างตัวละคร

ลักษณะขัดแย้งภายในตัวละคร

ลักษณะขัดแย้งประเภทนี้ปรากฏเด่นชัดในพระราชนิพนธ์บทละครนอกทั้งห้าเรื่องมีสามลักษณะใหญ่ คือ ลักษณะขัดแย้งทางด้านบุคลิกลักษณะ ลักษณะขัดแย้งทางด้านพฤติกรรม และลักษณะขัดแย้งทางอารมณ์ แต่ละลักษณะก็มีประเด็นย่อย ๆ ที่แตกต่างกันไป

๑. ลักษณะขัดแย้งทางด้านบุคลิกลักษณะ ลักษณะขัดแย้งประเภทนี้เป็นลักษณะที่ตัวละครมีสภาพบุคลิกลักษณะที่ขัดกันหรือแตกต่างกันอยู่ในตัว เป็นต้นว่า ลักษณะบุคลิกของตัวละครไม่คงที่เปลี่ยนแปลงไปมา หรือลักษณะขัดแย้งระหว่างบุคลิกภาพกับความสามารถ หรือแม้แต่ว่าลักษณะขัดแย้งทางกายภาพกับพฤติกรรม ผู้วิจัยขอแยกกล่าวแต่ละประเภทดังต่อไปนี้

๑.๑ ลักษณะขัดแย้งระหว่างบุคลิกลักษณะ ลักษณะขัดแย้งประเภท

นี้ปรากฏเด่นชัดในบทพระราชนิพนธ์เรื่องสังข์ทอง และไกรทอง

๑.๑.๑ สังข์ทอง ในพระราชนิพนธ์เรื่องสังข์ทอง

ตัวละครที่มีลักษณะขัดแย้งทางค่านิยมบุคลิกลักษณะคือ พระสังข์ และนางพันธุรัต

พระสังข์ พระสังข์เป็นตัวละครที่มีลักษณะขัดแย้งระหว่างบุคลิกลักษณะเด่นชัดที่สุด พระสังข์มีบุคลิกหรือลักษณะเปลี่ยนแปลงไปเป็นช่วง ๆ กล่าวคือจากสภาพหอยสังข์เป็นมนุษย์เฉกเช่นคนทั่วไป แล้วก็กลับไปอยู่ในสภาพของเจ้าเงาะป่าบ้าใบ้ ซึ่งมีลักษณะบุคลิกและพฤติกรรมที่แตกต่างไปจากบุคคลทั่วไปจนกระทั่งภายหลังจึงได้เปลี่ยนจากสภาพของเงาะป่ากลับคืนเป็นชายหนุ่มรูปร่างงดงาม

ตัวละครตัวนี้คงอยู่ในสภาพเป็นหอยสังข์ตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งอายุราว

๕ - ๖ ขวบ ถึงความว่า

ยามพลอดก็คัสอดพระลูกยา

กุมารกำบังเป็นสังข์ทอง

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

อุมเ อาลูกน้อยหอยสังข์

สุกกำลังแม่แล้วพอเหตุหัว

เลี้ยงไว้ว่าจะได้เป็นเฟื้อต้ว

ทูนหัวไม่ช่วยแม่ด้วยเลย

เนื้อเย็นเป็นคนนวลแก้ว

หาหกลขวบแล้วนวลแก้ว

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

จากนั้นตัวละครตัวนี้ก็เปิดเผยลักษณะที่แท้จริงของตนว่าเป็นมนุษย์เช่นเดียวกับผู้อื่น แต่ทว่าซ่อนอยู่ในหอยสังข์ สำหรับที่ว่าจะใช้ชีวิตหรือมีความเป็นอยู่อย่างไรในหอยสังข์นั้นก็มิได้กล่าวถึงปล่อยให้เป็นเรื่องของอภินิหาร หรือความมีบุญวาสนา ที่สำคัญตัวละครตัวนี้มีใจเต็มใจกับการเปิดเผยตนเองให้ผู้อื่นทราบ ดังนั้นเมื่อนางจันท์เหวี่ยงหอยสังข์แตก พระสังข์จึงเสด็จไปไกลมากดังกลอนว่า

ย่างเข้าในห่องทับจับไต้ไม้	ก็คอยสังข์ให้เหล็กแตกบ่น
พระสังข์ตกใจกังไพลน	จะหนีเข้าหอยตนก็จวนใจ
สวมส่อกอดคบพระมารดา	ชบเกสาพลงทางร้องไห้
แม่อคอยสังข์เหล็กแตกไป	ว่าไรเสียกายไม่วายคิด
เหมือนแม่ฆ่าลูกให้ม้วยมรณ	มารดาไม่รักแต่สักนิค
พระแม่อคอยสังข์ทั้งชีวิต	จะชมชิลูกนี้สักกี่วัน

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

เมื่อหอยสังข์แตก ตัวละครตัวนี้คงอยู่ในสภาพของมนุษย์จนกระทั่งไปอยู่กับนางพันธุรัต หลังจากนั้นพระสังข์ก็เปลี่ยนบุคลิกลักษณะของตนไปอยู่ในรูปของเจ้าเงาะ ขณะที่คงอยู่ในรูปของเจ้าเงาะ ตัวละครตัวนี้ก็แสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ในลักษณะบ้าใบ้เหมือนกับเงาะป่าจริง ๆ มิได้แสดงพฤติกรรมเหมือนคนปกติทั่วไป ดังกลอนว่า

เมื่อนั้น

ท้าวบอกใบ้ให้รู้สำคัญ

ก้มลงหลอนหลอกกลอกคอ

ท้าวเหมือนบ่าใบ้ได้แต่อื้อ

เจ้าเงาะเห็นวุ่นวายเข้าทางกัน

แก่งกระชั้นกระโชกโบกมือ

ทนางคำทอที่ไม่ดี

ทบมือหัวร่อล้อเลียนนาง

หรือ

เมื่อนั้น

แก่งเลี่ยนล่อตอหน้าท้าวสามนต์

เห็นพอลาท่าไรก็ท่ามั่ง

ท้าวโจงกระเบนใหม่ไว้หางยาว

แล้วยืนป้องหน้าคูดมุก

ทบมือหัวเราะเยาะไยไผ

เจ้าเงาะก้มกราบยิบตักสยหน

เฝ้าก่นหัวเราะระริกกระดิกเท้า

เหมือนบ่าหลังจริงจริงยั้งพันขาว

แก่งปักหัวฉวัดฟัสาวของเมียไป

เห็นรอยถุมมีคเชือกเลื้อยยังไหล

บอกใบ้บู้ปจากให้เมียดู

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ตัวละครตัวนี้คงสภาพของเงาะป่าจนกระทั่งมีเหตุการณ์จำเป็นบังคับให้
ต้องถอดรูปคือ คราวที่จะต้องออกตีคลีกับพระอินทร์ เมื่อถอดรูปเงาะแล้วบุคลิก
ของพระสังข์ก็เปลี่ยนไปจากสภาพคนบ่าใบ้เป็นบุรุษผู้สง่างามทั้งรูปร่างและท่าทาง
ถึงความที่พรรณนาไว้ว่า

เมื่อนั้น

รับพรพอลาสวานักดี

พระสังข์สุริยวงศ์ทรงศักดิ์

เหลียวดูเมียรักแล้วยืนพราย

จึงบังคับลาบิตุรงค์	นาทรงอาชาเข็ดนาย
กรกุ่มคันคลีกริกราย	ชักม้าเรียงรายร่ามา
ชายหญิงแซวร้องร้องชม	งามสมยศศักดิ์นักหนา
งามทั้งท่วงท่าอาชา	คังพระยาสีหราชอาของ
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ลักษณะชักแย้งทางด้านบุคลิกลักษณะของพระสังข์ นับได้ว่าเป็นลักษณะของการซ่อนตัว หรือเป็นลักษณะของการสร้างบุคลิกภาพ ลักษณะการซ่อนตัวของพระสังข์แตกต่างไปจากตัวละครอื่น ๆ ในนิทานของไทยเรื่องอื่น ๆ กิ่งแก้ว อัครถาวร กล่าวถึงลักษณะการซ่อนตัวของตัวละครไว้ว่า

พระเอกแบบวีรบุรุษนั้นก่อนที่จะมีโอกาสดแสดงความป็นวีรบุรุษอันเป็นที่ประจักษ์แก่บุคคลทั่วไป มักจะผ่านของแห่งการซ่อนเร้นรูปโฉม และความสามารถต่าง ๆ แม้มีศักดิ์เป็นอยู่รากับว่าไม่มีค้อย่างนั้น อากการซ่อนเร้นนี้มีอยู่ ๕ ลักษณะคือ

๑. ซ่อนในเครื่องแต่งกายที่แปลก เช่นพระสังข์ซ่อนเร้นอยู่ในหอยสังข์ แม้จะมีเรือนร่างเป็นมนุษย์ก็จริงก็อาศัยหอยเป็นเครื่องแต่งกายปิดบังเรือนร่างแท้จริงไว้ นี่เป็นช่วงระยะระหว่างวัยทารกจนถึงวัยเด็กเล็ก ต่อมาเมื่อถึงวัยรุ่นก็ซ่อนอีกคราวนี้ซ่อนอยู่ในชุดเงาะป่าจวบจนถึงวัยฉกรรจ์
๒. ซ่อนอยู่ในรูปสังขารอัปลักษณ์ คือเมื่อกำเนิดมาก็มีรูปสังขารที่ผิดจากปกติชน หรือมีเช่นนั้นก็มีรูปสังขารเป็นสัตว์ไปเลย ภายหลังจึงได้รูปสังขารที่ปกติ เช่น คาวี และพระหลวิชัย เกิดมาเป็นโคและเลื้อตามลำคับ...

๓. ซ่อนในรูปจำแลง มีรูปลักษณะปรกติอย่างหนึ่งอยู่ แต่เมื่อถึงคราว
จำเป็นก็แปลงรูปเป็นอย่างอื่น เช่น คาวีจำแลงเป็นตุ๊กตาทิดชามพลวิชัย
ไปแก้แค้นท้าวสันนุราช

๔. ซ่อนในที่เร้น เช่นพระสังข์ก็ลี้ภัยซ่อนตัวอยู่ในป่า พระรถซ่อน
ตัวอยู่ในถ้ำ

๕. ซ่อนในบทบาทของคนเจียน คือไม่แสดงปมเค้น ไม่โอ้อวด นับเป็น
ผู้นอนน้อยถ่อมตนโดยเฉพาะเช่นเป็นศิษย์ เป็นคนทุกคตะ เป็นชาวบ้าน
เป็นคนโง่ เป็นคนโง่เขลา แม้จะเกิดมาในตระกูลสูง (กึ่งแก้ว
อิตถาการ ๒๕๑๔ : ๑)

ลักษณะการซ่อนตัวของพระสังข์นั้นเป็นไปเพราะเหตุที่มีภัยคุกคาม เป็น
การซ่อนเพื่อความปลอดภัยมากกว่าสาเหตุอื่น เป็นลักษณะที่ตัวละครยังไม่เข้มแข็ง
ทั้งกำลังและความสามารถ หรือยังไม่แน่ใจว่าตนเก่งกล้าเพียงพอ ทั้งหอยสังข์
และรูปเงาะนับเป็นเกราะป้องกันอันตรายต่าง ๆ ในพระสังข์ได้อย่างดีอยู่
ลักษณะเช่นนี้เราจะพบได้จากชีวิตของสัตว์ที่มีร่างกายอ่อนน้อมจะมีเกราะแข็งหุ้ม
ภายนอกเช่น ปูมีกระดอง หอยมีเปลือก ปลามีเกล็ด เป็นต้น หากว่า
พระสังข์แสดงเรื่อนร่างที่แท้จริงให้ปรากฏ หรือแสดงแว่บแห่งความสามารถให้
ปรากฏเร็วเกินไป อาจสร้างความอิจฉาริษยา และชวนให้ศัตรูหาทางกำจัด
โดยที่ตนไม่มีทางรู้ หรือไม่มีโอกาสสู้เขาได้ การที่พระสังข์เกิดมาในหอยสังข์
จึงช่วยให้รอดจากการถูกปองชีวิตไปเปล่าหนึ่ง กลมวคือ เมื่อฝ่ายศัตรูเห็นว่า
มีรูปร่างเป็นมนุษย์เสียแล้ว จึงเพียงแต่กล่าวหาว่าเป็นตัวกาลีสืบบ้านกาลีเมือง
เท่านั้น ส่วนจะปลงชีวิตก็พักไว้ เพราะดูสภาพแล้วเห็นว่าไม่อาจจะเป็น

ใหญ่ได้ แต่ถึงกระนั้นเพื่อให้หนค้อกังขาจึงเสนอให้จับไล่ออกจากเมือง ทั้งพระสังข์
และมารดาจึงต้องพากันไปอยู่ป่า ภัยเริ่มคุกคามพระสังข์อีกครั้งหนึ่ง เมื่อพระสังข์
ออกจากหอยสังข์แล้วมารดาหุบหอยทิ้ง พระสังข์อยู่โดยปราศจากที่ซ่อน นหฺเล่ฝ่าย
ซ้ายของบิดาจึงตามมารังควานอีกเป็นเหตุให้พระสังข์เกือบเอาชีวิตไม่รอดจนกระทั่ง
ไปอยู่กับนางพันธุรัต ต่อมาทราบว่านางพันธุรัตเป็นยักษ์จึงหาทางหนี ก่อนหนีจากนาง
พระสังข์ได้จับตัวเป็นทองช้างเป็นเหตุให้พระสังข์มีรูปร่างทั้งงดงามกว่าคนธรรมดา การมี
สภาพที่พิเศษกว่าธรรมดาเป็นการกระทำก่อนได้รับอนุญาตหรืออีกนัยหนึ่งเป็นการกระทำ
ก่อนโอกาสอันควร พระสังข์เองยังไม่แน่ใจในความสามารถของตน ทั้งยังไม่แน่ใจว่า
จะมีภัยใดเกิดขึ้นกับตนบ้าง ในวังที่ยังไม่ได้พิสูจน์ความสามารถของตนเองนี้ พระสังข์
ระแวงบุคลิก บางอย่างอยู่ แล้วค่อย ๆ แสดงตนเพื่อพิสูจน์ความสามารถไปที่ละขั้นตาม
แต่โอกาสจะอำนวยให้ มิได้แสดงด้วยการโอ้อวด พระสังข์เลือกแสดงตัวเป็นชั้น ๆ
ชั้นแรกแสดงตัวให้นางรจนารู้เพียงคนเดียว ดังกลอน

เมื่อนั้น	เจ้าเงาะแสนกลคนขยัน
พิศโฉมพระธิดาวิลาวัณย์	ดูคณาณิพวรรณดังดวงเดือน
งามละม่อมพร้อมสิ้นทั้งอินทรีย์	นางในขรณีไม่มีเหมือน
สร้างท่าแลเสียงเบี่ยงเบือน	ให้พันเสน่หาเฝ้าจิตกตปอง
พระจึงตั้งศัถย์อธิฐาน	แน้นบุญญาธิการ เกยสมสอง
ขอให้ทราบนสงวนนวลน้อง	เห็นรูปพี่เป็นทองต้องใจรัก

เมื่อนั้น	รจนานารีมีศักดิ์
เทพไทอุปถัมภ์นำฉก	นงลักษณ์ตึงเงาะเงาะจง
นางเห็นรูปสุวรรณอยู่ชั้นใน	รูปเงาะสวมไว้ให้คนหลง
ใครใครไม่เห็นรูปทรง	พระเป็นทองหิ้งองค์อร่ามตา
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ผลจากการแสดงตัวให้นางรจนารู้คือ นางเลือกพระสังข์เป็นคู่ครองสมดัง
เป้าหมาย หากว่าในชั้นต้นพระสังข์แสดงตนเต็มที่ต่อสายตาคนทั้งหลาย ทั้งพระสังข์
และนางรจนาอาจจะเป็นเป้าของความริษยาของพี่สาวและพี่เขยได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น
การที่พระสังข์จะต้องผจญภัยอุปสรรคเพื่อพิสูจน์ตนเองก็อาจจะได้คร่อนกว่าที่เป็นอยู่
เพราะอย่างน้อยในภาวะที่เป็นอยู่นี้ ก็รู้ตัวได้กว้างกำลังถูกทดสอบสิ่ง ๆ หนึ่ง ไม่ถูกตี
ข้างหลัง ฉะนั้นจึงสามารถแสดงความสามารถได้อย่างแนบเนียนไม่ถึงกับให้เป็นอันตราย
ร้ายแรงแก่คู่ต่อสู้ เป็นเพียงแต่ชั้นสิ่งสอนพอประมาณเท่านั้น

การเปิดเผยตนชั้นต่อไป จึงเป็นการเปิดเผยเฉพาะวิชาที่มีอยู่เรียกเนื้อ
เรียกปลา พร้อมกับได้ช่วยเหลือและสั่งสอนทกเขยไปในตัวด้วย การเปิดเผยตนชั้น
สุดท้าย เป็นการพิสูจน์ตนเองด้วยความสามารถครั้งยิ่งใหญ่และเด็ดขาดที่สุด โดยออก
ต่อสู้กับพระอินทร์ แสดงลีลาและชั้นเชิงซึ่งมนุษย์ด้วยกันไม่สามารถแสดงได้ ความ
สำเร็จครั้งนี้เป็นที่เกรงขาม ไม่มีสิ่งใดที่บุคคลทั้งหลายจะเคลือบแคลงสงสัยอีก พระสังข์
จึงได้รับความนับถือโดยสมบูรณ์

นับได้ว่าลักษณะของพระสังข์เป็นลักษณะของพระเอกผู้รู้จักกาละและเทศะ
และรู้จักแสดงตนโดยคำนึงถึงแก่จิตที่ว่าการปรากฏตัวหรือแสดงตัวให้คนที่เดียว
ในขณะที่ยังมีความสามารถน้อยหรือในโอกาสที่ยังไม่มีความพอเหมาะที่จะแสดงย่อมนจะ
นำภัยมาสู่ตนได้ง่าย

นางพันธุรัต นางพันธุรัตเป็นตัวละครอีกตัวหนึ่งที่มีลักษณะขัดแย้งทาง
บุคลิกลักษณะ เราจะเห็นว่านางพันธุรัตเป็นตัวละครที่มีสองบุคลิกลักษณะ กล่าวคือขณะที่
นางอยู่ในสภาพร่างจริงของนาง นางก็มีบุคลิกลักษณะเด่นเช่นยักยั่วไป เต็มไปด้วย
ความชั่วร้าย แข็งกร้าว ดังเห็นได้จากความที่บรรยายไว้ว่า

บัดใจรูปร่างเป็นนางยักยั่ว	ล่ำสันคึกคักนักหนา
ถือกระบองป้องพัศตร์ทำศกคา	คันคางตรงมาพนาสี
ครั้นถึงหิมวาป่าสูง	เห็นฝูงเนือเนือเสือกสี่
นางยักยั่วอยากกินก็ยินดี	เข้าไล่ที่เจ้าลัดสัดสแกง
พิฆาตฆาโกกระหิงมหิงสา	ควายกำลังฤทธากลัดแข้ง
โจนจับฉับเฉียวเรียวแรง	หักแข้งขาไว้ในคางคาน
ตัวไหนพวงพีนัน	เลือกสรรกินเล่นเป็นอาหาร
กระชูกกระเคียวเคียวป่นไม้หนาน	คชสารควายวัวตัวละคำ

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

แต่ไม่ว่านางจำแลงร่างเป็นนางมนุษย์แล้ว นางก็มีพฤติกรรมและบุคลิกลักษณะเช่น
 นางมนุษย์ทุกอย่าง ทั้งยังจะเป็นด้วยความรัก ความเมตตา และความอ่อนโยน
 แม้จะคงเหลือลักษณะของความเป็นภู่น้ำ ความแข็งแกร่งอยู่บ้างแต่ก็ไม่มากเท่าขณะ
 ที่เป็นนางยักษ์ เราจะพบว่านางเฝ้าทะนุถนอม ฟูมฟักพระสังข์อย่างดี เพียงแต่นาง
 เห็นพระสังข์เอาผ้าพันนิ้วมือแล้วบอกนางว่าถูกมีดบาดนางก็เป็นทุกข์ กริ้วโกรธพวก
 พี่เลี้ยงอย่างมาก ถึงกลอุบาย

ฟังเอ๋ยฟังการ
 รับขวัญไม่กลั่นน้ำตา

นางมารผจญเป็นนักหนา
 ลูบหลังลูบหน้าให้ปราณี
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ถึงรับขวัญอุ้มพระลูกรัก
 กอดชนกถึงดวงนัยนา
 แลเห็นนิ้วหัตถาผ้าพัน
 ผ้าผูกนิ้วถูกอะไร

.....

สังข์เอ๋ยสังข์ทอง
 อูยอุยพระแม่อย่าแค้นา

.....

จับพัศตร์เกียร์เกล้าเกศา
 นางแสนเสนหาดังดวงใจ
 เหววันของแม่เป็นไฉน
 เป็นไรหรือพอจงบอกมา

.....

ทำร้องทูนนิ้วพันผ้า
 เจ็บปวดหนักหนาเป็นพันไป

.....

ไต่เชยไต่พัง
น้ำตากลอลาค้วยปราณี

นางมารโกรฐที่เลี้ยงสาวศรี
ให้มัดคัพที่เลี้ยงนางโน
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

เหตุนี้เราจึงกล่าวได้ว่า นางพันธุรัต เป็นตัวละครที่มีลักษณะบุคลิกสองแบบ
ในตัวเอง และบุคลิกทั้งสองแบบนี้ก็เป็นบุคลิกที่ตรงข้ามกันอย่างเห็นได้ชัด

๑.๑๒ ไกรทอง ในพระราชนิพนธ์เรื่องไกรทองตัวละครที่มีลักษณะขัดแย้งระหว่าง
บุคลิกลักษณะเด่นชัดคือ นางวิมาลา

นางวิมาลา นางวิมาลาเป็นตัวละครที่มีบุคลิกเปลี่ยนไปเป็นช่วง ๆ จาก
จรเข้ เป็นมนุษย์ จากมนุษย์เป็นจรเข้ อาจจะสามารถกล่าวได้ว่าบุคลิกของนางวิมาลา
เปลี่ยนแปลงจากลักษณะของคนที่วางตัวตามแบบอย่างของวัฒนธรรมแบบหนึ่ง แล้วเมื่อ
ไปอยู่ในอีกสังคมหนึ่ง นางก็พยายามปรับปรุงบุคลิกของนางให้ เป็นไปตามลักษณะวัฒนธรรม
ของสังคมนั้น ลักษณะที่นางวิมาลามีบุคลิกเปลี่ยนแปลงจากจรเข้เป็นมนุษย์นั้นนับว่าเป็น
ลักษณะการเปลี่ยนแปลงบุคลิกต่างไปจากเดิมอย่างมาก กล่าวคือจากสัตว์เป็นมนุษย์
หรืออีกนัยหนึ่งก็คือจากสภาพของคนบ้านนอกหรือคนป่าเถื่อน กลั้กลายเป็นคนเมือง
หรือชาวกรุงที่ผ่านการอบรมบ่มนิสัยมาอย่างดี หรือในอีกแง่หนึ่งที่เราน่าจะตีความได้
ก็คือ นางวิมาลาเป็นลักษณะของตัวละครที่มีบุคลิกสองแบบในตัวเองทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ
อารมณ์และจิตใจของนาง ช่วงที่นางเป็นมนุษย์ก็เปรียบเหมือนกับช่วงที่นางเป็นคน
ที่โอบอ้อมอารี มีคุณธรรม รู้จักยังคิด แต่บางขณะนางก็อาจจะแสดงลักษณะของคน

โหดร้าย คุณันเยี่ยงสัตว์ (เวนเดียวกับ จรเข้) ก็เป็นไปได้ แต่อย่างไรก็ตามนับได้ว่านางเป็นตัวละครที่มีลักษณะขัดแย้งด้านบุคลิกลักษณะอย่างเด่นชัด

๑.๒ ลักษณะขัดแย้งระหว่างลักษณะทางกายภาพกับความสามารถ ในบทพระราชนิพนธ์ทั้งห้าเรื่อง ปรากฏลักษณะขัดแย้งประเภทนี้เฉพาะในเรื่องสังข์ทอง ตัวละครที่มีลักษณะขัดแย้งทางกายภาพกับบุคลิกลักษณะอื่นที่เด่นชัดได้แก่ เจ้าเงาะ และทกเขย ลักษณะขัดแย้งกรณีนี้ช่วยเสริมให้บทบาทของตัวละครเอกทั้งสองฝ่ายนี้เด่นชัดขึ้น และยังช่วยให้เรื่องน่าสนใจมากขึ้น

เจ้าเงาะ เจ้าเงาะเป็นตัวละครที่มีลักษณะทางกายภาพอัปลักษณ์ ขาคูรูปสมบัติ เป็นบุกกกลที่บ้าใ้ ป่าเถื่อน รูปร่างหน้าตาของเจ้าเงาะผิดแปลกไปจากตัวละครอื่น ๆ ในลักษณะที่ค่อนกว่า เราจะเห็นว่าเจ้าเงาะมีลักษณะดังนี้

รูปร่าง พุงยื่นหลังยาวไม่ไ้รูปทรง เหมือนกับคอตไม้ ดังความในเรื่อง

กล่าวว่า

"รูปร่างน่าหัวรอเหมือนคอตไม้ เอออะไรพุงโรสันหลังยาว"

"รูปร่างอัปรีขัง เหมือนหนึ่งภูคี่ที่กลางนา"

"รูปร่างฉ่างกระไรเหมือนยักษ์เฒ่า ลำสันชันจ้านเท่าสักพ้อม"

"รูปร่างหัวหูกวางแปลก ลางกนว่าแซกทะลาลี่"

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

รูปหน้า ก็ผิดไปจากบุคคลทั้งหลาย น่าเกลียดน่ากลัว ดูเหม็นเกรียน
โทศร้าย ดูคันเหมือนยั๊กม๊กกะสัน ดังกลอน

"....." หน้าตาผิดคนทั้งหลาย"

"....." หน้าตาคละยั๊กม๊กกะสัน"

"....." หน้าตาคละปั่นขึ้นสุดใจ"

"หน้าตามันขึ้นยิ่งพันพาง"

"เขาวาหน้านั้นปั่นยากเย็น"

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ตา คำของเจ้าเงาะโตพองเท่าไข่ห่าน เป็ดโพรงเหมือนตาแมวคราว
จึงเป็นแมวตัวผู้ที่ออกหาคู ดังกลอน

"บ้างว่าน่าจะเป็นนักหนา แลดูหูตาตื่นหะลิ่ง"

"หูตาบึ้งแฉับเหมือนแมวคราว"

"....." หูหนาตาโตเท่าไข่ห่าน"

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

จากความถกสนั้นจะพบว่ากล่าวถึงลักษณะ "หู" ของเจ้าเงาะไว้ด้วยว่าหนา
นอกจากนั้นแล้ว ผู้ทรงพระราชนิพนธ์ยังได้พรรณนาถึงลักษณะของขน หนวดเครา และ

นิพพรรณ ของตัวละครตัวนี้ไว้อย่างละเอียด ดังความว่า

"หัวพริกหยวกยู่หย่าบคาย"

"ผมหยิกยู่เหยงเหมือนเงิงพัก"

"หนวดเกรากุ่มคร้ามงามครัน"

"เนื้อตัวเป็นลายคล้ายเสือปลา"

"นากลัวตัวดำเหมือนคุล่ำ"

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

รัชกาลที่ ๒ ทรงพรรณนาให้ผู้อ่านรู้ว่าผมของเจ้าเงาะเส้นใหญ่หยวบ

หยิกยู่เหยง หนวดเกรากุ่มครัน ตัวก็ลายเนื้อตัวก็ดำเหมือนกับแขกอินเดีย ลักษณะ
ต่าง ๆ ที่รวมกันอยู่ในตัวของเจ้าเงาะล้วนแต่ทำให้เจ้าเงาะมีลักษณะขี้ริ้ว อับลักษณ์
ผิดผู้ผิดคนทั้งหลาย แต่ทว่าถ้าเราพิจารณาในด้านความสามารถ จะพบว่าความสามารถ
ของเจ้าเงาะเป็นไปในทางตรงกันข้าม เจ้าเงาะผู้มีลักษณะทางกายภาพต่ำช้าได้พิสูจน์
หรือแสดงความสามารถให้ผู้อื่นประจักษ์ว่าตนมีคุณสมบัติที่ดีอยู่ในตัว มีความแข็งแกร่งมาก
กว่าบุคคลที่พร้อมด้วยรูปร่างสมบัติน้อยกว่า

บทเฉลย เป็นตัวละครที่มีลักษณะทางกายภาพงดงามพร้อมไปด้วยรูปสมบัติ

และฐานันดร ตลอดจนทรัพย์สินศฤงคารและเพราะที่มีลักษณะทางกายเลิศล้ำกว่าบรรดา
กษัตริย์อื่น ๆ ททนางพระธิดาของท้าวสามนต์จึงเลือกเป็นพระสวามี ดังความว่า

แต่เกอเกออายอายอุ่นวายใจ เลือกกัษัตริย์น้อยใหญ่ทุกหน้ามา
 อันทั้งหกเทวีพันาง เลือกไคร้รูปร่างงามหนักหนา
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

แต่ทว่าทั้งหกขอหาได้มีความสามารถไม่ เมื่อท้าวสามนต์มีรับสั่งให้หาเนื้อหาปลา
 เพื่อที่จะหาเรื่องพาลฆ่าเจ้าเงาะ หกเชยก็ลำบากทำงานไม่ได้ผล หาเนื้อหาปลาไม่ได้เลย
 หึ่ง ๆ ที่มีเครื่องมือเครื่องใช้ก็มีบริวารที่จะช่วยมากมาย หกเชยต้องขอเนื้อขอปลาจาก
 พระสังข์ โดยยอมให้พระสังข์เดือนจุมูกและใบหูเป็นของแลกเปลี่ยน หรือแม้แต่ในการ
 ต่อสู้ทวยพะลังกำลัง หกเชยก็ยังไม้อาจเอาชนะเจ้าเงาะเพียงคนเดียวได้ ทำให้
 ท้าวสามนต์ขุนเคืองพระทัยตรัสปรึกษาหกเชยว่า ชีชลาภ ไม่เข้าท่า กังกลอน

แต่กันอายหกคนพันกำลัง มันเฝ้าถอยหลังไปอย่างเดียว
 ยิงว่าตัวต่อตัวข้างชั่วชาติ น้อยหรือนี่ชีชลาภตาเหมียว
 เป็นฝูงเป็นคณะทำหน้าที่ แต่อายเงาะคนเดียวก็กลัวมัน
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๑.๓ ลักษณะขัดแย้งระหว่างลักษณะทางกายภาพกับพฤติกรรม ลักษณะขัดแย้ง
 ประเภทรูปปรากฏเด่นชัดในบทพระราชนิพนธ์เรื่อง สังข์ทอง คำวีน นิลพิชัย และ
 ไชยเชษฐ์

๑.๓.๑ สังข์ทอง ตัวละครที่มีลักษณะขัดแย้งระหว่างลักษณะทางกายภาพกับพฤติกรรมในเรื่องสังข์ทอง คือ นางพันธุรัตและท้าวสามนต์

นางพันธุรัต นางพันธุรัตเป็นตัวละครที่มีสองบุคลิกในตัวเอง ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น แต่ทว่าในขณะที่นางมีรูปร่างหรือลักษณะทางกายภาพเป็นแบบใด พฤติกรรมของนางก็จะสอดคล้องไปกับลักษณะทางกายภาพแบบนั้น อย่างไรก็ตามนางได้แสดงพฤติกรรมที่มีลักษณะขัดแย้งกับลักษณะทางกายภาพของนางให้ปรากฏในตอนที่น่างัดตามพระสังข์ให้กลับไปอยู่กับนาง ในตอนนี้นางแสดงพฤติกรรมที่อ่อนโยน เมตตาอาลัยอาวรณ์ปราศจากความเหี้ยมโหด ทุร้ายทั้ง ๆ ที่นางยังคงรูปลักษณ์ของยักษ์อยู่ จึงปกติตามความลึกลับความรู้สึกของคนทั่วไป "ยักษ์" ก็คืออมนุษย์ที่มีร่างกายใหญ่โต มีพลังกำลังเกินกว่ามนุษย์ ตลอดจนยักษ์มีหน้าตาที่น่าเกลียดน่ากลัว และโหดเหี้ยม ทุร้าย เหตุนี้เราจึงกล่าวได้ว่านางพันธุรัตมีลักษณะขัดแย้งระหว่างลักษณะทางกายภาพกับพฤติกรรมในตัวด้วย ลักษณะความอ่อนโยนและความห่วงใย จึงนางยักษ์มีต่อพระสังข์นั้น เราจะเห็นได้จากกลอนว่า

นั่งอยู่โยนฟ้อนพวงข้าว	ชักเคื่องอะไรเล่าเจ้าจึงหนี
มาเถิดทูนหัวอย่ากลัวตี	ดูเอาเถิดวีรยังมิมา
นางร้องไห้ว่าแล้วว่าเรียก	เป็นตะเกียกตะกายขึ้นไปหา
ทวยเคระอำนาจสัตยา	เมธิให้ปล่อยล่าสิ้นกำลัง
พลัดตกหล่นนอนตะแคง	ซาแข็งสี่ข้างชักขึ้นคักหลัง

โศกที่ออกเพียงจะพัง

ทรุคนั่งกระแทกกันจนใจ

.....

.....

แม่สุดสัปดาห์ตามด้วยความรัก

เจ้าไม่พูดไม่ทักแต่สัณนิษ

ออกแม่จะตายวายชีวิต

สุดคิดอยู่แล้วนะลูกยา

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ท้าวสามนต์ ลักษณะขัดแย้งทางกายภาพและพฤติกรรมของท้าวสามนต์

ที่ปรากฏเป็นไปในลักษณะที่แสดงพฤติกรรมไม่สมกับวัย เราเห็นได้จากในตอนที่ท้าวสามนต์รับสั่งให้เจ้าเงาะและทศเขยหาปลาถวาย แล้วเห็นเจ้าเงาะทำท่าล้อเลียนและแกล้งให้คนตกใจ ท้าวสามนต์รู้สึกโกรธจึงพยายามจะลุกขึ้นต่อสู้กับเจ้าเงาะ ทั้ง ๆ ที่สังขารของท้าวสามนต์ก็ร่วงโรยมากแล้ว อาจจะกล่าวได้ว่า แก่เกินที่จะแสดงพฤติกรรมเช่นนั้นได้ ดังความว่า

เมื่อนั้น

ท้าวสามนต์ว่าเหม็นมันขมเหง

อ้ายเงาะปากล้ำทำไมอย่าเบง

กูออกสู้กูเอง ล่องสั๊กยก

ทำไมกับบ้าใบ้ตาขาว

อิสาวสาวเขล่านับว่าวัก

ลุกขึ้น ขบพันงันงก

เห็นทั้งหกศาลายหมายว่าเงาะ

.....

.....

.....

ลงนั่ง เหนื่อยหอบฮักหิวโหย

แล้วร้องคาเงาะนี้มาตีโบาย

มาน่าไวเ่ล่นกับกูสั๊กกรัง

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๑.๓.๒ ภาวี่ ตัวละครที่มีลักษณะขัดแย้งระหว่างลักษณะทางกาย

ภาพกับพฤติกรรม ในบทพระราชนิพนธ์เรื่องควาที่เอนกก็คือ ท้าวสนุนราช
นางคันธมาลี และยายเฒ่าหัตถ์ประสาธ

ท้าวสนุนราช ตัวละครตัวนี้มีลักษณะขัดแย้งระหว่างสภาพทางกายภาพกับ
พฤติกรรมอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ ท้าวสนุนราชเป็นชายที่มีอายุแก่แล้วเพราะมี
พระชันษาถึง ๖๔ พรรษา แต่ก็มิได้มีพฤติกรรมเช่นเดียวกับบุรุษทั่ว ๆ ไป กลับมี
พฤติกรรมเช่นเดียวกับชายหนุ่ม ยังทรงหมกหมุ่นในอิศตรี ประพาศองค์แบบโคกแก่น
หน้าอ่อน พอพระทัยที่จะได้ผู้หญิงสาวมาบำเรอมิได้วัน กล่าวได้ว่าเป็นลักษณะ
ของบุคคลมักมาก หมกหมุ่นในกามคุณ ดังเห็นได้จากความในเรื่อง

.....	ชันษาหกสิบสี่ปีปลาย
หน้าพระทนต์บนล่างห่างหัก	ดวงพระพักตร์เหี่ยวเห็นเส้นสาย
เกศาฟุ้งจะประปราย	รูปกายชายจะพินีนื้อ
พระเสวยมีอดระสามเวลา	ทรงกำลังวังชาประหลาดเหลือ
พอใจเกี้ยวผู้หญิงยิ่งเรื่อ	ผูกพันพันเฝ้าไม่เบื่อใจ
ราวกับหนุ่มคลุ้มคลั่งนั่งบน	จะหางามเล่นสักคนหนึ่งไม่ได้
รำพึงคำนึงกิดเป็นนิจไป	มิได้ว่างเว้นสักเวลา
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ด้วยเหตุนี้เมื่อท้าวสันนุราชเก็บมอบสิ่งใส่งามนางจันท์สุตาได้ จึงมีอาการ
 พรวัวเพื่อทั้ง ๆ ที่ยังไม่ได้เห็นหน้านางจันท์สุตาเจ้าของผมเลยแน่แท้แน่นอน เป็นแต่
 เพียงท้าวสันนุราชจินตนาการรูปร่างหน้าตาเจ้าของผมว่าต้องงามเท่านั้นเอง และ
 จะเห็นว่าพฤติกรรมของท้าวสันนุราชเป็นพฤติกรรมของคนแก่ที่ยอมให้อ่านาจากตามคัณฑ์
 ครอบจิตใจโดยมิได้นึกความยังคิด แสวงออกเหมือนเช่นคนขาดสติ ทั้ง ๆ ที่วัยของ
 ท้าวสันนุราชก็มากพอที่จะรู้จักคิด รู้จักยับยั้ง รู้จักออกกลั่นความรู้สึกของตนได้แล้ว
 แต่กลับเป็นไปในทางตรงกันข้าม ลักษณะของตัวละครนี้จึงเป็นลักษณะของผู้ที่แก่เฉพาะ
 วัยและร่วงเท่านั้น แต่พฤติกรรมและนิสัยยังคงเป็นลักษณะของเด็กอยู่นั่นเอง ดังเห็น
 ได้จากกลอนที่กล่าวถึงพฤติกรรมของตัวละคร ดังนี้ว่า

หยิบขึ้นเขม้นอยู่เป็นครู่
 หอมกลิ่นรา ยรินชื่นวิญญาน
 ดมนี้ศรีรายนางสาวน้อย
 ชะรอยบุญเราเคยได้เคยชม
 ดูกคิดกลิ่นกลิ่นขึ้นทั้งแก่
 เห็นนางพนักงานกลานเข้ามา

เปิดคูก็เห็นเส้าเกศา
 พระนั่งนิกรีกคร่าในอารมณ์
 แกล้งลอยหาความสุข
 จึงพอมอบผมก็ลยา
 กระสันเสียว เหลียวแลว่าเลื่องหา
 ยิ้มแย้มพยักหน้าว่านางลักษณ์

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

กอดฉอบประทับกับทรงไว้

โอ้อ่านวณ้องเจ้าของฉม

เกศหอมฟุ้งดังปรุงจันทน์

ทรวงทรงสูงคำคำขาว

มั่นรู้ว่าอยู่บุรีโค

ถึงจะเป็นกระไรก็ไม่ว่า

คิดละห้อยละเหี้ยเสียอารมณ์

ถนอญหัตถ์ครวญคร่ำรำพัน

ถ้าได้ชมจะถนอมเป็นจอมขวัญ

จะทรงโฉมโฉมพรพรรณใด

ฉันษาแก่สาวคราวไหน

พี่จะไปติดตามเจ้าทรมชม

แต่ให้ไ้ได้เห็นหน้าเจ้าของฉม

ร้องไห้ร้องไห้ไม่สมประที

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

พฤติกรรมที่ตกอยู่ในอำนาจความหลงของท้าวสนนุราชนั้น แม้วานางคันธมาลี
ผู้เป็นแม่เหี้ยจะทูลเตือนให้ยังคิดอย่างไรก็ตาม ท้าวสนนุราชก็มีได้ฟัง กลับเห็นว่า
นางคันธมาลีมาเข้าตัวทำตัวเหมือนเด็กสาวสาว กังกลอน

ดูท้าวราชกับสาวแล้ว

แก้งมานั่งเฝ้าพระเน้าพระนิง

ฉวยพระขรรค์นั่งกะปลกกะเปลี่ย

ไม่เจียมตัวว่าแก่สักนิดหนึ่ง

จะคอยหึงหวงข้าหรือว่าไร

พิโรธโกรธเนียบถึงเพลิงไหม้

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

จะเห็นว่าท้าวสนนุราชปล่อยให้ความหลงเข้าครอบงำ จนมองคนอื่น
ในแง่ร้ายหมด แม้วานางคันธมาลีจะเตือนว่าพระองค์แก่แล้วให้ยับยั้งใจไว้บ้าง

ท้าวสันนุราชกลับเห็นว่านางกันธมาลีหึงหวงตนเสียอีก นอกจากนั้นแล้วเรายังจะพบว่า
ท้าวสันนุราชยอมให้ความหลงใหลในคุณมีอำนาจเหนือสิ่งใด ถึงขนาดให้ทหารป่าว
ประกาศให้รางวัลแก่ผู้ที่พานางมณฑามาให้ตนได้ และเมื่อนางทัตประสาธพานาง
จันทร์สุดามาถวายได้ก็ดีใจ ท้าวสันนุราชพยายามทำทุกอย่างเพื่อให้สมอารมณ์ปรารถนา
ของตน ในขั้นต้นก็เริ่มด้วยการแต่งองค์ทรงเครื่องให้งามที่สุดเท่าที่จะทำได้ ทั้งความ

ดูปลั้สุคนธ์ปรนปรุง

หยิบภูษาทรงแล้วดูบลค่า

หมสื้ทับทิมกรวดกล้องคอ

นั่งมองส่องกระจกยืมละไม

ดมเฝ้าพิศดูไม้สูงนอก

คมถูกกลิ่นฟุ้งหอมฉ่ำ

ยกทองทองข้าวขอบพระทัย

ไกรฤกษ์หนุ่มพ้อขึ้นหรือไม่

ก็ยังไมแ่กกระไรทเคียวนัก

เสียสิ่งเดียวดอกแต่พันหัก

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

จากความตอนที่ยกมานี้ให้เราเห็นว่าท้าวสันนุราชเป็นคนแก่ ที่ยังไม่ยอมรับสภาพความ
เป็นจริงของตน นอกจากนั้นประเด็นที่น่าพิจารณาอีกประเด็นหนึ่งก็คือ ท้าวสันนุราช
เป็นกษัตริย์ที่มีอายุมากแล้วมีโอรสธิดาหนุ่ม จึงน่าจะมีความยังคิด แต่ท้าวสันนุราช
กลับไม่มีคุณสมบัติดังกล่าวเลย แทนที่จะทำตนให้สมกับที่เป็นกษัตริย์กลับเป็นไปในทาง
ตรงข้าม จักเป็นลักษณะของบุคคลที่ทำทุกสิ่งเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ของตน หรือ
เป็นที่พอใจของตน โดยมีได้ก่าถึงถึงสิ่งใดทั้งสิ้น

นางคันธมาลี ลักษณะขัดแย้งด้านบุคลิกลักษณะกับพฤติกรรมของนางคันธมาลี
 ในตอนที่นางเห็นลาวีแล้วเข้าใจว่าเป็นท้าวสนมบุรุษ นางจึงเกิดความลุ่มหลงในรูป
 ร่างของลาวี เว้นนี้เองนางจะแสดงพฤติกรรมที่เต็มไปด้วยจิตเยี่ยงหญิงสาว ทั้ง ๆ
 ที่ลักษณะทางกายภาพและวัยของนางร่วงโรยเข้าวัยชราแล้ว ดังเห็นได้จากคำตัดพ้อ
 ของนางที่ทว่ากับพระลาวีว่า

น้องนี้แก่เฒ่าอย่าเฝ้ากวน

ไม่สมควรเคียงคู่ชายหนุ่ม

สารพัดเฝ้าผมไม่สมประกอบ

แก่นตอพันหัดนักบักสี

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

แต่พฤติกรรมของนางที่แสดงออกมาทำให้ลักษณะท่าทางของสตรีสูงอายุและสูงศักดิ์ไม่
 แตกต่างเป็นลักษณะดังนี้

เห็นพระลาวีคำเนิ่นมา

สำคัญว่าท้าวฉวยบุตวิใหม่

น้อยหรือรูปรางว่างกระไร

งามล้ำเหลือใจเจียวพ้อคุณ

หนุ่มน้อยน่ารักหนักหนาหนอ

ปากคอคือตาเหมือนหน้าตาดู

ทวงทีทอกรอดอนละมุน

ให้ว่าวุ่นพิศวาสเพียงซาใจ

จึงวิ่งออกไปรับถึงลับแล

จะเจียมตัวว่าเก็กหาไม

อ้มอชมายาวายคุญในย

อ้มไฉนอ้มน้อยลดยหน้าตา

กราบถวายบังคมระดมใจมัว

ช่างซบตัวใหม่เหมาะเป็นหนักหนา

ดูไหนให้ประกอบขอบอวฉา
เห็นพระเจดีย์ขึ้นไม่ขึ้นหัก
แก่งท่าเลียบและกระแจะฉีก

กัลยานิยมสมคิด
ความรักเย็นมีธมาสะกิด
สะบั้งสะบักคัจจิริทวิยา
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

หรือเห็นได้จากคำกล่าวของควาวว่า

น้อยหรือนั้นขึ้นเชิงกิริยา
แก่งตัวเต็มประทอนหน้าเป็นนวล

ทละสาวสืบทาสืบหกลปี
เหมือนจะชวนให้ชื่นใจพี่
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

หรือลักษณะพฤติกรรมของนางในตอนที่นางกลับมาแต่งตัวแล้วขึ้นไปหาควาว ทั้งความว่า

พลางเกาะเข้าไปให้เลี้ยวมา
ท่าชะม้อยชะม้ายอวยแอบแฝง

ครันสบตากี่สะท้อนเนินเมียง
แล้วแก่งกระแอมไอให้เสียง
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

กล่าวได้ว่าลักษณะซัดแย้งภายในตัวนางคันธมาลีที่ปรากฏออกมาเช่นนั้นก็
เพราะความเป็นปุถุชนซึ่งยอมให้อำนาจของจิตใจฝ่ายต่ำ หรือกามกิเลสมีอำนาจเหนือ
ความละอาย หรือจิตใจฝ่ายสูงนั่นเอง นางจึงแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ที่นางคิดว่า

ถึงทุกความสนใจของสามสิ่งนี้ที่แท้จริงคือพระควาวิไล โดยมีคำนึงถึงความเหมาะสม
หรือสถานะของนางแม่แทนอย

ยายเฉาที่ศปประสาท ลักษณะขัดแย้งระหว่างพฤติกรรมกับบุคลิกลักษณะ

ของตัวละครตัวนี้เป็นในลักษณะของคนที่แก่แก่ตัว ทั้งนี้เพราะยายเฉาที่ศปประสาท
เป็นตัวละครที่มีอายุมากแล้วแต่มีนิสัยใจคอบ และพฤติกรรมของนางมีได้เป็นลักษณะของ ^{นาง ๒๔}
คนแก่ที่ดี ที่มีความคิดริเริ่มชั่ว แต่กลับเป็นหญิงแก่ที่มีนิสัยโลก ^{เจ้าเล่ห์ ไม่รู้คนคน ๓} ^{→ วรรณคดี}
นางจึงทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อความสุสุขสบาย ดังเห็นได้จากการทำงานนางอาสาไปหาตัว ^{หน้า 31}
นางจันท์สุดา ผู้เป็นนายเก่าของตนมาให้ท้าวสันนุราช เราอาจจะกล่าวได้ว่านาง
ทำไปเพราะขาดความยังคิด หรือเพราะความโลภเห็นแก่ลาภยศ ซึ่งเป็นปกติวิสัย
ของปุถุชน แต่ในขณะที่เดียวกันเราจะรู้สึกว่เหตุใดเมื่อนางเฉาที่ศปประสาทไปพบ
นางจันท์สุดาแล้วนางจันท์สุดาก็แสดงความเมตตาอารี ช่วยเหลือด้วยการรับนางไว้
เลี้ยงดู เพราะเห็นว่ายายเฉาที่ศปประสาทเป็นข้าเก่ามาก่อน ทั้งไรที่พึ่งด้วย เมื่อเป็น
เช่นนั้นสาเหตุใดยายเฉาที่ศปประสาทถึงยังไม่ยอมล้มเลิกความคิดเดิมอันชั่วร้ายของนาง
นางกลับวางอุบายล่อหลอกให้นางจันท์สุดาล่วงความลับจากพระควาวิไลเพื่อนางจะได้
ลอบฆ่า ^{หน้า ๔๖} ซึ่งนางก็สามารถใช้เล่ห์เหลี่ยมอันชั่วร้ายลงฆ่าพระควาวิไลสำเร็จ พฤติกรรม
เช่นนี้เองเราจึงสรุปได้ว่านางเฉาที่ศปประสาทเป็นหญิงแก่แต่เพียงกาย แต่จิตใจมีได้
พัฒนาไปตามวัยเลย นางจึงเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตัวโดยไม่ได้คำนึงถึงศีลธรรมและ
ความดีงามแม่แทนอย ^{กล่าว เก่งใจ}

๑.๓.๓ มณีพิชัย บทพระราชนิพนธ์เรื่องมณีพิชัย ตัวละครที่มี

ลักษณะขัดแย้งระหว่างลักษณะขัดแย้งทางกายภาพกับพฤติกรรมเด่นชัดคือ พระมณีพิชัย และ พราหมณ์ยอพระกลิ่น

พระมณีพิชัย เป็นตัวละครที่มีลักษณะขัดแย้งในด้านบุคลิกลักษณะเด่นชัด

เพราะตัวละครตัวนี้เป็นพระเอกแบบวีรบุรุษ เป็นนักรบ เป็นชาย ซึ่งปกติทั่วไป จะต้องมีความกล้าหาญเข้มแข็ง แต่ปรากฏว่าพระมณีพิชัยกลับเป็นบุคลิกที่ซื่อสัตย์ ซื่อซื่อ ไม่อวดตน ลักษณะซื่อสัตย์ของพระมณีพิชัยเห็นได้จากตอนที่พราหมณ์ยอพระกลิ่น ร่ายมนตร์รักษานางจันทร์ ทิ้งกลอน

เมื่อนั้น
สิ้นสติตกใจภาวนา

พระมณีตระหนกตกประหม่า
กลัวงูเห่า เผลือกลาน
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

และในตอนท้ายที่พราหมณ์ยอพระกลิ่นทิ้งให้พระมณีพิชัยอยู่เฝ้าบรรณศาลาคนเดียว เมื่อ พราหมณ์ยอพระกลิ่นแปลงร่างเป็นหญิงสาวกลับมาที่ศาลแล้วแสวงหาเอาไม้เคาะข้างฝา และกล่าวทราโยนิวัตรขึ้นไปบนหลังคาศาลา เพียงเท่านั้นก็ทำให้พระมณีพิชัยเกิดความ กลัวอย่างมาก ดังกลอน

เมื่อนั้น	พระมณีนีภพวงสงสัย
อะไรนี่มีสงหรืออย่างไร	อกใจทิกทิกนิกภาวนา
ตัวสั้นเทาเนาหนาวสะท้าน	แอมบานประตุนึงฟังผา
ให้สยคสยของพองโลมา	ตกประหม่าหน้าวีคไม่สมประดี
.....	
เห็นจะเป็นปีศาจประหลาดจริง	เค็ดคอกไม้ทิ้งมาใหม่ใหม่
ยิ่งคิดคร้ามกรันพลันใจ	เหลียวไปแลมาอยู่บ้านาน
แล้วกลับกินเข้ามาสาลาลัย	อกใจใส่ฟุ้งพลุ่งพล่าน
ตั้งสติภาวนาสมาทาน	ปากป่นลนลานไม่ลืมกลัว
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

กล่าวได้ว่าพระมณีนีภพมีลักษณะอ่อนแอ และฉลาดกลัวผิดกับความเป็นวีรบุรุษ ลักษณะ
ขัดแย้งประเด็นนี้ทำให้ผู้อ่านรู้สึกขบขันได้ นางลักษณ แอมโชติ กล่าวถึงกวีสร้าง
บทบาทที่น่าขบขันให้ตัวละครว่า "ในบทละครนอกผู้แต่งมักใส่บทบาทที่น่าขบขันให้
แก่ตัวละครฝ่ายวีรบุรุษ ตามลักษณะของละครนอกซึ่งมุ่งความขบขันเป็นสำคัญ"
ความขบขันส่วนใหญ่เกิดจากพฤติกรรมที่แสดงถึงความอ่อนแอ ความฉลาด ความเป็น
และความบ้าใบ้" (นางลักษณ แอมโชติ ๒๕๖๑ : ๑๓๑)

พราหมณ์ยชพระกลืน ลักษณะขัดแย้งทางด้านบุคลิกของตัวละครตัวนี้เป็นไป
ในลักษณะของความขัดกันของรูปร่างหรือลักษณะทางกายภาพกับพฤติกรรม ดังปรากฏ

ในตอนที่ยาหม่นยอพระกลิ่น เข้าวังไปรักษานางจันทร์ แล้วทางพระมณีพิชัยก็นึกถึง
ความรักครั้งเมื่อพบกับพระมณีพิชัยอยู่ด้วยกัน ทำให้ตัวละครตัวนี้เผลอตัวแสดงพฤติกรรม
บางอย่างที่เป็นลักษณะของหญิงออกมาทั้ง ๆ ที่สภาพทางกายภาพของตัวละครตัวนี้
เป็นชายอย่างสมบูรณ์ในขณะนั้น ทั้งกลอน

เมื่อวัน
แลสยหลบเนตรภูวไฉย

เจ้าพรหมณ์ปัดกรค้อนให้
แย้มยิ้มละไมไปมา
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

หรือในตอนที่ยะมณีพิชัยแสร้งทำไปหยีบผ้าห่มดู เพื่อให้แน่ใจว่าพรหมณ์เป็นชาย
จริง ๆ ตัวละครตัวนี้ก็แสดงพฤติกรรมของหญิงสาวออกมาถึงความว่า

อย่าทำลวนลามหากรวไม
ไปรับมาให้รักษานะนี่

สะบัดกรค้อนให้แล้วลุกหนี
กันแต่เฝ้าเข้าชี้ว่าคาญใจ
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๑.๓.๘ ไฉยเมษุ ตัวละครที่มีลักษณะขัดแย้งระหว่างลักษณะทาง
กายภาพกับพฤติกรรม ในพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องไฉยเมษุ ได้แก่
นารายณ์ธิเบศร์ ท้าวสิงหล และนางแมว

นารายณ์วิเบศร์ ตัวละครตัวนี้มีลักษณะขัดแย้งระหว่างลักษณะทาง
 กายภาพกับพฤติกรรมปรากฏอยู่อย่างชัดเจน ทั้งนี้เพราะรูปร่างหรือลักษณะทาง
 กายภาพของนารายณ์วิเบศร์เป็นเด็ก แต่ทว่าลักษณะพฤติกรรมความสามารถที่ปรากฏ
 มีลักษณะเด่นเกี่ยวกับผู้ใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความคิด การเจรจา หรือแม้
 แก่การวางตัวก็ตาม แม้ว่าบางครั้งบางเหตุการณ์ตัวละครตัวนี้ ลักษณะพฤติกรรม
 เป็นเด็กจริง ๆ ที่ชอบสนุกสนาน ข้างพูด ข้างถามตามประสาเด็ก แต่บางขณะก็
 มีพฤติกรรมเป็นแบบผู้ใหญ่ดังเห็นได้จากตอนที่นารายณ์วิเบศร์หาทางช่วยให้พ่อได้พบ
 กับแม่และทำให้ทายกโหม้ให้พ่อของตน พฤติกรรมที่นารายณ์วิเบศร์แสดงออกไม่ว่า
 จะเป็นการพูดจา มีลักษณะเกินกว่าเด็กอายุเท่านั้นจะพึงทำได้ ดังกลอนในตอน
 ท้าวสิงห์ลั่นถาม นารายณ์วิเบศร์ถึงการไปเที่ยวว่าไปเที่ยวอยู่ที่ไหน สนุกหรือไม่
 นารายณ์วิเบศร์ก็ตอบว่า

ทูลว่าลูกลาไปเล่นไฟ

น่ารักปักมีสารพัน

บ้างพาลูกเล่นไต่ราวเติน

คิดจะดักปักขามาเลี้ยงเล่น

ลูกเมียพลักกันเห็นทันตา

เข้าไปเห็นเป็นนางสงสาร

ลูกตั้งจิตภิกจะขออยู่เนื่องเนื่อง

มณก มนไม่ออกเฟลิกเฟลิน

บ้างจึงกันหากินบินเหิน

บ้างร้องเกริ่นตามไล่กันไปมา

กลัวจะเป็นเวรกรรมไปอาทิหน้า

เหมือนคนต้องโทษพาต่อตาเกือง

ทรมานทุกข์ตรอมจนยอมเหลือ

แต่เกรงเกืองเบื่องบาทไม่อาจจุล

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

นารายณ์เฝ้ารับความหลักแหลมในการพูดจนทำให้ท้าวสิ่งหลหลงกลตามไปว่าพบ
นักโทษทำผิดเรื่องใด หากไม่ร้ายแรงก็จะยกโทษให้ ดังกลอน

เมื่อนั้น
ฟังหลานว่ากล่าวเป็นกำมุล
สวมสอตกอครัดแล้วตรัสพลาง
รู้รากับผู้ใหญ่ไว้ธรรมา
นี้ใครพาออกชวนสัญจรเล่น
มันคงวิ่งราวเอาคราวไร
พอจะตามได้ไล่เลี้ยงดู
ถ้าโทษทัณฑ์มันพอจะเมตตา
ถึงโกไทยไธสุรย์ของพ่อเฒ่า
แต่พอเติบโตใหญ่เข้าใจการ

ท้าวสิ่งหลราวณเรนทร์สุร
ยิ่งเพิ่มพูนพิศมัยในบิดา
น้อยหรืออ้างอะไรจะฉ้อเลาะว่า
ให้พ่อตาจุมหนอยเกิดกลอยใจ
พอไปเห็นคนโทษเข้าที่ไหน
หรือโทษได้เบียดเบียนสุรา
จะไ้รู้หนักเบาที่เจ้าว่า
บิดาไม่ขัดหักทาน
ก็จะให้แก่เจ้าผู้เป็นหลาน
จะเสกพอให้ผ่านพารา
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

เมื่อนั้น
.....
อันคนต้องโทษที่ข้าขอ
เป็นคนโหดโหดไร้ใจหมิพ
เคียดนักลัษฐีรู้ว่าชั่วช้า

พจนานารายณ์เฝ้ารับว่า
.....
เขาผิดข้อออกอาจประมาทหมิ่น
โทษถึงสิ้นชีวิตรรลย
จะมาเฝ้าพระเจ้าตากก็ไม่ได้

ฉันถิ่นฐานบ้านเมืองเ ชาอยู่ไกล
ความเกรงความกลัวตัวเป็นหนู
พระองค์จงโปรดปราน

มิใช่คนโทษที่เมืองนี้
มาปลอมตนปนอยู่ในกรุงศรี
ขอประทานชีวิตไว้สักครั้ง
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

นอกจากความซำดสาในการเจรจาแล้ว นารายณ์ธิเบศร์ยังมีความ
สามารถในการต่อสู้เสมออยู่ใหญ่ ทั้งยังรู้จักวางตนสมกับเป็นหัวหน้าคนด้วย ดังจะ
เห็นได้จากความในตอนที่พระไชยเชษฐาและพี่เลี้ยงทั้งสองที่ติดตามมาพบกับนารายณ์ธิเบศร์
และเหล่าเด็กที่เป็นบริวารกำลังเล่นอยู่ นารายณ์ธิเบศร์มิได้แสดงความหวั่นเกรง
ต่อเหล่าผู้ใหญ่ที่แปลกหน้ามาแม้แต่น้อย ทั้งยังรู้สึกไม่พอใจพระทัยที่เหล่าคนแปลกหน้า
มาแสดงกับตนเช่นเด็กทั่วไป เหตุนี้เมื่อพระไชยเชษฐาให้พี่เลี้ยงทั้งสองคนนำเอาขนม
ไปให้ นารายณ์ธิเบศร์จึงกล่าวว่า

เมื่อนั้น
ถึงจะแสบทองให้แทบตาย
มิใช่ปีศาจที่กินคน
อย่าปลอมไปให้เลือดตากระเด็น

พระนารายณ์ธิเบศร์ว่าอย่าฟังหมาย
ไม่มั่งง่ายกินอะไรของใครเป็น
จะเลือกสนเหี้ยมทองกินของเขน
พลงกินเหี้ยมเล่นไม่เจรจา
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

และ ถึงตัวเรา เล็กก็ เล็กเพชร ไม่ขาม เช็ดพวกตาอย่าสงสัย
 บั้น เจอเยื่อหุ้มเป็นพันไป ผู้ใหญ่ แสนรู้มาสู้กัน
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ท้าวสิงห์ ตัวละครตัวนี้มีรูปร่างนอกเป็นยักษ์ ตั้งทั่วไปแล้วยอมเป็น
 ลักษณะที่ดูร้าย น่าเกลียด น่ากลัว แต่ทว่าพฤติกรรมของท้าวสิงห์กลับมิได้เป็น
 เช่นเดียวกับรูปร่าง พระองค์เปี่ยมไปด้วยความเมตตา ความปรานี มีความเห็นอก
 เห็นใจต่อผู้อื่น เห็นได้จากการที่นำเอานางสุวิษามารับเลี้ยงเป็นบุตร จนกระทั่ง
 นารายณ์นิเบศร์ผู้เป็นหลาน หรือแม้กระทั่งของพระไชยเชษฐาที่ทอดทิ้งนางสุวิษฯ
 ก็ตาม ท้าวสิงห์โกรธมากที่ทราบข่าวครั้งแรก แต่เมื่อรู้ว่าเป็นเพราะความหลงผิด
 และพระไชยเชษฐาก็สำนึกผิดไ้พระองค์ก็ยกโทษให้พร้อมทั้งสั่งสอนให้รู้จักวางตนด้วย
 ใจความ

เมื่อนั้น ท่านท้าวสิงห์ลัษฯ
 เห็นลูก เขยหน้าจอยไม่พูดจา ให้มีจิตเมตตาปรานี
 จึงตรัสว่าโทษทัณฑ์นั้นไร พะว้าไม่พอใจจูจ
 แต่อยู่หนอยหนึ่งครั้งนี้ จะจัดเสียให้ดีกว่ากัน
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

นางแมว ตัวละครตัวนี้เป็นสัตว์ เจริญจนแต่ทว่ามีพฤติกรรมเช่นเดียวกับมนุษย์ มีความคิด มีไหวพริบในทัศนคติ และขณะเดียวกันแม้ว่าจะเป็นสัตว์ เจริญจนแต่ก็มีความเชื่อสัจยจึงรักภักดีว่าบุคคลที่เป็นมนุษย์บางคนด้วย ทั้งจะเห็นว่านางแมวติดตามรับใช้เป็นทาสที่คอยปกป้องนางสุวิฆาตลอดเวลา ทั้งยังคอยเตือนให้นางสุวิฆาคิดถึงศักดิ์ศรีของตน ลักษณะที่กวักล่าวถึงนางแมวว่าเป็นสัตว์ ปรากฏในคำพูดของไชยเชษฐและคำประชันประชันของนางแมวเอง ดังกลอน

แต่เป็นแมวแล้วยังฟังเป็นกรับ	เป็นมนุษย์จะนับว่าคนหนึ่ง
ทั้งเห็นแนมแหลมหลักก็แข็ง	ที่จะปึงปั้นล่ำก็ทำเป็น
เสียกายหนอนางวิพาริ	การหัวใจไมตรีจึงมิเห็น
ที่พลอยไถ่ลำบากยากเย็น	ถ้ามันเป็นผู้นั้นจะถึงใจ
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
นำเขยนาหิ้วร่อ	ขำมิใช่ขำข่อย่าเสริมส่ง
ถึงเป็นสัตว์เจริญจนก็พานตรง	ไม่รักกับคนหลงเมาเมว
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ลักษณะของนางแมว น่าจะเป็นสัญลักษณ์ของบุคคลคำศักดิ์ ช่างการชักเงา เรื่องของการแสดงทางพฤติกรรม ทั้งเราจะพบว่าพฤติกรรมที่แสดงออกของนางแมวค่อนข้างหยาบชาดการชักเงา แม้แต่การแสดงออกของตนก็ช่างการอ่อนน้อม หรือ

มีสันมาคารวะ เหตุนี้นางแมวจึงกล้าที่จะต่อปากคำกับนางสุวิฐา ซึ่งจะได้เห็นได้ใน
ตอนที่นางแมวรู้ว่าพระไชยเชษฐาตามนางสุวิฐามาถึงเมืองสิงหล เมื่อนางแมวเห็น
นางสุวิฐาร้องไห้ก็กล่าวประชดประชันว่า ดังความ

บัดนั้น	วิหารแอมมานทองสองไข
แก้งเขี่ยมย่นยืนหน้าออกไป	ทำใส่ไคล้พูดจาข้ากลางแกลง
ประหลาดใจเป็นโรหนอหม่อมแม่	เยี่ยมเกลแปรผันแล้วกันแสง
น้ำใจหายจนสายพระเนตรแดง	หรือผงแก้งแสรงปลิวมาเข้าตา
เหี่ยวมองย่นยืนยืนคอ	วะโรหนอประหลาดหนักหนา
โอย้อพอเจ้าทอนไฉน	กระนั้นหรือนินารำไร
แล้วถามว่าโศกาค้วยคิดค้น	หรือร้องไห้ด้วยแสนพิสมัย
เมื่อกระนั้นจะคิดประการใด	ดวงใจแม่มมาถึงธานี
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

กล่าวได้ว่าพฤติกรรมของนางแมว เป็นไปในลักษณะของบุคคลที่มีความฉลาด มี
ไหวพริบ มีวิจรรย์ฐานในการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี พฤติกรรมของนาง
ก็ได้เป็นไปตามลักษณะรูปร่างของนางเลยแม้แต่น้อย

๖. ลักษณะขัดแย้งทางด้านพฤติกรรม ลักษณะขัดแย้งด้านพฤติกรรมเท่าที่
ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ทั้งห้า เรื่องนี้อยู่สามลักษณะคือ ลักษณะขัดแย้งระหว่าง
พฤติกรรมที่แท้จริงกับพฤติกรรมที่แสดงออก ลักษณะขัดแย้งระหว่างพฤติกรรมกับความรู้สึก

และลักษณะขัดแย้งระหว่างพฤติกรรมกับสถานภาพทางสังคม

๒.๑ ลักษณะขัดแย้งระหว่างพฤติกรรมที่แท้จริงกับพฤติกรรมที่แสดงออก

ลักษณะขัดแย้งประเภทรูปปรากฏเด่นชัดในเรื่อง สังข์ทอง และไกรทอง

๒.๒.๑ สังข์ทอง ในบทพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ ตัวละครที่มีลักษณะขัดแย้งระหว่างพฤติกรรมที่แท้จริงกับพฤติกรรมที่แสดงออกได้แก่ ท้าวสามนต์ หกเขม และท้าวยถวิมล

ท้าวสามนต์ ลักษณะขัดแย้งทางพฤติกรรมของท้าวสามนต์เป็นจุดสำคัญที่ทำให้ตัวละครนี้มีลักษณะที่น่าขบขันมาก ทั้งยังช่วยให้ลักษณะของตัวละครตัวนี้เด่นชัดขึ้นอีกด้วย พฤติกรรมที่แสดงออกของท้าวสามนต์ส่วนใหญ่จะมีลักษณะขัดแย้งกับลักษณะที่เป็นจริงเสมอ บางครั้งจะเป็นลักษณะขัดแย้งระหว่างพฤติกรรมกับความรู้สึกภายในตัวถึงขนาด ในตอนที่พระอินทร์ให้พระวิฆณุกรรมนำสารทำตึกลีพันนั้นเอาเมือง มาให้ท้าวสามนต์ ทั้ง ๆ ที่ท้าวสามนต์รู้สึกกลัวจนตัวสั่น แต่ก็สร้างแสดงพฤติกรรมให้เห็นว่าตนไม่ได้สะทกสะท้านต่อเหตุการณ์นั้นเลย ถึงความ

เมื่อئัน

ท่าหน้าเวียวเหลียวคูนางมณฑา

เรียกเมียวช่วยพี่ด้วยวี

ความกลัวตัวสั่นอยู่ท้าวท้าว

แล้วคิดว่าหกเขมของเรานี้

ท้าวสามนต์ตัวสั่นพรั่นนักหนา

หุบบ้องบัวเหมื่อนแนวคราว

สิ้นสติตกประหมาดาขาว

มันให้หนาวสะท้านรำคาญใจ

จะตึกลีตั้นตอเห็นพอได้

ลุกขึ้นยืนยื่นมือรองตอบไป

ท่านอย่าฮึกฮักไปนักเลย

.....

พระแสงลงจวกโปงโผงอิง

เราไม่ย่อท้อต่อไพร่

ขอเซยทั้งหมันไม่หนี

.....

ตั้งปิงชิงไว้เหมือนไม้กล้าว

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ลักษณะขัดแย้งระหว่างพฤติกรรมของท้าวสามนตนั่น พระวิษณุกรรมก็สังเกต
เห็นจึงแสวงกล่าวประจักษ์ว่า

พูดจาปากกล้าแต่ตาขาว

เนื้อแท้ท้าวก็กลัวจนตัวสั่น

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

พฤติกรรมของท้าวสามนต์เป็นไปในลักษณะของบุคคลที่มีนิสัยขูขู่โว ดังนั้น
เมื่อพระวิษณุกรรมกลับไปแล้ว ท้าวสามนต์ก็มีรับสั่งหกละเขยออดคาคีลี แต่แทนที่ท้าว
สามนต์จะยอมรับว่าตนไม่มีความสามารถหรือขลาดกลัว กลับให้เหตุผลไปในทางตรง
กันข้าม ดังกลอนว่า

เมื่อนั้น
จึงตรัสแก่ ขยชวัญทันใด
ถ้ากำลังยังหนุ่ม เหมือนแต่ก่อน
เมื่อกระนั้นหาอีกมันหลีกแคล้ว
เคียวนี้เห็นบิคาชราแล้ว
จิตใจจะไกรออกทีเเอง

ท้าวสามนต์คิดพริ้งพว้นไหว
จนใจด้วยบิคาชราแล้ว
พอไม่ให้ร้อนถึงลูกแก้ว
ไม่อาจมาว่องแววโดยยาเกรง
จึงทะนงอวคกล้ามามข่มเหง
แต่กริ่งเกรงตาหุไม่สู้ไว
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

หกเชย พุทธิกรรมจากตัวละครกลุ่มนี้ที่ชวนเกี่ยวกับลักษณะของท้าวสามนต์
กล่าวคือเป็นลักษณะของบุคลิกที่ลักษณะที่แท้จริงปราศจากความสามารถ แต่ทว่ามี
ลักษณะนิสัยชอบโอ้อวด จึงก่อให้เกิดลักษณะขัดแย้งระหว่างพุทธิกรรมที่แท้จริงกับ
พุทธิกรรมที่แสดงออก ลักษณะดังกล่าวนี้ปรากฏในตอนที่หกเชยพยายามจะต่อสู้กับ
เจ้าเงาะ หลังจากหาปละมาแล้วถูกเจ้าเงาะเยาะเย้ยทั้งยังล้อเลียนเมียของตน แต่
ผลกลับเป็นว่า หกเชยก็เป็นเพียงคนที่ "เก่งแต่ปาก" ดังความ

บ้างเข้าแอบหลังกรรยา
ความกลัวตัวสั่นไม่สมประดี
บ้างกำหมัดซัดเขมรหมายเขม่น
ครั้นเห็นเงาะถือไม้ไผ่ไล่เข้ามา

กูมีมือออกหน้าเจ้าอย่าหนี
เต็มทีลงนั่งภาวนา
ทำเป็นว่าพ้นคนกล้า
ก็วิ่งล้มถลาซาแซ่งเพรีย
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

กล่าวได้ว่าทั้งหกเชย และท้าวสามนต์ เป็นบุคคลประเภทที่ไม่ยอมรับสภาพความเป็นจริงของตนเอง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากสถานภาพเกี่ยวกับฐานันดรที่ตัวละครกลุ่มนี้ดำรงอยู่ จึงทำให้ไม่กล้าที่จะยอมรับว่า ตนมีข้อบกพร่องไม่สมกับที่จะเป็นผู้นำ ตลอดจนอาจกลัวว่าบรรดาคนทั่วไปจะนึกดูถูกว่า เป็นผู้ปกครองที่ไม่กล้าหาญ เพราะค่านิยมของคนทั่วไปยกย่องผู้ที่มีความกล้าหาญ และมักจะตั้งความหวังว่าผู้ที่ปกครองตนหรือเป็นผู้นำของตนควร เป็นผู้ที่มีความสามารถ และกล้าหาญด้วย

ท้าวยศวิมล ลักษณะขัดแย้งระหว่างพฤติกรรมของท้าวยศวิมลเป็นลักษณะที่เกิดขึ้นจากอำนาจเวทมนต์ (supernature) เห็นได้จากเมื่อพระองค์เป็นตัวของตัวเอง จะแสดงพฤติกรรมลักษณะหนึ่ง แต่เมื่อถูกอำนาจเวทมนต์พฤติกรรมที่แสดงออกจะเปลี่ยนแปลงเป็นอีกลักษณะหนึ่ง เห็นได้จากตอนที่รับสั่งให้เสนาว่าตัวพระสังข์มาฆ่า แล้วเสนากลับมารายทูลว่าไม่สามารถจะฆ่าพระสังข์ได้ตลอดจนกราบทูลท้าวยศวิมลว่าพระสังข์เหมือนกับท้าวยศวิมล ท้าวยศวิมลก็นึกสงสาร และคิดขึ้นได้ว่าพระสังข์เป็นโอรส แต่พอถูกมนต์เสน่ห์พฤติกรรมก็เปลี่ยนไปในทางตรงกันข้าม

ทั้งกลอน

ฟังทูล
แนแล้วลูกแก้วพอลคนเคียว
น้องรักเจ้าจะเห็นเป็นโฉน
กับนางนงเยาว์เจ้าเข้เมา

พระอาคูลในจิตคิดเฉลียว
จึงเหลิยวถามพลันกับจันทา
พี่จะให้ไปรับโอรสา
สิ้นเคราะห์พาราที่กาลี

โหราทูลว่าเป็นมนุษย์

ลูก ขามบุญนามารมี

แล้วตรัสสั่งเสนาพฤชมาตย์

รับนางกัลยาที่ตายาย

จะส่งสุดเฟื่องฟุ้งหึงกรุงศรี

ล้างมลทินชีวิตจึงไม่ตาย

เอ็งเร่งประกาศมาตย์หมาย

กับลูกชายของเราให้เข้ามา

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

แต่เมื่อนางจันทาใช้อ่านาจนต์เสน่ห์ แล้วทูลทักทวน ความรู้สึกนึกคิดและ
พฤติกรรมของท้าวสวรินท์เปลี่ยนทันที โดยมีได้คิดถึงเหตุผลใด ๆ ทั้งสิ้น

เมื่อนั้น

เป่ามนต์จนสิ้นคำรา

พระองค์หลงรับมันมาติด

แต่เป็นหอยสังข์ยังจัญไร

มีโสมมนุษย์แต่ยลดูมา

มันจะให้บ้านเมืองเกิดองระทม

ฆ่าฟันมันจึงไม่ปลกปลง

แน่นทอหึงลงงกาลัย

ฟังเออฟังความ

จริงแล้วเมียบแก้วเจ้าทักทาย

นางจันทาทูลทักท้วงว่า

ร้องห้ามเสนาอย่าเพ้อไป

จะก่อเกิดความเข็ญหาเห็นไม่

กลับเป็นกนไปอย่าชื่นชม

ว่ามีบุญญาไม่เพิ่มสม

ทวยผดุงบุญบารมีไป

จะมอล้างพระองค์ให้จงได้

มีบุญจริงไซ้รคงไม่หาย

ครั้นกร้ามขามจิตคิดหมาย

เสนาทั้งหลายอย่าไปเลย

มันคือตัวการนามลาพูก

จริงอยู่เขาวาเสนาเออย

เราหลงใหลไปกระไรเลย

หากนางทรมายะเจ้าตักเตือน

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

อำนาจเหนือธรรมชาติ (supernature) หรืออำนาจไสยศาสตร์ซึ่งมีอิทธิพล
ทำให้ท้าวศรีวิมลมีพฤติกรรมที่ขัดแย้งกันในตัวนั้น กวีกล่าวว่า เป็นอำนาจมนต์เสน่ห์ซึ่ง
เกิดจากนางจันทา หากเราพิจารณาเหตุผลในด้านความเป็นจริงเราอาจตีความได้ว่า
มนต์เสน่ห์นั้นก็คือ อำนาจหรืออำนาจของกามารมณ์นั่นเอง เหตุนี้เราจึงกล่าวได้ว่า
ลักษณะขัดแย้งทางพฤติกรรมของท้าวศรีวิมลเกิดจากความคลุมหลงทางกามารมณ์ หรือ
การยอมให้อำนาจของจิตใจฝ่ายต่ำมีอิทธิพลเหนืออำนาจจิตใจฝ่ายดี

๒.๑.๒ ไกรทอง ในบทพระราชนิพนธ์เรื่องไกรทอง ตัวละครที่มี
ลักษณะขัดแย้งระหว่างพฤติกรรมที่แท้จริงกับพฤติกรรมที่แสดงออกปรากฏเด่นชัดเฉพาะ
ไกรทองเท่านั้น

ไกรทอง พฤติกรรมของไกรทองมีลักษณะขัดแย้งกันในตอนที่ออกปากชวน
นางวิมาลาให้ขึ้นไปอยู่กับคนที่พิชิต แล้วนางวิมาลาไม่ยอมไป บทบาทของไกรทอง
เริ่มต้นด้วยการบอกว่ารัก ปากพร่ำบอกว่ารักนาง แต่กรั้นมีปากเสียงกันมากขึ้น ทั้ง ๆ
ที่ไกรทองบอกว่ารัก พฤติกรรมก็เปลี่ยนเป็นโกรธนางมากจนถึงขั้นจะฆ่าฟันให้ตาย
ถึงกลอน

ที่รักนางฟางเพียงจะกลืนไว้

หมายจะไม่จากกันถึงวันตาย

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

แต่ขณะเดียวกันก็สามารถจะแสดงพฤติกรรมดังนี้ได้

ลมเอบลมเจิง

อย่าทำเริงนักนะมักจะวุ่น

สัญญาติจะเข้เนรคุณ

ทำบุญไม่ขอพบสบใจ

ชะนางตัวขยันกลั่นกล้า

ราคาสองสสิ่งหาถึงไม่

ถึงจะเสียนึกหมอกก็เสียไป

หาควมทำใหม่ประเดี้ยวเดี้ยว

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

และ เหลือเออยเหลืออด

ยังประชดประชันน่าหมั่นไส้

อย่าหนักทำทายนามากมายไป

เขาจะเกรงอะไรกับนิทา

หญิงร้ายปากกล้าไม่น่าเลี้ยง

กณฐจะดูเบี่ยงไปภายหน้า

ฉวยซักมีคหมอที่เห็นบมา

ทำเป็นโง่ธราจะฆ่าตี

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๖.๒ ลักษณะขัดแย้งระหว่างพฤติกรรมกับความรู้สึก ลักษณะขัดแย้งระหว่าง

พฤติกรรมกับความรู้สึกของตัวละครในพระราชนิพนธ์บทละครนอกทั้งห้าเรื่อง ปรากฏ

เป็นสองลักษณะคือลักษณะของการปิ่นใจกระทำ และการแสร้งกระทำ ทั้งจะเห็นได้

จากพฤติกรรมของตัวละครต่อไปนี้

๒.๖.๑ สังข์ทอง ในบทพระราชนิพนธ์เรื่องสังข์ทอง ตัวละครที่มี
ลักษณะขัดแย้งระหว่างพฤติกรรมกับความรู้สึกลึกปรากฏเด่นชัดหลายตัว เช่น นางจันทา
พระสังข์ และเสนาของท้าวศวิมล

นางจันทา ลักษณะพฤติกรรมของนางจันทามีลักษณะขัดแย้งกันอยู่ในตัว
เป็นลักษณะมารแสร้งกระทำ พฤติกรรมที่นางแสดงออกขัดแย้งกับความรู้สึกลึกภายใน
ทั้งนี้เพราะนางจันทาคิดริษยานางจันทเทวีอยู่ตลอดเวลา นางคิดมุ่งร้ายต่อนางจันทเทวี
ทุกขณะ แต่พฤติกรรมแสดงออกเป็นไปในลักษณะห่วงใย สงสาร และหวังดี ดังจะ
เห็นได้จากตอนที่นางจันทเทวีคลอดลูกออกมาเป็นหอยสังข์แล้ว ท้าวศวิมลจำเป็นต้อง
ให้นางออกไปจากเมือง เพราะคำทำนายของโหรว่าเป็นกาลบ้านเมือง นางจันทาซึ่ง
เป็นคนออกอุบายต่าง ๆ แสร้งทำเป็นเห็นใจ สงสาร ดังเห็นได้จากกลอน

เมื่อนั้น	จันทาแสนกลอน ขยัน
เห็นสองสลดทาบกัน	ฉันทาเฝ้ารินน้ำกุหลาบมา
โคมองศ์ทรงท่าทั้งสองกรี	ค่อยไถ่สมประทีปว่าโทยหา
แล้วโคมเล่ากล่าวคำที่หยาบช้า	เคราะห์กรรมท่ามาจะโทษใคร
โหรเล่าไซ้เขาจะชั่วช้า	เคยนับถือมาแต่ไหนไหน
จำไปให้สิ้นเคราะห์ภัย	เกลือกไปเคราะห์นั้นจะบรรเทา

ไม่น่วยดับชีพสูญหาย
แต่พอเกราะหนั้นคอยบรรเทา

มิใช่ล้มตายอะไรเล่า
แล้วเราจึงรีบกลับกันมา
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

เมื่อนั้น
ก็ใจรับสิ่งบังคมลา

นางจันทาตัวคิตรีขยา
ทำเชือกน้ำตาแล้วคลาไคล
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

พฤติกรรมของนางจันทาที่เด่นจะเป็นบทบาทที่ต้องเกี่ยวข้องกับตัวละครสำคัญ
คือท้าวเวทวิล นางจันทาเหวี่และพระสังข์ พฤติกรรมของนางจะแสดงออกในลักษณะ
ของผู้ที่เต็มไปด้วยเล่ห์เหลี่ยม ขาดความจริงใจ เป็นพฤติกรรมที่สร้างท่าทีขึ้นไม่ว่า
จะเป็นเหตุการณ์ดีหรือร้าย แม้แต่สถานการณ์ที่เป็นเรื่องระหว่างนางกับท้าวสวิมล
เองก็ตาม ดังเช่นในตอนที่ท้าวสวิมลถูกมนต์เสน่ห์ จึงเสด็จไปหานางที่ตำหนัก นาง
ก็สร้างเฉย ทั้ง ๆ ที่นางพอใจอย่างมาก ถึงความว่า

เมื่อนั้น
ฟังครูแจ้งไม่แกล้งใจ
กับเทียนเสียดพันนิทันนาน
ท่าแกล้งแกล้งกลมายา

ทาลนางจันทาอัธยาศัย
เชื่อในคุณฤทธิ์วิทยา
ขึ้นบานสมมาคปรารภนา
ยอมนากอยรักสลักกลอน

แล้วกลับเข้าไปในแท่นที่

คอยคอยวางองค์ลงนอน

ข้างพระบุตรีศรีสมร

นั่งชอนกายอยู่จะทุกข์

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

พระสังข์ ลักษณะขัดแย้งระหว่างพฤติกรรมกับความรู้สึกของพระสังข์

ปรากฏในตอนที่พระสังข์ออกชมนคร แล้วพบกับท้าวยศวิมลและนางจันทเทวีในสภาพ
ของตายาย โดยความรู้สึกภายในแล้ว พระสังข์ต้องการจะซักถามและพูดคุยด้วย
เพราะหน้าตาของยายคล้ายกับพระมารดา แต่พฤติกรรมที่แสดงออกกลับทำเฉยเสีย
แล้วสั่งให้พวกเสนา ยกขบวนเสด็จเข้าวัง ด้วยเหตุที่นึกอายพวกเสนาที่ติดตาม
ดั่งกลอน

ดูท่านยายคล้ายกันกับมารดา

ครั้นจะถามเหตุผลต้นปลาย

แต่พินิจพิศดูทะลึงตะไล

พระคิตคะนั่งตมมารดา

แล้วแข็งขันกลืนกลืนขลิบ

พระราชนิพนธ์ที่หนึ่งไว้

ให้นึกอายเสนาน้อยใหญ่

นึกพระวงสงสัยในวิญญาน

จะทุกข์ร้อนถึงลูกน้หน้าหน้า

ว่าโดยรากลับหลังเข้าวังใน

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ลักษณะขัดแย้งระหว่างพฤติกรรม กับความรู้สึกของพระสังข์ เป็นเพราะ
สถานภาพที่ตัวละครดำรงอยู่บังคับให้ต้องทำเช่นนั้น พระสังข์จึงต้องเป็นใจเสด็จ

มานเฉย ๆ

เสนาของท้าวสวณ พฤติกรรมของตัวละครประกอบตัวนี้มีลักษณะขัดแย้งระหว่างพฤติกรรมกับความรู้สึกอย่างเห็นได้ชัด ในตอนที่ท้าวสวณมีรับสั่งให้นำตัวพระสังข์ไปฆ่า ทั้ง ๆ ที่ความรู้สึกของเสนาจะส่งสารไม่อย่างนั้น อย่างไรก็ตามตัวละครตัวนี้จำเป็นต้องผ่านความรู้สึก ทั้งนี้เพราะหน้าที่ ดังกลอน

เมื่อนั้น	เสนาน้ำตาไหล
เหตุไรไม่วายชีวี	เสนีกลักราวอาญา
บอกว่าตัวน้ำไม่จริงจัง	รับสั่งให้ลงโทษ
เป็นผลกรรมพ้อท้าวมา	อย่าเป็นเวรเก็บข้าไป
ว่าพลางทางถอดหอกดาบเมียง	เดินเคียงเข้ามาหาเข้าไม้
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๖.๑.๖ บทพระราชนิพนธ์เรื่องไกรทอง ตัวละครที่มีลักษณะขัดแย้งระหว่างพฤติกรรมกับความรู้สึกปรากฏเด่นชัดได้แก่ ไกรทอง นางวิมาลา และนางตะเภาแก้ว ตะเภาทอง

ไกรทอง พฤติกรรมของไกรทองตอนที่ชวนนางวิมาลาไปอยู่เมืองพิจิตร ด้วยกับตน ไกรทองเฝ้า้องจนจนสุดปัญญาแล้วจึงได้อาถัยมนต์คลีจนางวิมาลา

ทั้ง ๆ ที่ไกรทองเองรู้ว่าอย่างไรนางก็ต้องไปกับตนด้วย แต่ก็สร้างท้าวว่าจะไม่รอนางแล้ว ตนจะไปเพียงคนเดียว ดังกลอนว่า

จึงร้ายเพร่าววนป่วนใจ	เป่าไปให้ตองนางกุมภีร์
แล้วแกล้งสร้างวุ่นแฉ่ง	เจ้าสียังชักของหมองศรี
เป็นห่วงบ่วงโยอยู่เต็มที	จะมีไปด้วยพี่ก็ตามใจ
เจ้าคอยอยู่จงก็พี่ชอลา	จะคอยทำชานักนั้นไม่ได้
ว่าพลางทางเดินออกไป	ห่านองลงใจวิมาลา

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

วิมาลา พุทธิกรรมของนางวิมาลาในตอนไกรทองตามนางลงมายังถ้ำทองอีก พอนางรู้ความรู้สึกจริง ๆ ของนางพอใจ ก็ใจ หวังนี้เพราะนางรักไกรทองมากพอควร แต่ด้วยจริตหญิงนางจึงสร้างท่าเล่นตัว ท่าแฉ่งอนตาง ๆ นานา จนกระทั่งก่อให้เกิดความขัดแย้งกันขึ้น เนื่องจากการประชดประชัน กระแทะกระแทะกันนั่นเอง พุทธิกรรมลักษณะนี้ของนางเราพิจารณาได้จากความที่กล่าวถึงไกรทองไกรสรำคาญที่จะนั่งงอนงิงลุกขึ้นเดินออกจากคุหา เมื่อนางวิมาลาเห็นดังนั้นก็ฉุนเฉียวแล้วก็แสร้งบอกว่า

เก็บที่พี่มาพาขึ้นไป	สำคัญใจว่ารักกันจริงจริง
ไม่นึกแหม่งว่าจะแกล้งไปเอาเหตุ	ไม่สังเกตสังการยาหญิง

ทำกระบวนรวนเรประเวประวีง

กุมภามัวเจ้าเล้าลื้อชื่อ

เกิดหรือให้ไปตามมาละวัน

เมื่อนั้น

ทำกระบวนชวนหมีกด้วยมารยา

ก็จริงแล้วจะได้เห็นกัน

ตายเพราะฝีมือของใครนั้น

ทำขบขันแล้วเดินเมินออกมา

วิมาลาช่วยอุกฤษฏ์

นี้ว่าลาใครแล้วหรือจะไป

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ตะเกาแก้ว ตะเกาทอง พฤติกรรมของตัวละครถูกปรากฏเป็นลักษณะ

ขัดแย้งกันเด่นชัดในตอนที่น่างวิวาทกับวิมาลา ทั้งตะเกาแก้ว ตะเกาทอง แสดง
พฤติกรรมว่าตนเก่งกล้า ไม่กลัวผู้ใด แต่พจนางวิมาลาถูกร่างเป็นจระเข้ พฤติกรรม
ก็เปลี่ยนไปจาก คนกล้า กลายเป็นคนที่ตีแต่ปาก ต่างวิ่งหนีด้วยความกลัวจนลนลาน
ถึงความว่า

เมื่อนั้น

ร้องกรีดหวัควังไม่สมประดี

วิ่งปะทะปะกันอลหม่าน

.....

สองนางวางวิ่งเข้าอกผัว

เห็นคู่ช่วยช่วยเอาชีวิตไว้

ลูกได้ฉีกแล้วอย่าถือโทษ

พี่น้องอกสิ้นขวัญหนี

ทาสี่พี่เลี้ยงก็วิ่งวาย

ลนลานลนลานผาหม่นหาย

.....

ความกลัวตัวสั่นหวั่นไหว

นางกุมภีร์ใหญ่ไล่ขบเมียบ

พอไปรคว่ายขับให้ไปเสีย

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๖.๖.๓ มณีพิชัย ในพระราชนิพนธ์ทละครนอกเรื่องมณีพิชัย

ตัวละครที่มีลักษณะขัดแย้งระหว่างพฤติกรรมกับความรู้สึก ก็คือ พราหมณ์ขอพระกลืน
และนางแปลง

พราหมณ์ขอพระกลืน และนางแปลง พฤติกรรมของตัวละครทั้งสองนี้เป็น
ตัวละครที่เป็นบุคคลเดียวกัน แต่ทว่ามีรูปร่างภายนอกต่างกันไปเท่านั้น จิตใจภายใน
ก็ยังยังเป็นนางขอพระกลืนนั่นเอง ลักษณะขัดแย้งของพฤติกรรมที่แสดงออกกับพฤติกรรม
ที่เป็นจริงนั้นเกิดขึ้นเนื่องจากตัวละครต้องการจะลงใจ หรืออุบายที่ของตัวละครอีก
ตัวหนึ่งเป็นสำคัญ จึงแสดงพฤติกรรมในลักษณะของการแสร้งกระทำ ซึ่งเป็นลักษณะ
ที่ตรงกันข้ามกับบุคลิก มีสัจ ความคิด ความรู้สึก ตลอดจนพฤติกรรมที่แท้จริง
ของนาง เราพบลักษณะดังกล่าวนี้หลายตอน พฤติกรรมของพราหมณ์ขอพระกลืนเป็น
ลักษณะเห็นแสร้งทำไม่เห็น รู้ทำเป็นไม่รู้ไม่โกรธแสร้งทำเป็นโกรธ และมีได้หลับ
แสร้งทำเป็นหลับ ทั้งนี้เพื่อสังเกตอุบายที่พฤติกรรมของพระมณีพิชัย ดังเช่น

วันนี้เห็นอนักรักเอนหลัง

พระองค์จงนั่งระวังชา

ขอคิดหนอยจึงก่อยนิทรา

แล้วหลับตานิ่งอยู่ทุกทางที่

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

แม้ตอนที่แสร้งทำเป็นนอนหลับแล้ว พระมณีพิชัยเผลอตนเข้าสวมกอด พราหมณ์
ขอพระกลืนก็รู้สึกว่าเป็นเพราะเหตุใด แต่แสร้งทำเป็นไม่รู้ แล้วว่ากล่าว

พระมณีพิชัย หรือตอนที่ล่องใจพระมณีพิชัยโดยแปลงร่างเป็นหญิงสาว หลังจากนั้นแล้ว
เมื่อกลายร่างกลับตัวเป็นพราหมณ์ดั้งเดิม พอกลับมาถึงศาลาก็สร้างท่าโกรธเคือง
พระมณีพิชัยอีก ทั้ง ๆ ที่ทราบว่าพระมณีพิชัยมิได้ลวนลามนางแปลงแม้แต่น้อย

พฤติกรรมของนางแปลงนั้นเกิดขึ้นจากจุดประสงค์เพื่อล่องใจตัวละครฝ่ายชาย
และทำให้ตัวละครตัวนี้มีพฤติกรรมที่ขัดแย้งในตัวเอง ทั้งยังเป็นลักษณะที่แตกต่างไป
จากตัวละครฝ่ายหญิงทั่วไป เนื่องจากมีลักษณะพฤติกรรมแบบ "ให้ทำ หรือทอดสะพาน
ให้ผู้อื่น" ก่อน นับเป็นลักษณะซึ่งขัดแย้งกับลักษณะของหญิงที่ดีในสายตาของคนไทย
หรือแม้แต่พระมณีพิชัย เองก็ตาม แต่อย่างไรก็ตามพฤติกรรมเหล่านั้นเป็นเพียงการ
สร้างกระทำ ดังความต่อไปนี้

เมื่อนั้น
จึงแก่งสร้างเสใส่ไกล
ทำเป็นไม่เห็นพระโฉมยง
แก่งขบถทอดถอนหลังมา

ทำเป็นมก๊กสะมัดสไบ
หันหลังให้ถูกกระทั้งกาย

ขอพระกลิ่นกลิ่นขมิ้นมิใคร่ได้
เข้าไปในบรรณศาลา
หยุดยั้งนั่งลงที่ตรงหน้า
ให้ไกลหัตถ์ภัสสราจะดูที่
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ล่อเลนล่องใจพระสามี
แล้วร้องกรีดหวีดว่ายน่านักสี
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๑๖.๖.๔ กาวี พระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องท้าวสี ตัวละคร
ที่มีลักษณะขัดแย้งระหว่างพฤติกรรมกับความรูสึกปรากฏเด่นชัดได้แก่ ยายเฒ่าทัก
ประสาธ นางจันทสุดา ศลวิชัย และกาวี

ยายเฒ่าทักประสาธ พฤติกรรมที่ยายเฒ่าทักประสาธแสดงต่อพระท้าว
และนางจันทสุดา ก่อนที่อาสาไปพาตัวนางจันทสุดามาให้ท้าวสนนุราช นางแสร้ง
ทำตัวขวย และทำทุกอย่างที่จะทำให้พระท้าวและนางจันทสุดาเข้าใจว่านางมีความจงรัก
ภักดี ซื่อสัตย์ ทั้ง ๆ ที่ใจของนางคิดร้ายต่อบุคคลทั้งสองอยู่ตลอดเวลา เห็นได้
จากเนื้อความในตอนต้นนางมาถึงเมืองจันทบุรี แล้วพบว่านางจันทสุดาอยู่กับพระท้าว

กุคิดไว้นั้ไม่สมอารมณ์นึก

จะลวงล้างชีวิตเสียให้ไ้

แถมองค์ก็เลยจะพาไป

ทุลฉวยท้าวไทเอารางวัด

คิดพลางทางคลานเฝ้าไปหา

ทำทีกริยาโศกาลัย

ก้มกราบบาทาสุดาจันทร์

แล้วคือกงกัณฑ์ไร

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

หรือในตอนต้นนางรู้ความจริงเกี่ยวกับพระมรคของพระท้าวจากนางจันทสุดาแล้ว นาง
ก็ออกอุบายให้พระท้าวทำพิธีสร้างบูรณภิเศก ทั้งความ

บัดนั้น
สมหวังดังจิตกึกปอง
ทำเป็นเข้าไปให้ไวสอย
พุกัดนิทานบ้านเมืองก็
แน้ไค้สมบัติพิสดาน
ไปยังฝั่งน้ำถึงจำนง

ยายเฒ่ากระหม่อมยื่นมือ
ไค้เฒ่าจะมาพระควา
หมอบคอยถืออุกจุคนหรี
ประเพณีถักริยสุริยวงศ์
ยอมแต่งการมูรธาภิเษกสง
สระเกศทุกองค์กัศรา
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

กรั้นเมื่อพระควาเห็นด้วย เพราะหลงเื้อยายเฒ่าที่สประสาทด้วยเห็นว่า เป็นผู้ใหญ่
และเพราะความที่ไวไจนาง นางก็เริ่มแผนของตนทันทีโดยแอบก่อไฟไว้ แล้วจึง
กลับมาหาพระควากับนางจันทสุดา เมื่อเห็นว่าพระควาเห็นพระขรรค์ไว้ไม่ยอม
ถอขวาง นางก็แสร้งทำเพทุบายว่า

.....
ไฉนเห็นพระขรรค์ไว้นั่นคง
เสียกายพลอยประดับล้วนทับทิม

ยายทำเป็นว่าแล้วแย้มขึ้น
ลงสรงอุกน้ำจะเป็นถนิม
จะช่วยเื้อไวไรริมละธาร

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ด้วยความซื่อไม่รู้ทัน เล่ห์เหลี่ยมของนางเฒ่าที่สประสาท พระควาจึงถองสิ้นชีวิตและ
นางจันทสุดา เองก็ถูกนำตัวไปถวายท้าวสันนุราช ตามแผนการณ์ของยายเฒ่า

นางจันทสุภา ลักษณะซัดแย้งระหว่างพฤติกรรมกับความรู้สึกรู้สึกของตัวละคร
ตัวนี้ปรากฏในตอนที่ว่าสนุนราชเข้าหานาง หลังจากที่ว่าสนุนราชหาหมอเสน่ห์
มาช่วยตนแล้ว ด้วยความที่นางจันทสุภาโกรธว่านาง และเห็นว่าหากนางตอบปากตอบคำ
ก็จะยิ่งทำให้มากเรื่อง นางเลยแสร้งทำเฉยอยู่ ฝ่ายที่ว่าสนุนราชเมื่อเห็นพฤติกรรม
ของนางสงบนิ่งไม่อะอะตึงตังเหมือนก่อนก็เลยเข้าใจว่านางอ่อนใจนี้รักตน ด้วย
อำนาจของมนต์เสน่ห์ ถึงกลอน

จะหุนหันโมโหโต้ตอบเล่า

ให้พุกจาบ้านอยู่คนเดียว

เมื่อนั้น

หมายไต่ด้วยกาฉาของคารุ

ดูท่านองต้องจิตผิดประหลาด

น้อยหรือนางแสนคมคารมريب

ทวงที่ถูกเสน่ห์ของเราแน

เหมือนทำให้อายเฝ้ามันเฝ้าเกี่ยว

นางซัดใจไม่เหลียวมาแลดู

ที่ว่าสนุนราชแค้นยิ่งกระหมื่นอยู่

อุทิศสาธุบ่นตะบอยคอยกระวีบ

ไม่ว่ากาจกัมน้ำตาปริบปริบ

นั่งกริบไปที่เดียวไม่เหลียวเลย

เห็นประจักษ์หักแท่นแล้วแม่เอ๋ย

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

พระพลวิชัย พฤติกรรมที่แสดงออกของพระพลวิชัยในตอนที่เราเข้าไปอยู่ใน

เมืองพัทวิชัย เป็นไปลักษณะของการสร้างท่าทีทั้งนี้เพราะจุดประสงค์จริง ๆ

ของการมาเมืองพัทวิชัยก็ต้องการมาแก้แค้น และนำตัวนางจันทสุภากลับคืน

ความรู้สึกในในท่านองอาฆาตแค้นของตัวละครตัวนี้เกิดขึ้นเมื่อรู้ว่าน้องชายของตนสิ้นชีพ

ถึงคำว่า

ไกรหนอสามารถอาจอง

แก่งมาจ่านงจงมลาญ

ล้างสีพื้นองธายุกววยปราว

ไม่นานจะได้เห็นกัน

กูจะทำทดแทนให้แสนสา

แลเนื้อเกลือกหาจนอาสัญ

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

เหตุนี้เมื่อพระหลวิชัยมากรุงพัทวิสัยจึงสร้างพลอมองค์เป็นพระธานี อาสาจะอุปถัมภ์
ให้ท้าวสันนุราช พระหลวิชัยพยายามไว้เล่ห์เหลี่ยมของตนลงฆ่าท้าวสันนุราชจนสำเร็จ

พระควี พฤติกรรมสร้างทำของพระควี ปรากฏในตอนที่พระควีต้องการ
ลงนางคันธมาลีถูกเผาตาย ใจจริงแล้วพระควีนี้กรังเกียจนางคันธมาลี แต่เมื่อ
ต้องการหาทางกำจัดนาง พระควีก็สร้างทำเป็นรักไกรโยตีในตัวเอง ถึงความที่
พระควีกล่าวกับพระหลวิชัยว่า

น้องนี้นึกวังอิจโร

บางไม่รู้ตัวมัวมีน

จะไปผูกเกลี้ยไถ่เป็นไมตรี

เห็นจะทำหนักคือคักขึ้น

น้ำใจในกอมันบีบเป็น

โคคเขลาเมาหมันโมโหร้าย

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

แต่เมื่อพระหลวิชัยบอกให้แจ้งใจสร้างทำงอน อ่อนน้อมให้นางอุปถัมภ์นางคันธมาลี
คงจะหลงเชื่อแน่ พระควีจึงเสแสร้งแสดงความรัก ความอาลัยในตัวเองถึงกลอน

นั่งลงเคียงข้างนางเทวี

ปลื้มเอยปลื้มใจ

นึกแต่จะอิงแอบแนบเนื้อ

ไพบ่จะสร้างสมทนกลบเกลื่อน

ทั้งแก่ก็จริงยังพรั่งเพรา

แล้วทำที่สนิทชิดเชื้อ

ที่รักใคร่ผูกพันพันเผื่อ

แนบมิเื้อโถมครุคอยดูเอา

ถึงได้ใหม่ก็ไม่วุ่นเอยเฝ้า

สาวสัณฑ์เจ้าไม่เท่าเทียม

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ว.๒.๕ ไวยเชษฐ์ ในบทพระราชนิพนธ์เรื่องไวยเชษฐ์ ตัวละคร

ที่มีลักษณะขัดแย้งระหว่างพฤติกรรมกับความรู้สึกละเอียดอ่อน คือ ท้าวสิงห์

ท้าวสิงห์ ลักษณะขัดแย้งระหว่างพฤติกรรมกับความรู้สึกภายใน ปรากฏในตอนที่ท้าวสิงห์รับสั่งเรียกนางสุวิมลออกมาตักสินใจ แล้วนางสุวิมลยังสร้างท่าโกรธแค้น ทั้งนารายณ์เฝ้าฯ นางสุวิมล และ พระไวยเชษฐ์ ล้วนแต่ทุกข์ใจ ท้าวสิงห์เองก็นึกสงสารแต่ก็ไม่แสดงออกมาสร้างเฉยเมยเสีย ถึงความ

เมื่อนั้น

ทรงตรึงนิกในไปมา

จำจะทำโกรธซึ่งชิงไว้

จะมานะกลับกันไปหมด

ท่านท้าวสิงห์ยกขา

จะล้างอายชายหน้าให้เป็นธรรม

ดูใจไวยเชษฐ์ ขยอขวย

หรือจะอยู่รำพันพิไรวอน

ท้าวสร้างเม็นเสียไม้คูหน้า

เฝ้าแก้วน้ำเลี้ยงเกื่องลอน

ทำปิ้งฉาเฉยนิ่งพิงหมอน

แค้นทจรเข้าที่

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๒.๓. ลักษณะขัดแย้งระหว่างพฤติกรรมกับสถานภาพทางสังคม ลักษณะ

ขัดแย้งประเด็นนี้ ปรากฏเด่นชัดเฉพาะในบทพระราชนิพนธ์เรื่องไธยเวชฐ์ ตัวละครที่มีลักษณะขัดแย้งประเด็นนี้ คือ นางแมว ตัวละครตัวนี้ถูกกำหนดให้มีสถานภาพเป็นบ่าวรับใช้ แต่ทว่าพฤติกรรมของนางแมวลบไม่เป็นลักษณะของบ่าวทั่วไป นางแมวลักก้าวร้าวต่อเจ้านาย ดังจะเห็นว่านางแมวกล้าที่จะตอบปากต่อคำ หรือเถียงกับนางสุวิงชาผู้เป็นนาย หรือแม้แต่การกล่าวประชดประชัน ถากถางนางสุวิงชา นางแมวก็ก่ลากกระทำดังจะเห็นได้จากความในตอนที่นางแมวทราบว่าท้าวสิงหลให้จัดพิธีวิวาห์ระหว่างนางสุวิงชา กับพระไชยเวชฐ์ใหม่อีกครั้ง

บัดนั้น

ครั้นเห็นนางเสด็จกลับมา

วันนั้นแลดูแม่สุวิงชา

คราวจะได้สนุกสุขสบาย

ก็คิดบ้างเป็นไรเมื่อได้ทุกข์

ล้มลั่นแล้วกระมังแต่หลังมา

วิฬาร์สบปากไว้อย่าง

หัวร่อแล้วว่า เป็นแยบคาย

พักตราเองเหมือนดังเคียนหงาย

กระไรไม่หักทลายอิฬาร์

อีชีเข้าพายุมาป่า

อนิจจานิจจาเป็นน่าอาบ

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ครั้นนางสุวิมลกล่าวว่านางจำต้องคืนดีกับพระไชยเชษฐ เพราะจนใจด้วยท้าวสิงหล
และนารายณ์บีบรัด นางแมวก็ก่สร้างเภาะบาย้อีกว่

ไม่เอยไม่แจ้ง	ว่จะแต่งเข้าหอเหมือนหนหลัง
วิพารักใจพันกำล้ง	แม่ข้าไหวว่านฟังให้ทุกคน
ถึงต้องทุกขทุกข์ไฟรไคความยาก	แต่ได้กินขันหมากเป็นสองหน
วันนีเห็นที่จะชอบกล	หนีนอนเสียให้พ้นข้างไหนดี
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๓. ลักษณะขัดแย้งทางค่านิยม ความคิด และความรู้สึก

ลักษณะขัดแย้งทางค่านิยมเป็นภาวะที่ตัวละครเกิดความรู้สึกหรือนี้อารมณ์ ตลอดจน
ความคิดในช่วงเดียวกันแสดงลักษณะหรือมากกว่าลักษณะขัดแย้งประเภทนี้ บางกรณีอาจ
ก่อให้เกิดตัวละครเกิดความรู้สึกขัดแย้ง (conflict) ภายในได้ ทั้งนี้เพราะตัวละครเกิด
ความสับสน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่ตัวละครจำเป็นต้องแสดงพฤติกรรม หรือ
ตัดสินใจทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ลักษณะขัดแย้งประเภทนี้ปรากฏในพระราชนิพนธ์บทละคร
นอกทั้งห้าเรื่อง

๓.๑ สังข์ทอง ตัวละครที่มีลักษณะขัดแย้งทางค่านิยม ความรู้สึก
หรือความคิดปรากฏเด่นชัด ได้แก่ ท้าวศรีวิมล ท้าวสามนต์ พระสังข์ นางจันทเทวี
และนางพันธุรัต

ท้าวศวิมล ตัวละครตัวนี้มีลักษณะขัดแย้งทางด้านความรู้สึกนึกคิดปรากฏขึ้น
ในตอนที่ได้ฟังคำทำนายของโหรว่า สังข์ทองเป็นท้าวกาลิบ้านกาลิเมืองจะนำความวิบัติ
มาสู่นคร ดังนั้นจึงจำเป็นต้องขับไล่ นางจันทเทวีและโอรสออกจากเมือง
ท้าวศวิมลเกิดความสับสนในใจ ลำบากใจที่จะตัดสินใจ ดังนั้นจึง

ฟังข่าว	พระรอนแร่ฤทัยไหวหวั่น
หลงกลด้วยกรรมมาตามทัน	สำคัญว่าจริงทุกสิ่งไป
พินิจพิศพักตร์อักรเศ	คลอเนตรสะท้อนถอนใจใหญ่
จะออกปากก็กลับอับใจ	ด้วยความรักใคร่ธำยา
ครั้นจะมีให้เจ้าไปเล่า	รอนแร่ด้วยคำจันทว่า
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ท้าวสามนต์ ลักษณะขัดแย้งทางด้านความรู้สึกของท้าวสามนต์ปรากฏให้เห็น
ที่นางรจนาลือล่อเจ้าเงาะเป็นคู่ครอง ท้าวสามนต์เกิดความรู้สึกที่อับอาย แค้นใจที่ถูก
ทำเช่นนั้น แต่ก็รักลูกสาว เป็นภาวะที่ตัวละครตัวนี้เกิดความขัดแย้งภายในใจอย่างมาก
ดังนั้นจึง

เมื่อนั้น	ท้าวสามนต์ฟังจึงนำหน้า
ทั้งรักทั้งแค้นแค้นอร่า	นั่งนึกตรึกตรำอยู่ในใจ
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

พระสังข์ ลักษณะขัดแย้งทางด้านความรู้สึกนึกคิดของพระสังข์ปรากฏในตอน
ที่พระสังข์หนีนางพันธุรัตออกจากเมือง เมื่อนางพันธุรัตตามมาทันก็ขอร้องให้พระสังข์
ลงไปพบ พระสังข์รู้สึกรังเกียจ สงสารนางมากใจหนึ่งก็อยากจะลงไปหา แต่อีกใจ
ก็กลัวว่านางจะโกหก จึงถามว่า

เมื่อนั้น	พระสังข์ฟังคำยักษ์
ยิ่งพระวงสงสารแสนทวี	แต่รีรอทอดูทั่วยวันทศ
จะลงไปก็ให้เกรงกริ่ง	เลือกว่าไม่จริงจะแกล้งแค้น
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ลักษณะขัดแย้งระหว่างความรู้สึกนึกคิดของท้าวสวิมล ท้าวสามนต์ และ
พระสังข์ ล้วนแต่เป็นภาวะที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง (conflict) ภายในใจ
ทั้งสิ้น ผู้เขียนจะกล่าวอย่างละเอียดอีกครั้งในหัวข้อความขัดแย้ง และนาฏการ

นางจันทเทวี ลักษณะขัดแย้งทางด้านอารมณ์ของนางจันทเทวี เป็นกรณีส่วนตัว
ละครมีอารมณ์หลายแบบในร่างขณะเดียวกัน เห็นได้จากตอนที่นางและลูกถูกขับออกจาก
วัง ขณะที่นางเดินป่านานนั้นความรู้สึกหรืออารมณ์ที่เกิดขึ้นในตัวนางเปลี่ยนแปลงไปมา
เหมือนหนึ่งคนขาดสติ ทั้งโศก แค้น และโกรธ จึงถามว่า

เดินพลงทางอุ้มลูกพลง
 มุกป้าไฟรแม่ไมเคย
 เป็นคนหรือจะไคมาเป็นเพื่อน
 ทั้งนี้เพราะอีจันทา
 ทั้งอีสาวศรีมันรวมใจ
 ทั้งอ้ายเสนาจะมาพัน
 พระรวมทองของน้องยังอาลัย
 พอหลงกลมนตร์มันแน่นแล้ว
 เสียงเสื่อแรกข้างกวางทราย
 เล็ดลอคคอกคูลูกเข้าไศกี

เห็นทุกซั่มบ้างพระสังข์เออย
 เพราะกรรมทราเมยเจ้าเกิดมา
 นี้เหมือนไม่มีโอรสา
 กับอ้ายโหรามันรู้กัน
 มันเร่งรักให้แนบผายัน
 อัจจรรยใจแน่นแน่นแล้ว
 เหตุไรไม่เกรงทุลกระหมอมแก้ว
 เดินพลงนางแก้วก็ไศกี
 ใจหายอกสันขวัญหนี
 เหวอุมสังข์คำเนินไป
 พระบาทสมเด็จพรพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

นางพันธุรัต สภาวะทางอารมณ์ของตัวละครทั้งสี่ที่ปรากฏเป็นลักษณะชัดแจ้ง
 อย่างเห็นชัดในตอนนี้นางทราบว่า พระสังข์หนีนางออกจากเมือง

เมื่อนั้น
 ไคพังคังจะสิ้นสมประที
 กุไว้ใจให้อยู่กับลูกรัก
 ข้างละให้หายไปจากวังเวียง
 ว่าพลงนางว่าไศก

นางพันธุรัตยักษ์
 เอออะไรกระนั้นสิพี่เลี้ยง
 คอยพิทักษ์ถนอมกลอนเกลี้ยง
 มันน่าเสียงสับซ้ำให้หนาใจ
 น้ำตาแฉะถึงหลังไหล

และ

ฝันจินจพิทเพ่งอยู่เป็นครุ
 ทบมือหวั่นเราะทั้งน้ำตา

ลูกรักของกูแล้วสีหน้า
 ร้องเรียกลูกยากับยินดี

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

จะเห็นว่าลักษณะขัดแย้งทางอารมณ์ของนางพันธุรัต เมื่อพบพระสังข์นั้น ช่วยเน้นให้เห็นลักษณะของนางอย่างเด่นชัด เป็นภาพที่เรียกอารมณ์ของผู้อ่านได้อย่างดี ทั้งนี้ เพราะในขณะที่นางยังโศกเศร้าเสียใจอยู่นั้น นางเปลี่ยนอารมณ์เป็นดีใจหัวเราะอย่างสดชื่นได้ทันทีที่นางเห็นพระสังข์ ย่อมแสดงให้เห็นว่าพระสังข์มีความสำคัญต่อนางอย่างมาก

๓.๒ ไกรทอง ในพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องไกรทอง ตัวละครที่มีลักษณะขัดแย้งทางด้านความรู้สึกปรากฏอยู่เด่นชัด คือ นางวิมาลา

วิมาลา ลักษณะขัดแย้งระหว่างความรู้สึก หรืออารมณ์เท่าที่ปรากฏในเรื่องไกรทองตอนที่เป็นบทพระราชนิพนธ์นี้คือ ตอนที่กล่าวถึงอารมณ์ ความรู้สึกของนางวิมาลา ขณะที่ไกรทองชวนไปอยู่เมืองพิจิตรแล้วนางอีกใจอื่นไม่อยากจะไป ไกรทองจึงชักพ้อท่อนางว่าห้ามารยาต่าง ๆ นานา นางรู้สึกแค้นใจมากขณะเดียวกันนางก็รักไกรทองไม่เสื่อมคลายด้วย แต่พอนางคล้อยตามจะขึ้นไปกับไกรทองด้วย นางก็เกิดความกลัวว่าหากลูกเมียของเขามี จะทำให้นางได้รับความลำบากและอับอาย ดังความ

ไต่เอ๋ยไต่แจ้ง
ทั้งรักทั้งแค้นแนใจ
คิดถึงความรักก็รักแถม
แล้วอดยหลังคำวิทริตรอง

มีรูปร่างจะทำอะไรได้
แค้นใครไม่เท่าเจ้าไกรทอง
จะใคร่ร่ำรอยตามไปคล่องคล่อง
เกลือกพวกฟ้องลูกเมียของเขามี
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ครั้นเมื่อไกรทองชี้แจงว่า แม้จะมีเมียแล้วตนก็จะช่วยพูดให้เมียเข้าใจมิให้เกิดการ
ทะเลาะเบาะแว้งหึงหวงกันขึ้นได้ ดังนั้นด้วยควมที่นางรักไกรทอง นางจึงปฏิบัติ
ตามแต่เมื่อกลับเข้าไปในห้องของทนต์ก็เกิดความอาลัยเสียกายสิ่งของและที่อยู่เดิมของ
ทนต์ขึ้น จึงเกิดความเศร้าโศกขึ้นอีก ดังกลอน

พลาญพิศดูทองแก้วแพรวพรรณ
เสียกายขอชกทางทางอย่างดี
.....

โศกแทนไปจะมีนิมิต

เคียงสุพรรณเคยนอนแต่ก่อนมา
เสียกายดวงมณีในกุหา
.....

เร่งคิดสร้อยเศร้าโศกา

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

จนสุดท้ายไกรทองต้องไฉนนครเทพรัฐจวน ช่วยคลไจนาง นางจึงได้ติดตามไกรทอง
ไป ลักษณะขัดแย้งกรณีก่อให้เกิดความขัดแย้งภายในตัวละครด้วย

๓.๓ มณีพิชัย ตัวละครที่มีลักษณะขัดแย้งทางอารมณ์ปรากฏเด่น
ชัดคือพราหมณ์ยอพระกลิ่น

พราหมณ์ยอพระกลิ่น ในพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องมณีพิชัยปรากฏ
ลักษณะขัดแย้งทางอารมณ์ กรณีก็คือลักษณะขัดแย้งระหว่างความรู้สึกของพราหมณ์
ยอพระกลิ่น ในตอนที่พราหมณ์พิชัยมาเป็นทาส ความรู้สึกส่วนหนึ่งก็สงสาร อาลัยรัก
ต้องการแสดงความรักที่มีต่อพระมณีพิชัย แต่ความรู้สึกอีกส่วนหนึ่งก็เกรงกลัวพระอินทร์
ผู้เป็นพระบิดา ดังคำว่า

นั่งเหนือเสื่อสาครลาปู

พิศพักตร์ภัสคาก็อาลัย

ครั้นจะลามลวนววนฉีก

ที่เคยอยู่นิทรอาลัย

สงสารภูวนายขวางไม่รู้

ก็เกรงเควโกลีภัยบิดาอยู่

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๓.๔ ควา บทพระราชนิพนธ์เรื่องควา ตัวละครที่มีลักษณะขัดแย้ง
ทางอารมณ์ปรากฏอยู่ก็คือนางคันธมาลี

นางคันธมาลี นางคันธมาลีตัวละครสำคัญตัวหนึ่งในเรื่องควา มีลักษณะ
ขัดแย้งทางอารมณ์ ปรากฏในตอนที่พระควาไปง่อนเพื่อลวงให้นางทำพิธีบูชา
ความรู้สึกของนางคันธมาลีขณะนั้นเกิดขึ้นเป็นสองแห่ง ดังกลอน

ทั้งรักทั้งแค้นแน่นอูรา

พลางบนบ่าพาโลโล่

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๓.๕ ไชยเชษฐ ในบทพระราชนิพนธ์เรื่องไชยเชษฐ ตัวละครที่มี
ลักษณะขัดแย้งปรากฏเด่นชัดคือ พระไชยเชษฐ และนางสุวิงชา

พระไชยเชษฐ ลักษณะขัดแย้งทางอารมณ์ของตัวละครนี้ปรากฏเด่นชัดตอนที่
ขับไล่นางสุวิงชาและนางแมวออกจากวังไปแล้วทั้งที่โกรธแค้นและอับอายที่ทราบว่า
นางสุวิงชาประสูติโอรสเป็นท่อนไม้ แต่เมื่อตรัสสั่งขับไล่นางไปแล้ว พระไชยเชษฐ
ก็นึกสงสารและเสียใจ อาลัยในตัวของนางอย่างมาก เราเห็นว่ายามที่โกรธตัวละคร
ตัวนี้ก็แสดงความเหี้ยมโหด ไม่ไยดีแม้แต่ตนเอง แต่เมื่อนึกถึงความรักก็เศร้าสลดใจ
อย่างมาก ดังกลอน

เมื่อนั้น

ยิ่งมีโมโหโกรธา

เหม่ออับปริยทรรักษ์

ยังขึ้นซัดฉันทันชออยู่ไฟ

อย่าว่าแต่กินหนึ่งถึงครุ่เดียว

เร่งไปให้พ้นบ้านเมืองกู

พระไชยเชษฐฟังคำที่รู้ว่า

จึงร้องคำสาห์ขับไป

นิ่งอย่าพักมานั่งร้องไห้

หวั่นจะขาดปลิวไปไม่ทันรู้

พระอินทร์มาเขียวเขียวไม่ให้อยู่

คำมืดไม่รู้ไม่เข้าใจ

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

เมื่อนั้น

เห็นโฉมงาม เดินตามหลังวิพาร์

ความรักหักห้ามมิไต่หาย

นี่เห็นว่าเวรกรรมได้ทำไว้

เสียทีเพียรพากล้าบอกาย

พระโอบย เษษฐันแปรแลหา

ให้คืนเกิด เมตตาอาลัย

แสนเสียกายไม่กล้านำตาไ้

จึงเกิด ชั่วเป็นไปถึงเพียงนี้

มิจะตายเพราะมึงมารศรี

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

นางสุวิมล ลักษณะขัดแย้งทางอารมณ์ของนางสุวิมลปรากฏในตอนที่

พระโอบย เษษฐันตามนางไปเมืองสิงหล ครั้นนางเห็นพระสามีเข้ามาในวังความรู้สึก

ของนางนั้นใจหนึ่งก็นึกเวทนาสงสาร แต่อีกใจหนึ่งนางก็นึกสมน้ำหน้า ช่วงขณะที่น่า

เขมือน้ำพระโอบย เษษฐันความรู้สึกของนางเต็มไปด้วยลักษณะขัดแย้งทั้งสิ้น ใจหนึ่งยังรัก

อีกใจหนึ่งก็นึกโกรธแค้น ถึงความ

เจ้าแอบบานบัววรชอนพัทตร์

พลางพินิจพิศดูพระภูวไนย

โอ้อ่าอนิจจาเจ้าประคุณ

ดูตาส่ำหูลุ่พยายามตามมา

พระบิดากว้าวโกรธคาตโทษทัณฑ์

เมื่อคิดมาก็น่าปรานี

.....

นางลักขณมั่งคั่งประณมไหว

ฉวีพัทตร์หมองไหม้โรยรา

ยังการุญรักเมื่อย่อนักหนา

ทนทุกข์เวทนาถึงเพียงนี้

พอไม่กลัววันจะเป็นผี

ครั้นคิดไปอีกก็ส่ำใจ

.....

คิดรักคิดแค้นแน่นอูรา

กัลยาโศกสร้อยละห้อยหวาน

หับบัพฐรทอถกถนฤทัยกรวญ

กันแสงสัลย์รจวนป่วนใจ

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ลักษณะภาวะทางอารมณ์ของตัวละครที่เกิดขึ้นในช่วงขณะเดียวกันนั้น ช่วยให้
บทบาทหรืออารมณ์ของตัวละครเข้มข้นขึ้น หรือเด่นชัดมากขึ้น ทั้งนี้เพราะอารมณ์ที่
ปรากฏนั้นจะมีอารมณ์ที่เด่นอยู่ลักษณะหนึ่ง และอารมณ์ลักษณะอื่นที่เกิดขึ้นย่อมช่วยเน้น
เช่นเมื่อโศกเศร้า แต่ขณะเดียวกันก็มีความเคียดแค้นและอารมณ์โกรธเกิดขึ้น ก็ยิ่ง
ช่วยให้เหตุการณ์ตอนนั้นรุนแรงขึ้น หรือเมื่อกำลังโศกอยู่ แล้วกลับดีใจอย่างมากขึ้น
ย่อมแสดงให้เห็นว่าสิ่งที่ทำให้อารมณ์ของตัวละครเปลี่ยนแปลงโดยฉับพลัน จะต้องมีความ
สำคัญอย่างมาก

ลักษณะขัดแย้งระหว่างตัวละคร

ในพระราชนิพนธ์บทละครนอกในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
แต่ละเรื่องนั้น พระองค์ทรงสร้างตัวละครแต่ละตัวให้มีความแตกต่าง ตัวละครแต่ละ
ตัวมีลักษณะเฉพาะตน แต่ทว่าลักษณะแตกต่างเหล่านี้ก็มีความประสานสัมพันธ์กันอย่างดี
ลักษณะขัดแย้งระหว่างตัวละครเป็นภาวะของตัวละครซึ่งตั้งแต่สองฝ่ายมี
ลักษณะบุคลิก พฤติกรรมความคิดหรืออารมณ์ตรงข้ามกัน ไม่เหมือนกันจนเห็นได้ชัด
ลักษณะขัดแย้งระหว่างตัวละครนี้จะมีส่วนช่วยเน้นตัวละครแต่ละฝ่ายให้เด่นขึ้น เปรียบ
เสมือนกับเมื่อเรานำเอาสีค่าและขาวมาวางไว้เคียงกัน สีแต่ละสีก็จะช่วยเน้นให้อีก

สิ่งหนึ่งเด่นชัดขึ้น ลักษณะขัดแย้งระหว่างตัวละครในบทพระราชนิพนธ์ทั้งห้า เรื่องนั้นเท่า
ที่ปรากฏมีอยู่ห้าลักษณะคือ ลักษณะขัดแย้งระหว่างเฝ้าพันธุ์ ลักษณะขัดแย้งระหว่าง
บุคลิกลักษณะ ลักษณะขัดแย้งระหว่างพฤติกรรม ลักษณะขัดแย้งระหว่างอารมณ์ และ
ลักษณะขัดแย้งระหว่างความคิดหรือทัศนะ

๑. ลักษณะขัดแย้งระหว่างเฝ้าพันธุ์ ลักษณะขัดแย้งประเภทนี้ปรากฏใน
พระราชนิพนธ์บทละครนอกสามเรื่องคือ สังข์ทอง ไกรทอง และไชยเชษฐ์
ตัวละครที่มีลักษณะขัดแย้งระหว่างเฝ้าพันธุ์ ได้แก่ นางพันธุรัตกับพระสังข์ นางวิมาลา
กับไกรทอง ท้าวหิโกล และนางแก้วกับนางสุวิงชา ตัวละครเหล่านี้มีความแตกต่าง
กันทางเฝ้าพันธุ์ ในลักษณะที่ไม่อาจจะมามีความสัมพันธ์กันได้ แต่ทว่าถ้าวัดกันให้ตัว
ละครเหล่านี้มีความสัมพันธ์กัน หรือมีบทบาทที่จะต้องปะทะสังสรรค์ระหว่างกัน

นางพันธุรัตกับพระสังข์ ลักษณะขัดแย้งระหว่างนางพันธุรัตกับพระสังข์นับเป็น
ประเด็นลักษณะขัดแย้งระหว่างเฝ้าพันธุ์ที่สำคัญในเรื่องสังข์ทอง ถ้าวัดกันให้พระสังข์
ซึ่งเป็นมนุษย์มีบทบาทไปสัมพันธ์กับนางพันธุรัต ซึ่งเป็นอมมนุษย์ เป็นลักษณะตัวละครที่
แตกต่างกันทางเฝ้าพันธุ์ มีความเป็นอยู่และการดำรงชีวิตต่างไปจากพระสังข์ นาง
พันธุรัตเป็นยักษ์ ซึ่งปกติ "ยักษ์" ในความคิดของคนไทยก็คือ อมมนุษย์ พวกหนึ่งซึ่งมี
ลักษณะชั่วร้าย ร่างกายใหญ่โต กินสัตว์และคนเป็นอาหาร ซึ่งนางพันธุรัตเองก็มี
ลักษณะเช่นนั้นดังกลอนในตอนที่พระสังข์ เข้าไปในครัว

เห็นโครงเสือช้างกว้างหลาย ทั้งกายมนุษย์กับชวากี

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

แต่ทว่านางพันธุรัตกับพระสังข์ก็อยู่รวมสังคมาเดียวกันได้ ทั้งนี้เพราะนางพันธุรัตพยายามเก็บซ่อนลักษณะเหล่านั้นไว้ และพยายามปฏิบัติตนประหนึ่งมนุษย์ธรรมดา กวักกำหนดให้ตัวละครที่เป็นยักษ์แปลงร่างเป็นมนุษย์ เช่นเดียวกับพระสังข์ แต่ก็รู้ให้เห็นถึงลักษณะที่เป็นพื้นเพเดิมของ "ยักษ์" เเมื่อนางพันธุรัตแม้จะพยายามจะกระทำตนเป็นมนุษย์ทั่วไป แต่ก็อดมิได้ที่จะต้องกลายร่างคืนสู่สภาพยักษ์ออกหาภักษาหารที่เป็นสิ่งมีชีวิตกิน

สิ่งที่น่าสังเกตจากจุดนี้ก็คือว่าพยายามชี้ให้เห็นว่า ลักษณะขัดแย้งระหว่างเผ่าพันธุ์มิได้เป็นอุปสรรคของการอยู่ร่วมกัน ถ้าหากมีความเอื้อเฟื้อ เห็นอกเห็นใจ และรักใคร่กันจริง

นางวิมลากับไกรทอง ตัวละครนอกในเรื่องไกรทองมีลักษณะขัดแย้งกันทางเผ่าพันธุ์อย่างเด่นชัด ทั้งนี้เพราะเนื้อเรื่องกำหนดให้มนุษย์มีความสัมพันธ์กับจระเข้ เห็นได้จากที่ชาละวันเกิดความปฏิพัทธ์ในนางตะเภาทองซึ่งเป็นมนุษย์ หรือไกรทองมีความสัมพันธ์ฉันคู่สาวกับนางวิมลาคือเป็นจระเข้ แต่ผู้แต่งก็กำหนดให้ตัวละครเหล่านั้นมีความสัมพันธ์กันได้เพราะตัวละครฝ่ายที่มีมนุษย์สามารถกลายร่างเป็นมนุษย์ได้ด้วยอำนาจของของวิเศษบางประการ จากจุดนี้เรื่องจึงเป็นที่น่าสนใจมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม "จระเข้" ในเรื่องน่าจะเป็นเพียงสัญลักษณ์แทนมนุษย์ที่มีสภาพความเป็นอยู่ วัฒนธรรม และอื่น ๆ แตกต่างไปจากสังคมของ "มนุษย์" หรือสังคมของไทยนั่นเอง ทั้งนี้เพราะวิมลามีจิตใจ อารมณ์ พฤติกรรมต่าง ๆ เช่นเดียวกับไกรทอง ตะเภาแก้ว และตะเภาทอง ความแตกต่างทางเผ่าพันธุ์ของตัวละครสองกลุ่มนี้เกิดจาก

องค์ประกอบห้าประการคือ ภาษา เชื้อชาติ วัฒนธรรม ภูมิสำเนา และการศึกษา
 ทั้งเห็นได้จากกลอน

เมื่อนั้น
 สมสู่อยู่ควยวิมาลา
 รวมภริยัชนรสสาวศรี

โฉมเจ้าไกรทองพงศา
 สุชาสำราญบานใจ
 กุณภักดีค้อย่างต่างภาษา
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

จะมทั้งกิริยามารยาท

เชื้อชาติโฉมนางต่างภาษา
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ในหนังสือปรัชญาสังคมกล่าวถึงอิทธิพลของภาษาต่อความแตกแยกของสังคม
 ไว้ว่า "ภาษามีอิทธิพลที่จะยึดลึกลงถึงต่อสังคมมนุษย์ ภาษาอาจจะเป็นสิ่งส่งเสริม
 ให้มนุษย์มีความแตกแยกกัน เช่นเดียวกับที่ส่งเสริมให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน...
 ความแตกต่างด้านภาษาที่กล่าวถึงนี้ หมายถึงความแตกต่างของภาษาชาติต่าง ๆ และ
 ความแตกต่างของภาษาต่าง ๆ ซึ่งเป็นภาษาท้องถิ่น" (รุ่งเรือง บุญโอรส

๒๕๑๓ : ๘๘)

เชื้อชาติ เชื้อชาติเป็นจุดสำคัญที่ทำให้เกิดการแบ่งพรรคแบ่งพวกในทุกสังคม
 และเป็นเครื่องบ่งบอกถึงความแตกต่างทางเผ่าพันธุ์ ประสาท หลักศิลา กล่าวว่า

"ในสหรัฐอเมริกายังมีการวัดลำดับชั้นทางสังคมโดยแยกคบหาสมาคมกันในหมู่มีเชื้อชาติเดียวกัน ..." (ประสาธน์ หลีกศิลา ๒๕๑๓ : ๖๖) ข้อความในเรื่อง ไกรทองคนหนึ่งก็กล่าวไว้ว่า

ข้าไต่บ่อแล้วแต่พบหลัง	เจ้าก็ไม่วายยังฟังห้าม
กันแต่เฝ้าเฝ้าวนลวนลาม	มันเป็นความงานหน้าแล้วครานี้
เมื่อมีค้อย่างต่างชาติต่างวิสัย	จะอยู่ด้วยกันได้ก็ไว้ที่

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

วัฒนธรรม ความตอนหนึ่งในเรื่องไกรทอง นางวิมาดา กล่าวกับไกรทอง ว่า "เมื่อมีค้อย่างต่างชาติต่างวิสัย จะอยู่ด้วยกันได้ก็ไว้ที่" คำว่า วิสัย ในที่นี้ น่าจะหมายความว่าลักษณะความเป็นอยู่หรือวัฒนธรรมนั่นเอง พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้คำอธิบายคำว่า วิสัย ไว้ว่า "น. ชอบเขต เขต, แคน, ลักษณะที่เป็นอยู่" (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๑๖ : ๘๔๓)

เหตุนี้เองจึงกล่าวได้ว่า ไกรทอง ตะเภาแก้ว ตะเภาทอง กับ นางวิมาดา และตัวละครที่เป็น "จรเข้" ทั้งหลายเป็นตัวละครที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกัน เรื่อง บุญโอรส กล่าวว่า "แม้มนุษย์ทั้งหมคนในโลกโดยชาติพันธุ์แล้วถือได้ว่าเป็นชุมชนหรือสังคมเดียวกันตามความหมายที่กว้างที่สุดของคำว่าชุมชนหรือสังคม (ตามความหมายที่กว้างที่สุด ชุมชนนี้มีความหมายเท่าสังคม) มนุษย์ก็ต้องแบ่งแยกออกเป็นชุมชนหรือสังคมย่อย ๆ ต่างกันเพราะอยู่ในท้องถิ่นต่างไกลกัน เพราะมีภาษาพูด แบบแผนการ

ดำเนินชีวิต และศาสนาหรือลัทธิความเชื่อต่างกัน" (รุ่งเรือง บุญโสม

๒๕๑๓ : ๘๓)

ภูมิลำเนา ตัวละครฝ่ายที่เป็นมนุษย์กับฝ่ายที่เป็น "จรเข้" มีสภาพความเป็นอยู่และภูมิลำเนาต่างกัน ไกลจากกันอย่างชัดเจน ที่อยู่นางวันาคต้องเดินทางข้ามน้ำมาจึงถึงตัวเมืองพิจิตร มีลักษณะเช่นเดียวกับคนในชนบทหรือชาวบ้านนอก

ถึงความว่า

.....	ออกจากฉำนำนางสาวศรี
มาตามเปลวปล่องเองนที	วารีแหวกกว้างเป็นทางไป
ขึ้นจากฟากฝั่งมหาสมุทร	จะยังหยุดอยู่ซักท่าไหม
พานางอย่างเยี่ยงกลาไคล	เข้าในเมืองพิจิตรพารา
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ดร.ไพฑูรย์ เกื้อแก้ว กล่าวถึงการแบ่งชนชั้นของสังคมไทย โดยถือเอาภูมิลำเนาไว้ว่า คนในเมืองจะได้รับการยกย่องว่าเป็นชนชั้นที่สูงกว่าชาวบ้านนอก

ดังตาราง

เหนือกว่า (superior)	เจ้านาย (นายทุน)	ชาวกรุง คนในเมือง
ต่ำกว่า (inferior)	คนธรรมดา (กรรมกร)	ชาวบ้านนอก ชาวนา

(ไพฑูรย์ เกื้อแก้ว ๒๕๑๕ : ๑๑๗)

การศึกษา ความแตกต่างของตัวละครสองกลุ่มนี้เกิดจากการศึกษาค้อย
ทั้งนี้เพราะว่าตัวละครที่เป็น "จรเข้" นั้นจะเป็นสัญลักษณ์แทนตัวละครซึ่งอยู่ในสังคม
ที่ค้อยด้านวิชาการหรือความรู้ เหตุนี้จึงทำให้ไกรทองรู้สึกว่าคุณยายยังอยู่ในสังคมนี้
ต่อไป ความรู้ของเขาคงต้องถดถอย ดังกลอน

ตัวกูหลงอยู่ด้วยกุ่มภา

จะเสื่อมเสียวิชาที่เรียนรู้

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

นอกจากนี้แล้วความค้อยทางการศึกษาของนางวิมาลาหรือสังคมของกุ่มภา ทำให้
นางวิมาลาารู้สึกว่าตนเองต่ำต้อยกว่าไกรทอง ดังความว่า

หม่อมเอ๋ยหม่อมฉัน

มีใช้เช่นชายชั่วหัวประจบ

รู้วิชาเขี้ยวชาญชำนาญกรบ

ใครใช้ให้มาครบบกับกุ่มภา

.....

.....

ไม่รู้หรือว่าชาติเคียรณาน

มาสมานสมาคมสนสัตว์

ทำให้เสียเสื่อมเวทมนตร์ชะงัก

สารพัดอัปรีภัยมีมา

๘

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๑

ประสาธต์ หลักศิลา กล่าวถึงการศึกษาในฐานะที่เป็นเกณฑ์ในการจัดลำดับ
ชนชั้นของคนในสังคมไว้ว่า "ผู้ที่ได้รับการศึกษามาส่งยอมแตกต่างกับผู้ที่ได้รับการศึกษา

น้อยกว่าและการลำดับชั้นทางสังคมก็แตกต่างกันด้วย การเป็นผู้ได้รับการศึกษาจบชั้นอุดมศึกษาถือเป็นบัณฑิต ย่อมได้รับการจัดชั้นทางสังคมให้อยู่ในตำแหน่งสูงกว่าผู้ที่ไม่เป็นบัณฑิต" (ประสาธน์ หลีกศิลา ๒๕๑๙ : ๒๑๒)

จากลักษณะแตกต่างเหล่านี้ทำให้ตัวละครทั้งสองฝ่ายมีความขัดแย้งระหว่างกัน ตัวละครฝ่ายที่เป็นมนุษย์ หรืออีกนัยหนึ่งตัวละครที่อยู่ในสังคมที่เจริญกว่า เขี่ยคหามานูหิณ และรู้สึกว่าเป็นคนละพวก จนถึงขั้นเป็นศัตรูกัน

แต่อย่างไรก็ตาม กวีก็พยายามชี้ให้เห็นว่าแม้แต่สัตว์ยังสามารถอยู่ร่วมกับมนุษย์ได้ แล้วเหตุไฉนมนุษย์ต่างเผ่าพันธุ์เชื้อชาติกันจะอยู่รวมกันไม่ได้ กวีชี้ให้เห็นว่าหากเราตัดเรื่อง "การถือเราถือเขา" มนุษย์ในสังคมทุกสังคมก็จะอยู่รวมกันได้อย่างสันติ

ท้าวสิงหลและนางแมว กับ นางสุวิญญา ตัวละครกลุ่มนี้เป็นตัวละครสำคัญในเรื่องไชยเชษฐ ตัวละครทั้งสามมีลักษณะแตกต่างกันทางเผ่าพันธุ์อย่างชัดเจน ท้าวสิงหลเป็นยักษ์ นางแมวเป็นสัตว์ นางสุวิญญาเป็นมนุษย์ แต่ทว่ากวีก็กำหนดให้ตัวละครทั้งสามอยู่รวมกันได้อย่างดีซึ่งเป็นลักษณะที่แปลกและน่าสนใจอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตามจากลักษณะดังกล่าวนี้จะเป็นเพียงสัญลักษณ์ของบุคคลที่มีเชื้อชาติ วัฒนธรรม ความเป็นอยู่แตกต่างกันนั้นเอง ผู้วิจัยจะขออภิปรายอย่างละเอียดในหัวข้อการพิจารณาโลกทัศน์และการสะท้อนสภาพสังคมอีกครั้ง

๒. ลักษณะขัดแย้งระหว่างบุคลิกลักษณะ ลักษณะขัดแย้งระหว่างบุคลิก

ลักษณะ ปรากฏในพระราชนิพนธ์บทละครนอกทั้งห้าเรื่อง นับเป็นลักษณะขัดแย้งที่เป็น

องค์ประกอบสำคัญลักษณะหนึ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างตัวละครขึ้น ตัวละคร
ที่มีลักษณะขัดแย้งระหว่างบุคลิกลักษณะ หรือมีบุคลิกลักษณะที่แตกต่างกันอย่างเด่นชัด
ปัจจุบัน

๒.๑ สังข์ทอง ในพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องสังข์ทองของ
ตัวละครที่มีลักษณะบุคลิกแตกต่างกันอย่างชัดเจนคือ นางจันทเทวีกับนางจันทา
เจ้าเงาะกับทกเขย

นางจันทเทวี กับนางจันทา ตัวละครคู่นี้มีบุคลิกลักษณะตรงข้ามกันอย่าง
เห็นชัด นางจันทเทวีนั้นนับได้ว่าเป็นตัวแทนของคนที่มีจิตบริสุทธิ์ พร้อมทั้งจะสละหรือ
ให้ เหตุนี้เมื่อท้าวขวาลปริกษานางถึงเรื่องที่จะให้นางสนมกำนัลทั้งหก เย้าพิริบวง
สรวงขอลูก นางก็มีได้แสดงความรังเกียจ หรือก็คัดค้านแต่อย่างใด ดังกลอน

จึงคำรัสตรีสเลียมเหสี
เจ้ามาช่วยพี่คิดระดวงใจ
บวงสรวง ของเสกทุกเทวา
ถวนทุกนางในให้พร้อมมูล
เป็นต้น

ก้านับรับราชัญญา
จะพึงพอขอฝากดวงชีวิต
ตามแก่ทุกกลของใคร

ถวนถวนแจงดลใจ
ค้นคว้าหาไปคู่ตามบุญ
รักษาดีด้วยช่วยอุดหนุน
เกลียดบุญของใครไก่อสร้างมา
นเหสีมิได้คิดอิจฉา

พระอยาระกางหมางใจ
หากึกเกี่ยวกันฉันพาไม
ให้สิ้นสงสัยพระทัยปอง

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ส่วนนางจันทานั้น เป็นลักษณะของณัฏฐ์ ที่จิตยังมัวเมาคิดริบยาอาฆาต โลก จิตใจ
 ของนางจันทา เต็มไปด้วยเครื่องเศร้าหมองหรือทุกข์ตลอดเวลา ทั้ง ๆ ที่โดยฐานะของ
 นางก็อยู่อย่างสบายพอควรแล้ว นางน่าจะพอใจกับการที่มีหนี้เอกมิได้แสดงการรังเกียจ
 นางแม้แต่น้อย แต่ด้วยเหตุที่นางยังเป็นบุณณ เป็นบุคคลที่ไยยอมรับสภาพที่เป็นจริง
 ของนางนั่นเอง นางจึงพยายามทำทุกวิถีทางที่จะให้ได้ความยิ่งใหญ่ที่นางปรารถนา
 เข้าลักษณะไม่ได้ด้วยเหตุนี้ เอาด้วยกลไยไยด้วยมนต์ดี เอาด้วยคาถา คึงกลอน

ฝ่ายนางจันทามาถึงน้อง

อาบเอิบกำเริบด้วยโลกา

เศร้าหมองตรองจิตถอยอิจนา

ผ่านฟ้าว่าใครมีกรรม

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

เมื่อนั้น

ยังไม่หมั่นจิตที่คิดไว้

จึงเรียกสาวไว้เจ้าในห้อง

จะคิขันไคโฉนนา

ลอยเมฆเป็นเอกมเหสี

จันทาตัวใหญ่จะเป็นใหญ่

มุ่งนาคหมายใจอยู่ไปมา

ปรองคองตรองกรีกปรีกนา

ให้ข้าสมจิตที่คิดปอง

อย่าให้ใครเป็นสมอสอง

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

เบญจวรรณ ฉัตรเนตร กล่าวถึงลักษณะ ของนางจันทาไว้ว่า

นางจันทาเทวีพระสนมเอกของท้าวสวามิภักดิ์เพียบพร้อมทั้งราชศักดิ์และทรัพย์สมบัติ
แต่นางชอบฉฉาภิรมยา ชอบบุญชอบกุศล ชอบสิ่งดีจึงเห็นใครใคร่ดีเกิน
หน้าคน มีความทะเยอทะยาน มักใหญ่ใฝ่สูง ใจคอโหดร้ายเหี้ยมเกรียม
ไว้ศีลธรรมจรรยา สามารถก่อวิบากกรรมทำให้อื่นที่เป็นอุปสรรคขัดขวาง
ความก้าวหน้าและความเป็นใหญ่เป็นโตของตน (เบญจวรรณ ฉัตรเนตร

๒๕๑๕ : ๖๕)

เจ้าเงาะกับหูกเหຍ ตัวละครทั้งสองตัวนี้มีลักษณะบุคลิกขัดแย้งกัน เจ้าเงาะ
นับได้ว่าเป็นตัวแทนของบุคลิกที่ขาดรูปสมบัติไม่มีความงามทางรูปกายเลยแม้แต่น้อย
ตลอดจนยังเป็นบุคลิกที่ขาดทรัพย์สมบัติ แต่ทว่าสิ่งเดียวที่มีอยู่คือคุณสมบัติ ซึ่งเป็น
ลักษณะของความสามารรถ หรือในอีกแง่หนึ่งหาเราพิจารณาว่ารูปทองเป็นสัญลักษณ์
เป็นตัวแทนของคุณสมบัติที่อยู่ภายในซึ่งอาจจะหมายถึงความมีจิตใจงาม การมีสติปัญญา
มีความรู้ ความสามารถตลอดจนปฏิกิริยาไหวพริบในการแก้ปัญหาที่ได้ เบญจวรรณ
ฉัตรเนตร กล่าวว่

รูปเงาะเป็นสัญลักษณ์ของคนที่ย่ำแย่ ไร้บุคลิกภาพ ไม่มีสกุล ยากจน
มีฐานะต่ำต้อย ส่วนรูปทองนั้นเป็นสัญลักษณ์ของคุณสมบัติอันได้แก่ความรู้
ความสามารถในการหาปลา หาเนื้อ ตีกลี หักถดถรรณ การขับเสภา

และการเรื้อน สติปัญญา ความคิด ปฏิภาณ ไหวพริบ ความเป็นผู้นำ
 ความเคียดชัง รอคอย ช่วงสังเกต ร่างพิจารณา มีวาทีลุ่ม และความงาม
 ของจิตใจได้แก่ มีจิตวิทยา มีเมตตาปราณี กรุณา อ่อนโยน รู้จักอภัย
 ไม่ผูกพยาบาท มีความกตัญญูรู้คุณ มีมานะพยายาม อุตุน กล้าหาญ อ่อนน้อม
 ถ่อมตน ไม่เห่อเหิมลืมนคน รู้จักพอใจในสภาพฐานะของตนเอง มีอารมณ์ขัน
 และมีความรักมั่นคง (เบญจวรรณ นักระเนตร ๒๕๑ : ๑๔๕ - ๑๔๖)

ส่วนหก เขยนั้นกลับมีลักษณะที่เป็นไปในทางตรงกันข้าม ทั้ง ๆ ที่พร้อมไปด้วย
 รูปสมบัติ ฐานันดร ตักกัตระกูล และทรัพย์สินถุงการ แต่ขาดความสามารถ และ
 สติปัญญาดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น หกเขยมีสิ่งทีคนทั่วไปปรารถนา มีสิ่งที่ทุกคน
 อิจฉา แต่สิ่งเหล่านั้นไม่สามารถช่วยให้หกเขยเอาตัวรอดได้ เพราะหกเขยขาด
 ปัญญา ความรู้ และความสามารถ

๒.๖ ไกรทอง ตัวละครในบทพระราชนิพนธ์เรื่องไกรทอง ล้วนแต่
 มีลักษณะแตกต่างกัน แต่ทว่าที่แตกต่างกันเด่นชัดคือ กรณีของ ภาละวัน วิมาลา
 กับไกรทอง นางตะเภาแก้ว นางตะเภาทอง

ภาละวัน วิมาลา กับไกรทอง นางตะเภาแก้ว นางตะเภาทอง

ลักษณะชัดทางด้านบุคลิกลักษณะจากตัวละครในเรื่องไกรทอง ปรากฏเด่นชัดในลักษณะ
 ทางกายภาพของตัวละคร ทั้งนี้เพราะถือว่าทศให้ตัวละครฝ่ายหนึ่งเป็น "จริง" ซึ่งน่าจะเป็นสัญลักษณ์แทนบุคคลที่มีรูปร่างหน้าตาไม่งดงามนักโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อ

มีอารมณ์โกรธ จะเป็นที่น่ากลัวของทุกคนทั่วไป หรือเป็นลักษณะของตัวละครที่ค่อนข้าง
โมโหร้าย ยอมให้อำนาจฝ่ายต่ำอยู่เหนือจิตใจฝ่ายสูงหรือนัยหนึ่งก็คือบุคคลที่ยึดติด
เป็นทาสของอารมณ์นั่นเอง ดังเห็นได้จาก ฆาละวัน และ นางวิมาลา เมื่อออก
จากถ้ำแล้วกลายเป็น "จรเข้" ที่ดุร้ายก็เพราะตัวละครทั้งสองพ่ายแพ้ต่ออำนาจของ
ความลุ่มหลง โหตะและกิเลสตัณหา ร่างกายจึงเปลี่ยนแปลงไปจากร่างมนุษย์ที่
งดงาม

ว.๓ มณีพิชัย ลักษณะขัดแย้งระหว่างบุคลิกลักษณะของตัวละครในเรื่อง
มณีพิชัย ปรากฏเด่นชัด พระมณีพิชัย กับ นางยอพระกลิ่น นางจันทร์กับท้าวพิชัยนุราช
นางยอพระกลิ่นกับนางจันทร์

พระมณีพิชัย กับ นางยอพระกลิ่น ตัวละครคู่หนึ่ง ตัวหนึ่งเป็นชาย ตัวหนึ่งเป็น
หญิง แต่ทว่าบุคลิกแตกต่างกันไปในทางตรงกันข้ามอย่างเห็นชัด กล่าวคือ
พระมณีพิชัยเป็นกษัตริย์เป็นราชานิกูล แต่ทว่ามีลักษณะเป็นชายที่ขาดความกล้า อ่อนแอ
ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง **ทั้ง**ยังเป็นบุคคลที่ขาดวิจรรณด้วย และที่สำคัญยังมี
ลักษณะเป็นตัวแทนของ ชายหนุ่มที่ยังเกรงกลัวพ่อแม่อย่างขาดเหตุผล เราจะได้เห็นได้
จากพฤติกรรมที่พระมณีพิชัยตัดสินใจนำนางยอพระกลิ่นไปเลี้ยงไว้ในวังอย่างชานาแล้ว
พระมณีพิชัยยังไม่กล้าที่จะเผชิญกับความจริง ต้องเฝ้านางไปเลี้ยงแบบซ่อนไว้โดยไม่
ได้บอกให้ท้าวพิชัยนุราช และนางจันทร์ผู้เป็นชนกชนนีทราบเรื่อง เพราะกลัวผู้ใหญ
อย่างลักษณะของคนที่ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง จนกระทั่งผู้เป็นชนกชนนีทราบ
เรื่องเองจึงยอมสารภาพ กรันเมื่อวาทาของตนถูกใส่ความ กลับกลับ ตัวละคร

ตัวนั้นก็มิได้พิจารณาณพินิจพิจารณาให้ลึกซึ้งก่อนจึงไม่สามารถช่วยขำขาสองคนได้
แม้ว่าจะรักอย่างไรก็ตาม หรือแม้แต่ในตอนที่น่างอพระกลืนในร่างแปลง! เป็นเราหมด
นำตัวไปเป็นทาส พระมณีพิชัยก็ยังแสดงให้เห็นความอ่อนแอ ตามลักษณะของผู้นั้นไม่เคย
ผจญความลำบากอีก ถึงกลอน

โอ้อ้าวเวรกรรมได้ทำไว้	จำไปเป็นข้าเจ้าพราหมณ์ชื้อ
อกเอ๋ยไม่เคยจะตกยาก	ลำบากก็ของขอมของศรี
ไม่รู้ใจนายร้ายหรือดี	แล้วจะตีกันเล่นไม่เว้นวัน
ครั้นเจ้าพราหมณ์เหลียวมาทำหน้ามอย	ดูหน้าหนามยอกน้อยไปหรือไหน
ทำนิ้วพัศตรักหนามฉับพลัน	ก้อยเหยียบบันโหยกเขยยกมา
เห็นสุมทุมพุ่มไม้ในไพรธัญ	เกรงกริ่งสิ่งสัตว์ที่ในป่า
เดินพลางทางนึกภาวนา	ร้องเตือนนายซาระวังตัว
ได้ยินเสียงสกุณีมีทอง	ระเน่เหินยวไม้มองเรียกตัว
ใจหายกายสันอยู่รั้วรั้ว	คิดกลัวผีสงประรางควาน
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

จากความตอนนี้ชี้ให้เห็นถึงลักษณะซื่อลาคของพระมณีพิชัยผู้นั้นเป็นพระเอกด้วย นับว่าเป็น
ลักษณะตรงกันข้ามกับนางยอพระกลืนซึ่งเป็นหญิง แต่ทว่ายอมรับสภาพทุกอย่าง มีความ
สุขุม และกล้ามากกว่าผู้เป็นสวามี เหตุนี้เมื่อนางถูกใส่ร้ายว่าเป็นผัวกระด้าง โดยรูป
การแล้วนางไม่รู้จะช่วยเหลือตนเองอย่างไรได้ เพราะหลักฐานผูกมัดนาง วางจึง

ยอมรับเหตุการณ์อย่างไม่หวั่น เมื่อมีโอกาสนางจึงพยายามให้คนอื่นรู้ความจริง
 เหตุนี้นางจึงเข้าวังเพื่อช่วยนางจันทร์ซึ่งถูกขัง แล้วใช้ความฉลาดของนางช่วยให้นาง
 จันทร์ยอมรับสารภาพความจริงออกมาทำให้ทุกคนเข้าใจที่นางไม่ได้มีกระสือ
 กังกลอน

ก็มีโอกาสการมองพระราชนัด

แต่มีความสงสัยอยู่หนักหนา

นึกแหมงจะใคร่แจ้งกิจจา

แหมมารดาจงเล่าให้เข้าใจ

ไฉนว่ายอพระกลืนนั้นกินแหม

จริงแล้วเหมือนคือหรือไฉน

สับปลั๊กก็จะกลับตายไป

ลูกชายไม่ได้พระมารดา

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

แม้แต่ในตอนที่เดินป่าไปยังบรรณศาลา นางก็มีได้แสดงความรักห่วงใยเห็นแก่
 พระมณีนีลยัตนอยบิ

นางจันทร์ กับ ท้าวพิชัยนุราช ตัวละครทั้งสองตัวนี้เป็นตัวแทนของบุคคลที่
 เป็นผู้ใหญ่ เป็นพ่อแม่ แก่นางจันทร์และท้าวพิชัยนุราชมีลักษณะที่ต่างกันคือ นางจันทร์
 เป็นบุคคลที่เป็นผู้ใหญ่มากกว่า แต่พฤติกรรมและการกระทำต่าง ๆ จากลักษณะของ
 "ผู้ใหญ่" เพราะนางทำทุกสิ่งทุกอย่างตามความพอใจของตนเอง ไม่มีความเมตตา
 ต่อเด็ก อาจเป็นเพราะว่านางรักลูกมากจนเกิดความหลงผิด เห็นได้จากเรื่องนางเห็น
 พระมณีนีลยัตนอยบิเป็นนางยอพระกลืนเป็นยาย นางรู้สึกผิดหวังเพราะว่าไม่เชื่อว่านาง
 ยอพระกลืนเป็นลูกของพระอินทร์จริง นอกจากนั้นความตั้งใจของนางยังต้องการให้

พระมณีนพิตยไต่ถามราชธิดาเจ้าทรงจีน จึงทำให้นางไม่พอใจไม่ว่านางยอพระกลิ้ง
จะอย่างไรก็ตาม นางก็ตงหาทางกำจัดให้พ้นโอรสของนางให้จงได้ นางมิได้
คำนึงถึงชีวิตผู้อื่นเลยแม้แต่น้อย กล่าวได้ว่านางเป็นตัวแทนของพ่อแม่ที่ยังคิดเป็นแบบ
โบราณ ซึ่งเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างลูกจะต้องตามใจ หรือทำตามที่พ่อแม่เห็นว่าดี นาง
เป็นตัวแทนของบุคลลที่ติดอยู่กับเรื่องยศถาบรรดาศักดิ์ ตระกูล และทรัพย์สินศฤงคาร
นางมีความเชื่อว่าเมื่อตนมีศักดิ์ มีตระกูลควรจะได้แต่งงานกับผู้ที่มียศศักดิ์มีตระกูลเช่นเดียวกัน
โดยที่นางมิได้พิจารณาถึงคุณสมบัติของบุคคลผู้นั้นเลย ซึ่งตรงกันข้ามกับท้าวพิชัยนุราช
ผู้เป็นนวก เพราะท้าวพิชัยนุราชเป็น "ผู้ใหญ่" อย่างแท้จริง มีความเมตตาและรัก
ลูกอย่างแท้จริง เมื่อเห็นว่าโอรสพอใจนางยอพระกลิ้ง แม้ว่าจะเป็นหญิงที่เก็บตกได้
จากป่า แต่ว่าเมื่อพระองค์พิจารณาบุคลลักษณะ ก็ริบมารยาทแล้วเห็นว่าเป็นคนดี
ก็มีใจทรงรักเกื้อองพระทัยแต่อย่างใด ดังนั้นเมื่อนำรู้ความจริงภายหลังว่า นางจันทร์
กลิ้งเกล้งนางยอพระกลิ้ง ก็ทรงกริ้วอย่างมาก ดังเห็นได้จากความว่า

วิชะพระมเหสีเอก

ใส่ถ้อยร้อยความลูกสะไภ้

ขับเมื่อยเขาพรากไปจากฉัว

.....

น้อยหรืออืเฒ่า ว่าความกิด

เสกสรรปั้นบ่เป็นตัว

ท่ายอนยอกโหยกเหยกอย่างนี้ได้

นางไม่สมเพชเวทนา

ทำตามใจตัวไม่ปรึกษา

.....

ทุจริตจินาขายหน้าฉัว

เอออะไรไม่กลัวธานินทา

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๗.๔ กาวิ ลักษณะขัดแย้งระหว่างบุคลิกลักษณะของตัวละครในบท
พระราชนิพนธ์เรื่อง กาวิ มีที่เด่นชัด คือ กรณีของยายเฒ่าที่ประสบกับพระกาวิ
และนางจันทสุตา ท้าวสันนุราชกับพระหลวิชัย

ยายเฒ่าที่ประสบกับพระกาวิ และนางจันทสุตา ลักษณะขัดแย้งระหว่าง
ตัวละครสองฝ่ายนี้เป็นลักษณะของคนที่ไม่ได้ไปด้วยเล่ห์เหลี่ยม หรือคนแก่ที่รู้มาก
เจ้าเล่ห์ กับเด็กที่ซื่อ ไม่เจนจกกับเล่ห์เหลี่ยมของผู้ใหญ่ หรือไม่เจนจกโลก
นั่นเอง เราจะเห็นว่านางที่ประสบกับพระกาวิเป็นคนที่ได้ไปด้วยเล่ห์เหลี่ยมอุบายต่าง ๆ
นานา เป็นลักษณะของบุคคลฉลาดแกมโกงนั่นเอง แต่ทว่าพระกาวิและนางจันทสุตา
เป็นลักษณะของบุคคลที่อ่อนต่อโลก ง่ายง่ายใจคนง่าย ซื่อกับคนอื่นจนตนเองได้รับ
ผลร้าย

ท้าวสันนุราช กับ พระหลวิชัย เป็นลักษณะตัวละครที่มีลักษณะขัดแย้งกันอย่าง
ชัดเจน กล่าวคือ ท้าวสันนุราช เป็นตัวละครที่โง่งมง่าย ง่ายง่ายขาดวิจรรณญาณ
ในขณะที่พระหลวิชัย ได้ไปด้วยความแพรวพราวของเล่ห์เหลี่ยม อุบาย ดังนั้นเมื่อตัว
ละครคู่กันต้องมีบทบาทสัมพันธ์จึงก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกันขึ้น ความโง่งมของ
ท้าวสันนุราชปรากฏให้เห็นได้ในตอนที่รับสั่งให้ทำพิธีบูชา โดยกระโดดลงไปใน
กองไฟอันร้อนแรง ดังความ

เพื่อน
งวบบงหลงไหลด้วยใจเบา
จึงตรัสสั่งเสนา มีขันท
ซุกหุบสุ่มใส่อัคร

ท้าวสันนุราชคนโหดโหด เขา
ไม่รู้เท่าเล่ห์กลพระมุนี
จึงเกณฑ์กันปันปักหน้า
เราจะตั้งพิธีอุปถัมภ์
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ท้าวสันนุราช กับนางคันธมาลี ลักษณะขัดแย้งระหว่างตัวละครคู่นี้เป็นใน
ลักษณะที่เกี่ยวพันกับความรัก นางคันธมาลีเป็นหญิงที่รักเดียวใจเดียว มั่นคงในรัก
ทั้งยังมีทัศนะที่เกี่ยวกับเรื่องหญิงนอกใจสามีต่างไปจากท้าวสันนุราช ถึงเห็นได้จาก
กลอนที่นางจันทสุภา

หญิงชั่วช้าชั่วตัวเสียได้
รันทหารัฐสมก็สมนึก

ไม่มีอาลัยแต่สักหนึก
คัลจริตถือตามแนลือมา

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ในขณะที่ท้าวสันนุราชมีความสุขต่อการเปลี่ยนคู่รักไปเรื่อย ๆ รอบที่จะหาคน
รักหรือหญิงสาวมาสักรั้งวาส หันมองท้าวสันนุราชในเรื่องที่หญิงเปลี่ยนสามีเป็น
เรื่องธรรมดาจนมาก ดังกลอนตอนที่ท้าวสันนุราชเกลี้ยกลอนนางจันทสุภาว่า

แม้มีไฉ่เยอสมหมาย
แต่ที่ปีนียมนับพัน

จะสู้วายเฝ้าอาลัย
ไม่เหมือนขวัญเฝ้าตรนึ่งต้องคิดใจ

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

อย่าวิ่งถึงเงาที่หนุ่มแก่
 ที่จะเสกโฉมยงนงลักษณ์
 ทุกวันท่านยายก็แก่เฒ่า
 สมบัติให้สถานเรานั่งนี้

จงสมแก่ศดาบรรดาศักดิ์
 ให้เป็นเอกฉัตรเทวี
 ขอเชิญเจ้าร่วมแทนแทนที่
 คงดีกว่าฉั่วเภาของเจ้าจน
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

เหตุที่ท้าวสนธิราชบอกว่าเรื่องนางจันทสุกามีสามีแล้วจะเปลี่ยนมาเป็นคู่ของตนแทนนั้น เป็นเรื่องธรรมดา เพราะตนเองได้ประโยชน์ หรือเป็นฝ่ายได้แต่ฝ่ายเดียวนั่นเอง อย่างไรก็ตามนางกันชนมาลีสืบหาข่าวสามีของตนมีจุดแตกต่างกันเพียงเรื่องเดียวเท่านั้น สำหรับลักษณะด้านอื่น ๆ ตัวละครผู้นี้มีจุดรวมที่เหมือนกันอยู่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความขมหลงในรูป รส กลิ่นเสียง และสัมผัส

ท้าวสนธิราช และนางกันชนมาลี กับ พระกาวิ และนางจันทสุกา ลักษณะ

ขัดแย้งของตัวละครสองฝ่ายนี้เป็นลักษณะของกันแก่ กับ เด็กหรือหนุ่มสาวนั่นเอง จุดแตกต่างด้านบุคลิก ลักษณะกิริยาหรือวัยของตัวละครสองฝ่ายนี้นับเป็นจุดที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง และความน่าสนใจในเรื่องมากขึ้นทั้งนี้เพราะบรรดาคนแก่ ต่างมีพฤติกรรมเป็นเด็ก และพยายามจะสร้างความสัมพันธ์ในเรื่องผู้สาวกับตัวละครฝ่ายหนุ่มสาว ความแตกต่างเรื่องวัยมีผลต่อลักษณะทางกายภาพของตัวละครอย่างมาก และลักษณะขัดแย้งประเด็นนี้ต่างจะช่วยให้ลักษณะของฝ่ายตรงข้ามเด่นชัดขึ้นด้วย ทั้งยังเป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้เรื่องน่าสนใจ สนุกสนานมากขึ้นเมื่อตัวละครทั้งสองฝ่ายมีบทบาทร่วมใน

เหตุการณ์เดียวกันของเรื่อง

๑๔ ไชยเชษฐ ลักษณะขัดแย้งระหว่างบุคลิกลักษณะของตัวละคร
ปรากฏดังนี้

พระไชยเชษฐ กับนารายณ์ธิเบศร์ ตัวละครคู่นี้ลักษณะขัดแย้งกันอย่าง
เด่นชัด พระไชยเชษฐเป็นพระบิดาของนารายณ์ธิเบศร์ แต่ทว่าลักษณะของนารายณ์
ธิเบศร์กลับแตกต่างจากผู้เป็นพระบิดาอย่างเด่นชัด เต็มไปด้วยความฉลาดคิดในการ
ตัดสินใจปัญหาและในการแก้ไข้ปัญหา เห็นได้จากการหาทางพบกับท้าวสิงหลเพื่อช่วยพระ
ไชยเชษฐ นารายณ์ธิเบศร์มีความมั่นใจในการทำสิ่งต่าง ๆ แม้ว่าตนจะเป็นเด็กก็ตาม
ลักษณะขัดแย้งทางบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมของตัวละครคู่นี้ปรากฏให้เห็นเด่นชัดในตอน
ที่พระไชยเชษฐตามนางสุวิมานาถึงเมืองสิงหล ได้พบนารายณ์ธิเบศร์ซึ่งกำลังสนุกสนาน
กับบรรดาบริวารที่ตามเสด็จ พระไชยเชษฐบอกว่าตนเป็นพระบิดาของนารายณ์ธิเบศร์
นารายณ์ธิเบศร์ก็มีได้เื่อคำพูดเลยทันที ได้ตรัสถามพี่เลี้ยงของพระไชยเชษฐอีกครั้ง
เพื่อความแน่ใจ ซึ่งต่างจากพระไชยเชษฐที่ฟังคำของนางทั้งเจ็ดใจใส่นางสุวิมานา
เพียงฝ่ายเดียวก็เชื่อทันที โดยมีได้ไตร่ตรองหรือพิจารณาการพูดของผู้อื่นแม้แต่น้อย

นางสุวิมานา กับนางทั้งเจ็ด ตัวละครสองฝ่ายนี้นับเป็นลักษณะขัดแย้ง
ระหว่างฝ่ายดีกับฝ่ายชั่ว หรืออีกนัยหนึ่งเป็นลักษณะของคนที่ชอบกับคนที่มากด้วยเล่ห์
นางสุวิมานานับเป็นคนที่ซื่อไว้วางใจคนมากจนเกินไปจะเห็นว่าเมื่อนางจะกล่อตเจ้าคนนาง
บอกให้นางเอาผ้าผูกตา นางก็หลงเชื่อโดยไม่คิดว่าทั้งเจ็ดคนนางจะมุ้งร้ายต่อนาง

นางสุวิธชาให้ความไว้วางใจคนชั่วอย่างสนิท คนที่นางสุวิธชาไว้วางใจกลับเต็มไปด้วย
ความอิจฉาริษยา ก็คิดมุ้งมายนางอยู่ตลอดเวลา

นางสุวิธชา กับนางแมว ตัวละครคู่หนึ่งนอกจากมีลักษณะ ผิดแย้งกันทางเชื้อชาติ
หรือเผ่าพันธุ์แล้ว ยังแตกต่างกันทางด้านบุคลิกลักษณะด้วย นางแมวมีลักษณะนิสัย
ที่ต่างจากนางสุวิธชาตรงที่นางแมวเชื่อมั่นในตัวเอง ไม่ชอบบงอแงอนงูใจ ถือมั่นรัก
เกียรติของตน เหตุนี้เมื่อนางเห็นนางสุวิธชาเฝ้าอันวอนพระไชยเชษฐาเรื่องให้นาง
ถูกใส่ความ นางสุวิธชาพยายามชี้แจงคร่ำครวญต่าง ๆ นานา ซึ่งนางแมวเห็นว่าไม่
ถูกต้อง ด้วยนิสัยนางหญิงเกินที่จะทำเช่นนั้น เหตุนี้นางแมวจึงพยายามดึงตัวนางสุวิธชา
ออกจากวัง ลักษณะนิสัยที่ต่างกันนี้ปรากฏให้เห็นอีกครั้งในตอนที่สองนางไปพบโอรส
ที่ถูกใส่หีบฝังไว้ นางสุวิธชาก็จะกลับเข้าเมืองเพื่อชี้แจง แต่นางแมวไม่เห็นด้วย
ถึงขนาดว่า

บัดนั้น
จึงตอบวาทไปทันใด
เขาซบหนี่ติเตว่าตัวชั่ว
ไม่เจ็บจำน้ำคำอุสุริยา
ข้างผิวกลับหลงงมงาย
จะขึ้นไปบอกเล่าเขาทำไม

วิหาร์เืองชักอัมผาสัย
ข้างไม่อายแก่ใจหรือไรนา
ยังแคลงคิดถึงตัวจะไปหา
มันค่านั่นน้อยไปเมื่อไร
เมียวว่าไรว่าด้วยไม่ถามไถ่
เขาจะเืองที่ไหนด่าลูกตน

เมื่อรักแล้วไม่คิดถึงตัวแล้ว

อ้อมาก็จะไปในไพรสนต์

จะอุทิศให้สิ่งจรรจนชน

กว่าจะถึงถึงหลเวียนชัย

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

พระไชยเชษฐ กับนางสุวิงษา

ตัวละครนี้มีลักษณะขัดแย้ง ระหว่างบุคลิก

ลักษณะปรากฏอยู่ พระไชยเชษฐเป็นตัวละครฝ่ายชาย ที่มีลักษณะนิสัยรักง่าย แต่
หน่ายเร็ว ทั้งนี้เพราะเราจะเห็นได้จากกรณีที่เจ้านางทุลยงว่านางสุวิงษากลอลูก
เป็นท่อนไม้เพียงเท่านั้น พระไชยเชษฐก็สามารถตัดสวาท ตัดรักที่มีเจ้านางสุวิงษาได้
เพียงแต่ที่พระไชยเชษฐรู้สึกอวยที่เจ้านางสุวิงษาเป็นท่อนไม้เท่านั้น ซึ่งต่างจากนางสุวิงษา
อย่างมาก นางสุวิงษาเป็นบุคลิกที่มั่นคงต่อความรัก แม้พระไชยเชษฐ จะทำให้เจ็บช้ำน้ำใจ
อย่างไร นางก็ยังจงรักภักดีต่อพระองค์ ดังเห็นได้จากกรณีที่พระไชยเชษฐขับไล่
นางอย่างไม่ปราณี นางสุวิงษาก็มิได้โกรธแค้นน้อยนัก

๓. ลักษณะขัดแย้งระหว่างพฤติกรรม ลักษณะขัดแย้งระหว่างพฤติกรรมของ

ตัวละครมักจะเป็นผลที่เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับลักษณะบุคลิกภาพ ส่วนใหญ่ลักษณะขัดแย้ง
ระหว่างพฤติกรรม จะเป็นภาวะในขณะใดขณะหนึ่งที่ตัวละครสองตัว หรือสองฝ่ายแสดง
พฤติกรรมออกมาในลักษณะที่ตรงข้ามกัน หรือต่างกันอย่างเด่นชัด ดังเช่น

๓.๑ สังข์ทอง ลักษณะขัดแย้งระหว่างพฤติกรรมของตัวละครในเรื่อง

สังข์ทองปรากฏดังนี้

หก เขยกับภักตร์ยี่ที่เลือกคู่ ลักษณะขัดแย้งระหว่างพฤติกรรมของตัวละคร
 สองฝ่ายปรากฏชัดในตอนทีริกาหักทงของท้าวสามนต์เลือกได้คู่ครองของตนแล้ว
 พฤติกรรมของผู้สมหวังกับผู้ผิดหวังก็ปรากฏออกมาให้เห็นดังกลอนในเรื่องกล่าวว่า

เมื่อนั้น	หนอกษัตริย์ทั้งหกเร่งหรรษา
นั่งสบายอารมณ์คมนา	หัวเราะรำชาแจ้งกระดิกเพล
บ้างพูดจาเปรี้ยวเปรยเย้ยเพื่อนกัน	อย่างไรรื่นลงนั่งกอดเข่า
วาสนาหาไม่แล้วเรา	ได้แต่เข้ามาเห็นก็เป็นดี
หกองค์กระเป็นขี้มียอง	ผูกมองพักตราราวที่
ต่างตมอย่างเปื่องจรลี	เสน่หาน้ำพาไปวัง
พวกที่ไม่สมปรารถนา	กึ่งจะเสียวิญญาณเป็นบ้าหลัง
น้อยใจด้วยผู้หญิงจึงยัง	วาสนาหนหลังฉางอาภัพ
ต่างแกล้งทำขึ้นเนินอารมณ์	บ้างเกินทลุมบ้างลมจับ
เหงื่อไหลอาบหน้าอาผ้าซับ	ขึ้นมาข้างตางกลับไปเวียงชัย
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

เสนาของท้าวยทวิมล ลักษณะขัดแย้งระหว่างพฤติกรรมของเหล่าเสนาของท้าว
 ยทวิมลปรากฏเด่นชัดในตอนทีนำตัวนางจันทเทวีออกจากเมือง พฤติกรรมของเสนา
 เหล่านั้นแตกแยกเป็นสองกลุ่ม มีลักษณะตรงข้ามกัน พวกที่ได้กินสินบนจากนางจันทา
 แสดงพฤติกรรมที่ก้าวร้าวออกมาเพราะเห็นฉานางจันทเทวีสิ้นอำนาจวาสนาแล้ว

แต่อีกพวกหนึ่ง เป็นกลุ่มที่ยังยาวเกรง เพราะเห็นว่าอย่างไรนางก็เคยเป็นเจ้านาย
มาก่อน ถึงความ

บัดนี้

รับเอาโฉนนางทราวม้วย
กินเหล้าเมาไปงโง่งเงง
เชิญแม่มาไปให้พ้นวัง
ทำให้คนยากลำบากด้วย
ที่มีปัญหากว่าไป

.....

เส้นที่ไต่กินสินบน
จะฆ่าเหวี่ยงก็มีใจ
ไหนไหนไหนหันเป็นคนตาย
เพื่อนกันช่วยดูคุณไว้
ตามกรรมตามเวรนางโฉมทร
ไม่คิดถึงตัวกลัวกรรม
ถึงชีวิตก็เล่าเป็นเจ้านาย
กลับไปบ้านเราจะดีกว่า

เส้นที่รวมอริฉนาลัย

สาวใช้ขึ้นไปยังในวัง
ไม่เกรงไม่ช่วยด้วยโอหัง
รับสั่งจะช้ำอยู่ว่าไร
กราวรวยหาหักกระดูกไม้
นี่พูดอะไรไม่ต้องการ

.....

ขัดสนด้วยคนเขามากมาย
มารยาว่าไปตั้งใจหมาย
จะลงคาบกรายเล่นนุก
ฉีกไปไม่ได้อย่าจู้
จู้จะพากันวุ่นวาย
เวรามาทำเอาง่ายง่าย
จะทำผิดก็ร้ายก็ไม่ดี
ว่าพลางทางลางโฉมศรี

ที่ใจเมตตาปราณี

บ้างข้าพเจ้านี้ก็ให้ทาน

แล้วออกนาวาคลาไคล

ดูไปใจหาบ่นาสงสาร

ฝ่ายว่าเสนาที่เห็นพาล

งุ่นง่านไม่ไหวโน้มนำใคร

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๓.๒ มณีพิชัย ลักษณะชักแย้งระหว่างพฤติกรรมของตัวละครในเรื่อง

มณีพิชัย ปรากฏเด่นชัดกรณีก็คือ พระมณีพิชัย กับ นางพราหมณ์แปลง

พระมณีพิชัย กับ นางพราหมณ์แปลง ลักษณะชักแย้งระหว่างพฤติกรรมของตัวละครในเรื่องมณีพิชัย ถูกนางมอพระกลืนลงใจ ด้วยการแปลงร่างเป็นหญิงสาวมายั่วยวน โดยบอกแก่พระมณีพิชัยว่านางเป็นน้องสาวของพราหมณ์ พฤติกรรมของตัวละครคู่นี้มีลักษณะต่างกันไปในทางตรงกันข้าม พฤติกรรมของนางแปลงกลับกลายเป็นฝ่ายรุกไว้ หอคสะพานให้ชายหนุ่มก่อน ในขณะที่เดียวกันฝ่ายพระมณีพิชัยกลับกลายเป็นฝ่ายถอยหนี คังกลอน

นั่งอยู่คี่สี่ที่ศาลา

เจ้ามานั่งเบียดเสียดสี่

ไม่ออกสู่ภูเขาเอาเล่าเด็ก

ยิ่งหนียิ่งขยับตามมา

จะให้เป็นอย่างไรไปอีกเล่า

จนข้าเจ้าถอยหลังกระทั้งฝ่า

กับแค้นแทบจะตกศาลา

นี่เนื้อจะมาแก้งกัน

เจ้าก็เป็นสาวศรีพี่ที่หนุ่ม
อย่าทำเขาช้อย่างนั้นอย่างนั้น

ยังกำคักลักลับหนุนหัน
ลูกเมียข้ามันก็ไม่มี

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

น้องนายคนสี่สี่จริงเจี้ยว
มาย้อยุดคุดขวยเข่นนี้
เจ้าสาวพี่หนุ่มจะคุ้มกัน

ข้อซึ่งแรงเรียวครันครัน

เห็นคี่แก่ใจหรือไรนั้น

เหมือนตีนคว่ามะตันอยู่ใกล้ไฟ

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๓.๓ ไชยเชษฐ์ ลักษณะขัดแย้งระหว่างพฤติกรรมของตัวละครปรากฏ

ดังนี้

พระไชยเชษฐ์ กับนางสุมิฉะ ลักษณะขัดแย้งทางด้านพฤติกรรมของตัวละคร
คู่ปรากฏเด่นชัดในตอนที่พระไชยเชษฐ์ได้ฟังคำพูดของเจ้านางว่านางสุมิฉะกลอกลูก
เป็นท่อนไม้ พระไชยเชษฐ์โกรธอย่างมาก พฤติกรรมของพระไชยเชษฐ์ที่แสดงออกต่อ
นางสุมิฉะ เป็นไปในลักษณะก้าวร้าว กรากเกรี้ยว กับนางอย่างมาก แต่ทว่าพฤติกรรม
ของนางสุมิฉะกลับเป็นในทางตรงกันข้าม เป็นพฤติกรรมที่อ่อนน้อม ให้อภัย
จงรักภักดีต่อพระไชยเชษฐ์ ดังกลอน

เมื่อนั้น
เห็นทั้งท่อนไม้ใส่พานมา
เสน่หานางเจ็กคนเข้าคลจิต
ให้ชิงขังสุวิธยาแล้วไป
ว่าพลางทางขยับจับพระชรรค์
ลงจากแท่นแค้นใจจรดี

ครั้นถึงจึงเห็นนางสุวิธยา
กระหึบบาทก็ก้องทั้งห้องใน
เสียงแรงเราซุบเสียงถึงเพียงนี้
ให้อับอายขายหน้านักหนานัก
แน่นเสียงไว้ในเมืองจะเลื่องลือ
ชอบแต่สังหารมลาณชีวี

พระไชยเชษฐาฟังคำที่ร่ำว่า
ฉานฟ้านี้จึงตะลึงตะไล
จะทันพิจารณาที่ไหน
จะเลี้ยงไว้ทำไมในธานี
หมกจะไปหาที่นั่นเกศ
เจ็กนางนารีกก็ตามไป
ยิ่งโกรธาหุนหันมันไล่
ชี้หน้าว่าไปกับนงลักษณ์
ควรหรือมีลูกอ่อนเป็นท่อนสัก
สิ้นรักใครกันแล้ววันนี้
ขึ้นชื่อว่า เป็นเมียเสียศักดิ์ศรี
กูมีอิศอัคชัคคั่นใจ
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ขณะที่พระไชยเชษฐาทรงกริ้วและคัดสวาทของนางสุวิธยา นางสุวิธยาก็กลับ
ยังพยายามแสดงความจงรักภักดี ความรักความอาลัยในตัวพระไชยเชษฐา และ
พยายามชี้แจงความจริง ทั้งความ

เมื่อแรกประสูติพระโอรส
 บัดนี้ลูกอ่อนเป็นท่อนไม้
 พระองค์จงศึกษาเล่าหล

เสียงร้องปรากฏเหมือนเสียงคน
 เพราะเขาซัดตาไว้มองไม่เห็น
 ลูกคนใครหอนเป็นท่อนไม้
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

เมื่อนางสุวิธยาซึ่งแวงความจริงกลับเป็นผลให้พระไชยเชษฐายังกริ้ว ตั้งกลอน

ยกเยื้องพุดจาสารพัด
 เมื่อลูกเป็นท่อนไม้ไ้กะโตะ
 เจ็ดนางรักเจ้าเรารู้แจ้ง
 อยาซัดทำกำสรกระหระหวาย
 ว่าพลางทางเรียกเสนา
 จงเอาตัวสุวิธยาเกลี้ย

เจ้าส่าบักสำนวนกวนโมโห
 ซ้ำมิใช่ชายจะโง่งงงวย
 ว่าเขาแก่งใส่โคลไม่เห็นด้วย
 จะมอดม้วยไม่ทันรุ่งพุ่มนี้
 ใครอยู่บ้างข้างหน้าเข้ามา
 ไปประหารชีวิตให้วายปราณ
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

จากความข้างต้นจะเห็นว่าลักษณะที่พระไชยเชษฐาแสดงออกมาเป็นลักษณะของบุคคลที่
 รักง่ายหน่ายเร็ว เป็นพฤติกรรมที่ไม่น่าจะเกิดขึ้นกับบุคคลที่เคยรักกันอย่างมาก ทั้งนี้
 เพราะจากคำกล่าวของพระไชยเชษฐาให้ เห็นว่าตัวละครตัวนั้นมองนางสุวิธยาใน
 แง่ร้ายอย่างไม่นอมนพิจารณาในแง่ดีเลย เหตุนี้จึงกล่าวได้ว่าหากพระไชยเชษฐาเป็น
 ชายที่มั่นคงในความรัก และมองชายาในแง่ดีบ้าง อย่างน้อยเมื่อนางสุวิธยาซึ่งแวง

ข้อเท็จจริง พระไชยเชษฐาเห็นว่าจะใช้วิจารณ์นางไคร้ครอง หรือซักถามเอาความ
จริงกันก่อนก็ยังดี และที่สำคัญการที่นางให้กำเนิดโอรสออกมาอัปลักษณ์หรือนีลักษณะ
เช่นไฉนนั้นก็มิใช่ความผิดของนาง เพราะคงไปมีผู้ใดที่ต้องการให้มีลูกออกมานีรูปร่าง
พิกลพิการ ขณะที่พระไชยเชษฐาแสดงความเกลียดชังอย่างมากถึงขนาดรับสั่งให้นำตัว
นางสุวิฐาไปประหาร นางสุวิฐาก็ยังคงแสดงความรักต่อพระไชยเชษฐาอย่างสูงส่ง
และเทิดทูนพระไชยเชษฐา ดังเห็นได้จากความว่า

โอ้ว่าพระองค์ทรงเดช	โปรดเกษมสุขยังมั่งกอน
พระจะให้ห้าพันนั้นทอน	โทษกรรมนั้นนี้ไม่มีเลย
ช่างเชื่อแต่เจ็ดนางไปข้างเดียว	ไมแลเหลียวดูมั่งนึ่งนึ่งเฉย
แต่ก่อนรอนจะไรก็ไม่เคย	ชกเอ๋ยน้องคิดเห็นผิดใจ
นางวิ่งเข้าอกบาทภัสศา	ขอโทษกรรมว่ากราบไหว้
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

เมื่อนั้น	สุวิฐาได้ฟังนั่งร้องไห้
โศกสลดวันทสลดใจ	ทรมวยไม่เป็นสมประดี
ทั้งหนึ่งจะพินาศขาดจิต	สุดสิ้นชีวิตลงกับที่
นางเข้าอกบาทาทพระสามี	โศกก็ร่ำไห้คร่ำครวไร
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๔. ลักษณะขัดแย้งระหว่างอารมณ์ เป็นภาวะที่ตัวละครสองฝ่ายมีอารมณ์เป็นไปในลักษณะตรงกันข้าม หรือไม่เหมือนกัน ลักษณะดังกล่าวนี้ช่วยทำให้บทบาทหรืออารมณ์ของตัวละครแต่ละฝ่ายเด่นชัดเท่าที่ปรากฏส่วนใหญ่ก็จะนำเอาภาวะที่ตัวละครโกรธ ตกใจ เสียใจ เศร้าสร้อย หรือกลัว มาเปรียบเทียบกับความแตกต่างหรือเพื่อเน้นให้ความตึงเครียด ความสนุกสนานหรืรนา ของตัวละครอีกฝ่ายหนึ่งเด่นชัดขึ้นเสมอ ลักษณะขัดแย้งประเภทนี้ จะมีส่วนสัมพันธ์กับพฤติกรรมของตัวละคร เพราะจะเป็นตัวกำหนดให้ตัวละคร แสดงบทบาทที่ชี้ให้ทราบถึงลักษณะอารมณ์ในขณะนั้น

ลักษณะขัดแย้งระหว่างอารมณ์หรือความรู้สึกของตัวละคร ในพระราชนิพนธ์บทละครนอกในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทั้งห้าเรื่อง ปรากฏเด่นชัดเฉพาะในเรื่อง สังข์ทอง คาวี มณีพิชัย และไชยเชษฐาเท่านั้น ลักษณะขัดแย้งระหว่างอารมณ์ของตัวละครในวรรณกรรมเหล่านี้มีดังนี้

๔.๑ สังข์ทอง ลักษณะขัดแย้งระหว่างอารมณ์ของตัวละคร ปรากฏดังนี้

นางจันทาเหวี่ยงกับพระสังข์ อารมณ์ของตัวละครคู่หนึ่งที่มีลักษณะขัดแย้งกัน เห็นได้จากการที่นางจันทาเหวี่ยงรู้ว่าพระสังข์มีรูปภายในเป็นมนุษย์แต่อาศัยหอยสังข์กำบังรูปกายแท้จริงไว้ จึงหุบหอยสังข์แสดงความรู้สึกของพระสังข์ เสียใจที่นางทำเช่นนั้น แต่ทว่านางจันทาเหวี่ยงรู้สึกยินดี ถึงความว่า

มารดาซ่อนเร้นเห็นพร่อมบุค

ซ่อนอยู่ในสังข์กำบังตัว

ย่างเข้าในห้องหับจับไม้ไค้

พระสังข์ตกใจกังไพลน

สวมสอคอกอกบาทพระมารดา

แม่ค่อยสังข์เหล็กแตกไป

เหมือนแม่ฆ่าลูกให้ม้วยมรณ

พระแม่ค่อยสังข์กับชีวิต

อุแม่เอ๋ยพอกุณทุนหัว

พอกุณหัวของแม่ประหลาดคน

ก็ค่อยสังข์ให้เหล็กแตกปน

จะหนีเข้าหอยทงก็จนใจ

ขับเกสาพลางทางร้องไห้

ว่าไรเสียกายไม่วายคิด

มารดาไม่รักแต่สักนิก

จะชมชีวิตลูกนี้สักกี่วัน

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

นางจันทา กับ ท้าวศรีวิมล นางจันทเทวี และตัวละครอื่น ลักษณะ

ขัดแย้งทางอารมณ์ระหว่างตัวละครสองพวกนี้ ปรากฏในตอนหน้าตัวพระสังข์มาฆ่า และจะจับถ่วงน้ำ เหตุการณ์ตอนนี้ตัวละครส่วนใหญ่จะเศร้าโศก สงสาร แต่ทว่า นางจันทาเพียงผู้เดียวที่มีความพอใจ คือใจ ลักษณะขัดแย้งระหว่างอารมณ์ของนาง จันทากับตัวละคร ในฉากนี้ทำให้ผู้อ่านเห็นถึงนิสัยใจคอของนางจันทาเด่นชัดขึ้น แสดงถึงความอำมหิตของนางอย่างชัดเจน ดังกลอน

เมื่อนั้น

พระว่าพระวังไม่ตั้งกาย

ชะงัดแลเห็นมเหสี

ท้าวศรีวิมลฤาสาบ

แว่วเสียงโณมฉายเจ้าเรียกมา

เทวีบังคมเหนือเกศา

จำไ้มันคงไม่สงกา

เร่งเรียกสาวเหนียกแก่เสนา

เสนากลับท่ายพายคชน

ไม่กลัวหัวจะขาดหรือโดน

ไว้โยให้น่านจนปานนี้

เสนาตกใจอยู่คนลาน

ผูกหินโยนพลันทันใจ

เมื่อئัน

เห็นพระสละบชบพิตรรา

เอนน้ำสุกนธามาลูบพิตร

ร่ายมนตร์เป่าพลาททางทูลไป

เชื่อว่าบุญหนักศักดิ์ใหญ่

มันเลื่อนทรชนคนไพร

เมื่อئัน

แสนสงเวารบุครนั้นสุคใจ

.....

บัดนั้น

พระราชาพญกัฏกกร

ให้ถอยนาวาเข้ามาก่อน

จันทาโบกกรไปทันที่

โยนมันลงไปให้ เป็นผี

อ้ายนี้ชักรับสังหรันใจ

อุ้มพระกุมารมาหาช้าไม่

สองกษัตริย์สลับไปทั้งสอง รา

นางจันทาคีใจเป็นหนักหนา

ต้องครุว่าไม่บรรลัย

ตัวรักคอยฟื้นคืนมาได้

จะโศกาอาลัยไปไยมี

พอโยนลงไปก็ เป็นผี

นั่นคือลูกชายจะตายไย

พระภูวคัลยังหม่นไหม้

น้ำพระเนตรหลังไหลลงนองแนว

.....

ฝูงคนถ้วนหน้าน้ำตาไหล

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

พระสังข์ กับทกเขย ลักษณะขัดแย้งทางความรู้สึกของตัวละครคู่
ปรากฏในตอนที่ทกเขยออกหาเนื้อหาปลาแล้วไม่ได้เนื้อไม่ได้ปลาเลย จนกระทั่ง
มาพบพระสังข์ในรูปทองนั่งอยู่ เข้าใจว่าเป็นเทวาจึงเข้าไปขอเนื้อขอปลาจาก
พระสังข์ พระสังข์ขอใบหูและปลายจมูกแลกเปลี่ยน ความรู้สึกของทกเขยขณะนั้น
เต็มไปด้วยความกลัว ซึ่งตรงกันข้ามกับพระสังข์ซึ่งมีแต่ความหรรษา
ถึงความรัก

เมื่อนั้น	พระสังข์นั่งยิ้มอยู่ในหน้า
เห็นทกเขยเคอะเขอะมา	สมดังจินตาก็ยินดี
จึงเสแสร้งแกล้งทำไม่รู้จิก	ถามทักซักไซ้ไปไหนนี่
.....	
.....	จะลอบลักตักปลาของข้าหรือ
เราเป็นเทพเจ้าเล่าลือ	นับถือทุกแห่งแพร่พราย
แต่หักคอคนตายเสียหลายคน	อย่าคู่กันคูหมิ่นมักง่าย
มาหาเร' นึกหรือร้าย	บอกยุบอตนปลายให้แจ้งใจ
เมื่อนั้น	ทั้งทกอกสั่นหัวนไหว
สำคัญจิตก็ควาพระไพโร	กราบไหว้ทรมหัวกลัวฤทธา
ใจคอทักทิกนึกพรัน	ปากสั่นเสียงสั่นซังตายว่า
ทันทาวสามนศุภพศดา	ให้หาปลาประวคกับอ้ายเงาะ

เมื่อนั้น

ขึ้นพลางทางตรัสคัดพอ

แล้วเอามีกรรไกรลับกับศิลา

มือบีบหนีบจนกว่าสองนิ้ว

ท่าเงอมีกระหับจับจอง

เอาแล้วนะจะเชือกเล็ดแคง

พระสังข์สรวลสันต์กลั่นหัวร่อ

เออออะไรใจคอเหมือนปลาฉิว

ทั้งหกตกประหม่าหน้านิ้ว

อย่าบิดพริ้วคุกคิกพลิกแพลง

ที่ใจฉิวแล้วร้องจนเสียงแห้ง

จนกว่าแห้งโหว่วสิ้นทุกคน

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

หรือในตอนที่หาเนื้อไก่เชือกกันพระสังข์ก็สร้างทำเป็นไม่รู้จักรัก และแก่งลลคกหกเขย

ว่าตนเป็นเหว้าหกเขยไต่ยีนก็กลัวถึงความ

เมื่อนั้น

แข็งใจแจ้งความตามเรื่องราว

พอตาให้หนเ็นอกับอายเงาะ

เ็นคุดม้วยวัยชีวิตทั้งหกคน

.....

เมื่อนั้น

อันหมนุญคือน้ำ

ข้างทานก็รันทดกลัวภัย

เด็กชบาปรกรรรมก็ทำเนา

ทั้งหกตกประหม่าตาขาว

ข้าเป็นลูกเขยท้าวสามนต์

ทูลเตาะขอความมาแต่ตน

พอพันโพล่ภัยบรรลัยลาญ

.....

พระสังข์ขึ้นพลางทางว่า

มันหนีมนุญมาพึ่งเรา

มาขอแล้วมิให้อย่างไรเล่า

แต่จะให้เปล่าเปล่ามันไม่เคย

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

หก เขยกับพระอินทร์ ลักษณะขัดแย้งของอารมณ์ หรือความรู้สึกของ
ตัวละครคู่หนึ่งเห็นได้จากตอนที่หก เขยตีคลีกับพระอินทร์ ลักษณะของคู่ต่อสู้ฝ่ายหนึ่ง
เบิกบาน ยิ้มแย้ม นั้ใจ แต่อีกฝ่ายหนึ่งพริ้นใจ ประหมากแล้ว ดังกลอนว่า

เมื่อนั้น
ลูกเขยเข้ามาแล้วว่าไย

โกสีย์ยิ้มแย้มเฉลยไข
ช่างกระไรไม่ชั่วลวนตั่วดี

แต่สภาพของหก เขย

"เมื่อนั้น

หกเขยหน้าจอยหงอยเงื่อง"

"เมื่อนั้น

หกเขยตระหนกตกประหม่า"

"เมื่อนั้น

หกเขยตัวสั่นหัวนั้ใจ"

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

รจนา กับ ทกนาง ในตอนที่หก เขยและเจ้าเงาะหาปลากลับมาถวาย
ท้าวสามนต์ แล้วเจ้าเงาะพารจนาขึ้นเฝ้า ทั้งรจนาและเจ้าเงาะสนุกสนานขบขัน
สภาพของหก เขยที่จุมกแหวง แต่ทว่าในช่วงเดียวกันนั้นทกนางผู้เป็นพี่สาวโกรธ
จัดใจ อับอายที่สามีของตนไม่มีความสามารถ ดังกลอน

เมื่อนั้น
เห็นตัวแพ้งาจะป้าชัใจ

.....

ขายหน้าทุกสิ่งจริงเจียว

ทั้งหกบุตรีพี่ผู้ใหญ่
ชักปลาหาได้มานิดเดียว

.....

นางเหลียวซาเลื่องเคื่องค้อน

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

และยังมีข้อความอื่นที่บรรยายไว้อีก เช่น "ทกนางเคื่องชักอชฌาสัย" "ทกนางต่าง
พิโรธโกรธซึ่ง" แต่ทว่า นางรจนากลับมีอารมณ์หรรษา ทั้งความว่า

เมื่อนั้น
.....
.....
แล้วแลดูพี่สาวทั้งหกคน
ท่าแบบกายขายตาคุณามี

รจนาสรวลสันต์ไม่กลั้นได้
.....
นางยิ้มอยู่ในหน้าไม้พาที
เห็นหน้าหม่นหมองคล้ายคำนิคมี่
เทวียิ้มแย้มกระแอมไอ
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

เจ้าเงาะ กับตัวละครอื่น ๆ ในตอนที่กล่าวถึงเจ้าเงาะและหกเชยหา
ปลามาถวายท้าวสามนต์ตามรับสั่งนั้น หลังจากที่เจ้าเงาะพา รจนา
มีปากเสียงกับทกนางเจ้าเงาะเข้าช่วย แล้วท่าทางล้อเลียนทกนางต่าง ๆ นานา
จนทกนาง หกเชย โกรธ เจ้าเงาะก็แสดงท่าทางชูตะคอกแกล้งหลอกให้ตัวละคร

เหล่านั้นกลัว ท้าวสามนต์และนางมณฑารัฐลิกโกรธ แต่ทว่าเจ้าเงาะก็ยังทำเป็น
ทองไม่รู้ร้อน แสดง ความสนุกสนานกับการล้อเลียนตัวละครเหล่านั้น ทั้งความ

เมื่อนั้น	เจ้าเงาะเห็นวุ่นวายเข้าากัน
ทาบอกใบ้ให้รู้สำคัญ	แก่งกระชั้นกระโจกโบกมือ
ก้มลงหลอนหลอกกลลอค	ทนางคำทอที่ไม่ดี
ทว่าเหมือนบ้าใบ้ได้แต่ชื่อ	ตบมือหัวร่อล้อเลียนนาง
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

เมื่อนั้น	เจ้าเงาะทำเงือกสอกบอใบ้
เหลียวหลังเหลียวหน้าคว่ำไม้	กวัดแกว่งแก่งโลกระชั้นซิก
เห็นเขยทั้งหกตกประหม่า	ก็หวดไปหวดมาให้ฉิดฉิด
ควงกระบองลองแรงแฉลงฤทธิ์	ไล่ติดตามที่หนีกระจ่าย
ดูเพิ่มเต็มกลั้วก็หัวเราะ	ยิ้มเยาะยกมือขึ้นกุกกุก
ทั้งทำที่ว่าเป็นว่าซวย	เบี้ยวบึ้งปากหลอกกลลอกหน้าตา
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

หรือแม้แต่ในตอนที่เห็น ก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน ต่างกันตรงที่ตอนที่เห็นมาดวาย
จุดที่ก่อเรื่องขึ้นเกิดจากเจ้าเงาะสร้างทาบอกใบ้ให้ท้าวสามนต์ เอาโทษกับหกเขย
เป็นเหตุให้ท้าวสามนต์โกรธรับสั่งให้เสนา นำตัวเจ้าเงาะออกไปจากวัง เจ้าเงาะ

จึงเริ่ม'เล่นงาน' เหล่านั้นอย่างสนุกสนาน และสร้าง'ชู้ตะคอก'หลอก'ล่อ'ให้
ท้าว'สามนต์' หก'เซบ และ'ตัวละคร'ชาย'อื่น ๆ กลัว ทำให้'ลักษณะ'ของ'ตัวละคร'เหลา
นั้น'กลายเป็น'ตัว'ตลก มี'พฤติกรรม'ซึ่งเป็น'ผล'จากความ'กลัว'ที่น่า'ขบขัน' ผู้อ่าน'จะ'รู้สึก
ขบขัน'กับความ'น่า'ขบขัน'ของ'ตัวละคร'ชาย'เหล่านั้น' ดัง'ความ'ว่า

บ้าง'ชู'เส้น'จับ'ไม้'เงื่อง'

กลาง'คน'เข้าไป'จะ'ใส่'คอ

.....

เมื่อนั้น

ปะ'ทะ'คอก'ทุบ'ถอง'ว่อง'ไว

มือ'จับ'ขำ'มา'ตบ'ข้าง'ละ'คน

ทั้ง'สอง'ร้อง'ก๊น'อยู่'ยัณ'ยัน

เห็น'เซบ'ทั้ง'หก'ทาง'ก'เงิน

ยิ่ง'ถอย'ยิ่ง'ประ'ชิต'คิด'ไป

เห็น'ท้าว'สามนต์'อยู่'บน'เตียง

'ชู้'ตะ'คอก'หลอก'ล่อ'พ้อ'ตา

เงาะ'ป่า'ไม่'กลัว'ท่า'หัว'ร่อ

เจ้า'เงาะ'งอม'หัก'ชก'ก็'ตก'ใจ

.....

เจ้า'เงาะ'ท่า'โกรธ'าค'ว่า'ไอ'ขว่

เลี้ยว'ไล่'ประ'ชิต'คิด'พัน

เอา'หัว'ชน'กัน'เล่น'ให้'เห็น'ขัน

เจ้า'เงาะ'หัว'เราะ'งัน'ขอบ'ใจ

แกลง'ไม้'เท้า'ก้าว'เดิน'เข้ามา'ใกล้

ยิ่ง'วิ่ง'ยิ่ง'ไล่'กระ'โธก'มา

ก็'ยืน'เมียง'เ'ชนัน'มอง'ป้อง'หน้า

เงื่อง'ว่า'ท่า'ที่'จะ'ตี'รั'เ

พระ'บาท'สมเ'เด็จพระ'พุทธ'เล'ิศ'หลาน'ภ'า'ล'ย

ยิ่ง'เห็น'กลัว'เจ้า'เงาะ'ก็'ยิ่ง'แกล้ง'ให้'ตัวละคร'เหล่านั้น'แสดง'พฤติกรรม'อัน'น่า'สม'เพ'ช'ที่'เกิด
จาก'ความ'กลัว'มาก'ขึ้น' ลักษณะ'พฤติกรรม'ที่'เกิด'จาก'อารมณ์'กลัว'ของ'ตัวละคร'เหล่านั้น'

ทำให้ผู้ไม่รู้ลึกซึ้งขึ้น เจ้าเงาะเองก็มีความรู้สึกธรรมชาติได้แก่สิ่งบุคคลเหล่านี้
อย่างมาก แต่ก็เป็นการแกล้งเพื่อแก้แค้นมากกว่าจะทำให้เกิดผลร้ายแรง
ดังเห็นได้จากความว่า

เมื่อนั้น	เจ้าเงาะทำเป็นหาเห็นไม่
มองมองแล้วเป็นคินถือไม้	เข้ามาข้างเขยใหญ่ทั้งหกคน
เห็นเหงื่อไหลไคลย้อยอยู่โชยหน้า	ก็หยิบกามาก้มอมน้ำพ่น
หัวทุบเปียกปอนหายร้อนรน	ทำปากบนเสกน้ำชั่วสาครค
เห็นหกเขยเสยผมก้มหน้าอยู่	ก็จุกหูออกไปเลือกไหลหยก
แกล้งจูงพา	ถือไม้เท้าแทนตะพดเหมือนวิ่งว้าว
เห็นพี่เมียเมียงมองอยู่ของฉาก	ก็บ้วนปากให้ดูใบหูฉ่ำ
เอามือคลำทำเจ็บจับตัว	ปักแฉวงวันสิ้นหัวยั่วเย้า
เห็นพ่อตาหน้าบึ้งขึงโกรธ	ข้าขอโทษนั่งลุกคุกเข่า
ถ่มกรวนคธานหมอบพินอบพิเทา	กราบแล้วกราบเล่าเฝ้าหลอกล้อ
ฉวยไถปาตีที่ชันน้ำ	แกล้งทำปะเตะเล่นเซ่นตะกร้อ
ท้าวสามนต์โกรธาคำทอ	เจ้าเงาะหัวร่อองอไป
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ลักษณะขัดแย้งระหว่างอารมณ์ในกรณีนี้ มีผลก่อให้เกิดพฤติกรรมชั่วร้าย จะเห็นว่า
พฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากอารมณ์ของตัวละครเหล่านี้ ทำให้เหตุการณ์ตอนนั้นสนุกสนาน

มากขึ้น ทำให้ผู้อ่านเห็นความรู้สึกของตัวละครเด่นชัดด้วย

๔.๒ มณีพิชัย ลักษณะขัดแย้งระหว่างอารมณ์ของตัวละครปรากฏ
ดังนี้

นางพราหมณ์แปลงกับพระมณีพิชัย ลักษณะขัดแย้งระหว่างอารมณ์ใน
เรื่องมณีพิชัยปรากฏเพียงกรณีกรณีเดียวเท่านั้น ลักษณะขัดแย้งระหว่างอารมณ์
หรือความรู้สึกของตัวละครคู่กันเกิดขึ้นในตอนที่น่างบพระกลั่นต้องการลองใจพระ
มณีพิชัย จึงแปลงร่างเป็นหญิงสาวนาย้ายวน ความรู้สึกของนางขณะนั้นเป็น
อารมณ์หรรษา แต่ความรู้สึกของพระมณีพิชัยคือ รำคาญ และกลัว ทั้งความ

เมื่อนั้น
จึงแกล้งแสร้งเสါใส่ไคล้
.....

เมื่อนั้น

บอพระกลั่นกลั่นยืนมีใครไ้

เข้าไปในบรรณศาลา

.....

พระมณีนี้กลัวเอาตัวหนี

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๔.๓ ควา ลักษณะขัดแย้งระหว่างความรู้สึกของตัวละครที่ปรากฏใน
บทพระราชนิพนธ์เรื่องควา มีดังนี้

ท้าวสันนุราช กับ นางจันทสุภา ลักษณะขัดแย้งระหว่างความรู้สึกของ
ตัวละครคู่นี้เป็นเพราะตัวละครแต่ละตัวมีความรู้สึกต่อฝ่ายตรงข้ามในลักษณะที่
แตกต่างกัน ในขณะที่ท้าวสันนุราชเต็มไปด้วยความรัก ความยินดีที่ได้นางมา
แต่นางจันทสุภากลับมีแต่เกลียดแค้นชิงชัง คังกลอน

น้องเอยน้องรัก
เอออะไรไม่พอที่พอทาง
แน่มมีไค้เซยชมสมหมาย
แต่พี่มีเมียมานับพัน

.....

ไค้เอยไค้ฟัง
นางไกรรดาทอหยาบกาย

จงเป็นพัศตรมาผูกกับพี่บ้าง
จะทำให้ชื่นค่างอยู่กลางคัน
จะสู้วายชีวาอาสัญ
ไม่เหมือนขวัญเนตรน้องต้องคิดใจ

.....

แค้นคั่งเคือง หูไม่รู้หาย
ถมน้ำลายรดให้ไม่โยคี้

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

พระควี กับนางหัตสมาลี ลักษณะขัดแย้งระหว่างอารมณ์ของตัวละคร
สองตัวนี้ปรากฏให้เห็นในตอนที่ควีสวมรอยเป็นท้าวสันนุราช นางหัตสมาลีเข้าใจว่า
ท้าวสันนุราชสามีอุปฐกเป็นหนุ่มไค้จริง นางจึงแสดงความพอใจ หลงใหลออก
มาอย่างชัดเจน ในขณะที่พระควีเต็มไปด้วยความรู้สึกไม่ยินดีในพฤติกรรมที่นาง
แสดงออก เห็นได้จากกลอน

เมื่อนั้น
นึกในใจพลางนางคนนี้
.....
เห็นนางเข้ามาว่าจู่
เมื่อนั้นเสียมิไค้เข้าไปใกล้

พระคาร์ชวยเห็นเมื่อนั้น
จะเ็นมเหสีแล้วก็ร้าย
.....
นำบัลลังก์เกียจเกลียดจวิต
แล้วสะกิดคาบใส่ให้ตอบความ
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

พระคาร์ชวยกับไวยัต ลักษณะขัดแย้งทางอารมณ์ของตัวละครคู่หนึ่งเห็นได้ใน
ตอนที่ไวยัตยกกองทัพมาตีเมืองพัทลุง ในขณะนั้นไวยัตเต็มไปด้วยความโกรธ
แต่ทว่าพระคาร์ชวยกลับเฉยเมยเหมือนกับว่าไม่มีอะไรเกิดขึ้น จึงเห็นได้จากเนื้อ
ความในตอนนี้

เห็นพวกพลโยธาถืออาวุธ
ตรัสบอกมเหสีคน
ตัวนายถือกระบี่มา

อุตุลลบลับสนอหล่น
เขายกรักรี่พลมาหนักหนา
แก้วตามากูเลนควยกัน
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

เมื่อนั้น
จึงร้องว่าดานายชื่ออึ้ง

ไวยัตพิโรธโกรธยิ่ง
ชีวิตนี้วันนี้งดตาย
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

นอกจากนี้ลักษณะขัดแย้งของอารมณ์ระหว่างไวยัตถ์ และพระคารี ยังปรากฏให้เห็นอีกในตอนที่พระคารีรบกับไวยัตถ์แล้ว แพ้ถูกพระคารีจับตัวได้ ไวยัตถ์รู้สึกกลัวอย่างมาก แต่พระคารีก็เต็มไปด้วยความยินดี ความทรรษา ถึงกลอน

เมื่อนั้น	พระคารียืนฉันทันหัวรอ
เห็นไวยัตถ์เต็มกล้วตัวงอ	วังวนอ่อนน้อมขอชีวิต
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๘.๘ ไชยเชษฐ ลักษณะขัดแย้งระหว่างอารมณ์ของตัวละครในบทพระราชนิพนธ์เรื่องไชยเชษฐที่ปรากฏดังนี้

พระไชยเชษฐ กับนารายณ์ธิเบศร์ เห็นได้จากตอนที่พระไชยเชษฐตามนางสุวิธยาไปถึงเมืองสิงหลและพบกับนารายณ์ธิเบศร์กำลังเล่นอยู่กับบริวาร พระไชยเชษฐรู้สึกรัก เ็นขุนนารายณ์ธิเบศร์มาก ในขณะที่นารายณ์ธิเบศร์ไม่พอใจอย่างยิ่ง * เห็นได้จากกลอน

เมื่อนั้น	พระไชยเชษฐผู้มีอัธยาศัย
แจ้งการว่ากุมารเคื่องใจ	ภูวนายกวิลจิเภา
จำจะไป ด้วิไลมโถมงาม	จะได้ชมสมความปรารถนา
คิดพลางย่างเบื่องดีลา	โคลคลานากับพี่เลี้ยงพลัน

ครั้นถึงวังมีวาจา
รักกันนั้นดีกว่าชังกัน
ข้าเห็นเจ้าเล่นกับขาวไพร
ขอรุ่มเฝ้าหนอยเฝ้าครา
เมื่อนั้น
สะบัดมือเสียพลางทางวาไป

เมื่อนั้น
จึงตรัสปลอบถอบคำจาง
.....
เมื่อแกล้งเล่นเล็กเล็กกระจิบ
ลูกเห่าหัวเห่าเถาเถาเล่น
ครั้นพลางทางสั่งพี่เลี้ยงไป
แล้วโฉมเจ้าเอาใจพระกุมาร
เมื่อนั้น
ถึงจะแสนท้อใจให้แทบตาย
มิใช่ปีศาจที่กินคน

พออย่าเกืองขุนหุ่นหัน
จะทำนน้ำใจสิ้นไม่ช้า
ได้มีใจจงรักเป็นหนักหนา
พลางคว้าข้อมืออยู่คไว้
นารายณ์ธิเบศร์โกรธหนักยลกลไส
นี้รู้จักไครมาผูกมือ
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

องค์พระไชยเชษฐาสั่ง
เพราะใจตรงจงรักจึงหักมา
.....
ข้ามีจิตติกรักจึงหยอกเล่น
ไม่เคยพบเคยเห็นแต่บุราณ
เอาชนมมาให้แก่พระหลาน
เชิญเสวยของหวานเด็กหลานชาย
พระนารายณ์ธิเบศร์ว่าอย่าฟังหมาย
ไม่มั่งง่ายกินอะไรของใครเป็น
จะเสียอกสนที่เวททองกินของเข่น
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

พระไชยเชษฐพยายามชี้ให้นารายณ์เบียร์เห็นว่าตนมิใช่คนพาล ตน
นึกเอ็นดูนารายณ์เบียร์จึงอยากพูดคุยด้วย อยากอุ้ม ในตอนหลังพระไชยเชษฐ์
ออกปากชวนนารายณ์เบียร์ไปอยู่เป็นบุตรของตน ดังความ

เมื่อนั้น
พยายามตามปลอมกุมารมา
ขำขันมิใช่ชายพาล
ครอบครองหมั้นชานี
ไว้ทั้งสุริยวงศ์พงศ์พันธุ์
เป็นบุตรข้าเด็กนะพออา

เมื่อนั้น
พระกริ้วโกรธาพลงว่าไป
อุ้มมาเฒ่านี่เจ้าเล่ห์
และเลี้ย เที่ยมเล่นเจรจา
ถึงตัวเราเล็กก็หลีกเพชร
นั้นเจอเยอหยังเป็นพันไป
ว่าพลงทางขึ้นชนูศิลป์

พระไชยเชษฐ์ความแสนเสนาหา
อนิจจาปลื้มใจไม่คู่ก็
ยอมวงศ์วานกษัตริย์เรื่องศรี
ไม่มีโอรสแลนคคา
ที่จะผ่านหมั้นไปวันหน้า
บิดาจะให้ครองพระเวียงชัย
นารายณ์เบียร์เกืองชักอักษณาสัย
คนอะไรที่โหดนี้หมอบข้า
เฉโกโว่วैनัคนหา
จะเป็นตัวแม่ข้าหรือว่าไร
ไม่ขามเข็ดพวกตาอย่าสงสัย
ผู้ใหญ่แสนรู้มาสู้กัน
ฟ้าดินสะเทือนเลื่อนลั่น
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

นางแมว กับพระไชยเชษฐ ลักษณะขัดแย้งระหว่างอารมณ์ของตัวละคร
 ขึ้นปรากฏตอนที่พระไชยเชษฐเข้าเมืองสิงหล โดยปลอมองค์ปะปนกับชาวเมือง
 พอนางแมวรู้ข่าวก็ลงมากล่าวประชันประชัน เบาะแย้ถึงหน้าประตู นางแมว
 เต็มไปด้วยอารมณ์สนุกสนาน ในขณะที่พระไชยเชษฐรู้สึกเสียใจ เจ็บใจ และ
 โกรธต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับตน ดังกลอน

ที่สนมคิดแล้วอีแมวเอ๋ย
 ให้กุมคำแค้นแทนน้ำตา

.....

ครั้นถึงแถวริมริมประตู
 พอลสับสนพบพัศตรพระราช
 แล้วทำเสียงแห่แหบสับสน

จะเยาะเย้ยถากถางให้หนักหนา
 จะตอ้งที่ตอ้งคำก็ไม่คิด

.....

แกล้งนุกนุกอยู่คนทั้งชายชาว
 นางวิฬาร์หัวรององัน
 พุกพ้อเปรียบเปรยเย้ยหยัน
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

เมื่อนั้น
 แลดูพี่เลี้ยงก็ต่างดู
 เพราะกู่หลงกลอีกนพาล

 เผลอญให้คลุ้มกุ่มกุ่มจิต
 ถึงว่าไปอื่นอื่นสักหมื่นพัน

พระไชยเชษฐนั่งฟังนั่งไขหู

พระอสุสีนั่งอยู่ในใจ

เคียดจัญจึงกล่ามว่าไต่

.....

โมโหมีคิดไม่ออกสิ้น

ตัวชั่วทั้งนั้นจะโทษใคร

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ท้าวสิงห์หล กับพระไชยเชษฐ ลักษณะขัดแย้งระหว่างอารมณ์ของ

ท้าวสิงห์หลและพระไชยเชษฐ เห็นได้จากตอนที่พระไชยเชษฐเข้าไปในตอนที่ตาม
นางสุวิงชา ความรู้สึกของพระไชยเชษฐเป็นในลักษณะชลาภกลัว สลดใจ
ในขณะที่ท้าวสิงห์หลเต็มไปด้วยความโกรธ เห็นได้จากความ

เมื่อนั้น	พระไชยเชษฐตกประหม่าหน้าเสีย
ความกลัวพอกาแข็งขาพลัย	ยืนเงยหูฟังระวิงภัย
.....	
เมื่อนั้น	ท้าวสิงห์หลลุกสะอึกขึ้นกึกกัก
ฉวยกระบองร้องเหวี่ยง่ายทรลักษณ์	กูจะหักอกกินให้สิ้นเนื้อ
.....	
เมื่อนั้น	พระไชยเชษฐท้วงสิ้นสิ้นสติ
ก้มหน้าภาวนานั่ง นิมิ	มิได้ปรินิพพานขอโทษทัณฑ์
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๕. ลักษณะขัดแย้งระหว่างความกึกและทัศนคติของตัวละคร

ลักษณะขัดแย้งประเด็นนี้มีผลก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างตัวละคร เพราะเมื่อ
ตัวละครมีความคิดเห็น หรือทัศนคติแตกต่างกัน เมื่อมีการปะทะสัมพันธ์ (inter-
action) กัน ก็ย่อมจะพยายามเอาชนะกัน หรือพยายามที่จะแสดงให้ตัวละคร
อีกฝ่ายเห็นว่าความกึก หรือทัศนคติของตนถูกต้อง

ลักษณะขัดแย้งระหว่างความคิด หรือทัศนคติของตัวละครนั้น ปรากฏ
เด่นชัดเฉพาะในพระราชนิพนธ์เรื่องไกรทอง เดี่ยวเรื่องเดียว ตัวละครที่มี
ลักษณะขัดแย้งทางด้านความคิด หรือทัศนคตินี้ดังนี้

ตัวละครเอกฝ่ายชาย กับตัวละครเอกฝ่ายหญิง ตัวละครเอกฝ่าย
ชายและฝ่ายหญิงในเรื่องไกรทองนี้ทัศนะ และความคิดเกี่ยวกับการครองเรือน
แตกต่างกัน ตัวละครเอกฝ่ายชายทั้งไกรทองและชาละวัน เห็นว่าการมีภรรยา
หลายคนเป็นสิ่งที่ น่ายกย่อง สรรเสริญ เป็นเครื่องแสดงถึงความเป็นชาย
หาตรี ทั้งกลอน

อย่าเลยจะชวนนางขึ้นไป

เลี้ยงเป็นเมียไว้จะอยู่

ให้คนลือชื่อเราว่าเจ้าชู้

จะมีผู้สรรเสริญสืบไป

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ตัวละครฝ่ายชาย เหล่านั้นล้วนพอใจที่จะมีภรรยาหลายคน กล่าวได้ว่าตัวละคร
ฝ่ายชายในเรื่องนี้ชอบทำสิ่งต่าง ๆ ตามใจของตนเอง มีได้คำนึงถึงความแตก
ร้างหรือความวุ่นวายที่จะเกิดขึ้นในครอบครัว จัดว่าเป็นลักษณะของพระเอกตาม
แบบฉบับของวรรณคดีไทย จะต่างไปก็ตรงที่ว่าตัวละครเหล่านั้นมิได้เป็นนักชู้
เป็นเพียงสามัญชนเท่านั้น สำหรับตัวละครฝ่ายหญิงเป็นตัวละครที่มีลักษณะความ
คิดเห็น ทัศนะแตกต่างไปจากตัวละครฝ่ายชายกล่าวคือ มันคงตอกความรัก

ยี่ดั้นในการมีสามีเพียงคนเดียว และพอใจให้สามีรักตนคนเดียวเท่านั้น จะ
 แสดงความไม่พอใจเมื่อสามีมีภรรยาใหม่ แต่ทำได้เพียงไปทะเลาะวิวาทกับ
 หญิงที่มาใหม่เท่านั้น ไม่กล้าที่จะแสดงการต่อต้านกับสามีของตนมากนัก เป็น
 ลักษณะของนางเอกในวรรณคดีไทย เหตุนี้เมื่อไกรทองนำนางวิมาลาขึ้นไปอยู่ที่
 เมืองพิจิตร นางตะเภาแก้ว ตะเภาทอง รู้เรื่อง แทนที่นางจะแสดงปฏิกิริยา
 ต่อต้านกับไกรทองผู้เป็นสามี นางกลับยกบ่าวไพร่ไปคำทอนนางวิมาลาว่าตามตัว
 นางมา ครั้นเมื่อนางวิมาลากลับไปถ้ำทองแล้ว ไกรทองคิดอาลัยในตัวนาง
 นางตะเภาแก้ว ตะเภาทองก็ใจอ่อนยินยอมให้ไกรทองไปหานางวิมาลาได้

นางเลื่อนลายวรรณ กับ นางวิมาลา ตัวละครคู่นี้มีทัศนคติและความ
 คิดเห็นแตกต่างกันปรากฏให้เห็นในตอนที่ไกรทองตามนางวิมาลาไปที่ถ้ำทอง
 นางวิมาลาบอกว่าประชดประชัน เจ้างอน จึงทำให้ตัวละครทั้งสองมีปากเสียง
 กันขึ้น เลื่อนลายวรรณเห็นว่านางวิมาลาไม่สมควรที่จะนำเรื่องส่วนตัวระหว่าง
 สามี ภรรยา มาประจานให้ผู้อื่นรู้ ควรปิดบังไว้ ดังความว่า

เมื่อนั้น	นางเลื่อนลายวรรณอยู่ในคุกหา
ไต่ย็นไกรทองวิมาลา	วิวาทวาทากันอื้ออึง
กรรมชังนางเมียมักไม่ชั่ว	ช่างเจ้าชู้ก็ไปไม่หนึ่ง
ถ้อยทีก็ขยันทันคิง	นางจึงลุกเหินออกไปดู
เยียมเยียมมองมองแล้วร้องว่า	อะไรนี่บนบ้านาหนวกหู

ทั้งหม่อมเมียมหม่อมบัวล้วนตัวรู้ ไม่ออกสู่มีสง้างเลย
 จะสาวไส้ให้กาบงแวงทั้ง อ้ออ้งมันไม่คั้นพี่เอ๋ย
 ไซ้จะแกล้งแสรงชั่วปราช์เปรี๊ยะเปรี๊ยะ พี่ก็เป็นคนเคยคนเข้าใจ
 จะมาขึ้นพื้นผอยหาตะเข็บ หยิกเล็บจะเจ็บเนื้อหรือหาไม่
 เมื่อกินอยู่ที่ลับแล้วเป็นไร จะมาไขกลางแจ้งให้แพรงพราย
 จะพลอยให้เพื่อนเมียมเสียรังวัด ถ้าววยพลักขาคลอยสียอยหาย
 ยิ่งจะลือระบ่ำซ้ำร้าย เป็นสองม่ายสามม่ายน่าอายใจ
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

แต่แทนที่นางวิมลลาจะฟังความคิดของนางเลื่อมลายวรรณ กับเห็นว่านางเลื่อม
 ลายวรรณมายุ่งเกี่ยวเรื่องส่วนตัวของตน

ลักษณะขัดแย้งระหว่างตัวละครกับสังคม

ลักษณะขัดแย้งระหว่างตัวละครกับสังคมเป็นภาวะที่ตัวละครมีความคิด
 มีค่านิยม ตลอดจนความเชื่อต่าง ๆ แตกต่างไปจากกลุ่มบุคคลในสังคม ลักษณะ
 ขัดแย้งประเภทนี้จะก่อให้เกิดตัวละครเกิดความขัดแย้ง แล้วหาทางเอาชนะคนใน
 สังคมนั้น ลักษณะขัดแย้งประเด็นนี้ปรากฏชัดเฉพาะในบทพระราชนิพนธ์เรื่อง
 สังข์ทอง ซึ่งจะได้เห็นได้จากลักษณะของ พระสังข์ นางรจนา และนางพันธุรัต
 ตัวละครเหล่านี้มีความคิด และค่านิยมแตกต่างไปจากตัวละครอื่น หรืออีกนัยหนึ่ง

บุคคลอื่นในสังคมที่ตัวละครมีส่วนเกี่ยวข้อง

๑. พระสังข์และนางรจนา เป็นลักษณะของตัวละครที่มีทัศนคติแตกต่างไปจากสังคม กล่าวคือลักษณะตัวละครนี้เชื่อว่า การพิจารณาบุคคลไม่ควรตัดสินเอาจากรูปร่าง หน้าตา แต่ควรดูถึงความสามารถ คุณความดีของบุคคลนั้น ซึ่งเป็นลักษณะที่แตกต่างไปจากคนในสังคมขอท้าวสามนต์ ซึ่งเห็นว่าสิ่งที่น่าค่าคือรูปสมบัติ ทรัพย์สมบัติ เหตุนี้เองเมื่อมีการเลือกคู่ พระสังข์ก็ได้ถอดรูปเงาะหิ้ง ๆ ที่สามารถทำได้ แต่เพราะต้องการให้ผู้เห็นว่า คนที่ขาดรูปสมบัติ และทรัพย์สมบัติหาใช้คนเลวเสมอไม่ เช่นเดียวกันการที่นางรจนาเลือกเจ้าเงาะผู้ค้อยในรูปสมบัติและทรัพย์สมบัติเป็นคู่ครองแทนที่จะเลือกเจ้าชายหรือกษัตริย์รูปงามจากเมืองต่าง ๆ เพราะเห็นรูปทองซึ่งอยู่ภายใน ซึ่งอีกนัยหนึ่งก็คือคุณความดี ซึ่งคนทั่วไปไม่สามารถเห็นได้ การกระทำของนางรจนาเป็นการกระทำที่มีลักษณะแตกต่างไปจากความคิด และก่านิยมของผู้เป็นพี่สาว หรือแม้แต่พ่อแม่ตลอดจนคนทั่วไป ลักษณะขัดแย้งอันนี้จึงเป็นจุดสำคัญจุดหนึ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งในเรื่องนี้ เพราะท้าวสามนต์ผู้เป็นพ่อเห็นว่าการที่นางรจนาตัดสินใจเช่นนั้นเป็นสิ่งที่น่าอัปยศอย่างยิ่ง

๒. นางพันธุรัต นางพันธุรัตเป็นตัวละครที่มีลักษณะความคิด ความเชื่อต่างไปจากตัวละครอื่น หรือบุคคลในสังคม เห็นได้จากการที่นางรับเอาพระสังข์มาเลี้ยงเป็นลูก แม้ใครจะทักท้วงนางว่า พระสังข์มิใช่

บุตรของท้าวเนกา กิ่งนั้นนางไม่ควรรับพระสังข์ไว้เป็นบุตร เพราะเท่าที่ผ่านมา
คนในสังคมนั้นเชื่อว่ายักษ์กับมนุษย์ไม่สามารถจะอยู่ร่วมกันได้ ไม่เคยมีผู้ใดปฏิบัติ
เช่นนั้นมาก่อน ทั้งกลอนว่า

มนุษย์กับยักษ์จะรักกัน

ห้ามปรามกวดขันเป็นหนักหนา

เหมือนหนึ่งคู่เหวากับเหล่ากา

เลี้ยงรักษาได้เมื่อไรมี

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

แต่นางก็มีได้ฟังคำหักท้วงของโหร เพราะนางเชื่อมั่นในความกิตของนางว่านาง
ทำถูกต้อง จึงได้รับเอาพระสังข์มาเลี้ยงไว้

ลักษณะขัดแย้งระหว่างตัวละครกับสิ่งแวดล้อม

ลักษณะขัดแย้งประเภทนี้เป็นลักษณะที่ตัวละครถูกกำหนดให้ไปอยู่ในสิ่ง
แวดล้อมที่แตกต่างไปจากสภาพปกติที่ตัวละครควรจะอยู่ หรือจะเป็นสิ่งแวดล้อม
ที่ผิดปกติวิสัยที่ตัวละครเหล่านั้นจะอยู่ได้ ลักษณะขัดแย้งระหว่างตัวละครกับสิ่ง
แวดล้อม ปรากฏเด่นชัดในบทพระราชนิพนธ์เรื่อง สังข์ทอง ไกรทอง และ
ไชยเชษฐ ตัวละครที่ถูกกำหนดให้ไปมีบทบาทสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่ผิดปกติวิสัยของ
ตนคือ พระสังข์ ไกรทอง นางวิมลาลา และนางสุวิมล

๑. พระสังข์ พระสังข์เป็นตัวละครเอกในเรื่องสังข์ทอง ตัวละครตัวนี้ ถูกกำหนดให้ต้องอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่แปลกไปจากธรรมชาติ กล่าวคือ พระสังข์ จำเป็นต้องไปอยู่กับท้าวเนกา และนางพันธุรัต ท้าวเนกาเป็นอมมนุษย์ที่มีบ้านเมือง หรือที่อยู่ใต้สมุทร นับเป็นสิ่งแวดล้อมที่ต่างไปจากเมืองมนุษย์แต่ทว่าพระสังข์ก็สามารถอยู่ในสิ่งแวดล้อมนั้นได้โดยมิได้รู้สึกกับขงใจและแค้นน้อย สำหรับเมืองของนางพันธุรัตเป็นยักษ์ก็เช่นเดียวกัน กวีจึงกำหนดให้พระสังข์อยู่ในเมืองนั้นได้อย่างปกติสุข มิได้เกิดความรู้สึกขัดแย้งต่อสภาพเมืองนั้นเลย ทั้งนี้เพราะนางพันธุรัตและยักษ์ทุกคนในเมืองแปลงร่างให้มีสภาพเป็นมนุษย์ เช่นเดียวกับพระสังข์

๒. ไกรทอง ไกรทองเป็นมนุษย์แต่ทว่าสามารถลงไปอยู่ในถ้ำใต้น้ำ ซึ่งเป็นที่อยู่ของจระเข้ โดยมิได้รู้สึกลำบากใจหรือเกิดความขัดแย้งภายในใจเลย ซึ่งลักษณะเช่นนี้ปกติชนทั่วไปไม่สามารถจะปฏิบัติได้ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะกวีพยายามจะชี้ให้เราเห็นว่านั่นก็คือสังคมอีกสังคมหนึ่งนั่นเอง กวีจึงกำหนดให้สภาพแวดล้อมที่กล่าวถึงนั้นมีลักษณะเช่นเดียวกับสังคมมนุษย์ทั่วไป เหตุนี้ไกรทองจึง

อยู่เป็นสุขตลอดเวลา

ถึงได้เป็นเจ้าพระยาก็ไม่ปาน

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

แต่อย่างไรก็ตามยังมีลักษณะแตกต่างไปจากสภาพแวดล้อมของที่อยู๋ของสังคัมที่
ไกรทองอยู่ เพราะในถ้ำนั้นจะสว่างอยู่ตลอดเวลา มิได้มีสภาพเปลี่ยนแปลงเป็น
กลางวัน กลางคืนเหมือนเช่นโลกของมนุษย์ หรือ สังคัมที่ไกรทองอยู่ ทั้งกลอน
ตอนที่ไกรทองรำพึงกับตนเองว่า

แต่อยู่มากี่ล้านาน

สักวันวารไม่แจ้งใจ

กัวยหาสว่างอยู่อย่างนั้น

จะสว่างวันคืนก็ไม่ได้

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๓. นางวิมาลา ตามท้องเรื่องกำหนดให้นางเป็น "จระเข้" ซึ่งเป็น
สภาพแวดล้อม หรือสังคัมที่มีความเป็นอยู่แตกต่างไปจากธรรมชาติหรือวิสัยของ
"จระเข้" ซึ่งอาศัยอยู่ในน้ำไม่สามารถอยู่บนบกเป็นเวลานานได้ นับได้ว่าเป็น
สภาพที่มีลักษณะขัดแย้งกับตัวละคร ดังนั้นเมื่อนางวิมาลาถูกร่างเป็นจระเข้
ไกรทองจึงกล่าวว่า

ควยเจ้ากลับรูปเป็นกุ่มกัล

เคยอยู่ที่เที่ยวว่อง

มาอยู่ปัดพีเจนน้อง

จะรอนรอนหม่นหมองควยแค้นลม

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

อีกนัยหนึ่งหากเรามองว่าการที่ไกรทองกล่าวเช่นนั้น เป็นเพราะเมื่อนางวิมาลา ซึ่งเป็นบุคลที่มีวัณชกรรม ความเป็นอยู่แบบหนึ่งซึ่งต่างไปจากสังคมของไกรทอง เมื่อมาอยู่ในสังคมนี้ ไกรทองได้พยายามช่วยให้นางวิมาลาปฏิบัติตน เช่นเดียวกับคนในสังคมของตน คือมีสภาพเป็นมนุษย์แล้ว แต่เมื่อนางวิมาลาโกรธแค้นและเข้าอันตรายที่ฉวยฉกออกเพื่อให้กลายเป็นร่างเดิม หรือนัยหนึ่งนางปฏิบัติตัวในแบบที่เกยท่าในสังคมของนาง ซึ่งเป็นที่ไมยอมรับ เป็นสิ่งที่สังคมไกรทองเห็นว่าเป็นภัย นางจึงไม่สามารถจะอยู่ในสังคมของไกรทองได้ เหมือนกับजरเข้ที่จะอยู่ในเมืองมนุษย์ ย่อมจะได้รับอันตรายจากมนุษย์ และขณะเดียวกันก็เป็นภัยที่หนักกลัวของมนุษย์ด้วยนั่นเอง

๔. นางสุวิมล ในเรื่องไชยเชษฐ นางสุวิมลเป็นมนุษย์แต่กวีกำหนดให้ตัวละครตัวนี้มีความเป็นอยู่ในเมืองยักษ์ กล่าวได้เป็นสภาวะที่ตัวละครเข้าไปอยู่ในสังคมที่มีความเป็นอยู่แตกต่างไปจากตน นางสุวิมลเป็นนางมนุษย์ แต่กวีกำหนดให้ท้าวสิงห์เป็นยักษ์นำไปชุบเลี้ยงไว้เป็นบุตร ยักษ์มีความเป็นอยู่ที่ต่างไปจากมนุษย์อย่างมาก เหตุนี้นางจะต้องมีความเป็นอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่แปลกไปจากชีวิตของนาง และที่สำคัญเป็นสังคมมองเห็นนางเป็นอาหารด้วย เพราะยักษ์ปกติจะกินเนื้อมนุษย์เป็นอาหาร ยักษ์ในเรื่องก็เป็นเช่นนั้นดังคำกล่าวของตัวละครในเรื่องความว่า

รู้ถึงสิ่งหลุมิ เป็นการ จะมาฉลากูเสียสิ้นทั้งหมันค
 มนุษย์หรือจะสู้กับหมันค จะเคียวเลนเป็นผักไม้พักัน
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ลักษณะขัดแย้งระหว่างตัวละครกับสิ่งแวดล้อมนี้ แสดงให้เห็นถึงลักษณะ
 ของชนที่มีสภาพความเป็นอยู่ต่างกัน มีวัฒนธรรมต่างกัน หรือบุคคลที่เคยอยู่ใน
 สังคมหนึ่งซึ่งมีวัฒนธรรมความเป็นอยู่เป็นแบบเฉพาะของตน เมื่อไปอยู่ในสังคมที่
 มีสภาพความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ประเพณี ความคิด ความเชื่อ ที่ต่างไปจาก
 เดิมเขาจะอยู่ไคลำบาก หากผู้นั้นไม่สามารถจะปรับตัวให้เหมือนคนในสังคมนั้นได้
 ในทางของเข้าเมืองตาหลิ่วควรจะหลิ่วตามนั้นเอง

ลักษณะขัดแย้งระหว่างเหตุการณ์

ลักษณะขัดแย้งประเด็นนี้เป็นการกำหนดเหตุการณ์ในเรื่องให้แตกต่างกันไป
 เพื่อให้เรื่องน่าสนใจและสนุกสนานเร้าใจยิ่งขึ้น ลักษณะขัดแย้งระหว่างเหตุการณ์
 ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์เรื่องสังข์ทอง และไชยเชษฐ

๑. สังข์ทอง เหตุการณ์ในเรื่องนี้ที่ปรากฏเป็นลักษณะขัดแย้งกันมีอยู่
 สองกรณีคือ กรณีที่หนึ่ง การขับไล่ การหนี และการติดตาม กรณีที่สองการ
 จากกัน การได้พบกันและการกลับกัน และกรณีที่สาม การซ่อนตัว การปลอมตัว

และการปรากฏตัว ลักษณะขัดแย้งของเหตุการณ์ทั้งสามกรณีนี้นับเป็น เหตุการณ์
ใหญ่ ๆ ที่มีความสัมพันธ์กันในเรื่อง และช่วยทำให้เรื่องน่าสนใจขึ้น

การขับไล่ การหนี และการติดตาม ลักษณะขัดแย้งระหว่างเหตุการณ์

ในเรื่องช่วงแรกเป็นเรื่องของ การขับไล่ การหนี และการติดตาม เริ่มจาก
การที่ตัวละครเอกถูกขับไล่ออกจากวัง คือ นางจันทเทวี และพระสังข์ ตัวละคร
ทั้งสองต้องออกจากเมืองไปอยู่ในป่ากับตายาย เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายหลังก็คือ
การติดตาม หรือการตามหา ช่วงแรกก็เริ่มจากการติดตามไปนำตัวพระสังข์มา
มาก่อน ในช่วงนี้เมื่อท้าวศรีวิมลสั่งให้เสนาไปนำตัวพระสังข์มาจากกระท่อม
ตายาย นางจันทเทวีก็ติดตามตัวลูกมาจนทันที่เมืองแต่ก็ช่วยอะไรไม่ได้ ช่วง
หลัง ท้าวศรีวิมลเป็นผู้ถือถาม นเสสี และโอรสของตนด้วยพระองค์เพื่อนำกลับ
เข้าเมืองดังเดิม การขับไล่ การหนี กับการติดตามของท้าวศรีวิมล
นางจันทเทวี และพระสังข์ เป็นเหตุการณ์ที่ผูกพันกับตัวละครตั้งแต่เริ่มจนจบ
นับเป็นลักษณะขัดแย้งของ เหตุการณ์ที่สำคัญ เหตุการณ์หนึ่ง

นอกจากกรณีของนางจันทเทวี พระสังข์ กับท้าวศรีวิมลแล้ว อีกกรณี
หนึ่งก็คือ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับนางพันธุรัตและพระสังข์ ในตอนที่พระสังข์รู้ว่านาง
พันธุรัตเป็นยักษ์ จึงหนีออกจากเมืองในช่วงที่นางพันธุรัตไปป่า เมื่อนาง
พันธุรัตกลับมารู้ว่าพระสังข์หนีนางจึงให้มโหรีวารออกติดตาม ค้นหาตัวพระสังข์
จนกระทั่งพบ

การจากกัน การได้พบกัน และการกลับกัน เหตุการณ์ในเรื่องที่สำคัญ
 อีกเหตุการณ์หนึ่งก็คือเหตุการณ์ที่ ตัวละครจากกัน แล้วได้พบกันได้แก่ เหตุ
 การที่แม่จากลูก ลามีและภรรยาจากกัน แต่แล้วก็ได้พบกันในภายหลังไม่ว่าจะ
 เป็นนางจันทเทวีและพระสังข์จากท้าวสวิมล นางจันทเทวีจากกันกับพระสังข์
 ตัวละครสำคัญทั้งสามได้พบกัน ได้กลับคืนไปอยู่ร่วมกันอีกในภายหลัง ส่วนเหตุ
 การที่เป็นการจากกันนั้นแล้วได้พบกัน แต่ไม่ได้กลับคืนไปอยู่ร่วมกันอีก ก็คือ
 เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างนางพันธุรัตกับพระสังข์

การซ่อนตัว การปลอมตัว การปรากฏตัว การซ่อนตัว หรือปลอมตัวกับ
การปรากฏตัว นับเป็นเหตุการณ์ที่สำคัญ เหตุการณ์หนึ่ง เราจะพบว่าตัวละคร
 สำคัญในเรื่องมีการปลอมตัว และซ่อนตัว อยู่เสมอ เริ่มจากพระสังข์ ซึ่งมีการ
 ซ่อนตัวอยู่เป็นช่วง ๆ คือช่วงแรกซ่อนอยู่ในหอยสังข์เป็นเวลาหลายปี จากนั้นก็
 ปรากฏตัว จุดที่ตัวละครตัวนี้จะปรากฏตัวให้เห็นก็เกิดจาก การปรากฏตัวของ
 ไก่ป่า ซึ่งจริง ๆ แล้วก็คือพระอินทร์แปลงร่างมา หลังจากที่พระสังข์แสดงตัว
 ไม่นานนัก ก็ลี้ ไปสู่ภาวะการซ่อนตัวในรูปเงาะอีกครั้ง จนกระทั่งภายหลังจึง
 ได้แสดงตัวอย่างถาวรให้ผู้อื่นทราบว่าขณะนี้เป็นผู้ใด

นอกจากพระสังข์แล้วก็ยังมีตัวละครอื่นอีกที่ผ่านภาวะการซ่อนตัว แต่อยู่
 ในช่วงจำแลง หรือการปลอมร่าง ภายหลังก็แสดงตัวให้ผู้อื่นทราบตัวละครดัง
 กล่าวคือ นางพันธุรัต นางจันทเทวี และท้าวสวิมล นางพันธุรัตซ่อนตัวโดย
 การแปลงร่างเป็นนางมนุษย์เป็นช่วงเวลาที่ยาวนานพอควร จากนั้นก็แสดงตัวเมื่อ

รู้ว่าพระสังข์ทราบว่าเป็นยักษ์ สำหรับนางจันทเทวีและท้าวเวทียลี้ผ่านเหตุ การณ์การปลอมตัวในตอนแรกที่ทราบว่าพระสังข์ผู้เป็นโอรสอยู่ในเมืองท้าวสามนต์ จึงปลอมตัวเป็นชาวบ้านเข้าไปขอทำงานอยู่ในวัง โดยนางจันทเทวีทำงานเป็น วิเศษ และท้าวเวทียลี้ทำงานช่วยเสนาที่เฝ้าประตูวัง ในตอนสุดท้ายเมื่อ พระสังข์ทราบ ตัวละครทั้งสองก็แสดงตัวให้รู้กันว่าตนมิใช่ชาวบ้านทั่วไป แต่ที่จริงเป็นกบฏริบ

๒. ไชยเชษฐ์ ลักษณะขัดแย้งระหว่างเหตุการณ์ในเรื่องก็คือ การ ขับไล่ การหย่าร้าง การติดตามและการกินดี เห็นได้จากบทละครในตอนแรกที่ทรง พระราชนิพนธ์กล่าวถึงการขับไล่นางสุวิธชาและนางแก้วออกจากเมือง ซึ่งชี้ให้เห็น การหย่าร้างกันของสามีภรรยาด้วย แต่แล้วในภายหลังพระไชยเชษฐ์และพี่ เลี้ยงก็ออกติดตามนางสุวิธชา ผลได้คือกินดีกินคงกินในที่สุด ในบทละครเรื่อง ไชยเชษฐ์ตอนที่ทรงพระราชนิพนธ์กล่าวถึงเหตุการณ์สำคัญสองเหตุการณ์เท่านั้น โดยเหตุการณ์หนึ่งเกิดขึ้นในเมืองมนุษย์ จากนั้นเหตุการณ์ที่สอง เป็นเรื่องการ ติดตาม ขอดินดี เกิดขึ้นในเมืองยักษ์ และจบความเพียงเท่านั้น

ความขัดแย้ง (Conflict) และนาฏการ (action) ที่เกิดขึ้นจากลักษณะขัดแย้ง

ลักษณะขัดแย้งในพระราชนิพนธ์บทละครนอกทั้งห้าเรื่อง มีลักษณะประสาน สัมพันธ์กันอย่างไร ลักษณะขัดแย้งแต่ละประเด็น หรืออาจกล่าวได้ว่าในทุกประเด็น

จะมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกันอย่างประณีตไม่มีลักษณะขัดแย้งกรณีใดที่เกิดขึ้นมาลอย ๆ โดยปราศจากเหตุผล หรือไม่มีผลต่อเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งลักษณะขัดแย้งของตัวละคร นับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สนับสนุนหรือเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง (conflict) ในเรื่องด้วย

ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเป็นผลทำให้ตัวละครแสดงบทบาทของตนในลักษณะที่แตกต่างกันไปเป็นต้นว่า เมื่อตัวละครมีความขัดแย้งกัน เนื่องจากมีทัศนคติหรือความคิดต่างกันไม่ลงรอยกันตัวละครทั้งสองฝ่ายก็จะพยายามเอาชนะซึ่งกันและกัน เป็นเหตุให้ตัวละครจำเป็นต้องแสดงบทบาทในรูปแบบต่าง ๆ การที่ตัวละครแสดงบทบาทของตนนั้นจะทำให้เรื่องเกิดนาฏการ (action) ขึ้น นาฏการที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้งหรือลักษณะขัดแย้งนี้จะเป็นนาฏการต่อเนื่องสัมพันธ์กันไปตลอดทั้งเรื่อง

ความขัดแย้งที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ทั้งห้าเรื่องนั้นมีสามลักษณะใหญ่ คือ ความขัดแย้งภายนอก (external conflict) ความขัดแย้งทางสังคม (social conflict) และ ความขัดแย้งภายใน (internal conflict)

ความขัดแย้งภายนอก

ความขัดแย้งภายนอกในพระราชนิพนธ์บทละครนอกในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ปรากฏเด่นชัดในเรื่องสังข์ทอง ไกรทอง และควีน ความขัดแย้งภายนอกในบทพระราชนิพนธ์ทั้งสามเรื่องนั้นปรากฏเป็นสองลักษณะคือ

ความขัดแย้งทางกายภาพ หรือความขัดแย้งกับโลกในทางรูปธรรม (elemental or physical conflict) และความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับอำนาจเหนือธรรมชาติ (man against supernatural)

๑. ความขัดแย้งทางกายภาพ (elemental or physical conflict)

ที่ปรากฏมีเฉพาะในบทพระราชนิพนธ์เรื่องสังข์ทอง เป็นลักษณะความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับธรรมชาติ (man against nature) ธรรมชาติที่ตัวละครในเรื่องนี้ต้องต่อสู้ก็คือ ความทุรกันดาร ความขัดแย้งประเด็นนี้เกิดขึ้นจากความประสานสัมพันธ์ของลักษณะขัดแย้งระหว่างตัวละครฝ่ายดีกับฝ่ายชั่ว คือนางจันทเทวีกับนางจันทา โดยมีท้าวยศวิมลเป็นบุคคลที่สามที่ช่วยผลักดันให้เกิดเหตุการณ์ดังกล่าวขึ้น ความขัดแย้งกรณีนี้เกิดขึ้นกับนางจันทเทวี ในตอนที่ถูกเสเรงเทศออกจากวัง นางต้องเดินป่าฝ่าดงพบกับความยากลำบากซึ่งบุคคล เช่น นางไม้ เคยประสบมาก่อน ดังกลอน

"หาสืบหาวันกันดาร

พบบ้านไกลไม่มีคน"

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

เดินพลางทางอุ้มลูกพลาง

เห็นทุกซบแต่บางพอสังขยา

บุกป่าฝ่าไฟไหม้ไม่เคย

เพราะกรรมทรมานชยเจ้าเกิดมา

.....

.....

เสียงเสื่อแรคข้างกวางทราย

ใจหายอกสิ้นขวัญหนี

เล็ดลอกกอกถูกละเข้าโศก

เหวอุมสังข์ดำเนินไป

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

อยู่ควยยายตาไ้ห้าปี

ยากแค้นแสนทวิทุกเวลา

ครั้นคำตักน้ำคำข้าว

กรันรุ่งเช้าเจ้าเข้าป่า

เก็บผักเที่ยวหักพินมา

กัลยาอำชวยไ้เลี้ยงตัว

.....

.....

.....

ลากแพงออกวางที่กลางดิน

เอาข้าวออกตากแล้วฝากขาย

จับหาบฉินฉายเข้าไพรสินท์

เที่ยวเก็บผักหญ้าเป็นอาจิก

โฉมฉินฉอนชนคั่นมา

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๒. ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับอำนาจเหนือธรรมชาติ (man against supernature) ปรากฏขึ้นสองลักษณะคือ ลักษณะแรกเป็นลักษณะ

ที่ตัวละครต้องต่อสู้กับอำนาจเวทมนตร์หรืออำนาจไสยศาสตร์ลักษณะที่สองเป็นลักษณะความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับเทพ

๒.๑ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับอำนาจเวทมนตร์ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับอำนาจเวทมนตร์เกิดขึ้นแก่ท้าววยศวิมล นางวิมาลา และไวยทัต

๒.๑.๑ ท้าวศรีวิมล ความขัดแย้งกรณีนี้เกิดขึ้นเนื่องจาก
ท้าวศรีวิมลมีส่วนเกี่ยวข้องกับนางจันทาและนางจันทเทวี ซึ่งเป็นตัวละครที่มี
ลักษณะขัดแย้งกัน และตัวละครทั้งคู่พยายามรักษายลประโยชน์ของตน ซึ่งในที่นี้
คือ ท้าวศรีวิมล นางจันทาพระสนมเอกพยายามใช้อำนาจไสยศาสตร์ เข้าช่วยเพื่อ
ช่วงชิงท้าวศรีวิมลมาเป็นของตนแต่เพียงผู้เดียว แต่แทนที่นางจะใช้กับนาง
จันทเทวีโดยตรงนางกลับใช้อำนาจเวทมนตร์นั้นกับท้าวศรีวิมลแทน ดังความ

จะให้สมดังจิตคิดปอง

ควัณฤทธิวิทยาอาคม

.....

ว่าแล้วจุกเฝ้ายนเข้าตักพาน

ปลุกเสกควัณฤทธิวิทยา

บายเข่าจึงลงเอน้ำนั้น

ซึ่งปักปากผีพราย

กับนางจันทาให้ถอยถอย

เอาไล่ให้พ้นนางเทวี

ให้พระทองมาอยู่สุขสม

เอาให้หลงมกมไป

.....

โหงพรายลนลานหาญกล้า

มีข้าลุกขึ้นทั้งโหงพราย

ค่อนนางจันทาหน้าขวัญหาย

เป็นรูปกายพระภูมิ

แล้วถูกพันไปด้วยกายผี

น้ำมันผีเสกใส่ในเครื่องทา

พระบาทสบัดเจ้าพระพุทธรูปเสกให้ลั่นภาลัย

หลังจากที่นางจันทาให้บายเข่าหมอเสน่ห์ทำพิธีแล้ว นางก็ขึ้นบนครุฑหาละลวยที่
บายเข่าบอกว่าจะลพให้

	เมื่อนั้น	ภูวคัลหม่นหมองไม่มองใส
	คุณยาอาคมระคมใจ	ร่อนรนพระทัยคังไฟลาม
		
	หอมแป้งน้ำมันของจันทา	ยิ่งกว่ากลิ่นทิพเกสร
	อบอามซาบใจขจรจร	อวารถไผ่ผันถึงจันทา
		พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
หรือ	เมื่อนั้น	จันทาทรงไค้ไอศวรรย์
	คุณยาอาคมระคมกัน	รุ่งแจ้งแสงฉันทันใจ
	สระสร้งสำเริงเสร็จแล้ว	นางแก้วหยิบหมากที่วายให้
	ถวายแก่พระองค์ทรงชัย	ภูวไนยเสวยชมเชยนาง
	พระองค์ง่วงวยควมมารยา	จันทาแนบชิดสนิทข้าง
	ร่ายมนตร์ยายเพาเป่าพลาจ	ไค้ทางทูลแอบด้วยแยบคาย
		พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๒.๑.๒ นางวิมาลา ความซัดแย้งที่เกิดขึ้นนางวิมาลา
ปรากฏในตอนทีไกรทองชวนนางไปอยู่เมืองพิจิตร์ เมื่อไกรทองเห็นว่านางวัง
ลังเลและอาลัยในทรัพย์สมบัติของนางจึงร่ายมนตร์เทพวิญญูจนให้นางวิมาลา
หมดความอาลัยในสิ่งเหล่านั้น เกิดความลุ่มหลงในตัวไกรทองมากขึ้น ดังกลอน

เห็นนางโสกัลลย์เศร้าหมอง	เป็นห่วงด้วยข้าวของไม่ไปได้
จึงร้ายเทพธิดาจนปวดใจ	เป่าไปให้ทองนางกุมภี
.....	
เมื่อนั้น	วิมาลาโสกัลลย์หนักหนา
ต้องเทพธิดาจนปวดวิญญาณ์	ให้แสนเสนาหาเป็นสุขคิด
ซึ่งอาลัยในของทั้งหลาย	ไม่มีความเสียกายแต่สักนิด
นึกแต่จะภริมย์ชมมิค	นางจึงลุลูกคิดตามไป
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

อำนาจเหนือธรรมชาติที่นางวิมาลาต้องต่อสู้ได้เป็นเทพเจ้า ชะตากรรณ หรือ
เคราะห์กรรม แต่เป็นอำนาจของพลังที่ไม่มีตัวตนในลักษณะของอำนาจไสยศาสตร์
หรือสิ่งที่ลึกลับ

๒.๑.๓ ไวยัตถ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับอำนาจ
เวทมนตร์ในเรื่องกาวันั้น ได้แก่ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับไวยัตถ ในตอนที่
รบกับพระควี ไวยัตถมิไ้รบกับมนุษย์ทั่วไปเท่านั้น หากแต่ต้องต่อสู้กับนักรบ
ที่เกิดขึ้นจากอำนาจเวทมนตร์ของควีด้วย ดังความ

พระจึงคั่งจิตพื้นฐาน	คิดถึงพระอาจารย์ฉาณกล้า
ข้าจะแกว่งพระขรรค์อันศักดิ์	ขอให้ เป็นโยธาออกต่อยุทธ์

เสี่ยงพลางทางแกว่งพระขรรค์ชัย เป็นผู้คนพลไพร่อุตุลุด
 ล้วนถือเกรียงศาสตราอาวุธ เขารับรับสัประยุทธ์กับไพร่
 มีคนนั้น พวกไพร่ไวยัตต์ไม่ถอยหนี
 รบรูปนิมิตด้วยอุทธี คือก่แห่งพินันไม่ตาย
 ต่างคนก็ขยันทวนหาวค เห็นพวกตัวตายกลากลงมากหลาย
 รบพลางถอยหลังกระทั้งนาย วุ่นวายหลีกหลบกระทบกัน
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ผลที่ได้รับจากความขัดแย้งนี้ก็คือ ไวยัตต์ถูกบรรการูปนิมิตจับตัวไว้ได้

๒.๒ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับเทพ ความขัดแย้งประเด็น
 นี้ปรากฏเฉพาะในเรื่องสังข์ทองเท่านั้น เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเนื่องจากตัว
 ละครมีลักษณะขัดแย้งภายในตัวเอง และทัศนะของตัวละครเป็นไปในทางที่ผิด
 กับหลักธรรมะ เทพที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องคือพระอินทร์ ซึ่งปกติเป็นเทพที่คอย
 ปกป้อง คนดีให้พ้นจากคนชั่ว เปรียบเสมือนอำนาจของพลังความดีนั่นเอง ตัวละคร
 ที่มีความขัดแย้งกับเทพคือ ท้าวสวิมล และท้าวสามนต์ ตัวละครทั้งสองเป็น
 กษัตริย์แต่ทำไมไม่ปฏิบัติตนให้อยู่ในทศพิธราชธรรม พระอินทร์จึงมีบทบาทเข้ามา
 เกี่ยวข้องในฐานะที่ศักดิ์ก่อน ชี้แนะทางที่ถูกต้อง ช่วยให้ตัวละครทั้งคู่เห็นความ
 จริง ด้วยวิธีชุ่ให้กลัวและบอกความจริงแก่ท้าวสวิมล ดังความ

ทำยุ่งหายบาปกรรมไม่คิดเห็น เสียแรง เป็นถึงท้าวเจ้ากรุงศรี
 เชื้อคนริษยาทั้งตาปี วันนี้วันจะบรรลือ
 แม้รักตัวกลัวตายอย่างนี้เสีย ไปตามลูกตามเมียมาให้ได้
 แล้วเงือกเงือกกระบองจ้องไว้ ทำอีกสักซักราชจะตรึง

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

และใช้กลวิธีชี้ท้าวสามนต์ให้หาคนเป่ย์มามาสู้กับตน ซึ่งทำให้พระสังข์มีโอกาสดำ
 แสดงต ให้ประจักษ์ว่ามีความสามารถ

ความขัดแย้งทางสังคม

ความขัดแย้งทางสังคมเกิดขึ้นจากสาเหตุที่ตัวละครมีลักษณะแตกต่างกัน
 ไม่ว่าจะเป็นบุคลิกลักษณะ หัตถ์ หรือเผ่าพันธุ์ ซึ่งล้วนแต่เป็นลักษณะขัดแย้ง
 ระหว่างตัวละครทั้งสิ้น ความขัดแย้งประเภทนี้เกิดขึ้นเมื่อตัวละครที่มีความแตก
 ต่างกันในด้านเหล่านั้นมาปะทะสังสรรค์ (interaction) กันขึ้น ทั้งนี้เพราะ
 ตัวละครเหล่านั้นต่างก็จะพยายามเอาชนะซึ่งกันและกัน

ความขัดแย้งทางสังคมในบทพระราชนิพนธ์ทั้งห้าเรื่องปรากฏอยู่สอง
 ลักษณะคือความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับตัวละคร (man against man) .
 และความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับสังคม (man against society)

๑. ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับตัวละคร (man against man)

ความขัดแย้งประเภทนี้เท่าที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์บทละครนอกทั้งหลายเรื่อง เป็นความขัดแย้งระหว่างคนดีกับคนชั่ว เด็กกับผู้ใหญ่ และลูกกับพ่อ ดังจะเห็นได้จากความขัดแย้งระหว่างตัวละครต่อไปนี้

๑.๑ สังข์ทอง ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับตัวละครในบท พระราชนิพนธ์เรื่องสังข์ทอง บัณฑิตนี้

ความขัดแย้งระหว่างนางจันทา ทั่วกับนางจันทา ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ข้างต้นว่าตัวละครคู่นี้มีลักษณะขัดแย้งกันทางด้านบุคลิกลักษณะ ดังนั้นเมื่อตัวละครทั้งสองตัวนี้มีบทบาทที่ต้องเกี่ยวข้องกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของสิ่งเดียวกัน นั่นคือทั้งคู่เป็นมเหสีและสนมเอกของท้าวสุวิมล ขณะเดียวกัน ยังมีเรื่องของทรัพย์สินและการ ฐานันดร เกี่ยวข้องด้วย จึงก่อให้เกิดตัวละครทั้งสองมีความขัดแย้งกัน ความขัดแย้งระหว่างตัวละครคู่นี้มิได้เน้นไปในลักษณะที่ตอบโต้กันซึ่ง ๆ หน้า มิได้ทะเลาะวิวาทกันโดยตรงแต่ก็เป็นความขัดแย้งที่มุ่งร้ายกันถึงขั้นชีวิต ความขัดแย้งของตัวละครคู่นี้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับตัวละครอื่นด้วย คือ ท้าวสุวิมล และพระสังข์ ทั้งท้าวสุวิมลและพระสังข์ได้รับผลจากความขัดแย้งของสองคนนี้

ความขัดแย้งระหว่างท้าวสุวิมล กับนางจันทา ปรากฏในตอนที่ ท้าวสุวิมลทราบพฤติกรรมของนางจันทาว่านางวางแผนชั่ว ทำให้ท้าวสุวิมล

ต้องพลัดพรากจากลูกเมียของตน ท้าวขวีนลจึงรับสั่งให้เกณฑ์ผู้คนเพื่อจะออก
ติดตามนางจันทเทวีกับพระสังข์ นางจันทาพอรู้ข่าวก็รู้สึกเกรงกลัวจึงแสร้ง
เปรียบเปรยเย้ยหยันให้ท้าวขวีนลอดคูลูกหลานนางกำนัล จะได้เลิกล้มความตั้งใจ
ท้าวขวีนลทรงกริ้วอย่างมาก แต่นางจันทาก็แกล้งกล่าวประชดประชัน จน
กระทั่งท้าวขวีนลไล่ที่นาง ถึงความ

กุดยั้งวาคาหอ	ยังขึ้นเข้ามาล่อล่อเล่น
ทะเลาะวิวาทหักคอกเป็นเอ็น	ชูเชิญเท่าไรก็ไม่ฟัง
จะกำราบปราบเสียสักหน่อยหนึ่ง	ให้มึนรู้สึกลำบาก
พระพิโรธโกรธขึงคิงคัง	เห็นรังวัดขมเป็นเกลียว
.....	
ฉวยไถ่ไม้เรียว	ไล่เลียพัลวัน
.....	
ตีเสียให้ตาย	แสนร้ายรังแก
หวดควายไม้เรียว	ซ้ำเสียวหลายแฉด
.....	

แทนที่นางจันทาจะลกละกลั้บแกล้งวิวาห์

เคียวนนหนอ	ใจคอขุร้าย
ยิ่งกว่าบาย	คุรนาวัง

แก่งแย่งกันหัว

เลียวลอกร้าง

เยาะยั่วให้คลั่ง

เหลียวหลังแล่นไป

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ผลของความขัดแย้งระหว่างตัวละครคู่กันคือ

.....

เจ็บปวดกับยอด้วยรอยไฉ

ความกลัวตัวสั้นงอก

ดูขึ้นเห็นความครวญกราง

นางจันทาเสวราสร้อยละห้อยให้

น้ำตาไหลเป็นกราบอาบแก้มคาง

พลัดจากอ้อมจันทร์ถึงชั้นล่าง

กลับมาตำหนักนางทันใด

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๑.๖ ไกรทอง ความขัดแย้งประเด็นนี้ ปรากฏในบทพระราช
นิพนธ์เรื่อง ไกรทอง ดังนี้

ความขัดแย้งระหว่างนางวิมาลา กับ ไกรทอง เกิดขึ้นเพราะตัวละครมี
ลักษณะขัดแย้งกันทางค่านิยมลักษณะ นางวิมาลามีนิสัยซึ่งอน ชอบทั้งแง่ให้
ชายชู้ ในขณะที่ไกรทองเป็นชายที่มีนิสัยตรงกันข้ามคือไม่ชอบบงอจนมากนัก
ไม่ว่าจะรักสักเพียงใดก็ตาม ดังนั้นตัวละครทั้งสองจึงอดที่จะเกิดความขัดแย้งกัน
มิได้ ดังเห็นได้ในตอนที่ไกรทองออกปากชวนวิมาลาขึ้นไปอยู่พิชิตกับตน และ

ตอนที่ตามนางวิมลามาที่ฉำทองอีกหลังจากนางวิมลามาเมืองพิจิตร แล้วเกิด
วิวาทกับตะเภากแก้ว ตะเภาทอง จึงหนีกลับมา เหตุการณ์ทั้งสองตอนนาง
วิมลามาทำนองอนาถวิสัยของตนให้ไกรทองจ้อ เมื่อไกรทองรู้สึกเบื่อหน่ายที่จะ
จ้อก็เกิดมีปากมีเสียงจันขึ้น ถึงความ

นางวิมลามา	นำเอาหน้าหัว	จิ้งแล้วคะชาชั่วหาเถียงไม่
กลยแก้ผ้าบางเป็นไร		นี่ใครใช้ให้เจ้ามาคบค้า
.....		
คิดมากก็น่าสมเพชฉิว		มาพลอยชั่วด้วยซ้ำนิจจาเอ๋ย
เหมือนพระยาราชทรงสุชาดงเคย		จะก้มเงยหนามเหนื่อยเกี่ยวซั้ว
.....		
เท่านั้นเด็กเบี้ยไรเจ้าไกรทอง		ไค้หมั่นหมองแปดปนกับคนชั่ว
เสียเคยแหวคนนครจนนี้คิ้ว		เชิญไปชำระตัวเสียเป็นไร
ถึงมีอยู่จะไปก็ให้งาม		อย่าแหวความอัปรีขมาใส่ให้
.....		
ซึ่งว่าสามร้อยกลสตรี		ขากนี้เสียเปล่าไม่เอาได้
ไม่เหมือนบุรุษนี้สุกไว		ว่าไว้สาบสืบสองกล
ท่าโกหกกลมกล่อวง		หึงหวงคำว่าเหมือนบ้าน
สารพัดตัดพ้อลอช		เกิดข้าเสียกลจนคนคด

ไกรทอง	น้อยเอยน้อยหรือ	นางคนซื้อสารพัดขันหมก
	กนแต่ตีเทียนเจียนประชด	จริงแล้วกะซำคคโม่งทอง
		
	เจ้าส้นนั้คสำมคสำนวน	ท่ากระบวนกระบิถิถันนึ่ง
	คังหนองนั้กล่าวขารวันเซาะซัง	เป็นที่พังสารพัดไม้ซัดไกร
	เลื่องลือชื่ออึ้งพิ้งงา	หวังจะพาไปชมการมใหญ่
		พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ทั้งนางวิมาลาและไกรทอง เป็นตัวละครที่มีความแรงกล้า ทั้งคู่จะเห็นได้จาก
ความในตอนที่ไกรทองตามนางวิมาลาลับมาดำ ทั้งสองคนก็มีปากเสียงกัน

นางวิมาลา	หม่อมเอยหม่อมฉัว	มิใช่เอนชายฉัวหัวประจบ
	รู้วิชาเขี้ยวขวานาญกรบ	ใครใช้ให้มาคบบกมภา
	ใครอวดว่าข้าชาวสุวรรณหรือ	จึงชมชานค้ำกือลงมาหา
	ใครชักใครจูวญกมา	ใครเรียนไกรหาใครแนะนำ
	ไม่รู้หรือว่าชาติเคียรณาน	มาสมานสมาคมสนสัตว์
	ทำให้เอยเอยมเวทนต์ระงัด	สารพัดอัปรีภัยสมา
		พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

จะพลอยให้เพื่อนเมียเสียรังวัด ถ้าวายพลัดขาดลอยวิคอบหาย
 ยิ่งจะลือระยำซ้ำร้าย เป็นสองม่ายสามม่ายน่าอาลัย
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

วิมาลา เมื่อนั้น วิมาลาตอบพลาททางคั่นให้
 อุ้มเอ๋ย เจ้าจอมเมียมหอมไทร ออกมาไต่สอนสิ่งตั้งกระทู้
 น้อยหรือห้ามปรามเหมือนหนามหนึบ มันปากเจ็บเหลือแล้วถึงแกวหู
 นางไม่มีที่ชั่วฉั่วเอ็นดู นี่เจ้ารู้อะไรมาเจรจา
 ชอบจะช่วยกันเจ็บเกียไต่ใจ นานไปเมื่อจะเป็นเหมือนเช่นชา
 จะไต่จจจรรึกไว้ตรึงตรา ไหนไหนก็ราคาเดียวกัน
 จริงแล้วคะข้าเป็นคนโฉดเขลา ไม่เหมือนเจ้าที่หมกข้างออกสัน
 อย่าพูดร้อยบทประชดประชัน แคเพล่าเพล่าเท่านั้นเอิกเป็นไร
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ทั้งสองนางต่างเถียงกันด้วยอารมณ์ ไกรทองเห็นว่านางวิมาลาเริ่มจะพาสไกรธ
 คนอื่นไปหมกจึงว่าเตือน นางวิมาลาก็ไม่ฟัง กล่าวประชดประชัน กระแนะ
 กระเหนนางเลื่อมลายวรรณอีก นางเลื่อมลายวรรณรู้ลึกไกรธที่ตนอุทิศส่าห์เตือน
 ด้วยหวังดี แต่นางวิมาลากลับคิดว่าคนอื่น จึงกล่าวตอว่าแล้วก็กลับเข้าที่พักของ
 ตน ทั้งความว่า

เมื่อนั้น	เลื้อยมาลายวรรณเดียวเสียงแข็ง
ข้างไม้ชั้นคันแตกแตกกระแฉง	มาตะแคงแว้งวักเอาถิ่นเอง
เห็นฮ้ออิงจึงออกมาห้ามปราชญ์	กลับไล่ถอยร่อยความไม่เหมาะสม
.....	
ทำคุณบูชาโทษโทษใคร	สารพันสรรใส่ไม่ว่าง
.....	
สำคัญว่าผู้รักภัยกลัวกลาง	สาระทิ้งวิ่งว่างไปตามลม
ทำไมเล่าจึงมีเอาให้ชาวเค็ด	หรือไปปะ บอระเพ็ด เช็ดขบ
กลับลงมาครางครีตตะอืดตะอม	ก็พอสมน้ำหน้าสาแก่ใจ
เกิควาญชักรันทะเลาะ	นี่เนื้อเคระหมาเป็นเหยียบหนามไหนด
กระหึบเท้าลงสันดินบนไป	เข้าในท้องทับดับพลัน
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับตัวละครนี้ เป็นไปในลักษณะที่ไม่รุนแรง
ถึงกับรบราฆ่าฟันหรือตบตีกัน เป็นแต่เพียงมีปากมีเสียงกัน กล่าวประชดประชัน
กระแฉกกระแฉน คำว่ากันเท่านั้น

๑.๓ ควา ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับตัวละครที่เกิดขึ้นจากลักษณะ
ขัดแย้งในเรื่องควา ปรากฏดังนี้

ความขัดแย้งระหว่างนางจันทสากับท้าวสันนุราช เกิดขึ้นเนื่องจากตัวละครมี
ลักษณะขัดแย้งกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งลักษณะขัดแย้งค่านิยมลักษณะ เป็นความ
ขัดแย้งระหว่างคนแก่กับเด็กสาว นอกจากนี้ยังเป็นผลมาจากภาวะที่ตัวละครมี
ลักษณะขัดแย้งในตนเองกล่าวคือ ท้าวสันนุราชนอกจากแก่แล้วยังมีพฤติกรรมเป็น
เด็กหนุ่มด้วย ดังนั้นเมื่อตัวละครถูกกำหนดให้มีบทบาทสัมพันธ์กัน โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งพฤติกรรมค่านิยมสาว จึงมีผลให้เกิดความขัดแย้งระหว่างตัวละครคู่กันขึ้น
ดังกลอน

เมื่อนั้น	จันทสการ้องกรีกหัวคว่าย
ชั่วชาติประหลาดเหลือเมื่อจะตาย	ช่างไม่อายุชายน้าบ้าจริงจริง
ยังจะขึ้นบันไดมาขอยหยอก	เคียวนี้คอกจะได้ชมคารมหญิง
เหลือแค้นแน่นอกยกหมอนอิง	กระแทกทิ้งลงตรงหน้าแล้วคำทอ
ช่างกระไรไอ้หมอนนอนหลับ	จนเขาขับขึ้นเกี้ยวไปจีวพนอ
แน่มมีไม้ไผ่กลั้วหัวจะหัวนอ	ใจคอไม่สิ้นเหมือนหมื่นตน
เนื้อมันหัวไปอยู่ไหน	จึงทนได้ให้เขาคำดังหาฝน
หรือฟังเล่นเป็นฉำเหมือนน้ามนตร์	ช่างผิดคนทนทานคำนดิ่ง
ไม่ว่าเล่นเห็นดีก็อย่านิกลหมาย	ตายร้ายตายดีก็ทิ้งหลัง
ลูกขึ้นกระที่บ่เพียงเสียงตึงตึง	คือคึงกูจะไม่ละลศ
พานหมากพานหลูที่อยู่ใกล้	ก็ปักไปประว้างขว้างเสียหมด
ฉวนน้ำชำระสาคราครด	ท่าประชดชิงชิงรังแก
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างตัวละครคู่นี้ แรงปะทะที่รุนแรงส่วนใหญ่เกิดจากนางจันทสุภา เพราะท้าวสันนุราชนั้นทำเพียงต้องการใช้โลมนางให้ปลงใจด้วย แต่ทุกครั้งผลที่ได้คือถูกนางจันทสุภาตำหนิอย่างรุนแรง บางครั้งถูกนางเขวี้ยงปาด้วยสิ่งของต่าง ๆ จนบอบช้ำก็มีต้งเห็นได้จากความที่พรรณนาถึงท้าวสันนุราชหลังจากถูกนางจันทสุภาแสดงความไม่พอใจแล้ว ความเป็น

เมื่อนั้น	ท้าวสันนุราชประหลาดจิตผิดแล้ว หล
เสียน้ำใจในคอท้อแท้	จนเป็นลมล้มแน่นิ่งไป
ให้เวียนหัวมัวตนามืด	ครางฮึดบนอกคอดใจ
.....	
.....	ซึ่งเกี่ยวเกี่ยวรับแพแล้วแนคุณ
ยังเจ็บร้าวระย้าอยู่ไม่รู้หาย	ราวกับถูกลูกปราชญ์หลายกระสุน
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ความขัดแย้งระหว่างท้าวสันนุราช กับหลวิชัย ความขัดแย้งระหว่างตัวละครนี้เกิดจากลักษณะขัดแย้งด้านบุคลิกลักษณะระหว่างตัวละคร จัดเป็นความขัดแย้งระหว่างคนใจกับคนที่เต็มไปด้วยเล่ห์เหลี่ยม นอกจากนั้นแล้วความขัดแย้งระหว่างตัวละครคู่นี้เป็นเรื่องของผลประโยชน์ด้วย แต่เป็นความขัดแย้งที่ฝ่ายหนึ่งไม่รู้ว่านี่ศัตรูหรือคนที่จะปองร้ายตน เหตุนี้ปฏิกิริยาที่จะเกิดขึ้นทั้งสองฝ่ายจึงกลายเป็นแรงปะทะจากเพียงฝ่ายของหลวิชัยฝ่ายเดียว ผลของความขัดแย้งระหว่างตัว

ละครคุณก็ท้าวสนุนุราชผู้โง่เขลาถึงแก่ความตาย ดังความว่า

เมื่อนั้น	พระคาบสเห็นท้าวเธอเชื่องอื้อ
แกล้งหยิบเอาพัดมาปักกระพ้อ	ให้เพลิงฮือสมหวังดังใจ
แล้วเดินเวียนวนบนบริกรรม	จิมจิมพึมพำเข้ามาใกล้
ได้ทีผลักท้าวเจ้ากรุงไกร	จะนำมันลงไปในอัครี
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ความขัดแย้งระหว่างควาวิกับไวยัท ความขัดแย้งระหว่างตัวละครคู่เป็นความขัดแย้งระหว่างตัวเอก (protagonist) กับฝ่ายปรปักษ์ (antagonist) จุดที่ช่วยเสริมให้เกิดความขัดแย้งก็คือฉลประโยชน์ เพราะไวยัทยกทัพมารบกับควาวิ เพราะต้องการเมืองของท้าวสนุนุราชผู้เป็นลุงคืน ความขัดแย้งกรณีนี้จึงเป็นลักษณะที่ตัวละครทั้งสองฝ่ายพยายามต่อสู้กันจนอย่างเต็มที่เพื่อจะเอาชนะซึ่งกันและกัน ดังกลอน

เมื่อนั้น	ไวยัทคือองขุนหนุน
เห็นพวกไพรพลคนทั้งนั้น	ขยับยื้อต่อสู้ไฟ
จึงรุกไล่ให้คืบเข้ารุกรับ	ชูส่าทับร้องว่าใครอย่าหนี
แล้วจับม้ามาตรงพระควา	แกว่งกระบี่จะฟันให้บรรลัย

เมื่อนั้น	พระคาร์โปสพรหมวันไหว
แกว่งพระขรรค์คอย ฉับรับไว้	เลี้ยวไล่ประชิดคิณ
ไค้ที่ถาโถมโถมจับมา	ฉุดคร่าบังเหียนเวียนหัน
ถอยที่หมายพิฆาตฟากฝัน	กลอกกลับจับทันด้วยกำลัง
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๑.๔ มณีพิชัย ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับตัวละครที่ปรากฏ
ในเรื่องมณีพิชัย มีดังนี้

ความขัดแย้งระหว่างท้าวพิชัยนุราช กับนางจันทร์ เห็นได้จากตอนที่ท้าวพิชัยนุราช
ชวนนางจันทร์กลับไสรร้ายนางขอพระกลืนว่า เป็นผีกระสือ ท้าวพิชัยนุราชทรงกริ้ว
มากเพราะทรงเห็นว่า เป็นวิธีการที่เลวร้าย เป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง ดังกลอน

เมื่อนั้น	ท้าวพิชัยนุราชเรื่องศรี
แอบองค์แฝงบังฟังคดี	ภูมิก้าวกวาดควาไป
.....	
น้อยหรือซีเฒ่าเจ้าความคิด	ทูลจริตธิจาชายหน้าผัว
เสกสรรปั้นน้ำเป็นตัว	เอออะไรไม่กลัวเขานินทา
นั่นแลเหลวคางจิ้งอาเพศ	ปฏีเหตุขบสมน้ำหน้า
เจ้าพราหมณ์แก้ไขขึ้นไยนา	ให้มันม้วยวิสาแก่ใจ

พระพิโรธโกรธเกรี้ยวเคียวฟัน กระเทียมบาทตัวสั้นหันไส้
 ฉวยไค้ไม้เรียวเลี้ยวไป เล่นไล่ที่รันนางจันทร์
 พระบาทสมเด็จพรพุทธเลิศหล้านภาลัย

๑.๕ ไชยเชษฐ์ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับตัวละครที่
 เกิดจากลักษณะขัดแย้งในเรื่องไชยเชษฐ์ ดังนี้

ความขัดแย้งระหว่างนารายณ์เบ็กร์ กับพระไชยเชษฐ์ ความขัดแย้งกรณีนี้
 เป็นความขัดแย้งระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ หรือลูกกับพ่อ แต่ทว่าความขัดแย้งนี้ได้
 เกิดขึ้นเพราะความแตกต่างระหว่างวัยเท่านั้น หากแต่เป็นเพราะลักษณะขัดแย้ง
 ทางบุคลิกลักษณะของตัวละครด้วย นารายณ์เบ็กร์เป็นเด็กแต่เพียงวัยแต่ทว่า
 ความคึกคะนองความสามารถ และพฤติกรรมเป็นเหมือนเช่นผู้ใหญ่ ดังนั้นเมื่อเห็นชาย
 แปลกหน้ามาแสดงกิริยาของตนในลักษณะของเด็กทั่วไป ขาดการเคารพเกรงกลัว
 เหมือนเช่นชาวเมืองหรือเหล่าเสนาในเมืองสิงหล ทำให้โกรธ ถึงความ

เมื่อนั้น	พระนารายณ์เบ็กร์โอรสา
ฟังคำอำมาตย์ทูลมา	พระกริ้วโกรธาคละไฟ
น้อยหรือทำได้ไม่ยำเกรง	ชมเหิงเสนาผู้ใหญ่
.....	

อุกอาจราชศักดิ์เป็นสุคติ
 สืบตามใจไม่ให้การมา

น้อยจิณน้อยใจหนักหนา

ไปผูกพรอคร่ามาบั่น

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

เมื่อนั้น

พระกริ้วโกรธพลาญว่าไป

.....

ถึงตัวเราเล็กก็เล็กเพชร

นั้นเจอเยื่อหุ้มเป็นฟุ้งไป

ว่าพลาญทางชั้นอนุศิลป์

พาดสายหมายลางชีวิต

นารายณ์ธิเบศร์คือชิงชัยอัมมาลัย

คนอะไรที่โหดนี้หยาบช้า

.....

ไม่ขามเข็ดพวกตาอย่าสงสัย

ผู้ใหญ่แสนรู้มาสู้กัน

ฟ้าดินสะเทือนเลื่อนลั่น

ผาดแผลงไปพลันทันใจ

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

แต่อย่างไรก็ตามความขัดแย้งระหว่างลูกและพ่อคุณ เกิดขึ้นเพราะการที่ไม่รู้ความจริงว่าเป็นพ่อลูกกัน แต่ตัวละครคุณต่างก็เชื่อมั่นในตัวเอง ฝ่ายผู้ใหญ่ก็เห็นว่าพวกนั้นเป็นเด็กตัวเล็กไม่มีพินิจอะไร ส่วนนารายณ์ธิเบศร์ก็ถือว่าตนมีฝีมือตนเป็นลูกกษัตริย์ เหตุใดพวกคนแก่เหล่านี้ถึงยโสกับตนได้ ก็มิได้กำหนดให้ความขัดแย้งกรณีนี้มีผลถึงขนาดนั้น แต่เป็นเพียงสิ่งที่ทำให้ทราบความจริงว่าเป็นพ่อลูกกันเท่านั้น เหตุนี้สรของนารายณ์ธิเบศร์ที่แผลงไปเพื่อฆ่าพระไชยเชษฐาจึงกลายเป็นดอกไม้ เมื่อนี้เกี่ยวข้องกับสรของพระไชยเชษฐาก็กลับกลายเป็นขนมและ

อาหารทิพย์ต่าง ๆ

ความขัดแย้งระหว่างเจ็ดนาง และพระไชยเชษฐ กับ นางสุวิงชา และนางแมว
ความขัดแย้งนี้เป็นความขัดแย้งระหว่างคนดีกับคนชั่ว ทั้งนี้เพราะเจ็ดนางเป็นบุคคล
ที่มีความอิจฉาริษยาพยายามยุยงพระไชยเชษฐ์ให้เห็นว่านางสุวิงชาเป็นหญิงกาฬ
คลอกถูกเป็นทอนไม้ พระไชยเชษฐ์นั้นแม้ว่าโดยลักษณะที่แท้ก็มีไ้เป็นคนเลว แต่
ทว่ามีลักษณะที่ไว้เหตุผล และแสดงความกระต้างขาดเมตตาจิต ปราศจากความ
ปรานีในหัวใจออกมาให้ปรากฏทั้ง ๆ ที่ไม่น่าจะเป็นเช่นนั้น เพราะนางสุวิงชาก็
เป็นชายาของพระองค์ นางสุวิงชาเป็นตัวแทนของบุคคลที่ชั่วไว้ใจคนมาก
นางแมวผู้เป็นบ่าวก็ต้องมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ด้วยเพราะความจงรักภักดี และ
อดกลั้นไม่ไหวเมื่อเห็นว่าเจ็ดนางใส่ความทั้งสิ้น ความขัดแย้งกรณีนี้รุนแรงพอ
สมควร เพราะในเบื้องต้นพระไชยเชษฐ์รับสั่งให้นำตัวนางสุวิงชาไปประหาร
แต่ด้วยคำทักท้วงของพี่เลี้ยงจึงรับสั่งให้ขับไล่นางสุวิงชาออกจากวังทั้ง ๆ ที่เป็น
เวลาค่ำ ดังเห็นได้จากกลอนว่า

เมื่อนั้น	พระไชยเชษฐ์ฟังคำจึงซ้ำว่า
เหมเหมกุสุวิงชา	ยังขึ้นกลับมาว่าเขาพาโล
ยักเยื้องพุดจาสารพัก	เจ้าส่าบักसानวนกวนโมโ
เมื่อลูกเป็นทอนไม้ไ้กะโท	ซ้ำมิใช่ชายโง่งงงวย
เจ็ดนางรักเจ้าเรารู้อั่ว	ว่าเขาแกล้งใส่ไคล้ไม่เห็นด้วย

อย่าพิศพาทัศนุสรระทระทวย	จะมอดม้วยไม่ทันรุ่งอรุณ
ว่าพลางนางรียกเสนา	ใครอยู่บ้างข้างหน้าเข้ามา
จงเอาตัวสู่วิญชาภาลี	ไปประหารชีวิตให้วายเราณ
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

เมื่อนั้น	พระไชยเชษฐาธิราชทั้งสองข้าง
ผลกรรมจำให้เวรร้าย	พระเครื่องของหมองหมางในอาณัติ
.....	
พระศรีสวามิภักดิ์เสียทั้งสองข้าง	จะถากถางเตียงกันหาควรไม่
อันนางสุวิญชาภาลี	พี่ขอชีวิตไว้ก็ตามที่
แต่ตัวมันนั้นอัปมงคล	เร่งขับไปให้พ้นจากกรุงศรี
อย่าให้มานั่งเฝ้าเข้า	แน่นชาชีวีจะบรรลัย
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

แต่อย่างไรก็ตามความขัดแย้งระหว่างตัวละครกลุ่มนี้ เราเห็นว่า ฝ่ายนางสุวิญชาภาลีก็มีแนวทางเป็นปากเสียงโต้ตอบอย่างรุนแรง สำหรับ นางสุวิญชาภาลีไม่ว่าพระไชยเชษฐาและเจ้านางจะกล่าวอย่างไร พฤติกรรมที่โต้ตอบนางกลับเป็นไปในลักษณะของदारुण (อนาถ) และพยายามชี้แจง ถึงความ

เมื่อนั้น

โศกศัลย์วันทศคจใจ

ถึงหนึ่งจะพินาศชาตจิต

นางเข้ากอดบาทาพระสามี

โอ้อาพระทูลกระหม่อมแก้ว

พระเคืองช้องน้องผิดด้วยสิ่งไร

ถึงกระไรไต่ตามความสัจนิค

นี้ทรงฤทธิไพบิจารณา

.....

เพียงนางกลางคืนถึงเพียงนี้

ตัวเป็นผู้หญิงจะวิ่งไป

โปรดให้เมียบักแค้นสักคืน

สุวิษฐาไค้ฟังนั่งร้องไห้

ทรมานวัยไม่เป็นสมประดี

สุดสิ้นชีวิตลงกับที่

โศกก็รวญกร่ำร่ำไร

จะขับเมียบ่เสียแล้วหรือไฉน

ภูโนยไม่ทรงพระเมตตา

ถ้านั้นผิดแล้วก็ตามแต่โทษา

ระรอบกรรมเวรของน้องนี้

.....

จะเกิดคงพพิกระไรไค้

หนทางกลางไพรพนาคกร

พออยู่ไฟอยู่พื้นเสียบหนอยก่อน

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

พฤติกรรมที่นางสุวิษฐาแสดงออกทำให้นางแฉ้วเป็นผู้เป็นบ่าวยิ่งเคืองแค้นใจมาก จึง

เข้าคืบนางให้ออกจากวัง ครั้นพอนางสุวิษฐาและนางแฉ้วเดินออกไปจากวัง

พระไชยเชษฐาธิราชก็ส่งสาร ทำให้เจ้านางเข้าก็คืบกันด้วยกลัวว่าทอซบได้ ถึงความ

เมื่อนั้น

เห็นนางสุวิษฐามาโศก

เจ้านางร้อนใจคืบไฟ

กลัวว่าเราจะคืบกันด้วยเมียบ

คิดวิตกกอกไหม้ไล่ชม	ในอาภรณ์นั้นจะใคร่ได้ขับเสีย
จึงขึ้นท้าวนางข้างท่าเยี่ย	มาอะลั้นอะเหลี่ยภูวไนย
อืหน้าค่านมารยาพิราภวน	ท่ากระบวนชวนฉวีให้ร้องไห้
จึงพะเนียงพะเน้าเอาอะไร	ไปไปแล้ววกทกกลับมา
คนกระสี้กระล่ำลาเสีย	ให้เพื่อเมื่องพลอยอาบชายหน้า
ไล่หัวไปให้พนพารา	มึงอย่ามาเยี่ยวนกวนพระทัย
บ้างว่าน่าเกลียดเกลียดค่อน	ชอคค่อนงอนว่าไม่ปราศรัย
นั่งยั่วเข้าเฝ้าทุลตะบอยไป	ปรานีมันโยอื้อใจคค
แต่เลื้อกร้ายในกายยังถอกเสีย	มานั่งนับถับเมี่ยงพ้อปยศ
ชั่วชาติอุบาทว์ไม่เป็นรส	เชิญเสด็จทรงยศเข้าห้องใน
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

เมื่อเจ็ดนางกล่าวคำทอเช่นนั้นท้าวไฉนนางแมวโกรธจึงได้ตอบ ดังกลอนว่า

บัดนั้น	วิพารสั่งว่าไม่อดใจ
ความโกรธกระโศกโลกเข้าไป	แล้วจูงมืออรไทออกมา
ท่าลอยหน้าลอยตาพาที	ตัวเป็นทาสแล้วมิสา
ทั้งโศกไรไม่มีปัญญา	ขึ้นจะขึ้นแข่งหน้าว่าไม่ฟัง
รูปร่างของตัวก็ชั่วช้า	แล้วหยูกยาอาคมก็ไม่ขลัง
สารพัดวิบัติให้ฉวีชัง	ถึงจะไปรศปรานมึงก็เจ็บใจ
ข้างอาภัพอัปมงคลหม่นหมอง	จะฉินพื้พื้พ้องก็ไม่ได้

จึงต้องจางข้างท่าทอนไม้	ไปซ่อนใส่สมหวังแล้วครั้งนี้
เอออะไรที่ไหนดำนั่งวอน	ให้ เขาคอนแคะว่าน่าอัศจรรย์
มีไซ่แม่แก่เฒ่าเมื่อไรมี	แต่เป็นมายเพียงนี้ไม่น่าพอใจ
มันไม่ต้องการผสมประกอบ	ผิดชอบชั่วดีมีตัวใหม่
เที่ยวนางกลางคืนแม่มาไป	กลัวอะไรมีค่ากรรมของตัว
จะเที่ยวหาหมอยามนตร์กล	ท่าสน่ห์เล่ห์กลชนหาตัว
ให้มันขลังทั้งรักทั้งกลัว	ขึ้นนั่งชิงทั้งตัวเป็นผู้ดี

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ความขัดแย้งระหว่างท้าวสิงหลกับพระไชยเชษฐ ความขัดแย้งกรณีนี้เป็นความขัดแย้งระหว่างเผ่าพันธุ์ และความขัดแย้งระหว่างผู้ใหญ่กับเด็กด้วย แต่สาเหตุใหญ่เกิดขึ้นจากข้อบกพร่องของตัวละคร หรืออีกนัยหนึ่งเพราะลักษณะขัดแย้งทางกามบุคลิกลักษณะของตัวละครนั่นเอง ก็จะได้เห็นได้จากตอนที่พระไชยเชษฐตามนางสุวิญชามาถึงเมืองสิงหล ครั้นเข้าเฝ้าท้าวสิงหล ท้าวสิงหลก็กล่าวว่าต่าง ๆ นานาด้วยความโกรธที่พระไชยเชษฐทอดทิ้งนางสุวิญชา เพราะเชื่อคำยุยงของเจ้านาง จึงกลัว

เมื่อนั้น	ท้าวสิงหลลุกสะอึกขึ้นก็กัก
ฉวยกระบองร้องเหวี่ยงอาบทรลักษณ์	กูจะหักคอกินให้สิ้นเนื้อ
เอออะไรไม่พอที่พอลาง	นั่งข้างชั่วชาติประหลาดเหลือ

ไม่รู้เท่าผู้หญิงจริงเริ่ด	ชานชมงมเชื่อนางเมี่ยงาม
ลูกกุสุวิณชานันไชร	มันผิดชอบอะไรข้าขอถาม
จะให้ข้าให้แดงแก่งใส่ความ	หยาบหยามชมเหงไม่เกรงเรา
.....	
มีงเยอหนึ่งหาญอีกคักขัน	วิฬาร์มันบอกเล่ากุกหนักหนา
ชะเจ้าคนก็มีฤทธา	จะสู้รบกับพ่อตากี่มาซี
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ขณะที่ท้าวสิงห์แสดงอาการโกรธอย่างมาก พระไชยเชษฐาก็ได้แต่นั่งก้มหน้า
ยอมรับผิด มิได้โต้ตอบในลักษณะของการก้าวร้าวแม้แต่หน่อย ดังกลอน

เมื่อนั้น	พระไชยเชษฐายังค้มก้มหน้า
ความกลัวตัวเย็นเป็นเหน็บชา	จะรับผิดพ้อตาให้คร่ำมใจ
เหงื่อไคลอาบหน้าเอาผ้าซับ	แต่เวียนกราบเวียนกลับไม่นับได้
คอแห้งสาลักกระอักกระอ	แข็งใจพิศทุลขอโทษทัณฑ์
ลูกเบาจิตผิดนักผิดหนา	อันที่ขอโทษาถึงอาสัญ
จงโปรดเพียงที่คำอย่าฆ่าฟัน	ไม่คุ้มแค้นแน่นอนได้เป็นพระ
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ความขัดแย้งระหว่างนางสุวิธชา กับนางแมว ความขัดแย้งกรณีนี้เกิดขึ้นเพราะ
ลักษณะขัดแย้งทางบุคลิกลักษณะของตัวละคร บราควาให้เห็นในตอนที่พระไชยเชษฐ
ตามนางสุวิธชามาถึงเมืองสิงหล เมื่อนางสุวิธชาเข้าก็นึกสงสารแอบเปิดหน้าต่าง
มองพระสามีของตน ครั้นนางแมวมาเห็นเข้าจึงกล่าวประชดประชันตามนิสัยของ
นาง นางสุวิธชาจึงโต้และกล่าวถึงความ

บัดนั้น	วิหาร์แอบมานทองสองไข
แกล้งเยียนยืนยื่นหน้าออกไป	ทำให้ใส่ไกล้พุดจาซำกลางแกลง
ประหลาดใจเป็นโรหนอหมอนแม่	เยียนแกลบปรันแล้วกันแสง
.....	
โอย้อพอเจ้าทอนไม้มา	กระนี้หรือนินารำไร
แล้วถามว่าโคกาค้วยกิดกัน	หรือร้องให้ด้วยแสนพิสนัย
เมื่อกระนี้จะกิดประการใด	คงใจแม่มาถึงธานี
เมื่อนั้น	สุวิธชาฟังว่าน่าบัดสี
นางเกืองชักฉวยพิสน์ดี	วิหาร์หลบเลี้ยงเมืองมอ
นางทำปากหีบหีบกระซิบคำ	นี้เ็นอว้าอี่แม่มั่นจงหลง
เพราะว่าไ้ถาดเงินถาดทอง	ท่าแก้ตัวหัวพองมาพุดจา
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ความขัดแย้งระหว่างตัวละครคู่ปรปักษ์ก็กริ่งหนึ่งในตอนที่พระเอก
พระไชยเชษฐกับนางสุวิธชา ด้วยนิสัยของนางแมวที่ชอบกระแหนะกระแหนะ
ดังนั้นเมื่อนางรู้ว่านางสุวิธชาจะอภิเษกกับพระไชยเชษฐ์ก็กริ่ง นางจึงกล่าว
ประชดประชันจนเป็นผลให้นางสุวิธชาโกรธดังกลอน

บัดนั้น	วิฬาร์ลับปากไว้ออกท่า
กรันเห็นนางเสด็จกลับมา	หิวรอแล้วว่า เป็นแบบคายน
วันนี้แลดูแม่สุวิธชา	พักตราผองเหมือนกับเคียนหงาย
คราวจะได้สุขสนุกสบาย	กระไรไม่ตกทายอีวิฬาร์
คิดบ้างเป็นไรเมื่อได้ทุกข์	อีชีช้าพบบุกมาในป่า
ลืมตื่นแล้วกระมังแต่หลังมา	อนิจจานิจจา เป็นน้ำอายน
ไต่เว่ยไต่พัง	นางแก๊งคั่งคำว่าอีดิบหาย
มิงมาพูดแอบเป็นแบบคายน	กูไม่ต้งาย่ายอย่าเจรจา
พระบิดาจะให้แต่งงานมากไหม	มิงรู้มั่งหรือไม่อ้อชาติชั่ว
.....	
ไม่เอ่ยไม่แจ้ง	ว่าจะแต่งเข้าหอเหมือนหนหลัง
วิฬาร์ก็ใจพนักำลัง	แม้ว่าให้วามฟังให้ทุกคน
ถึงต้องทุกข์บุกไฟรอไค้ความยาก	แต่ไค้กินขันหมากเป็นสองหน
วันนี้เห็นที่จะชอบกล	หนีนอนเสียให้พ้นข้างไหนก็

อียะยวีฬาร
นางชกัโฉววยไม่ไต้

ปากบณคน่นว่านาคีลี
วิหารีหนีชุกอ๋นไป
พระบาทสมเด็จพะพุทธเลิ่ให้จ้านภาลัย

๒. ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับสังคม (man against society)

เป็นความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคลกับกลุ่มคนซึ่งมีความคิด ทัศนะ หรือความเชื่อ
แตกต่างกัน และยังรวมไปถึงความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกันใน
เรื่องเผ่าพันธุ์ ศาสนา ค่านิยม และวัฒนธรรม เป็นพื้นฐานสำคัญด้วยเท่าที่
ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์มีอยู่สองลักษณะคือ ความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคล
ที่มีความคิดและค่านิยมต่างจากกลุ่มคน และความขัดแย้งระหว่างเผ่าพันธุ์
ลักษณะขัดแย้งประเภทนี้ปรากฏเด่นชัดในพระราชนิพนธ์เรื่องสังข์ทอง และไกรทอง

๒.๑ สังข์ทอง ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับสังคมในเรื่อง
สังข์ทองปรากฏสองกรณี คือ

ความขัดแย้งระหว่างเจ้าเงาะ นางรจนา กับท้าวสามนต์ หกเชย

และหนนาง ความขัดแย้งกรณีนี้เกิดขึ้นเพราะตัวละครทั้งสองฝ่ายมีทัศนะ และ
ค่านิยมแตกต่างกัน ดังนั้นเมื่อตัวละครจำเป็นต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวของกันจึงก่อ
ให้เกิดความขัดแย้ง ตัวละครฝ่ายที่มีอำนาจพยายามใช้อำนาจของตนที่จะกลั่น
แกล้ง หรือเพื่อหาเหตุผลอีกฝ่าย ก็เห็นได้จากพฤติกรรมที่ท้าวสามนต์กระทำ
ต่อเจ้าเงาะ ซึ่งแก้งอูบมายให้หาเนื้อหาปลาแข่งกับหกเชย ด้วยคิดว่าเขยทั้งหก

น่าจะดีกว่า เก่งกว่าเจ้าเงาะผู้บาป หรือแม้แต่วิชาซึ่งตนรักมาก เช่นรจนาท้าวสามนต์ก็ยังรู้ถึงกับขับไล่ให้ไปอยู่กระท่อมปลายนา ขณะเดียวกันเมื่อฝ่ายเจ้าเงาะมีโอกาสที่จะเล่นงานพวกของหกเขยหรือท้าวสามนต์ได้ เจ้าเงาะก็ทำเช่นกัน แต่ต่างกันตรงที่เจ้าเงาะจะกระทำเพียงแกล้งขึ้นสั่งสอนให้หลบจำ หรือกลั่นแกล้งให้บุคคลเหล่านั้นตกอยู่ในสภาพที่น่าขุ่นขันหรือชวนให้สมเพชมากกว่าที่จะมุ่งเอาชีวิต ความขัดแย้งประเค้นนี้เกิดขึ้นเพราะตัวละครทั้งสองกลุ่มมีลักษณะค่านิยมในการพิจารณาบุคคลแตกต่างกัน ทั้งที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น ความขัดแย้งของตัวละครสองกลุ่มนี้ ฝ่ายที่มีภาวเห็นอกว่าก็คือฝ่ายของเจ้าเงาะและนางรจนา เพราะไม่ว่าจะถูกท้าวสามนต์ใช้อำนาจของความเป็นกษัตริย์รับสั่งให้ทำสิ่งใด ตัวละครกลุ่มนี้ก็มิได้สะทกสะท้าน ตรงกันข้ามฝ่ายที่ทุกข์ใจ เจ็บตัว เจ็บใจ กลับกลายเป็นฝ่ายของท้าวสามนต์ หกเขย หกนางเอง คงเห็นได้จากความในตอนที่เจ้าเงาะแสร้งทำซุกหะคอก ให้บุคคลเหล่านั้นหวาดกลัว

เห็นท้าวสามนต์อยู่บนเตียง

ซุกหะคอกหลอกล่อพอลดา

.....

ไม่สู้ไม่รบหลบเป็นกวัน

สำคัญว่าเงาะคือถูกทีระชะ

ก็ยืนเมียงเขย่นมองปองหน้า

เงือง่าท่าที่จะตีรัน

ท้าวสามนต์ตื่นกลัวตัวสัน

จันจ้วงกงกตกเตียง

สิ้นสติมานะร้องเต็มเสียง

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

มองมองแล้วเนินดินถือไม้ เข้ามาข้างเขยใหญ่ทั้งหกคน
 เห็นเหงื่อไหลไคลย้อยอยู่โชยหน้า ก็หยิบกาน้ำร้อนน้ำพัน
 หัวหูเปียกปอนนายร้อนรน คำปากบนเสกน้ำชั่วสาครด
 เห็นหกเขยเสกนมกับหน้าอยู่ ก็อุยห่อออกไปเลียคลไคลหยด
 แกล้งจูงพาเที่ยวเลี้ยวลต ถือไม้เท้าแทนตะพลเห็นคนวิ่งว้าว
 เห็นพี่เมียเมียมองอยู่ของฉาก ก็บ๊วยปากให้ดูใบหูแว
 เขามือกกล่าวเจ้าหูทัว ปัดแมลงวันสั้นหัวขี้เข้า

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ความขัดแย้งกรณีนี้อาจกล่าวได้ว่า เป็นลักษณะขัดแย้งระหว่างตัวละครกับ
ความไม่เป็นธรรมของสังคมด้วยก็ได้ ทั้งนี้เพราะท้าวสามนต์และบุคคลในสังคม
 ของท้าวสามนต์เปิดโอกาสให้นางจันทราเลือกคู่อย่างอิสระ เมื่อนางเลือกเจ้า
 เงาะเป็นคู่ครอง แทนที่จะเลือกเจ้าเมืองต่าง ๆ ทั่วปฐวี หรือประชาชนทั่วไป
 ท้าวสามนต์และคนอื่น ๆ ก็ควรจะยอมรับการตัดสินใจของนาง แต่กรณีกลับเป็น
 ในทางตรงกันข้าม นอกจากนั้นเมื่อเจ้าเงาะไปอยู่ปลายนากับนางจันทราแล้ว
 ท้าวสามนต์ก็ยังหาทางแกล้งให้หาเนื้อหาปลาแข่งกับหกเขย ทั้งกำชับว่าใครหา
 ได้น้อยจะถูกตัดคอ ครั้นพอผลปรากฏว่าหกเขยแพ้เจ้าเงาะถึงสองครั้ง แทนที่
 ท้าวสามนต์จะรักษาสัญญาแก้หัวเฉย นับเป็นความอยุติธรรมของสังคมอย่างมาก
 เพราะหากผู้แพ้เป็นเจ้าเงาะผลที่ได้รับจะต้องเป็นความตายแน่นอน

ความขัดแย้งระหว่างนางพันธุรัทกับพระสังข์ ความขัดแย้งประเด็น
เกิดขึ้นเพราะลักษณะขัดแย้งทางเผ่าพันธุ์ของตัวละคร เมื่อพระสังข์ล่วงรู้ว่านาง
พันธุรัทเป็นยักษ์ จึงเกิดความกลัว เพราะปกติยากับมนุษย์ย่อมอยู่รวมกันไม่ได้
พระสังข์จึงหนี แยกตัวจากความที่นางพันธุรัทรักพระสังข์ เหมือนลูกของตน จึงได้
ออกติดตามและพยายามอ่อนน้อมให้พระสังข์กลับไปอยู่กับตน แต่พระสังข์ก็ไม่ยอม
กลับ ผลของความขัดแย้งอันนี้คือนางพันธุรัทถึงแก่ความตาย แต่ทั้งนี้ก็ได้
เกิดจากการกระทำของพระสังข์โดยตรงที่ฆ่านาง หากเป็นเพราะพระสังข์ไม่
ยินยอมตามทีนางขอจริง ด้วยความอาลัยรักอย่างสุดซึ้งนางจึงโศกเศร้าอย่างมาก
จนถึงขั้นอกแตกตาย

๒.๒ ไกรทอง ปรากฏความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับสังคม
เพียงประเด็นเดียวคือ

ความขัดแย้งระหว่างนางวิมาลา กับนางตะเภาแก้ว นางตะเภาทอง
ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างตัวละครสองฝ่ายนี้เป็นลักษณะขัดแย้งที่เกิดขึ้นจาก
สาเหตุของความแตกต่างทางเผ่าพันธุ์ ความขัดแย้งกรณีนี้เกิดขึ้น ในตอนที่
วิมาลาตามไกรทองขึ้นไปอยู่ที่พิภจิตร เมื่อสองนางมนุษย์รูปร่างเข้าถึยถ่าวมา
ทะเลาะวิวาทด้วยฤทธิ์หึงหวง แต่จุดสำคัญที่ทำให้ตัวละครทั้งสองฝ่ายมีความ
ขัดแย้งกันรุนแรง ก็เพราะความแตกต่างระหว่างเชื้อชาติ หรือเผ่าพันธุ์ ดังเห็น
ได้จากถ่ากล่าวที่นางตะเภาแก้วและนางตะเภาทองกล่าวกับไกรทองว่า

ถ้าเห็นคนอื่นไกลน้องไม่ว่า

จะรวมเรียงเคียงหน้าก็ควรที่

นี้มันชาติทรชนคนไพร่

เห็นคือหรือเจ้ามาไว้

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

นอกจากนี้แล้วจุดหนึ่งที่ก่อให้เกิดตัวละครสองฝ่ายนี้มีความขัดแย้งระหว่างกันก็คือ เรื่องของผลประโยชน์ทั้งนี้เพราะทั้งนางวิมาลา และนางตะเภากแก้ว นางตะเภาทอง ต่างเป็นภรรยาของไกรทอง จึงพยายามที่จะยึดสามีของตนไว้เป็นสมบัติของตน อุทัย หิรัญโต กล่าวถึงความขัดแย้งทางสังคมไว้ในหนังสือสังคมวิทยาประยุกต์ว่า "ความขัดแย้งเกิดขึ้นต่างระหว่างบุคคลหรือกลุ่มคนในสังคม ซึ่งอาจจะเป็นความแตกต่างในทางเชื้อชาติ ศาสนา หรือวัฒนธรรม..... นอกจากนี้ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือผลประโยชน์" (อุทัย หิรัญโต ๒๕๑๔: ๑๕๑)

ความขัดแย้งระหว่างเผ่าพันธุ์ของนางวิมาลากับนางตะเภากแก้ว นางตะเภาทอง รุนแรงถึงขั้นตบตีกัน การวิวาทระหว่างสองฝ่ายนี้เป็นไปในลักษณะสืบรุ่นหนึ่ง กล่าวคือ นางตะเภากแก้วและนางตะเภาทองพาเหล่าสาวใช้มาช่วย คอย คังความ

ว่าแล้วรุด'คนเข้าไปไกล	ได้'แว'โลจะ'จิก'เอา'เงศา
พี่'เล'ยง'ทาสี'ก็มี'มา	อุ'ตุ'ตุ'ตุ'ตุ'คร'ว'า'จะ'ตบ'ตี
เมื่อ'นั้น	วิ'มา'ลา'ย'บ'ยัง'ไม่'ถอย'หนี
ร้าย'กา'จ'คว'ย'เ'น'น'ชา'ติ'ก'ุม'ล'ล'	ก'อ'ต'มี'ก'ำ'ล'ง'ร'เ'ียว'แรง
จะ'เข้า'จิก'ที่'ร'ะ'น'าง'ไป'ได้	ป'ัด'ป'อง'ว'อง'ไว'ข'ั้น'ข'ั้น
ห'ก'ิ'ก'ข'ว'น'ก'อ'ก'ัก'คว'ค'แ'ว'ง	พ'ล'ิก'แ'พ'ล'ง'ม'ล'ัก'ไ'ส'ไป'มา
เมื่อ'นั้น	ส'อง'น'าง'ซ'ัก'ค'ั่น'แ'สน'ส'า
ไม่'ย'อ'ท'อ'ต'อ'ผู้'วิ'มา'ลา	จ'น'หน้า'ตา'ค'าง'ก'็'ว'เ'น'น'ร'ัว'ย'ับ
พ'ว'ก'ผู้'หญิง'ส'าว'ส'าว'บ'ำ'ว'ไ'พร'	ห'ล'ง'ไ'หล'ไ'ล'ห'ุ'บ'ก'ัน'ต'บ'ต'บ
ป'าก'จ'ม'ก'ฎ'ก'เ'ล'บ'จ'น'เ'ล'ือ'ค'ษ'บ'	บ'้าง'จ'ม'ท'บ'ซ'ว'ก'เ'พ'ื่อ'น'พั'ล'วัน
	พ'ระ'บ'า'ท'ส'ม'เ'ก'็'จ'พ'ระ'พ'ุ'ท'ท'เ'ล'ือ'ศ'ห'ล'ำ'น'ภ'า'ล'ย'

ความขัดแย้งภายใน

ความขัดแย้งภายในเป็นความขัดแย้งทางจิตใจ (internal conflict)

หรืออีกนัยหนึ่งก็คือลักษณะที่ตัวละครต้องต่อสู้กับตนเอง (psychological conflict) ความขัดแย้งลักษณะนี้จะเป็นสภาวะที่ตัวละครเกิดความ
รู้สึก ความคิดตั้ง'แก'ส'อง'ป'ระ'ก'าร'ช'ั้น'ไป แล้วตัวละครจะเป็น'ต'อง'ตัก'ส'ิน'ใจ'เ'ล'ือก
เอา'ทาง'ใด'ทาง'หน'ึ่ง

ความขัดแย้งภายในที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ทั้งห้าเรื่องนั้นมีอยู่สาม
ลักษณะคือ แบบรักที่เสียคายนอง (approach - approach) หนีเสือปะจระเข้
(avoidance - avoidance) และทั้งรักทั้งขัง (approach - avoidance)

๑. ความขัดแย้งภายในแบบรักที่เสียคายนอง (approach - approach)

เป็นภาวะที่ตัวละครมีทางเลือก หรือ ความรู้สึกสองประการในช่วง
เดียวกัน และทางเลือกหรือความรู้สึกดังกล่าวก็เป็นสิ่งที่น่าพึงพอใจ หรือน่า
ปรารถนาทั้งสองทาง แต่ตัวละครจำเป็นต้องตัดสินใจเลือกทางใดทางหนึ่ง ซึ่งก่อ
ให้ตัวละครเกิดความกับข้องใจ หรือความลำบากใจในการตัดสินใจอย่างมาก
ลักษณะความขัดแย้งประเภทนี้ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์เรื่องไกรทองเท่านั้น
ตัวละครที่เกิดความขัดแย้งภายในแบบนี้ คือ นางวิมาลาซึ่งปรากฏในตอนที่น่า
ตัดสินใจจะตามไกรทองไปอยู่ที่พิภจิตรแล้ว เมื่อนางกลับเข้าห้องพักเห็นข้าวของที่
นางเคยใช้ ก็เกิดความอาลัยสิ่งเหล่านั้นทำให้ไม่อยากไปกับไกรทองอีก
ดังความว่า

จึงลุกเข้าไปในห้อง	จัดแจงสิ่งของจะตามผัว
ผัวอนเงินทองของแต่งตัว	แหวนหวนตบครบกวัน
แล้วเลือกของรักใคร่ใส่กระหาบ	มากมายสารพัดจัดสรร
พลางพิศดูห้องแก้วแวววพรพรรณ	แต่เพียงสุวรรณเคยนอนแต่ก่อนมา
เสียคายนองต่างๆอย่างนี้	เสียคายนองมณีในคุหา

มี'คุณค่า'แก่'ฝูง'กุน'ภา	จะ'ปราร'ณา'สิ่ง'ใด'ก็'ลื'ม'กิด
ให'หิ'ม'ไป'ด้วย'ทิ'พ'อา'หาร	ไม่'มี'การ'ม'ร'า'กา'ณ'แต่'ลั'ก'ห'นิ'ค
โอ'ั'ต'น'ไป'จะ'มี'ก'ม'ิ'ค	เร'ง'คิ'ค'ส'ร'อย'เส'ร'า'โ'ศ'กา
	พ'ระ'มา'ท'ส'ม'เ'ค'จ'พ'ระ'พ'ุ'ท'ธ'เล'ศ'ห'ล'้า'น'ภ'า'ลั'ย

๒. ความขัดแย้งภายในแบบหนีเพื่อประจักษ์ (avoidance - avoidance) ความขัดแย้งแบบนี้เป็นภาวะที่ตัวละครจำเป็นต้องตัดสินใจเลือกสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่ทว่านางเลือกนั้นไม่เพียงปรารณาด้วยกันทั้งสองทาง ปรากฏเฉพาะบทพระราชนิพนธ์เรื่องสังข์ทองเพียงกรณีเดียวเท่านั้น ตัวละครที่มีความขัดแย้งภายในใจเช่นนี้ก็คือ เสนาของท้าวศวิมล ในตอนที่ได้รับคำสั่งให้นำตัวพระสังข์มาประหาร ความรู้สึกของเสนาไม่อยากทำ ไม่เห็นด้วยเพราะสงสารพระสังข์ซึ่งเป็นเด็กไม่รู้เรื่องราวอะไรด้วย แต่ความรู้สึกอีกส่วนหนึ่งก็กลัวจะได้รับโทษจากการขัดคำสั่ง ถึงความ

บั'ค'น'น'	เส'น'า'น'้า'ตา'ไ'ห'ล'ร'
เห'คุ'ไร'ไม่'ม'าย'ชี'วี	เส'น'ี'ก'ลั'ว'รา'ช'อา'ยา
บ'อ'ก'ว'า'ตัว'น'้า'ไม่'ซิง'วัง	รับ'ลั'ง'ให้'ส'ง'โ'ษ'า
เป็น'ผล'ก'ร'ร'ม'ห'อ'ท'ำ'มา	อย่า'เป็น'เว'ร'กั'บ'ซ้'า'ไป
ว'า'พล'าง'ทาง'ถ'อ'ค'ห'อ'ก'จา'ย'เบ'ียง	ค'เ'ิน'ค'เ'ียง'เข้า'มา'หา'เข้า'ไม่

พระสังข์ตระหนกตกใจ

ร้องไห้เกลือกกลิ้งวิ่งวอน

เสนาขึ้นทำควยจำเป็น

หอกหักกระเด็นเป็นสองท่อน

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๓. ความขัดแย้งภายในแบบทั้งรักทั้งชัง (approach - avoidance)

ความขัดแย้งประเภทนี้เป็นลักษณะที่ตัวละครจำเป็นต้องตัดสินใจเลือกทางเลือก ซึ่งมีทั้งข้อดีและข้อเสีย ผลจะทำให้ตัวละครเกิดความคับข้องใจ ลักษณะความขัดแย้งแบบนี้ปรากฏมากที่สุด และปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ทั้งห้าเรื่อง ตัวละครที่มีความขัดแย้งภายในแบบทั้งรักทั้งชังได้แก่

๓.๑ สังข์ทอง ความขัดแย้งประเภททั้งรักทั้งชังที่เด่นชัดในบทพระราชนิพนธ์เรื่องสังข์ทอง คือ

ความขัดแย้งภายในของหกเชย เกิดขึ้นในตอนที่หนีหาปลา

โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อหกเชยออกหาปลาหาเนื้อไม่ได้ แล้วมาพบพระสังข์ซึ่งอยู่ทั้งบริเวณนั้นเต็มไปด้วยปลา และเนื้อ หกเชยจึงอดปากขอปลาขอเนื้อจากพระสังข์เพราะเข้าใจว่าเป็นเทพ พระสังข์ขอแลกกับใบหูและปลายจมูก ทั้งหกคนมีความรู้สึกภายในขัดแย้งกันเพราะจุดหมายของสิ่งที่ตนต้องการนั้นมีทั้งข้อดีและเสียก่อให้เกิดความรู้สึกแบบ ambivalence ดังความว่า

เมื่อนั้น	หก เขยได้ฟังนั่งปรึกษา
ชีชะเจ้าเล่ห์เหวตา	จะเอาปลาแลกลายจุมกคน
แน้นเชือกเสียเมียบเห็นจุมก้วน	จะทำกระบวนฉิ่นหลังนั่งบน
ของสำคัญหนักหนาเข้าตาจน	จะฉอนปรนแก้อะไรก็
บ้างว่าอย่านักประคักประเคิด	ทนเจ็บเอาเถิดไม่สู้
หาปลาที่ไหนก็ไม่มี	อ้ายเงาะดีหาได้สืออามัน
หก เขยรื้อทอจิต	สุดคึกสุดที่จะฉอนฉิน
นั่งนิ่งกับหน้าจุมก้วน	เชือกเสียเห็นวันจะได้ไป
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๓.๒ ไกรทอง ความซัดแย้งภายในแบบทั้งรักทั้งชังในพระราชนิพนธ์
เรื่องไกรทองที่เด่นชัด คือ

ความซัดแย้งภายในของนางวิมาลา ปรากฏให้เห็นในตอนที่น่างจว่าเป็นต้องตัดสินใจว่านางควรจะไปอยู่ที่พิชิตกับไกรทองหรือไม่ ใจหนึ่งนางก็ต้องการจะตามไกรทองไปเพราะความรัก แต่อีกใจหนึ่งนางก็กลัวว่าเขามีลูกเมีย นางก็จะได้รับความอับอาย ซึ่งจัดได้ว่าเป็นทางเลือกที่มีหลักชัยทั้งดีและเสีย ดังความว่า

ได้เคยได้แจ้ง	มีรู้แห่งจะทำอะไรได้
ทั้งรักทั้งแค้นแนใจ	แค้นใครไม่เท่าเจ้าไกรทอง

ก็คิดถึงความรักก็ซัดแซ	จะใคร่ร่ำรวยตามไปคลองคลอง
แล้วถอยกลับคำปริศนารอง	เกลือกพวกพ้องลูกเมียของเขามี่
.....	
.....	จะหึงหวงจ้วงจาบหยามหยาม
จะว่านของโฉดเขลาเบาความ	ไม่ไต่ถามตามตัวเขารูไป
น้องจะไต่ขั้วปยศอดสู	จะแลดูหน้าคนกระไรไต่
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๓.๓ ควา ความขัดแย้งภายในแบบทั้งรักทั้งชังซึ่งปรากฏเด่นชัดในกรณี
ต่อไปนี้

ความขัดแย้งภายในของท้าวสันนุราช ความขัดแย้งภายในจิตใจของท้าวสันนุราช
เกิดขึ้นในตอนทำพิธีชุบตัว เพราะการชุบตัวนั้นมีทางเลือกอันมีหลักชัยสองลักษณะคือ
ชุบตัวแล้วจะหนุ่ม แต่ทว่าจะต้องชุบด้วยไฟหรือกระโถกลงในกองไฟ ทำให้ตัวละคร
ตัวนี้เกิดความคับข้องใจ ล่าบากในการตัดสินใจมาก ดังกลอน

เมื่อนั้น	ท้าวสันนุราชร้อนเหลือจนเหงื่อไหล
ลูกทะเลิ่งตึงตังตกใจ	แล้วว่าหนไม่ได้พระมนี
เอออะไรให้หนึ่งริมกองเพลิง	เนื้อหนังจะปอกเปิงเสียแล้วซี
มันจะงามนิงามก็ตามที่	เช่นนั้นแล้วก็เห็นไม่เป็นการ
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ความขัดแย้งภายในของนางคันธมาลี ความขัดแย้งกรณีนี้มีลักษณะเช่นเดียวกันกับท้าวสันนุราช กล่าวคือความขัดแย้งอันนี้เกิดขึ้นในตอนที่เราว่า และพระหลวิชัยลงนางให้ทำพิธีขุมตัว เช่นเดียวกับท้าวสันนุราช สิ่งนี้ก่อให้เกิดความคับข้องใจอย่างมาก หลักชัยของทางเลือกนั้นมีว่าเล่นซึ่งหลบและบวก คือสวยและสาวขึ้น แต่ต้องทนร้อนให้ได้ ความคับข้องใจของนางเป็นไปเช่นเดียวกับท้าวสันนุราช ดังกลอน

เมื่อนั้น	นางคันธมาลี
ไต่ฝั่วนากลัวเตมที่	เทวีอ้ออิงตะลึงตะไล
ครั้นจะมีรับคำทำตาม	กลัวรูปจะหางามเหมือนผิวไม้
ครั้นพระคาบสเคื่อนเยอนตอบไป	ร้อนรนอย่างไรก็ตามบุญ
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

แต่การตัดสินใจของนางคันธมาลีต่างจากท้าวสันนุราช เพราะนางเลือกเอาความแก่ แต่ไม่ตองร้อนแทนที่จะต้องโคกลงกองไฟ เหมือนเช่นท้าวสันนุราช จึงก่อให้เกิดความคับข้องใจแบบ (ambivalence) ขึ้น

๓.๔ มณิพิชัย ความขัดแย้งภายในแบบทั้งรักทั้งชังที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ได้แก่

ความขัดแย้งภายในของพราหมณ์ยอพระกลิ่น ความขัดแย้งกรณีนี้

ปรากฏตอนที่พราหมณ์ยอพระกลิ่นพาตัวพระมนีพิชัยมาถึงบรรณศาลา ความรู้สึก
 ส่วนหนึ่งนางอาลัยรักใคร่จะแสดงต่อพระมนีพิชัย แต่ขณะเดียวกันนางก็เกิดความ
 รู้สึกว่าถ้านางทำเช่นนั้น พระอินทร์จะเคืองนาง นับว่าเป็นทางเลือกที่จุดหมาย
 นี้ทั้งดีและเสีย มีว่าเล่นซึ่งทั้งบวกและลบ คังกลอน

นั่งเหนือเสื่อสาคราคู	ที่เคยอยู่นิทรอาศัย
พิศพัศร์ภัสการ์ฉวาลัย	สงสารภูวไนยช่างไม่รู้
ครั้นจะลบลวนชวนซึก	ก็เกรงเดชโกสิติบิคาอยู่
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ความขัดแย้งภายในของพระมนีพิชัย ความขัดแย้งกรณีนี้เกิดขึ้นในตอน

ที่นางยอพระกลิ่นสร้างแปลงร่างเป็นหญิงสาวมาลองใจ ความรู้สึกของพระมนีพิชัย
 ขณะที่เห็นนางนั้น ใจตึงก็เกิดความรู้สึกเสนาหานางนั้น ขณะเดียวกันก็คิดว่า
 คงจะเป็นน้องสาวเจ้าพราหมณ์นายของตน ทำให้พระมนีพิชัยไม่กล้าลวนลาม
 เพราะเกรงว่าพี่ชายของนางจะโกรธ คังความ

พระนิงนิกรทริกไทรไปมา	เสนาหาป่วนปั่นกระสันเสียว
งามละม่อมพร้อมพริ้งจริงเจียว	พิศวงหลงเหลียวไม่วางตา
.....	

ขะรายนางนฤมลคนนี้	เป็นน้องเจ้าพราหมณ์ชื่อนั้น
พี่ชายเขาจะโกรธทำโทษทัณฑ์	ก็รันเล่นเปล่าเปล่าไม่เข้ายา
พระอุทสาห์เงือกคงสะกตจิต	มิได้คิดมุ่งมาดปรารธนา
แก่งท่าสำรวมลัฏคา	ก้มหน้านั่งอยู่คู่มิไป
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๓.๕ ไชยเชษฐ์ ความขัดแย้งภายในแบบทั้งรักทั้งชัง ที่ปรากฏ
เด่นชัดในเรื่องไชยเชษฐ์ คือ

ความขัดแย้งภายในของนางสวัญชา ปรากฏตอนที่พระไชยเชษฐ์ติดตาม
นางไปถึงเมืองสิงหล เมื่อนางเห็นพระไชยเชษฐ์ ความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในใจ
นางนั้นมีทั้งรักและชัง ดังกลอน

โอ้อ่านิจจาเจ้าประคุณ	ยังการุญรักเมื่อยอยู่หนักหนา
อุทสาห์สูญพยายามตามมา	ทนทุกข์เวทนาถึงเพียงนี้
พระปิศาจริ้วโกรธคุณโทษทัณฑ์	พอไม่กลัวชีวิตวันจะเป็นผี
เมื่อคิดมาก็น่าปรานี	ครั้นคิดไปอีกก็ส่าใจ
.....	
คิดรักคิดแค้นแน่นอุรา	กัลยาไสกสร้อยละห้อยหวน
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

และอีกตอนหนึ่งปรากฏเมื่อท้าวสิงห์ให้ตามตัวนางออกไปพบเพื่อให้นางตัดสินใจ
เรื่องนี้ นางเองพอเห็นหน้า สามก็สงสารแต่ก็นึกกลัวแสดงออกเพราะความกลัว
ผู้เป็นบิดา ถึงความ

ชะรอยพระคิดถึงน้องรัก

ครั้นเห็นพ่อแลดูก็นึกกลัว

จึงโศกนึกรู้ว่าสงสารตัว

ทำแก้ตัวคบค่อนให้สามมี

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

โลกทัศน์ของกวีและสภาพสังคม : พิจารณาจากประเด็นลักษณะขัดแย้งที่ปรากฏ

การศึกษาที่ความลักษณะขัดแย้งที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์แต่ละครนอกใน
รัชกาลที่ ๒ ในแง่ของการแสดงโลกทัศน์ของกวีและการสะท้อนสภาพสังคม ผู้วิจัย
มีความคิดพื้นฐานสามประการ

ประการที่หนึ่ง ในฐานะที่ลักษณะขัดแย้งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในการ
สร้างวรรณกรรม ดังนั้นกวีจึงต้องสร้างลักษณะขัดแย้งเหล่านั้นด้วยความประณีต
ต้องเลือกสร้างลักษณะขัดแย้งให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ที่ต้องการ

ประการที่สอง ในฐานะที่กวีเป็นปัจเจกชนบุคคลที่อยู่ในสังคม งานของ
กวีจึงน่าจะมีความสัมพันธ์กับชีวิตจริงและสภาพสังคมหรือสิ่งแวดล้อมรอบตัว ชีภา
วัฒนกุล กล่าวว่า "วรรณกรรมเป็นผลผลิตของมนุษย์เป็นไปตามสถานการณ์ของแต่ละ
ยุคสมัย โดยที่สิ่งแวดล้อมในช่วงเวลานั้นมีอิทธิพลต่อนักประพันธ์ หรือเป็นตัว
กำหนดเรื่องราวในวรรณกรรม" (ชีภา วัฒนกุล ๒๕๑๔ : ๒) ดังนั้นลักษณะ
ขัดแย้งที่ปรากฏในวรรณกรรมกับลักษณะขัดแย้งในชีวิตจริงในสังคมย่อมมีความเกี่ยว
ข้องกัน วิทย์ ศิวะศรียานนท์ แสดงความเห็นในเรื่องนี้ไว้ว่า "วรรณกรรมนั้น
เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นจากชีวิตจริงเป็นหลัก" (วิทย์ ศิวะศรียานนท์ ๒๕๑๔ : ๑๓๑)

ประการที่สาม ในฐานะที่กวีเป็นผู้สร้างสรรค์กวีจึงไม่เพียงแต่สะท้อน
หรือถ่ายทอดลักษณะขัดแย้งที่มีอยู่ในชีวิตและสังคมจริงเพียงอย่างเดียว กวีย่อม
แสดงโลกทัศน์หรือความคิดเห็นต่อลักษณะขัดแย้งเหล่านั้นไว้ด้วย เหตุนี้แม้พระ
ราชนิพนธ์แต่ละครนอกทั้งห้าเรื่อง จะได้เค้าโครงเรื่องเดิมก็ตาม ก็ย่อมจะ

ต่างไปจากเดิมเพราะสภาพสังคมของผู้คนที่ต่างกัน ผลอดจนทัศนคติและความคิด
เห็นของกวีที่สอดแทรกไว้อย่อมแตกต่างกันไป

การวิเคราะห์ที่ควาในชั้นนี้ ผู้เขียนจะกล่าวควบคู่กันไปทั้งโลกทัศน์ของ
กวี และการสะท้อนภาพสังคมโดยจะกล่าวถึงโลกทัศน์ของกวีที่แสดงออกต่อประเด็น
ลักษณะขัดแย้งเหล่านั้นก่อน แล้วจึงพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะขัดแย้ง
ที่ปรากฏในสังคมจริง ๆ ในยุคสมัยของกวีกับลักษณะขัดแย้งที่ปรากฏในวรรณกรรม

๑. ลักษณะขัดแย้งระหว่างเผ่าพันธุ์

ลักษณะขัดแย้งระหว่างเผ่าพันธุ์ของตัวละครในวรรณกรรมทั้งห้าเรื่องนี้
กวีพยายามชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างเชื้อชาติ วัฒนธรรมและการอยู่
ร่วมกันของมนุษย์ ทัศนะของกวีที่ปรากฏร่วมกันในพระราชนิพนธ์บทละครนอกทั้ง
ห้าเรื่องนี้ชี้ให้เห็นว่า เชื้อชาติ วัฒนธรรมหรือความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันของมนุษย์
นั้นมิได้เป็นอุปสรรคต่อการอยู่ร่วมกันแต่อย่างใด หากบุคคลเหล่านั้นรู้จักปรับตัว เข้า
หากันหรือมีความรัก ความเข้าใจ เห็นใจซึ่งกันและกัน ดังเราจะเห็นได้จาก
ความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครสำคัญในเรื่อง เช่น นางพันธุรัตกับพระสังข์ ท้าวเนาคา
กับพระสังข์ ท้าวสิงหนกับนางสุวิฆษา นางแก้วกับนางสุวิฆษา และนางวิมาดา
กับไกรทอง ตัวละครเหล่านั้นสามารถอยู่ร่วมกันได้ไม่ว่าจะเป็นในลักษณะของ
ไม่ว่ามารดาบุญธรรม ลามี่กับภรรยา หรือนายกับบ่าวก็ตาม ทั้ง ๆ ที่ไม่น่าจะอยู่
ร่วมกันได้ นางพันธุรัต ท้าวสิงหน เป็นยักษ์ซึ่งปกติจะกินมนุษย์แต่หัว

ตัวละครนั้นก็สามารรถอยู่ร่วมกับพระสังข์ และนางสุวิธยาซึ่งเป็นมนุษย์ได้ นางพันธุรัตและท้าวสิงหลนำเอาพระสังข์ และนางสุวิธยาไปชุบเลี้ยงประหนึ่งบุตรของตน เพราะความรักและความสงสาร ไกรทองอยู่ร่วมกับนางวิมาลาผู้เป็นจรรยาได้ก็ เพราะความรัก หรือท้าวเนาคาซึ่งมีความเป็นอยู่แตกต่างจากพระสังข์ แม้ไม่สามารถจะอยู่ร่วมกันได้แต่ก็ยังช่วยเหลือพระสังข์ด้วยความเอ็นดูและสงสาร

อย่างไรก็ตามลักษณะของตัวละครที่มีลักษณะเช่น นางพันธุรัต ท้าวสิงหล นางวิมาลาหรือนางแมว เหล่านี้จะเป็นเพียงสัญลักษณ์แทนบุคคลที่มีเชื้อชาติ และวัฒนธรรมความเป็นอยู่ต่างกันเท่านั้น นิพนธ์ อินสิน เสนอความคิดเห็นไว้ว่า "ตัวละครประเภทนี้มาร อสุร มีท้าวหรือสัตว์บางชนิด (ซึ่งมีพฤติกรรมเหมือนคน) ในวรรณคดีไทยส่วนใหญ่ นั้นจะหมายถึงตัวละครที่เป็นชนชาติอีกชนชาติหนึ่ง ซึ่งมีวัฒนธรรมแตกต่าง (หรือคล้าย) ไปจากตัวละครซึ่งเป็นมนุษย์ (คนไทยหรือคนชนชาติเดียวกันกับกวี) มากกว่าจะมีความหมายในระดับธรรมดา ลักษณะเช่นนี้ในวรรณคดีถ่ายทอดมาจากความเป็นจริงทางวัฒนธรรมในสังคมไม่ว่าผู้ถ่ายทอด (กวี) จะตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม" (นิพนธ์ อินสิน ๒๕๒๐ : ๔๓) บรรพต วีระสัย ก็แสดงความเห็นไว้ทำนองเดียวกันว่า "ปกติคนกลุ่มวงใน หรือกลุ่มที่มีเชื้อชาติ หรือวัฒนธรรมเดียวกันมักจะถือว่าผู้อยู่วงนอกหรือผู้อยู่นอกกลุ่มคือหรือต่ำกว่าตน ทั้งทางวิชาสังคมวิทยาเรียกลักษณะเช่นนี้ว่า ethnocentrism... การมีอคติต่อกลุ่มอื่นนี้จะแสดงออกมาในรูปศัพท์หรือภาษาที่ใช้เรียกกลุ่มอื่น "

(บรรพต วีระสัย ๒๕๑๙ : ๑๔๓ - ๑๔๔) จิตร ภูมิศักดิ์ ก็เสนอความคิดเห็นไว้เช่นเดียวกันว่า "ผู้ที่มีความวัฒนธรรมกลุ่มเดียวกันเป็นชนชาติที่เจริญกว่าหรือมีฐานะ

ปกครองทางการเมืองในสังคมสูงกว่าอีก ๑ คนชาติหนึ่ง ก็มักจะเรียกชื่อชนชาติที่ต่ำกว่าตนด้วยชื่อที่มีความหมายต่ำทราม หรือเหยียดหยามดูถูก ชาติใดมีความเจริญทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมมากเพียงใดก็เรียกว่าเรียก ๑ คนชาติต่าง ๆ อย่างดูถูกเหยียดหยามมากตามไปด้วยเพียงนั้น" (จิตร ภูมิศักดิ์

๒๔๙๘ : ๓๒๘) จากเหตุผลเหล่านี้ชวนให้เราคิดว่าวันนี้อาศัยลักษณะของยักษ์ และสัตว์ แทนกลุ่มบุคคลที่มีความแตกต่างกันในด้านเชื้อชาติ และวัฒนธรรม

ก็พยายามชี้ให้เห็นว่าบุคคลที่มีความแตกต่างกันในทาง เชื้อชาติ วัฒนธรรม ความเป็นอยู่จะอยู่ร่วมกันได้ก็ ก็ต้องรู้จักปรับตัวให้ เข้ากันได้ กล่าวคือต้องพยายามปฏิบัติตน เช่นเดียวกันจึงจะอยู่ร่วมกันได้อย่างดี ดังเห็นได้จากบางพันธู์รต นำพระสังข์มาชุบเลี้ยงเป็นบุตร ของนาง นางก็พยายามปฏิบัติตน เช่นเดียวกันกับมนุษย์ทั่วไปโดยแปลงร่างให้เป็นมนุษย์ และพยายามใช้ชีวิตเหมือนมนุษย์ พระสังข์ จึงมิได้วิตกกังวลหรือกลัวนางแม่แทนอย นางพันธู์รตพยายามเอาชนะสังข์และชะตากรรมของนางด้วยการให้ เหล่ายักษ์ทั้งหลายแปลงร่างเป็นมนุษย์หมด กล่าวได้ว่านางพันธู์รตพยายามกำหนดหรือเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่ของคนในสังคมของนางให้เข้ากับพระสังข์ด้วย หรืออีกนัยหนึ่งให้เป็นไปตามอารยธรรม หรือวัฒนธรรมของผู้มาอยู่ใหม่ในสังคมของตน กรณีของ ไกรทองกับนางวิมาลา ก็เช่นกันตัวละครทั้งสองตัวนี้พยายามปรับตัวให้ เข้ากับวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของ อีกฝ่ายหนึ่ง ไกรทองต้องทนอยู่ในตำแหน่งซึ่งมีชื่อเสียงสังคมและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ปกติจะอยู่ได้ ขณะเดียวกันนางวิมาลาในตอนแรกที่ตามไกรทองไปอยู่เมืองพิงิจิตร นางก็อาศัยอำนาจเวทมนตร์ช่วยให้นางมีสภาพเป็นมนุษย์นางจึงเข้าไปอยู่พิงิจิตรได้

อย่างไรก็ตามถ้าให้ เรา เห็นว่าตามวิสัยที่ คอยชินของมนุษย์หรือสัตว์โลก
 ย่อมอดไม่ได้ที่จะกระทำหรือปฏิบัติตนในลักษณะที่เคยทำ เคยเป็นมาก่อน เหตุนี้
 นางพันธุรัตผู้เป็นภักดิ์แม้จะพยายามกระทำตนเยี่ยงมนุษย์ หรือแปลงร่างเป็นมนุษย์
 แล้วก็ตาม บังเอิญที่จะกลายร่างเป็นยักษ์ออกหาภักษาทารพามวิสัยของนางไม่ได้
 นางวิมาลาก็เช่นกันอดไม่ได้ที่จะกลับกลายร่างเป็นจระเข้ ด้วยเหตุที่นางไม่สามารถ
 ทนต่อสภาพความเป็นอยู่ของสังคมใหม่ได้

นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นว่าบุคคลที่อยู่รวมกันในสังคมหากไม่สามารถปรับตัว
 เข้าหากันกันแล้วจะอยู่รวมกันไต่ยาก เหตุนี้เมื่อนางวิมาลากลายร่างเป็นจระเข้
 นางจึงจำเป็นต้องกลับไปอยู่ในถ้ำทองของตนตามวิสัยจระเข้ซึ่งอยู่ในน้ำไม่สามารถอยู่
 บนบกได้นาน และเมื่อพระสังขรุว่านางพันธุรัตเป็นภักดิ์ก็เกิดความกลัวจึงหาทาง
 หนีจากนาง ทั้งนี้เพราะสังขรุไม่สามารถปรับตัวเข้ากับนางพันธุรัตได้นั่นเอง

ประเด็นลักษณะขัดแย้งของเผ่าพันธุ์ที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์นี้
 สะท้อนให้ เรา เห็นสภาพสังคมหรือมีความสัมพันธ์กับสภาพสังคมไทยในช่วงสมัยนั้นได้
 อย่างดี จากลักษณะขัดแย้งประเด็นนี้ชี้ให้เห็นว่าสังคมไทยในช่วงนั้นน่าจะมี
 ชนต่างชาติเข้ามาปะปนอยู่ด้วย และจากสภาพสังคมที่เป็นจริงในช่วงสมัยรัชกาล
 ที่ ๒ เราก็มีความสัมพันธ์กับต่างชาติหลายชาติด้วย ที่สำคัญเรามีความสัมพันธ์
 หรือมีการติดต่อกับต่างชาติมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยแล้วด้วยซ้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
 ในสมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๑ เป็นต้นมาเราก็มีการติดต่อกับและมีชาว
 ต่างชาติเข้าใช้ชีวิตรอยู่ในประเทศจำนวนมากพอสมควร อนึ่งมีทั้งพม่า มอญ จีน
 แขก พวน ตลอดจนชาวตะวันตก ตามหลักฐานที่ปรากฏชี้ให้เห็นว่าในสังคมไทย

ช่วงนั้นมีการผสมผสานทางเผ่าพันธุ์กันด้วย ชัย เรื่องศิลป์ กล่าวถึงสภาพความเป็นอยู่ของคนในกรุงเทพมหานครสมัยรัชกาลที่ ๒ ไว้ว่า

...การสร้างกรุงเทพฯ ให้รุ่งเรืองทัดเทียมกับกรุงศรีอยุธยาเมืองเก่า เป็นภาระหนักมาก...บรรดาเจ้านาย ข้าราชการ เศรษฐี ทบพที่ที่อยู่ในกรุงต่างก็ให้ความร่วมมือกับรัฐบาลอย่างเต็มที่ เพื่อให้วัตถุประสงค์ของรัฐบาลเป็นผลสำเร็จในเร็ววัน ประชากรตามหัวเมืองใกล้เคียงก็พากันอพยพเข้ามาทำมาหากินในพระนครเป็นจำนวนมาก ทำให้กรุงเทพฯ เติบโตและรุ่งเรืองขึ้นอย่างรวดเร็ว เมื่อชาวนักระบายออกไปถึงต่างประเทศ ก็ย้ชาวต่างประเทศเข้ามาค้าขาย และประกอบอาชีพอย่างอื่นตามที่ตนถนัด เพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อย ๆ คนต่างด้าวที่เข้าเมืองไทยมากที่สุดคือพวกจีน... (ชัย เรื่องศิลป์ ๒๕๑๙: ๕๘)

แต่ในราชสำนักเองก็ตาม พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงมีพระสนมมากมาย แต่ในบรรดาพระสนมเหล่านั้นเป็นเจ้านายไทยแท้พระองค์เดียวเท่านั้น พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์กล่าวไว้ว่า "รัชกาลที่ ๒ ก็เช่นเดียวกับพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ส่วนมากในพระบรมราชวงศ์จักรี ทรงมีพระราชโอรสธิดา" ภายพระองค์รวมทั้งหมด ๓๑ พระองค์... พระมารดาทั้งที่ทรงเป็นเจ้านายและเจ้าจอมที่มีบุตรธิดารวมทั้งหมด ๓๖ ... พระอัครชายาที่เป็นเจ้านายไทยแท้มีพระองค์เดียวคือ เจ้าฟ้าบุญรอด" (พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ๒๕๑๕: ๒๖๖ - ๒๖๗)

แม้ว่าจะมีเจ้าฟ้าบุญรอดเพียงพระองค์เพียงพระองค์เดียวที่เป็นไทย แต่ถาสืบสาวไปถึงเชื้อสายก็จะพบว่า เจ้าฟ้าบุญรอดก็ทรงมีเชื้อสายของจีนอยู่ด้วยเพราะ เจ้าฟ้าบุญรอดเป็นพระธิดาของ เจ้าฟ้ากรมพระศรีสฤศวารักษ์ พระที่นั่งองค์ครองของพระพุทธรูปฟ้า ซึ่งพระสวามีก็คือ เจ้าขรรค์เงิน เป็นสกุลเสวยรัฐจีน นอกจากนั้นหนึ่งในบรรดาเจ้าจอมในรัชกาลที่ ๒ เป็นเจ้าหญิงจากลาวคือ เจ้าหญิงศรีราชธิดา เวียงจันทน์ แม้แต่เชื้อสายจีนโดยตรงที่ปรากฏหลักฐานแน่นอนก็คือ เจ้าจอมมารดาอำภา น.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช กล่าวว่า

เจ้าจอมมารดาอำภานั้นบุตรพระยาอินทรากร...มีมารดาเป็นจีนเพราะเป็นธรรมเนียมจากผู้ชายจีนที่อพยพมาเมืองไทยนั้นจะต้องมีภรรยาไว้ที่เมืองจีนคนหนึ่งในตำแหน่งภรรยาหลวง เมื่อพระยาอินทรากรเติบโตเป็นหนุ่มก็กลับไปแต่งงานกับภรรยาจีนที่บ้านเดิมตามธรรมเนียม เมื่อเจ้าจอมมารดาอำภาเกิดก็ได้มีศักดิ์ให้เล็กตามธรรมเนียมจีนสมัยนั้น เมื่อมีอายุประมาณได้ ๘ ขวบบิดาจึงได้พามาเมืองไทย และเมื่อถึงเมืองไทยแล้วจึงได้แก้เท้าออกและอบรมเลี้ยงดูอย่างกุลสตรีไทยต่อมา (น.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ๒๕๑๔: ๒๔)

แม้แต่ในสมัยรัชกาลที่ ๑ ซึ่งเป็นช่วงเวลาอันใกล้กันและนับเป็นระยะเวลาที่วิถีชีวิตอยู่ สภาพการผสมผสานกันทางเผ่าพันธุ์ในราชสำนักของก็ปรากฏอยู่อย่างเด่นชัด ทั้งนี้เพราะตามหลักฐานรัชกาลที่ ๑ ทรงมีพระมเหสีและพระสนม

มากมาย และในบรรดาพระสนมเหล่านั้นก็มี เจ้าจอมที่มาจากประเทศอื่นด้วย
 ชำรงศักดิ์ อายุวัฒน์ กล่าวถึงราชสกุลจักรีวงศ์ไว้ว่า "รัชกาลที่ ๑ ทรงมี
 พระมเหสีและพระสนมต่าง ๆ รวมทั้งสิ้น ๔๓ พระองค์ มีเจ้าจอมมารดาจาก
 เชียงใหม่ และเขมรอยู่ด้วยคือ เจ้าจอมมารดาเจ้าหญิงศิริริทจา หรือ ศรีอินชา
 ณ เชียงใหม่ เป็นพระชนนีภคินีของพระเจ้ากาวิละวงศ์ เจ้านครเชียงใหม่
 เจ้าจอมมารดานักอง (เจ้าหญิง) อี เป็นพระธิดาของสมเด็จพระอุทัยราชา
 (นักองตน) พระเจ้ากรุงกัมพูชาเป็นพระชนนีของสมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดี
 (นักองเอง) บุรพมหัศจรรย์ต้นตระกูลของเจ้านโรคมสีหนุ และเจ้าจอมมารดา
 นักองเอง ซึ่งเป็นพระชนนีของนักองอี (ชำรงศักดิ์ อายุวัฒน์ ๒๕๑๑ : ๔๔ -
 ๕๐๔)

ลักษณะของการผสมผสานกันทางเผ่าพันธุ์ดังกล่าวนี้ได้เพิ่งเริ่มปรากฏใน
 สมัยรัตนโกสินทร์ แต่ทว่าปรากฏมาตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้ว ดังเห็นได้จากบันทึก
 ของ ลา ลูแบร์ กล่าวไว้ว่า

เลือกชาวสยามนั้นระคนปนเลือกชาวต่างดาวอยู่มาก โดยไม่ต้องนับพวก
 มอญ หรือลาว ซึ่งข้าพเจ้ามีความเห็นว่าเกือบจะเป็นชาติเดียวกับชาว
 สยามเอาที่เดียว จึงไม่เป็นที่น่าสงสัยเลยทีเดียวว่า เมื่อครั้งกระนั้น
 คงมีคนต่างดาวหลายชาติและภาษาอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งในสยาม...
 กล่าวกันว่าในเมืองสยามนั้นมีชนชาติต่าง ๆ เข้าไปพึ่งพระบรมโพธิ
 สมภารอยู่ถึง ๔๐ ชาติ (เคอ ลา ลูแบร์ ๒๕๑๐ : ๔๕)

จึงกล่าวได้ว่าลักษณะขัดแย้งทางเผ่าพันธุ์ที่ก่อสร้างขึ้นนี้มีความสอดคล้อง
และสัมพันธ์กับลักษณะขัดแย้งทางเผ่าพันธุ์ของบุคคลในสังคมจริงของกวี และชี้ให้
เราเห็นถึงทัศนะของกวีต่อลักษณะขัดแย้งประเพณีนี้ได้อย่างชัดเจน

๒. ลักษณะขัดแย้งทางด้านบุคลิก ลักษณะ และพฤติกรรมของตัวละคร

ลักษณะขัดแย้งทางด้านบุคลิก ลักษณะ และพฤติกรรมของตัวละครในวรรณ
กรรมทั้งห้า เรื่องนั้นสะท้อนให้เราเห็นถึงทัศนะของกวี และสภาพสังคมได้ดังนี้

๒.๑. การพิจารณาบุคคล กวีชี้ให้เห็นว่าการพิจารณาบุคคลนั้นเราไม่
สามารถจะพิจารณาหรือตัดสินได้จากลักษณะรูปร่างภายนอก เผ่าพันธุ์ ฐานะนคร
หรือแม้แต่เพศ ตลอดจนวัย สิ่งเหล่านี้มิได้เป็นเครื่องกำหนดถึงความสามารถ
ของบุคคลแน่นอน ทั้งยังชี้แนะว่าเราควรจะต้องดูบุคคลที่ความดีและ
ความสามารถมากกว่ารูปร่างสมบัติหรือทรัพย์สินสมบัติ ดังจะเห็นได้จากลักษณะของ
เจ้าเงาะ นางพันธุรัต ท้าวสิงหนคร นางแมว พระนารายณ์สิบเบศร์ และ
นางยอพระกลิ่น

เจ้าเงาะเป็นตัวแทนของบุคคลที่มีรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์ ไร้ฐานะนคร
และทรัพย์สินศฤงคาร แต่ทว่ากลับเป็นบุคคลที่มีความสามารถและคุณความดี
นางพันธุรัตและท้าวสิงหนครเป็นยักษ์ซึ่งปกติดุร้าย รูปร่างหน้าตาน่าเกลียดน่ากลัว
กลับมีน้ำใจงาม มีเบ็ดเตล็ดธรรม มีความเห็นอกเห็นใจ หรือแม้แต่นางแมวซึ่ง

ซึ่งเป็นสัตว์เดรัจฉานกลับมีความซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อบุคคลหนึ่ง ทั้งยังมีสติปัญญา
เฉียบแหลม มีไหวพริบ ซึ่งมีลักษณะตรงกันข้ามกับบุคคลเช่นนกเขย นางจันทา
และเจ็ดนาง เป็นต้น นกเขยเป็นบุคคลซึ่งพร้อมไปด้วยรูปสมบัติ ฐานันดร และ
ทรัพย์สินทั้งหลาย แต่กลับไร้ความสามารถ ขณะเดียวกันนางจันทาและเจ็ดนาง
ซึ่งมีพร้อมทั้งรูปสมบัติและฐานันดรกลับมีนิสัยชั่วร้าย โหดเหี้ยม เต็มไปด้วยความ
อิจฉาริษยา เล่ห์เหลี่ยมและความเห็นแก่ได้ สามารถจะทำทุกสิ่งทุกอย่างได้แม้
แต่ยากนัก หากบุคคลนั้นขัดผลประโยชน์ของตน

ในเรื่องของวัยและเพศที่เห็นเดียวกัน ดังเราจะเห็นได้จากลักษณะของ
นารายณ์ธิเบศร์ และนางยอพระกลิ่น นารายณ์ธิเบศร์ แม้จะเยาว์วัยแต่ทว่ามีความ
กึกก้องและพฤติกรรมบางอย่างถือว่าผู้ใหญ่บางคน หรือแม้แต่พระโอรสธรรมาธิเบศร์เป็น
พ่อเองก็ตาม นางยอพระกลิ่นแม้จะเป็นหญิงแต่ทว่ามีความคิดสุขุมรอบคอบ มีความ
กล้าและเด็ดเดี่ยวกว่าพระมณีนีลชยเป็นพระสวามี

จากลักษณะของตัวละครในวรรณกรรมเหล่านี้ เป็นเครื่องสนับสนุนความคิด
ที่ว่าลักษณะรูปร่างภายนอกเผ่าพันธุ์ ฐานันดร เพศ และวัยมิได้บ่งบอกถึงความ
ดีเลว และความสามารถของบุคคลนั้นแน่นอน

ลักษณะขัดแย้งของตัวละครในประเด็นนี้ มีความสัมพันธ์กับสภาพชีวิตและ
สังคมจริง ซึ่งเราสามารถจะพบได้ คนที่และมีความสามารถนั้นอาจจะเป็นคนยาก
เชื้อชาติใดก็ได้ หรืออาจจะเป็นคนยาก ชาติใดก็ได้เช่นกัน และที่สำคัญความดีความ
สามารถไม่จำเป็นต้องผูกพันอยู่กับฐานันดรด้วย นับได้ว่ากันว่าเราเชื่อเท็จจริงใน
ชีวิตมาเสนอไว้ จากลักษณะขัดแย้งของตัวละครในประเด็นที่เกี่ยวกับบุคลิกลักษณะ

และพฤติกรรมประเดิมนั้นสะท้อนให้ เรา เห็นสภาพสังคมไทยได้อย่างที่บุคคลใน
สังคมไทยมีกานิยมยกย่องความดี ความกล้าหาญและความสามารถ ขณะเดียวกัน
เราก็ยกย่องรูปสมบัติและยกย่องหรือชื่นชมในทรัพย์สินสมบัติ นอกจากนั้นการเลือก
คู่ครองของคนไทยยังพอใจที่จะเลือกบุคคลที่มีความคล้ายคลึงกับตนในเรื่องฐานะ
สภาพทางสังคม ทรัพย์สิน ทัศนคติ เป็นต้น ดังเช่น ททนางราชธิดาของท้าว
สามนต์ในเรื่องสังข์ทอง วิชาญ สว่างพงศ์ กล่าวถึงกานิยมของคนไทยในช่วง
สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นในเรื่องการเลือกคู่ครองไว้ว่า "ลักษณะของคู่ครองที่ถือ
ว่าเป็นคานิยมนั้น... ลักษณะของชายก็ถือเอา ๑. คุณสมบัติ ต้องเป็นคนที่มีความ
สามารถ ๒. คำนรูปสมบัติ ๓. ทรัพย์สินสมบัติ ๔. ชาติตระกูล แต่ลักษณะของ
ฝ่ายหญิงมีลักษณะที่สำคัญเพียงสองประการคือ รูปสมบัติ และคุณสมบัติ" (วิชาญ
สว่างพงศ์ ๒๕๒๐ : ๖๓ - ๖๔)

นอกจากนี้ก็ยังสะท้อนให้ เรา เห็นว่าสังคมไทยมีการถือชั้นวรรณะด้วย
ทั้งจะพิจารณาได้จากกรณีที่น่าจะสนใจว่าเลือกเจ้าเงาะเป็นคู่ครอง ผลทำให้ทุกคนใน
สังคมของนางรังเกียจ ถูกเหยียดหยามว่านางจะเลือกบุคคลที่ไว้ฐานันดร
หรืออีกนัยหนึ่งก็คือไพร่ชั้นต่ำมาเป็นสามี แทนที่จะเลือกเจ้าชายจากเมืองต่าง ๆ
เช่นเดียวกับพี่สาวของนางนับว่าเป็นลักษณะของการยึดมั่นกับชั้น หรือวรรณะ
อย่างมาก ม.ร.ว.ประกายทอง สิริสุข และพรณี สรุงบุญมี กล่าวถึงเรื่อง
นี้ไว้ว่า

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีกฎหมายห้ามไพร่เข้าพิธีถวายตัว พระราชกำหนด พ.ศ. ๒๓๘๓ ระบุไว้ว่า บุคคลที่จะเข้าดำรงตำแหน่งราชการ (ที่ถือศักดินาตั้งแต่ ๔๐๐ ขึ้นไป) จำต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ (ก) จะต้องมาจากตระกูลของอัศวินเสนาบดีซึ่งจะเป็นอดีตหรือปัจจุบันก็ได้ คำว่า ตระกูลซึ่งใช้ ณ ที่นี้ไม่รวมถึงผู้ที่มีความสัมพันธ์โดยเกี่ยวข้องกับอัศวินเสนาบดีโดยการสมรส แต่ดูเหมือนว่าจะรวมถึงลูกหลานของอัศวินเสนาบดีทั้งสายบิดาและมารดาเท่านั้น (ข) จำต้องมีความรู้ทั้งในด้านการทหารและพลเรือน (ค) จำต้องมีความเฉลียวฉลาด (ง) จำต้องอยู่ในศีลธรรม และ (จ) จำต้องเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ด้วย

(๑) ไม่ว่าองค์พระมหากษัตริย์จะมีพระราชประสงค์สิ่งใดก็จะต้องแสวงหาทางลุลเกล้าถวายให้จงได้ (๒) จำต้องเป็นผู้ที่มีความขยันหมั่นเพียรในกิจการงาน (๓) จำต้องมีความกล้าหาญชาญชัยในสงคราม และ (๔) จำต้องมีความเฉลียวฉลาดในการวินิจฉัยในเรื่องการฟ้องร้องและเฉลียวฉลาดในกิจการงาน... (ม.ร.ว.ประกายทอง ศิริสุข และ พรณี สว่างบุญมี ๒๕๒๑: ๗๒๒)

จากข้อมูลหรือคำกล่าวนี้นับเป็นเครื่องยืนยันให้เห็นว่าในสังคมไทยสมัยนั้น เรายังมีการถือชนวรรณะอยู่ แม้แต่การจะเข้าเป็นข้าแผ่นดิน ก็ยังไม่เปิดโอกาสให้บุคคลที่มาจากชาติตระกูลต่ำไต่เต้าไปสู่ตำแหน่งหน้าที่การงานที่สูงได้

บ่ค่อยางไรก็ตามลักษณะที่เจ้าเงาะซึ่งเป็นตัวแทนของบุคคลที่มีชาติตระกูล
 ธรรมดาสามัญสามารถกระดึบสาดนภาพทางสังคมถึงกับได้เป็นกษัตริย์ เพราะ
 ความสามารถนั้นนับเป็นเหตุการณ์ที่ปรากฏได้ในชีวิตจริงในสังคมไทย ก็จะได้เห็น
 ได้จาก พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ และพระเจ้ากรุงธนบุรี ผู้เป็นกษัตริย์
 ของไทยก็ได้มาวาจากบุคคลในชาติตระกูลของอัศวินหาเสนาบก็แต่อย่างไรร หากด้วย
 พระปรีชาสามารถของพระองค์โดยแท้

๒.๒ การอวดตน กวีชี้ให้เราเห็นว่าการอวดโอ้อวดเป็นสิ่งที่น่าละ
 ละอายอย่างยิ่ง มนุษย์เราทุกคนควรจะยอมรับสภาพความเป็นจริง เพราะหาก
 เราอวดโอ้อวดทั้ง ๆ ที่เรามีได้เป็นเช่นนั้นเมื่อมีผู้อื่นทราบความจริงภายหลัง ก็ย่อม
 จะเป็นที่ยังเกลียดและน่าอับอาย กวีกำหนดให้ตัวละครฝ่ายปฏิบัติของพระเอกมี
 ลักษณะชอบอวดโอ้อวดว่าตนเก่งกล้าสามารถทั้ง ๆ ที่จริงแล้วตนมิได้มีความสามารถ
 แต่อย่างใด กวีพยายามเน้นลักษณะของตัวละครที่ชอบอวดโอ้อวดเป็นไปในลักษณะที่
 น่าอับอาย เป็นที่น่าสมเพชและขบขันของผู้พบเห็น ดังจะได้เห็นได้จากลักษณะ
 พฤติกรรมของหกละขบ ท้าวสามนต์ ไวยัตต์ และตัวละครประกอบบางตัวเช่น
 หมอเสน่ห์ ในเรื่องกาวิ ทั้งเช่นความที่บรรยายถึงพฤติกรรมของหกละขบในเรื่อง
 สังข์ทอง

หกละขบ บ้างกำหนดชักชัก เขมรหมายเขม่น ทำเป็นว่าผู้ขึ้นกล้า
 กรันเห็นเงาะถือไม้ไผ่ไล่เข้ามา ก็วิ่งล้มถลาหาแข่งเพี้ย

๑๑๑
 ๑๑๑
 ๑๑๑
 ๑๑๑
 ๑๑๑

๑๑๑
 ๑๑๑
 ๑๑๑
 ๑๑๑
 ๑๑๑
 ๑๑๑

หรือพฤติกรรมในตอนนี้ออกที่คลี ทังกลอน

๑๑๑
 ๑๑๑
 ๑๑๑
 ๑๑๑
 ๑๑๑

.....

๑๑๑
 ๑๑๑
 ๑๑๑
 ๑๑๑
 ๑๑๑
 ๑๑๑
 ๑๑๑

๑๑๑
 ๑๑๑
 ๑๑๑
 ๑๑๑
 ๑๑๑

.....

๑๑๑
 ๑๑๑
 ๑๑๑
 ๑๑๑
 ๑๑๑
 ๑๑๑
 ๑๑๑

ที่ขี้น้ำไม่เป็นต้นสามขา

ดูคร่าสายมือสองมือเหนียว

กึกกั้วพ้อตาทำหน้าเขียว

มันให้คนลานเหลียวตะลึง

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

นางลักษณ์ แหม่มโชติ กล่าวถึงหกเชยไว้ในงานวิจัยเรื่องหาสรส ในวรรณกรรม

ของไทยว่า "ความร้ายของหกเชยก็คือ อุบิสัยชอบโอ้อวดและดูถูกคนอื่น...

ลักษณะที่น่าขบขันของหกเชยคือ ความขลาดไร้ชั้นเชิง" (นางลักษณ์ แหม่มโชติ

๒๕๖๑ : ๑๕๑)

พฤติกรรมของท้าวสามนต์ก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน เพราะตัวละครตัวนี้

ชอบคุยโวโอ้อวดว่าตนเก่งทั้ง ๆ ที่ตนเองไม่มีความสามารถ ทั้งยังขี้ขลาดตาขาว

นางลักษณ์ แหม่มโชติ กล่าวว่า "ท้าวสามนต์เป็นตัวละครที่มีบทบาทคล่องสร้าง ความ

สนุกสนานครึกครื้นให้กับเรื่องไค้มาก ลักษณะที่น่าขบขันคือลักษณะที่เป็นคนขลาด

และคุยโว" (นางลักษณ์ แหม่มโชติ ๒๕๖๑ : ๑๖๒) ดังเห็นได้จากตอนที่พระอินทร์

ยกไพร่พลมาล้อมเมือง ท้าวสามนต์หวาดกลัวจนทำอะไรไม่ถูก ดังกลอน

ให้คิดกร้านครันทวนวิค

เหลียวซ้ายแลขวาละล้าละลัง

ความกลัวตัวสั่นงันงก

เพื่อพกพุดจาเห่หมิ่นบาท

คอยกระซิบบานเฝ้ายับหูฟัง

เสียงอะไรฟังคังคังหมิ่นปิ่น

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

แต่เมื่อพบกับ เสนาท้าวสามนตกลับอวดตัวว่า

จะอยู่แคว้นนี้
นี้หาว่ากล่าวหาพยานยังยืน

เห็นไพร่มากรับหลายหมื่น
จึงไม่ตื่นตระหนกตกใจ

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ท้าวสามนตอวดตัวยังไม่ทันขาดคำก็แสดงความฉลาดออกมา

ไต่ขึ้นคนข้างหลังกระทั้งไต่
ร้องเรียกเมียตัวสั้นว่านั่นแน่

ตกใจจริงจริง ออกวิ่งแร่
เสียงแซ่กล้วทั้งรั่ววัง

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

และเมื่อพระวิศณุกรรมถือสารมาเข้าเฝ้า

.....
นางมณฑาคร่ำมือไว้ทันที
กึกได้ไพร่มาคนเคียว
จึงร้องเรียกเสน่อยาหนูกู

ท้าวสามนตสนลนจะวิ่งหนี
ท้าวไค้สมประคี่กลูก
ถึงรบจับเคียวพอต่อสู้
แล้วนั่งทวงทีกริยา

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๒.๓ ทัศนคติของนักปรัชญา กวีชี้ให้เห็นว่าบุคคลที่เป็นนักปรัชญาเพียงมนุษย์ผู้หนึ่งที่มีความหลง มีอารมณ์และพฤติกรรมเช่นคนทั่วไป คงจะเห็นได้จากตัวละครที่เป็นนักปรัชญาทุกตัวละคร ว่าจะแสดงพฤติกรรมที่เป็นมนุษย์เยี่ยงคนสามัญทั่วไปไม่ว่าจะเป็น ท้าวสวันต ท้าวสามนต์ พระมณีพิชัย พระไชยเชษฐ หรือแม้แต่ท้าวสินธุราชก็ตาม

* ตัวละครเหล่านี้เป็นบุคคลที่ไม่สามารถตัดจากกิเลส กวีกำหนดให้ตัวละครที่เป็นนักปรัชญามีความบกพร่องในบางจุดอาจจะเป็นความลุ่มหลงในความอุดม ความซาดิสต์ในการพิจารณาใคร่ครวญ ความเอาแต่ใจตัวเองอย่างไร้เหตุผล ความซลาด เป็นต้น มิได้มีตัวละครที่เป็นนักปรัชญาตัวใดจะมีความสมบูรณ์หรือเพียบพร้อมไปทุกสิ่งทุกอย่างจนหาที่ติมิได้ กวีมิได้สร้างหรือวาดลักษณะของนักปรัชญาไว้เช่นบุคคลในอุดมคติแต่ต้นฉบับ ดังเช่นลักษณะของท้าวสามนต์ ตัวละครตัวนี้ทำทุกสิ่งตามความพอใจของตน บางครั้งเป็นไปในลักษณะที่ปราศจากเหตุผล ดังเช่นกรณีที่ได้รับสั่งให้เจ้าเงาะหาเนื้อหาลาแข่งกับทกเขย ท้าวสามนต์ตั้งเกณฑ์ไว้ว่าใครแพ้จะต้องถูกประหารชีวิต เพราะกวีคิดว่าเจ้าเงาะจะต้องเป็นฝ่ายแพ้ แต่ผลกลับตรงกันข้ามเมื่อเป็นถึงนั้น ท้าวสามนต์กลับเพิกเฉยเสียมิได้ปฏิบัติตามรับสั่งที่ตรัสไว้ จึงทำให้เจ้าเงาะฉวยฉวยเอาชัยชนะได้อย่างง่ายดาย

เมื่อนั้น	เจ้าเงาะอย่างเข้ามามีใจ
เห็น'ขอหาอาหาร' เข้ากับไป	ไม'เอาโทษ' เขยใหญ่' จึงสั่งจา
ทว่า'นั้น' เนื้อที่' กอง' ลอง' เล่น	จะ'ให้' เห็น' ว่า' ใคร' ได้' มากกว่า

ช้ไปตรงพระแสงแสงกลางทลอกตา เงื่องาทำที่เหมือนไฟคั่น
 แล้วชี้เข้าที่คอชัยใหญ่ บอกไ้ให้รู้ชั้นชั้น
 ตบมือว่า รอลงอุ้งฉันทัน เข้มยั้นหยอกล้อท่านพอตา
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

นอกจากนั้นลักษณะของท้าวสาบนต์ก็มีไ้เป็นไปในลักษณะของผู้ที่เป็นเสมือนหนึ่ง
 "สมมติเทพ" ตามความรู้สึกของคนไทยกลับเป็นลักษณะของชายที่มีแต่ความขลาด
 กลัว ปราศจากความสามารถ มีพฤติกรรมที่เป็น ๆ น่าขบขันมากกว่าจะเป็นใน
 ลักษณะที่น่าเกรงขาม น่าศรัทธาของแต่อย่างใด

กวีชี้ให้เห็นว่า "กษัตริย์" เป็นเพียงฐานันดรที่สังคมกำหนดขึ้นให้บุคคล
 ใดบุคคลหนึ่งดำรงตำแหน่ง เหตุนี้เมื่อท้าวศรีวิมลออกติดตามพระสังข์ไปถึงเมือง
 ของท้าวสาบนต์ พระองค์แต่งตั้งก่เข่นชาวเมืองทั่วไป บรรดาชาวเมืองจึงร้อง
 เรียกหยอกล้อกันเหมือนเช่นคนทั่วไป ถึงความ

บัดนั้น	แม่ค้าขายของจวนหน้า
กรั้นเห็นสองกษัตริย์ก็สงกา	สะกิดกันพูดจาว่าวุ่นวาย
ลางคนว่าชาวทวงที่	ทาที่สละหายงามใจหาย
รูปพรรณสันฐานพานจะคล้าย	กับลูกเขยเจ้านายของเรา
บางว่าซาเห็นยายก็ชอบกล	ชะรอยคนนี้มีผู้ดี
ถึงทั้งแกแลคดียังพริ้งเพรา	ไรจุโกโศทบเท่าสองนิ้ว

ที่ปากเปราะระระรายก็ร้องทัก มาหยุดพักให้สบายหายหิว
 คุ้ยแพร่เอียงไฉไลเร็ว ทั้งซุนทิวปึกเถาของเรามี
 ลางกร่องเรียบกลางทางวังตาม ไขาคูยามคานทว่ามานั้น
 รานข้าวผอมอบควนคีติ เลือกคู้ทั้งงานตามชอบใจ
 บ้างร้องหยอกหลอกลูกเล็กเล็ก จะจับเค็กหรือชาตายามใหญ่
 จงแวะเข้ามาอย่าเพอไป มีงานของอยู่ไหนจะไกรรู้
 บ้างว่าเชิญทานความากินหมาก เกี้ยวไม้ไค้ตรกสากข้าน้อย
 ทางทางมีจิตคิดเอ็นดู เรียกตาเรียกปู่ทุกคนไป
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

กวีกำหนดให้ตัวละครที่เป็นสามัญชนสามารถเปลี่ยนฐานะเป็นเจ้าเมือง
 ได้ในภายหลังเช่น เจ้าเงาะ และลาวี เป็นต้น และสาเหตุที่ทำให้ตัวละคร
 เหล่านี้เปลี่ยนสถานภาพจากสามัญชนเป็นกษัตริย์ เพราะความสามารถนั้นเอง
 นอกจากนี้ก็ยังชี้ให้เห็นว่าสถานภาพทางสังคมนั้น "กษัตริย์" ควรเป็นเช่นไร
 ดังเห็นได้จากพฤติกรรมของเจ้าเงาะซึ่งจะเปลี่ยนไปเมื่อขึ้นครองเมืองแล้ว
 จากลักษณะของบุคคลที่มักจะทำสิ่งใดก็ได้ตามอารมณ์ไปเป็นบุคคลที่จะต้องสำรวม
 ระมัดระวังตนทุกอย่าง การที่กวีกำหนดให้ตัวละครมีพฤติกรรมในขณะเป็นกษัตริย์
 ต่างไปจากเมื่อเป็นสามัญชนก็เพราะเป็นค่านิยมหรือความรู้สึกร่วมของบุคคลในสังคม
 ไทย ม.ร.ว. ประภาส ทองศิริสุข และ พรณี ศรบุญมี กล่าวไว้ว่า
 "พระมหากษัตริย์ไทยทรงเป็นสัญลักษณ์แห่งธรรมะ พระองค์จึงได้รับการเคารพ

บูชาจากราษฎร และประการที่สองได้แก่โลกทัศน์ของคนไทยเกี่ยวกับการได้
ฐานะสูงในสังคม พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในฐานันดรอันสูงส่งอันเนื่องมาจากทรง
มีบุญญาธิการ" (ม.ร.ว.ประกายทอง สิริสุข และ พรณี สรุงบุญมี

๒๕๒๖: ๑๑๐)

เรื่องของกษัตริย์ในวรรณกรรมทั้งห้าเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นถึงสภาพ
สังคมไทยว่า เป็นสังคมที่ยกย่องสถาบันกษัตริย์ กระแสร์ นาคยาภรณ์ กล่าว
ถึงลักษณะขัดแย้งประเด็นนี้ไว้ว่า

การมุ่งที่ใจใ้มุ่งที่สมถะนี้เป็นลักษณะเด่นอีกอย่างหนึ่งของวรรณคดีไทย แต่จะ
ดีหรือเปล่านั้นก็ยากที่จะบอกได้ ในขณะนั้น... แต่เมื่อก่อนนั้นคงจะดีเป็นแน่
จะสังเกตได้ว่าเราไม่มีความคิดอ่านทางการเมือง... เป็นไปได้ไหมที่สังคม
เรามีแต่การยอมรับและสอนให้คนมี conforma ty จะเป็นเพราะอะไร
ก็ตามใจเถิด ถ้าเราอ่านขุนช้างขุนแผน เราก็คงเห็นว่าพระพันวษาท่าน
ทรงอำนาจเหลือหลาย และท่านทำอะไรไม่เคยผิด เพราะถ้าท่านผิดก็ไม่ผิด
เองหากเป็นเพราะ "ให้บังอับบังใจกระไรหนอ" ไปเสีย ถ้าพึ่งตัวท่านเอง
ก็เป็น All - Merciful และ All - Powerful ค่าย ว่ากันที่
จริงแล้วท่านมีส่วนบกพร่องไม่น้อยเลย แต่เราไม่อยากพูดถึงท่านนัก เพราะ
ถือว่าท่านเป็นสัญลักษณ์ หรือตัวแทนของพระมหากษัตริย์ ที่นี้เมื่อสอนกันแบบ
นานเข้า คนไทยก็ถือเป็นสัญญาบัตร conventions ไปด้วย ว่ากันไปแล้ว
ผู้เขียนเชื่อว่าถ้าไปพูดอย่างนี้ในสมัยก่อนก็คงจะแย่ เพราะคนไทยภูมิใจ

เสียด้วยที่มี "เจ้าชีวิต" (กระแสร มาลาภรณ์ ๒๕๑๒ : ๗๓)

เราจะเห็นว่าตัวละครที่เป็นกษัตริย์ทั้งหลายในวรรณกรรมทั้งห้าเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นสิ่งใด ผู้ถูกอุบายไร้มิได้มีผู้ใดกักกันหากเป็นพระราชประสงค์ ทำให้เราเข้าใจว่าสังคมไทยนั้นบงกชองเหตุทุนสถาบันกษัตริย์เสมือนหนึ่งว่าชีวิต

๒.๔ / ความอิจฉาริษยา กวีแนะนำให้เห็นว่าในสังคมใดก็ตามหากบุคคลในสังคมนั้นมีความอิจฉาริษยาซึ่งกันและกันความแตกแยกย่อมเกิดขึ้น ดังเห็นได้จากเหตุการณ์ในเรื่องสังข์ทอง ไชยเชษฐ์ คาวี และไกรทอง ซึ่งมีเรื่องของความอิจฉาริษยากันอยู่ด้วย และเท่าที่ปรากฏกวีกำหนดให้เป็นพฤติกรรมหรือลักษณะของสတ္ตีเพกไม่ว่าจะเป็นนางจันทา เจ็คนาง นางตะเภาแก้วตะเภาทอง หรือแม้แต่นางกัณฐมาลีก็ตาม กวีชี้ให้เห็นว่าความอิจฉาริษยากันจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีการชิงดีชิงเด่น มีความเหลื่อมล้ำกัน เป็นเหตุให้ฝ่ายที่ด้อยกว่าเกิดความไม่พอใจ กวีกำหนดให้ความอิจฉาริษยาของตัวละครเป็นจุดที่ก่อให้เกิดความวุ่นวายในเรื่องทั้งสิ้น เรื่องสังข์ทองจุดเริ่มต้นของเรื่องก็เกิดจากความริษยาของนางจันทา เรื่องไชยเชษฐ์ในตอนที่เป็นบทพระราชนิพนธ์ก็เริ่มเรื่องด้วยสาเหตุของความอิจฉาริษยาของเจ็คนาง ในวรรณกรรมสองเรื่องนี้กวีกำหนดให้ตัวละครฝ่ายหญิงของนางเอกเป็นกวีริษยา สำหรับเรื่องคาวีและไกรทองถึงแม้จะอิจฉาริษยาจะไม่ได้เป็นจุดเริ่มเรื่องแต่ก็เป็นเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดนาฏการในเรื่อง เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างตัวละคร กวีชี้ให้

ผู้อ่านเห็นว่าการวิจารณ์ยากก็คือความทุกข์ใจ และเป็นปัญหาที่น่าปวดในสังคมหรือในครอบครัว นอกจากนั้นก็ได้เสนอความคิดที่เด่นชัดว่าความวิจารณ์ยากในครอบครัวนั้นเกิดจากการที่สามีภรรยาหลายคนทำให้เกิดความวุ่นวาย เพราะผู้เป็นภรรยาชอบมีการทิ้งหางงันตามนิสัยของสตรีเพศ

จะเห็นได้ว่าสิ่งที่ก็นำมาเสนอไว้มีความสอดคล้องกับชีวิตของมนุษย์ และสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ของบุคคลในสังคมไทยด้วย ทั้งนี้เพราะนิสัยของมนุษย์มักจะมีความรู้สึกซึ่งกันและกัน หึงหวงกันเป็นธรรมดา คราใดที่มนุษย์เหล่านั้นยังไม่สามารถตัดกิเลสได้ นับว่าเป็นลักษณะของความเป็นปุถุชน เหตุการณ์หรือภาพเหล่านี้ผู้อ่านสามารถพบเห็นได้ในชีวิต

ลักษณะของตัวละครชายที่มีคูครองหลายคน แม้จะนิ่งงันเป็นที่รักยิ่ง
คนหนึ่งแล้วก็ตาม นับเป็นภาพสะท้อนของสังคมไทยได้อย่างดี ทั้งนี้เพราะผู้ชายไทยนิยมมีภรรยาหลายคน และถือว่าเป็นประเพณีที่ยอมรับได้ปฏิบัติกันได้ วิชาญสว่างพงศ์ กล่าวถึงกานิยมเกี่ยวกับจำนวนคูครองของคนไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นไว้ว่า "จำนวนคูครองของชาย มีด้วยกันสองทัศนะ คือทัศนะของชายที่เป็นคู่สมรสนิยมการมีภรรยาหลายคน แต่ทัศนะของผู้ใหญ่และหญิงที่จะมาเป็นคู่สมรสเขาต้องการให้ชายมีภรรยาเพียงคนเดียว" (วิชาญ สว่างพงศ์

๒๕๒๐ : ๒๒๑) น.ร.ว.ประกายทอง สิริสุข และ พรรณี สรุณบุญมี ก็กล่าวไว้เช่นเดียวกันว่า "ประเพณีการมีภรรยาหลายคนเป็นประเพณีที่ยอมรับปฏิบัติกันได้ โดยเฉพาะในบรรดาเจ้านายและขุนนางนั้นนิยมประเพณีการมีภรรยาหลายคน ภรรยาตามประเพณีการมีภรรยาหลายคนนี้มีฐานะและความสำคัญไม่

เท่ากัน ภรรยาหลวงเป็นภรรยาที่ได้รับการรับรองกันเป็นทางการ" (ม.ร.ว.

ประกายทอง ลีริสุข) และ พรรณี สรุงบุญมี ๒๕๖๑: ๓๒)

กวีเองก็มีชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมเช่นนี้ด้วย ดังนั้นจึงน่าจะจะได้เก็บข้อมูล
เหล่านั้นมาจัดวางไว้ในงานประพันธ์ จึงเราจะพบว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธ
เลิศหล้านภาลัยทรงมีพระอัศรมเหสีและนางสนมอีกหลายคน ทศกจจนพระราชธิดา
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงมีพระมเหสีและเจ้าจอมต่าง ๆ
รวมทั้งสิ้น ๔๓ พระองค์ และจากการที่มีพระมเหสีและพระสนมจำนวนมาก
เช่นนี้ย่อมมีการฉ้อฉลหรือชิงไหวชิงพริบเป็นวิสัยธรรมดา ม.ร.ว.คึกฤทธิ์
ปราโมช กล่าวถึงเหตุการณ์ภายในราชสำนักในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๑ และรัชกาล
ที่ ๒ ไว้ในโครงการกระดูกในตู้ ความว่า

พระราชหฤทัยอันเยือกเย็นของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เห็น
ได้ชัดเจน "พระราชหฤทัยอันเยือกเย็นสูงส่งนี้ เรียกได้ว่าเป็นพระบารมีที่สำคัญ
ที่สุด... แต่สมเด็จพระอมรินทราบานันทน์ท่านเป็นภรรยาซึ่ง ความหึงของท่าน
นั้นได้ทำให้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ เบื่อชอบปราบดาภิเษกทรงมี
บาทบริจาริกาน้อยที่สุด แตกต่างจากผู้มีบุญวาสนาอื่น ๆ ในสมัยนั้น พระราช
โอรสธิดาที่ประสูตินอกเสวตฉัตรนั้นเป็นพระโอรสธิดาในสมเด็จพระ
อมรินทราบานันทน์...และเหตุที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าทรงพระ
โกรธาใหญ่หลวงเป็นครั้งคราวที่เล่ากันสืบต่อมา ก็เนื่องมาจากความหึงของ
สมเด็จพระอมรินทราบานันทน์ อีกเช่นเดียวกัน เมื่อสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก

ที่ไค้กรุงเวียงจันทน์และเชิญพระแก้วมรกตมายังกรุงธนบุรีนั้นท่านไค้นางเฉลย
 ชาวเวียงจันทน์ชื่อแวนมาเป็นอนุภรรยาคนหนึ่ง เป็นที่โปรดปรานไค้ล้นชึ้นมาก
 ไปจนตลอดรัชกาล เมื่อเจ้าจอมแวนมาอยู่ในตำแหน่งสมเด็จเจ้าพระยา
 แล้วท่านผู้หญิงก็ถึงหงวมาก มีปากมีเสียงกับสมเด็จเจ้าพระยา ด้วยเรื่อง
 คุณแวนนั้นบ่อย ๆ จนวันหนึ่งท่านผู้หญิงถือค้อนแสมไปยืนคอยตักอยู่ในที่ที่คบน
 นอกชานเรือน พอคุณแวนเดินออกมาจากเรือนหลังใหญ่อันเป็นที่อยู่ของสมเด็จ
 เจ้าพระยา ท่านผู้หญิงก็เอาค้อนแสมตีหัวคุณแวนก็ร้องขึ้นว่า "เจ้าคุณชา
 คุณหญิงก็หัวค้อน" สมเด็จเจ้าพระยา ก็โกรธยิ่งนัก ฉวยไม้คาบออกจาก
 เรือนจะมาฟันท่านผู้หญิง ฝ่ายท่านผู้หญิงก็วิ่งเข้าเรือนที่ท่านอยู่แล้วปิดประตู
 ลั่นตานไว้ สมเด็จเจ้าพระยา ก็เอาคาบฟันประตูอยู่โครม ๆ ... เมื่อ
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้าน ซึ่งขณะนั้นทรงพระนามว่า ฉิม ทรงเห็น
 เจ้าคุณพ่อและคุณแม่ทะเลาะกันใหญ่โตเช่นนั้น ก็รีบหาหีบไม้มาต่อที่ใต้หน้า
 ทางที่ไม่ไค้กันลูกกรัง แล้วรับตัวคุณแม่ลงมาพาหลบหนีออกจากบ้านไปอยู่ใน
 พระราชวังของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีให้อ่อนตัวอยู่ที่ตำหนักของพระราชธิดา
 ของท่าน... ถึงในระบะต่อมาสมเด็จพระอมรินทราฯ จะได้เสด็จกลับมาสู่
 ทำเนียบ แต่ก็มิไค้ปรากฏว่าท่านไค้กันค้อนกับสมเด็จเจ้าพระยา ผู้สามีตั้งเค็ม
 ทางกันต่างอยู่ต่างคนต่างเคารพในฐานะของกันและกัน และมีไค้พุดจากกันอีก
 ต่อไป จนถึงเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ไค้ปราบดาภิเษกสถาปนา
 พระราชวงศ์ขึ้นใหม่... ได้ทรงสถาปนาพระยศสมเด็จพระอมรินทราฯ ขึ้น
 เป็นกรมสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี ตำแหน่งพระอรรคมเหสี สมเด็จ

พระอนรินทราฯ ก็มิได้เคยเสด็จเข้าประทับในพระบรมนหาราชวังเลย แต่
 คงประทับอยู่ที่บ้านเดิมจนสวรรคต ชะรอยจะทรงรับความจริงว่าพระราชสวามี
 ซึ่งทรงปราบดาภิเษกแล้ว จะต้องมีพระสนมกำนัลมากมาตามพระราชประเพณี
 ที่ถือกันอยู่ในขณะนั้น ที่เรียกว่า สองห้องพระกำนัล จึงไม่ทรงขัดขึ้นพระราช
 ประสงค์ แต่จะเข้ามาประทับในพระบรมนหาราชวังก็คงจะต้องประสพภาวะ
 ที่บาดพระเนตร บาดพระทัย จึงสมันที่ที่จะประทับอยู่ ณ ที่เดิมเมื่อก่อน
 ปราบดาภิเษกมากกว่า (น.ร.ว.กึกฤทธิ์ ปราโมช ๒๕๑๔ : ๑๑ - ๑๔)

จะเห็นว่าจากคำบอกเล่าของ น.ร.ว.กึกฤทธิ์ ปราโมช แสดงให้เราทราบว่า
 ตัวกวีเองก็ประสบกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่วนวายกับอยู่เป็นบิตามารดา ซึ่งเกิดจาก
 เหตุที่สามนี้มีภรรยาหลายคน แล้วก่อให้เกิดความหึงหวงกันขึ้น นอกจากนี้ ใน
 รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเองก็เช่นกัน คำบอกเล่า
 ของ น.ร.ว.กึกฤทธิ์ ปราโมช ที่กล่าวถึงเจ้าจอมมารดาอำภาไว้ในหนังสือ
ไกรกระตูกในตู้ ความว่า

" สายหยดพุทจีบจิ้น
 เจ้ามีสินพื้มีศักดิ์
 กนทั้งวังเขาซังเจ้านัก
 แต่พี่รักเจ้าคนเดียว "

คำกาพย์ที่ในปัจจุบัน เชื่อกันว่าเป็นพระราชนิพนธ์ของเจ้าฟ้ากุ้งแห่งกรุงศรีอยุธยา
แต่คนในสกุลปราโมช ตกลงยืนยันว่าเป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระ
พุทธเลิศหล้านภาลัย พระราชทานแก่เจ้าจอมมารดาอาภา... กาพย์ข้างต้น
นี้ถ้าถือว่าไปพระราชนิพนธ์พระราชทานให้แก่เจ้าจอมมารดาอาภาก็ควรจะเข้า
ใจมากกว่า "สายหยุดพุดจีบจันทน์" นั้นตรงพระเจ้าจอมมารดาอาภาเป็นจีน
"เจ้ามีสินพินิจศักดิ์" ก็ตรงอีกเพราะเจ้าจอมมารดาอาภาเป็นลูกเจ้าสัวเผาะ
กะทะว่ารวยมากและพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงมีพระราชศักดิ์
เป็นล้นพ้น "ทั้งวังเขาช้างเผือก" นั้นก็น่าจะตรงเพราะความเป็นเจ้าจอม
ที่โปรดปราน ความมีทรัพย์สินและความเป็นเจ๊กเป็นจีนน่าจะทำให้คนทั้งวัง
อิฉาวิชาและเกลี้ยขังไ้มาก (น.ร.ว. กีกฤทธิ ปราโมช ๒๕๑๔ : -

๒๔ - ๓๒)

๒.๕ ความโลภและความหลง กวีพยายามชี้ให้เราเห็นว่าทั้งความโลภ
และความหลงมักจะทำให้คนปราศจากความสุขที่แท้จริง และพบกับความวิบัติในที่สุด
ทั้งจะเห็นว่าบทบาทของตัวละครที่มีความโลภและหลงนั้นกวีกำหนดให้ประสบ
กับความเสียหายทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นคนธรรมดาสามัญ หรือบุคคลที่มีฐานะอันครึกครื้นตาม

ในเรื่องความหลงกวีเสนอภาพไว้สองประเด็นคือ ความลุ่มหลงในทาง
กามารมณ์ และความหลงผิดเชื่อง่าย ใจเบา ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับ
ท้าวสนธิราช ท้าวยศวิมล และพระไชยเชษฐา เป็นต้น ตัวละคร
เหล่านี้ต้องพบกับความเสียหาย สูญเสียของรัก เพราะความหลงในกามารมณ์

และใจเบาขาดสติในการพิจารณาไตรตรอง

ท้าวสันนุราชต้องสูญเสียชีวิตเพราะอำนาจของความลุ่มหลงในกามารมณ์ และความใจเบา ขาดสติในการยังคิดไตรตรอง กับท้าวสันนุราชนั้นน่าจะพ้นจากช่วงของความหมกมุ่นลุ่มหลงในกามารมณ์แล้ว แต่ทว่ากลับตรงกันข้าม ท้าวสันนุราชกลับยอมทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อให้ได้นางจันทสุดา เริ่มตั้งแต่การประกาศให้รางวัลแก่ผู้ที่จะนำตัวนางจันทสุดามาให้ตนได้ ครั้นเมื่อได้ตัวนางมาแล้ว พระองค์ก็พยายามทำทุกวิถีทางที่จะให้นางยินยอมพร้อมใจกับพระองค์ ครั้นนางบอกว่าพระองค์แก่ ไม่รักไม่ไยก็อาศัยเวทมนตร์เข้าช่วย เมื่อไม่ได้ผลอีกจึงลงทุนด้วยการยอมขบถด้วยวิธีการระโศกลงกองไฟ นับได้ว่าเป็นการกระทำที่ขาดสติ ไร้เหตุผลยอมให้อำนาจของความลุ่มหลงในกามารมณ์ครอบงำจิตใจ ผลที่ตามมาก็คือจบชีวิตในกองไฟ, สำหรับท้าวยศวิมล และพระไชยเชษฐาก็เช่นเดียวกัน ตัวละครคู่นี้มีลักษณะร่วมคล้ายคลึงกันมาก ทั้งท้าวยศวิมลและพระไชยเชษฐาต้องสูญเสียของรัก กรอบครัวแตกแยกเพราะความลุ่มหลงในกามารมณ์ และใจเบาขาดการพิจารณาหรืออีกนัยหนึ่งก็คือขาดสติในการยังคิด ทำสิ่งต่าง ๆ โดยปราศจากการพิจารณาถึงเหตุผล ท้าวยศวิมลต้องพลัดพรากจากลูกเมียเพราะเชื่อคำนางจันทาผู้เป็นสนม และโหรเจ้าผู้มากไปด้วยความโลภ ทั้ง ๆ ที่ท้าวยศวิมลน่าจะจะได้พิจารณาถึงคำเพิกทูลของโหรทว่ามีความเคลือบแฝงหรือไม่ คำทำนายของโหรนั้นมีไฉ่อยู่กับร่องกับรอยเปลี่ยนแปลงไปเพราะเหตุใด

และเมื่อเนรเทศเนียบและลูกไปแล้ว ภายหลังทราบว่าลูกของตนเป็นมนุษย์
มีโช้ยอภัยนั้นจะได้ยังเกิด แก่หวากว่ากำหนดให้ตัวละครตัวนี้หลงผิดไปเพราะอำนาจ
เวทมนตร์เสน่ห์ หรืออีกนัยหนึ่งก็คืออำนาจของกามารมณ์ซึ่งเกิดจากนางจันทา
ทำให้ตัวละครนี้กลั้วสิ่งให้ลูกของตนได้ สำหรับพระไชยเชษฐานั้นขาดการพิจารณา
ไตร่ตรองอย่างมาก เพราะเมื่อเจ็ดนางทูลว่านางสุวิฆาตลอดลูกออกมาเป็น
ท่อนไม้ก็เชื่อทันที ทั้ง ๆ ที่นางสุวิฆาเคยช่วยชีวิตของตนและเป็นเมียของตน
พระไชยเชษฐ์ยังรับสั่งให้ขับไล่ออกจากวังอย่างไม่ปรานีได้ มีใบบว่านางสุวิฆา
จะทูลขอถอนตนอย่างไร พระไชยเชษฐ์ก็มีทรงฟัง แต่อย่างไรก็ตามก็
พยายามชี้ให้เห็นว่าพฤติกรรมที่เกิดขึ้นกับพระไชยเชษฐ์เช่นนั้นเป็นเพราะอำนาจ
ของความลุ่มหลงทางกามารมณ์ หรือมนต์เสน่ห์ด้วย ถึงความ

พึงสัพเพ ลยงก็เห็นชอบ

ถึงเจ็ดนางตอบก็เห็นสม

เห็นชอบเป็นคติคตินิยม

ควยว่าอาคมเข้าคลาใจ

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

พระกลิ้งกลุ้มกลุ่นจิตด้วยฤทธิมนตร์ จึงงวยงงหลงกลก็คนเท็จ

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

นอกกรณีของตัวละครฝ่ายชายแล้ว ตัวละครฝ่ายหญิงก็ก็นำมาเสนอไว้ดังเห็นได้
จากกรณีของนางวิมาลาและนางตะเภากแก้ว ตะเภาทอง ตัวละครสองฝ่ายนี้ยอม
ให้อำนาจของความจริง ความหึงหวงในตัวไกรทองมาครอบงำจิตใจ ทำให้
ตัวละครเหล่านี้กล้าแสดงพฤติกรรมเบี่ยงเบนขั้นต่ำชาติสดี คำขอ คบตีกันโดยมิ
ได้สนใจกับสิ่งใด ต่างฝ่ายต่างก็เสกสรรคำต่าง ๆ มาคำทอถน นำเอาเรื่อง
ส่วนตัวที่น่าจะปิดบังมาเปิดเผยโดยมิได้อับอายต่อผู้อื่น

จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวละครเหล่านี้ กวีชี้ให้ผู้อ่านเห็นว่า เป็นสิ่ง
ที่น่าความเสียหาย นำความทุกข์มาให้แก่เราทั้งสิ้น

ทัศนะเกี่ยวกับความโลภ กวีชี้ให้เห็นว่าความโลภย่อมนำมาซึ่งความวิบัติ
เป็นสิ่งที่เราไม่ควรจะให้เกิดขึ้นในตัวเราโดยชี้ให้เห็นจากพฤติกรรมและสิ่งที่เกิด
ขึ้นกับนางจันทา และยายเฒ่าที่ศประสาท เป็นต้น ตัวละครทั้งสองตัวนี้เป็นตัวแทน
ของบุคคลที่เห็นแก่ประโยชน์ มีความโลภอยู่ในตัว นางจันทามีความเป็นอยู่ที่ดี
สบายพอสมควร แต่ทว่ายังโลภอยากเป็นมเหสีเอก ต้องการไถ่ทั้งทรัพย์สินถลุงการ
และฐานันดร นางพยายามทำทุกอย่างเพื่อให้ได้สมความต้องการของนาง ยด
เฒ่าที่ศประสาทก็เช่นกันนับเป็นบุคคลที่โลภเห็นแก่ลาภที่จะได้มากกว่าความดี
นางเห็นแก่ทรัพย์สินถลุงการจนกล้าแสดงความอกตัญญูต่อเจ้านายเก่าที่ชุบเลี้ยงนางมา
นางกล้าทรยศต่อนางจันทาสู้ซึ่งไว้วางใจนาง เชื่อถือนาง และผลของความโลภ
ของนางในขั้นปลายก็ก็ถูกประหารชีวิต กวีพยายามชี้ให้เราเห็นว่าความโลภ
นั้นเป็นสิ่งที่น่ากลัว เพราะหากความโลภเข้าครอบงำบุคคลใดบุคคลนั้นสามารถ
จะทำได้ทุกอย่างทุกอย่างแม้แต่ฆ่าคน ดังเช่นนางจันทาที่หาทางกำจัดนางจันท์เทวี

และใช้กลอุบายมารยาให้ท้าวยศวิมลสิ่งประหารพระสังข์ซึ่งเป็นเด็กได้ หรือยาย
 เฒ่าที่ศประสาที่ซึ่งกล้าจับตัวเจ้านายของตนไปให้เป็นมเหสีของท้าวสันนุราช และ
 กล้าเผาพระจรรักษ์เพื่อให้ท้าววิศยาได้ กวีเน้นให้เห็นว่าความโลภเป็นสิ่งไม่ดี
 เหตุนี้เราจึงพบว่าตัวละครทั้งหมดที่มีนิสัยโลภเห็นแก่ได้ ยอมทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อ
 ลาภยศบารมี ผลสุดท้ายนั้นก็ต้องพบกับความเสียหายและความวิบัติทั้งความโลภ
 และความหลงนั้น กวีแสดงทัศนะให้เราเห็นว่า สองสิ่งนี้ก่อให้เกิดผลเสียหาย
 แก่ผู้ที่ถูกอำนาจของมันครอบงำ ในขณะที่เดียวกันยังก่อให้เกิดความเสียหายและ
 ความวุ่นวายหรือปัญหาต่าง ๆ ในสังคม ไม่ว่าจะเป็นในสังคมย่อย เช่น
 ครอบครัว หรือสังคมใหญ่ เช่นบ้านเมืองก็ตาม

ประเด็นที่กวีกล่าวถึงความโลภและความหลงนั้น กวีก็นำมาจากประสบ
 การณ์ในชีวิตจริง ทั้งนี้เพราะในชีวิตของคนเราย่อมประสบกับบุคคลที่โลภอยาก
 ได้ตลอดเวลา แม้ว่าบุคคลผู้นั้นจะมีสภาพความเป็นอยู่ที่น่าจะพอใจแล้วก็ตาม
 หรือเราอาจจะต้องประสบกับผู้ปกครอง ผู้บริหารซึ่งเชื่อคำคนง่าย ใจเบา
 ตลอดจนแม้กระทั่งบุคคลที่ลุ่มหลงอยู่ในกามกิเลสแม้ว่าวัยหรือภาวะทางกายจะไม่
 อ่อนวัยแล้วก็ตาม แต่อย่างไรก็ตามลักษณะที่ตัวละครซึ่งเป็นกษัตริย์เช่น ท้าวยศ
 วิมลซึ่งเชื่อในคำพูดของโหรเฒ่าโดยมิได้พิจารณา หรือความผูกพันระหว่าง
 โหราศาสตร์นั้น นับเป็นภาพสะท้อนของสังคมไทยได้อย่างดี ทั้งนี้เพราะจาก
 หลักฐานที่ปรากฏแสดงให้เห็นว่าคนไทยมีความผูกพันในเรื่องโหราศาสตร์มา
 นานแล้ว อย่างน้อยก็ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมา สุพัตรา สุภาพ
 กล่าวไว้ว่า

เป็นที่ประจักษ์อย่างแน่ชัดว่า การปกครองของไทยสมัยสมบูรณาญาสิทธิราช หรือสมัยที่พระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจสิทธิ์ขาดแต่พระองค์เดียวนั้น สิ่งที่ขาด ไม่ได้ อย่างหนึ่งก็คือ โหรหลวงประจำราชสำนักโดยมีตำแหน่งเป็นพระโหร จิพที่ ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับคำพยากรณ์ นอกจากนั้นก็มีตำแหน่งโหร ลดหลั่นลงไปอีกเช่น พระ หลวง ชุน เพื่อช่วยกันคำนวณและพยากรณ์ ในเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่อาจทำให้พระมหากษัตริย์หรือบ้านเมือง หรือ ประชาชนประสบความเดือดร้อน เพื่อหาทางป้องกันหรือผ่อนหนักให้เป็นเบา (สุพัศตรา สุภาพ ๒๕๑๘: ๗๔)

นิพนธ์ อินสิน กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่าอย่างเดียวกันว่า "ราชสำนัก ไทยทุกยุคทุกสมัยต่างเชื่อและเห็นความสำคัญของโหร (ผู้สามารถล่วงรู้ชะตา กรรมหรือเคราะห์กรรมทั้งของบุคคลและบ้านเมืองได้ล่วงหน้า)" (นิพนธ์ อินสิน ๒๕๒๐ : ๑๔๔) นอกจากนั้นพระสังฆราชปาลเลกซ์ ซึ่งเข้ามาอยู่ใน เมืองไทยช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น กล่าวถึงความสำคัญของพวกโหรไว้ว่า

หน้าที่ของโหร โดยมากเกี่ยวกับการทำนายฝนหรือแล้ง การสงครามและ สันติภาพ พยากรณ์นิมิตต่างโดยการคำนวณทางโหราศาสตร์ และเฉพาะ เป็นผู้กำหนดฤกษ์วัน และเวลาอันเป็นมหามงคลแก่การประกอบกิจที่สำคัญๆ พระเจ้าแผ่นดินจะไม่ทรงปฏิบัติพระราชกิจอย่างใดลงไปเลยโดยมิได้ทรง ประึกษาโหรเสียก่อน ถ้าพยากรณ์นั้นได้ผลลี้ก็ได้รับพระราชทานรางวัลเป็น

อันมาก ถ้าคราวไรท่านายพลากไปก็จะถูกปลดจากตำแหน่งและถูกโบยหลัง
(पालเลกัวซ์ ๒๕๐๖ : ๔๘๔)

เช่นเดียวกันในเรื่องของความเชื่อทางไสยศาสตร์ ก็ปรากฏหลักฐานว่า
สังคมไทยมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องของเวทมนตร์คาถาอย่างมาก ทำให้เรื่องเพ้อ
ฝันเฉพาะในวรรณคดีไม่ กล่าวได้ว่าคนไทยทุกยุคทุกสมัยมีความเชื่อเรื่องคาถา
อาคมค่อนข้างมาก เซวาลิเออร์ เคอะ พอร์บิง กล่าวพาถึงถึงเรื่องนี้ไว้ใน
จดหมายเหตุนั้นของเขาว่า "คนไทยจับแชกมักกะสันมาได้คนหนึ่ง...ข้าพเจ้าจึงสั่ง
ให้ตัดคอมันเสีย คนไทยคนหนึ่งเห็นข้าพเจ้าจะเอาหัวแชกมักกะสันเสียบหอก
ประจานไว้ วิงวอนอย่าให้ทำเช่นนั้น บอกว่าเวลากลางคืนคงมีคนมาลักศีรษะไป
ทำเสน่ห์เป็นแน่" (พอร์บิง ๒๕๐๔ : ๑๒๖ - ๑๒๗) การทำเสน่ห์หรือการใช้
คาถาอาคมในกรณีต่าง ๆ เกิดเป็นคดีฟ้องร้องกันหลายคนที่สุดในสมัยพระบาทสมเด็จพระ
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้ทรงออกประกาศเกี่ยวกับเรื่องนี้หลายคราว
ด้วยกัน เช่น หมายประกาศพระราชกระแสดซึ่งทรงตัดสินโทษจีนเสงอำแดงซิม
ผู้ทำวิชาอาคม ความว่า

ค่ายจีนเสงอำแดงซิมภรรยา ทั้งบ้านเรือนออกแพอยู่ใกล้บ้านพระยาสาม
ภพพาย ๆ จับได้กระตังกระตังมีชื่อพระยาสามภพพายแลภรรยา แลชื่อ
เจ้าจอมข้างในอยู่ในพื้นกระตัง แล้วมีหมายพลุดำหนึ่ง เขียนเล่นหนึ่งจุก
ลอบมา... จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสว่า กิริยาที่จีนเสงทำนั้น

เหมือนคนเสียจริต ถ้าว่าเพศบ้านเพศเมืองอันนั้นคนไม่ถือว่า เขียนหรือกระทำ
วิชาให้ป่วยไข้ล้มตาย เกิดว่าเพราพิศชนบต่าง ๆ ได้ แลว่าถ้าราษฎรไม่
สะกึ่งสะเทือนต่อการอย่างนั้นแล้วก็ควรจะตัดสินว่า กิริยาของคนเสียจริตให้เป็น
เลิกไป แต่เพราะเพศว่าเพราพิศแลวิชาการต่าง ๆ มากนักจนเป็นทางที่หากิน
ของพวกทำวิชา พวกหนึ่งอ้างว่าเป็นหมอทำ พวกหนึ่งอ้างว่าเป็นหมอแก้
ฝ่ายผู้ที่เชื่อก็สอกล่เสียสินจ้างสินบนมาให้กระทำกันบ้าง ที่สงสัยว่าถูกกระทำ
ก็พากันมาแกวุ่นไปต่าง ๆ เพราะฉะนั้นพระราชกำหนดกฎหมายเก่า จึงว่าให้
จับคนเป็นชนบผีปอบฆ่าเสียก็มี แลว่าถ้าจับเลขนันตร์ได้ให้กำจัดคุมความ ให้
ปรับคดีเป็นแพ แลมีเบี้ยปรับก็มี แลอย่างแต่ก่อน แพทย์หมอที่อ้างว่านี่วิชาได้
ทำเสน่ห์เล่ห์มนตร์ หรือจะทำให้ป่วยไข้ล้มตาย ถ้าการเกี่ยวข้องเข้ามาใน
พระราชวัง แลข้าราชการก็ได้ลงพระราชอาญาถึงประหารชีวิตเสียก็มี
จะไว้ ณ ที่นี้ก็เป็นตัวอย่างมาหลายเรื่องหลายราว (พระบาทสมเด็จพระ
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๒๔๑๑ : ๔๑๔ - ๔๒๐)

↓
อย่างไรก็ตามแม้ว่าประชาชนหรือคนในสังคมไทยจะมีความเชื่อเรื่อง
ไสยศาสตร์ การทำเสน่ห์เล่ห์กลต่าง ๆ ลักษณะที่ถนัดแสดงทัศนะไว้ก็ชี้ให้เห็นว่า
สิ่งเหล่านี้จะมีอำนาจเหนือตัวเราก็อเพราะเราขาดสติ ปราศจากความเชื่อมั่นใน
ตนเอง หรืออีกนัยหนึ่งก็เป็นเพียงอนุภาพของกามารมณ์ หรือความลุ่มหลงใน
กามารมณ์เท่านั้น หากเรามีความเชื่อมั่นในตนเองก็ย่อมจะชนะจากสิ่งที่เรียกว่า
"มนตร์เสน่ห์" ได้ ดังจะเห็นได้จากพฤติกรรมของท้าวสุมิล และพระไชยเชษฐ

ที่หลงผิดในตอนต้น กวีก็กล่าวไว้ว่าเป็นด้วยอำนาจมนตร์เสน่ห์ แต่เมื่อภายหลัง
ตัวละครทั้งสองมีสติคิดขึ้นได้ว่าที่ตนทำนั้นผิด อำนาจของมนตร์เสน่ห์เหล่านั้นก็
ไม่สามารถจะเอาชนะได้

ในขณะที่เดียวกันกวีก็ชี้ให้เห็นว่าเป็นเรื่องของกาโรกหลอกลวงกันมาก
กว่า ทั้งเห็นได้จากในเรื่องควาวิ ตอนที่ท้าวสันนุราชให้หาหมอเสน่ห์ กวีก็กำหนด
ให้หมอเสน่ห์นั้นเป็นบุคคลที่เที่ยวหลอกลวงชาวบ้านหาเงิน ทั้งความ

บัดนั้น	หมอเขาเจ้าความรู้คู่ใหญ่
ไม่มีมูลนายสบายใจ	อยู่โจงริมรั้วไม้ในกำแพง
เป็นทศปาโมกษ์พวกไทยกะหยก	ตัวเอกออกชื่อลือทุกแห่ง
อวดกำลังหนังเหนียวเรียวแรง	พันแห่งไม่เข้าเปล่าทั้งนั้น
ทำเสน่ห์เล่ห์กลให้คนเชื่อ	ฉลาดเหลือหลอกลอนผอ่นฉั่น
เมื่อยขุนนางวางน้าไปกำนัล	ขอเลขยันตร์หยูกยาอาคม
พวกหนุ่มหนุ่มปรารภจะหาเมีย	มาเรียนรู้อู๋เสียผู้่า่งหม
เขารวหาเกินด้วยลิ้นลม	ใครซัดขมฉินนายเสียหลายคน
เหล่านักเลงเล่นเบี้ยเสียตัว	มาฝากตัวหาหมอคิดฉฉล
บ้างเรียนชักไม้ก่งพัดหัดคนกล	คอยลวงคนชาวบ้านนอกคอกนา
	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๒.๒ ความดีและความชั่ว จากลักษณะขัดแย้งระหว่างบุคลิกลักษณะ

และพฤติกรรมของตัวละครต่าง ๆ ในเรื่อง โดยเฉพาะตัวเอกของเรื่อง กวี แสดงทัศนะให้เราเห็นว่าความดีย่อมมีอำนาจเหนือความชั่ว หากผู้ใดทำแต่ความดี สักวันอำนาจของความดีย่อมแสดงผล หรืออำนาจของความดีย่อมคุ้มครองคนที่จาก คนชั่ว ตัวละครฝ่ายดีในวรรณกรรมทั้งห้าเรื่อง ส่วนใหญ่จะเป็นตัวเอกของเรื่อง ซึ่งจะต้องเผชิญกับฝ่ายปฏิปักษ์หรือฝ่ายชั่ว ทั้งนี้อาจจะเป็นตัวเอกฝ่ายชายหญิงก็ได้ แต่ไม่ว่าตัวละครเหล่านั้นจะถูกกลั่นแกล้งอย่างไร ภายหลังคนชั่วเหล่านั้นก็ย่อมพบกับความวิบัติ ผลของกรรมที่ที่ตนกระทำความชั่วย่อมช่วยสนับสนุนให้พบกับความสุข กวี แสดงทัศนะให้เห็นว่าความดีเป็นสิ่งที่น่ายกย่อง เหตุนี้ตัวเอกของวรรณกรรมทั้งห้า เรื่องจึงเป็นตัวแทนของความดีทั้งสิ้น ดังเห็นได้จากพระสังข์ นางจันทิเหวี นางสุวิมูชา นางยชพระกลั่น เป็นต้น

นอกจากนี้ยังชี้แนะให้เห็นว่าบุคคลที่ทำชั่วทั้งหลายจะปราศจากความสุข เพราะคอยกังวลกับการหาอุบาย หาทางเอาชนะผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา ลักษณะ ขัดแย้งประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความดี ความชั่วนั้น กวีก็สร้างจากสภาพชีวิตจริง และสภาพสังคมที่คิดและเชื่อเช่นนั้น มิใช่เป็นสิ่งที่แตกต่างไปจากความคิดความเชื่อ ของสังคมไทย ทั้งนี้เพราะสังคมไทยเป็นสังคมพุทธศาสนา ม.ร.ว. ประกายทอง สิริสุข และ พรณี สรุงบุญมี กล่าวถึงพุทธศาสนาไว้ว่า "หลักสำคัญของพระพุทธรศาสนาได้แก่เรื่องกรรม ซึ่งมีใจความว่า ผู้ใดทำกรรมใด ๆ เอา ไว้ผู้นั้นก็จะได้รับผลกรรมนั้น ๆ ซึ่งหมายถึงว่าผู้ใดทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ผู้ใด ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว เปรียบเสมือนการหว่านพืชเช่นใดไว้ ก็ย่อมได้ผล

เช่นนั้น" (ม.ร.ว.ประกายทอง สิริสุข และพรณี สรุงบุญมี ๒๕๒๑: ๒๙)

เหตุนี้ไม่ว่านางจันทาจะหาทางแก้แค้นนางจันทเทวีและพระสังข์อย่างไร ผลสุดท้ายคนที่ประสบกับความทุกข์ก็คือตัวนางจันทาเอง หรือไม่ว่านางจันทาจะกลั่นแกล้งนางยอพระกลั่นอย่างไร ผลที่เกิดขึ้นในบั้นปลายก็จึงเป็นนางจันทาเองมากกว่านางยอพระกลั่น เป็นต้น

จากการศึกษาที่ความลักษณะขัดแย้งในแง่ของการสะท้อนสภาพสังคมและการแสดงโลกทัศน์ของกวีแล้วจะเห็นได้ชัดแจ้งว่า การสร้างลักษณะขัดแย้งในวรรณกรรมทั้งห้าเรื่องนี้ มีความสัมพันธ์กับสภาพชีวิตและสังคมจริงหรืออีกนัยหนึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า ลักษณะขัดแย้งเหล่านั้นมีพื้นฐานมาจากความเป็นจริงในสังคม และจากประสบการณ์ที่สร้างสมไว้ในความคิดหรือจิตใจของกวีเอง กวีอาศัยข้อมูลเหล่านั้นเป็นเพียงพื้นฐานทางความคิดเท่านั้น แต่ทว่ารายละเอียดและสาระสำคัญต่าง ๆ ในเรื่องนั้นเป็นสิ่งที่กวีสร้างสรรค์ขึ้นด้วยความคิดและวิธีการสร้างสรรค์ของกวีเองทั้งสิ้น กล่าวได้ว่ากวีมิใช่เป็นเพียงผู้ถ่ายทอด หรือบันทึกเท่านั้น หากแต่เป็นผู้สะท้อนและสร้างสรรค์ด้วย ทั้งนี้เพราะกวีมีพลังมีเสรีภาพในการสร้างสรรค์ หรือเสนอความคิดเห็นของตนอย่างเต็มที่ จึงนับได้ว่างานของกวีเป็นงานที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง

สรุป และข้อเสนอแนะ

สรุปผล

การศึกษาเรื่องลักษณะขัดแย้งและความขัดแย้งในพระราชนิพนธ์บทละครนอกในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้ดำเนินการตามจุดมุ่งหมาย ขั้นตอน และวิธีการที่ได้กำหนดไว้ในตอนต้นมา เป็นลำดับ ผลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าสามารถสรุปได้ดังนี้

๑. ลักษณะรวมและลักษณะเฉพาะของลักษณะขัดแย้งที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์บทละครนอกในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีดังนี้

๑.๑ ลักษณะขัดแย้งทางก้านตัวละคร ซึ่งนับว่าเป็นลักษณะขัดแย้งหลัก (principle contrast) ในพระราชนิพนธ์บทละครนอกทั้งห้าเรื่อง ปรากฏทั้งลักษณะขัดแย้งระหว่างตัวละครและลักษณะขัดแย้งภายในตัวละคร แต่ทว่ามีการแยกย่อยบางกรณีที่แตกต่างกัน ดังนี้

๑.๑.๑ ลักษณะขัดแย้งระหว่างตัวละคร ที่ปรากฏเด่นชัดมี

ก. ลักษณะขัดแย้งระหว่างบุคลิกลักษณะ ปรากฏในพระราชนิพนธ์บทละครนอกทั้งห้าเรื่อง

- ข. ลักษณะซัดแย้งระหว่างเฝ้าพันธุ์ ปรากฏในพระราช
นิพนธ์บทละครนอกสามเรื่องคือ สังข์ทอง ไกรทอง
และไชยเชษฐ์
- ค. ลักษณะซัดแย้งระหว่างพฤติกรรม ปรากฏในพระราช
นิพนธ์บทละครนอกสามเรื่องคือ สังข์ทอง มณีพิชัย
และไชยเชษฐ์
- ง. ลักษณะซัดแย้งระหว่างอารมณ์ ปรากฏในพระราช
นิพนธ์บทละครนอกสี่เรื่องคือ สังข์ทอง มณีพิชัย
ไชยเชษฐ์ และกาวิ
- จ. ลักษณะซัดแย้งระหว่างความคิดหรือทัศนะ ปรากฏใน
พระราชนิพนธ์บทละครนอกเพียงเรื่องเดียวคือ
ไกรทอง
- ๑.๑.๒ ลักษณะซัดแย้งภายในตัวละคร ที่ปรากฏเด่นชัดมี
- ก. ลักษณะซัดแย้งทางด้านบุคลิกลักษณะ ปรากฏในพระ
ราชนิพนธ์บทละครนอกทั้งห้าเรื่องแต่ต่างกันในเรื่อง
ย่อยเป็นสามลักษณะ
- (๑) ลักษณะซัดแย้งด้านบุคลิกลักษณะปรากฏใน
พระราชนิพนธ์บทละครนอกสามเรื่องคือ สังข์ทอง
ไกรทอง และมณีพิชัย

(๒) ลักษณะขัดแย้งระหว่างบุคลิกลักษณะกับพฤติกรรม
ปรากฏในพระราชนิพนธ์ละครนอกสามเรื่องคือ
สังข์ทอง ไชยเชษฐ์ และควา

(๓) ลักษณะขัดแย้งระหว่างลักษณะทางกายภาพกับ
ความสามารถ ปรากฏในพระราชนิพนธ์ละครนอก
เพียงเรื่องเดียวเท่านั้นคือ สังข์ทอง

ข. ลักษณะขัดแย้งทางค่านพฤติกรรม ปรากฏในพระราชนิพนธ์ละครนอกทั้งห้าเรื่องว่าต่างกันในเรื่องน้อยเป็นสามลักษณะคือ

(๑) ลักษณะขัดแย้งค่านพฤติกรรม ปรากฏในพระราชนิพนธ์ละครนอกสามเรื่อง คือ สังข์ทอง
ไกรทอง และณัณษิ

(๒) ลักษณะขัดแย้งระหว่างพฤติกรรมกับความรู้สึกรู้สึก
ปรากฏในพระราชนิพนธ์ละครนอกสี่เรื่องคือ
สังข์ทอง ไกรทอง ไชยเชษฐ์และควา

(๓) ลักษณะขัดแย้งระหว่างพฤติกรรมกับสถานภาพทางสังคมปรากฏในพระราชนิพนธ์ละครนอกเพียงเรื่องเดียวคือ ไชยเชษฐ์

ค. ลักษณะขัดแย้งทางค่านอารมณ์ ปรากฏในพระราชนิพนธ์ละครนอกทั้งห้าเรื่อง

๑.๒ ลักษณะขัดแย้งระหว่างตัวละครกับสังคม ปรากฏในพระราชนิพนธ์บทละครนอกเพียงเรื่องเดียวคือ สังข์ทอง

๑.๓ ลักษณะขัดแย้งระหว่างตัวละครกับสิ่งแวดล้อม ปรากฏในพระราชนิพนธ์บทละครนอกสามเรื่องคือ สังข์ทอง ไกรทอง และไชยเชษฐ

๑.๔ ลักษณะขัดแย้งระหว่างเหตุการณ์ ปรากฏในพระราชนิพนธ์บทละครนอกสองเรื่องคือ สังข์ทอง และไชยเชษฐ

๑.๕ แนวคิดอันเป็นแก่นเรื่องของพระราชนิพนธ์บทละครนอกทั้งห้าเรื่องนั้น ลักษณะขัดแย้งเป็นเพียงองค์ประกอบพื้นฐานที่ช่วยเสริมให้ความคิดเหล่านั้นเด่นชัดขึ้น

๒. ลักษณะขัดแย้งเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญยิ่งของการสร้างพระราชนิพนธ์บทละครนอกในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทั้งห้าเรื่อง

๒.๑ ลักษณะขัดแย้งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งและนาฏการหรือเหตุการณ์ขึ้นในเรื่อง ในแต่ละช่วงแต่ละคน กล่าวคือลักษณะขัดแย้งก่อให้เกิดความขัดแย้งและเมื่อมีความขัดแย้ง นาฏการในเรื่องก็จะเกิดขึ้นกลายเป็นเหตุการณ์ สิ่งเหล่านี้มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันตลอด

๒.๒ ลักษณะขัดแย้งในพระราชนิพนธ์บทละครนอกแต่ละเรื่องมีหลายประเภท หลายกรณี แต่ละกรณีก็มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้อกัน ความขัดแย้งและนาฏการหรือเหตุการณ์ในเรื่องอาจเกิดขึ้นจากลักษณะขัดแย้งเพียงกรณีหนึ่งกรณีใดหรือหลาย ๆ กรณีที่รวมกันก็ได้ เมื่อความขัดแย้งและนาฏการ

เหตุการณ์ช่วงหนึ่งจบลง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นใหม่อาจจะอาศัยลักษณะขัดแย้ง
กรณีใหม่ หรืออาจจะต่อเนื่องเกี่ยวข้องกับลักษณะขัดแย้งกรณีเดิมก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ
เหตุผลที่ว่าเหตุการณ์ในช่วงนั้นกวีกำหนดให้เป็น เหตุการณ์ของตัวละครตัวใดบ้าง

๒.๓ ลักษณะขัดแย้งด้านตัวละคร เป็นองค์ประกอบหลักที่สำคัญใน
การก่อให้เกิดความขัดแย้งและนาฏการ ในพระราชนิพนธ์บทละครนอกทั้งห้า เรื่อง

๒.๔ ลักษณะขัดแย้งของตัวละครที่กวีกำหนดจะช่วยให้เรื่องน่า
สนใจขึ้น เพราะผู้อ่านจะได้พบกับบุคคลหลาย ๆ รูปแบบ มีพฤติกรรม บุคลิก
ลักษณะที่ต่าง ๆ กันไป ทั้งยังสามารถช่วยให้เกิดอารมณ์หรรรษาได้ควยในบางกรณี
เช่น ลักษณะขัดแย้งทางค่านพฤติกรรม

๓. ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากลักษณะขัดแย้ง

๓.๑ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากลักษณะขัดแย้งในพระ ราชนิพนธ์
บทละครนอกมีอยู่สามลักษณะใหญ่ คือ ความขัดแย้งทางกายภาพ ความขัดแย้ง
ทางสังคม และความขัดแย้งภายใน ความขัดแย้งทั้งสามลักษณะนี้ ความขัดแย้ง
ทางสังคม และความขัดแย้งภายใน ปรากฏในวรรณคดีทั้งห้าเรื่อง สำหรับความ
ขัดแย้งทางกายภาพปรากฏในพระราชนิพนธ์บทละครนอกสามเรื่องคือ สังข์ทอง
ไกรทอง และควี

๓.๒ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากลักษณะขัดแย้งในเรื่อง เหล่านั้น
จะมีความขัดแย้งประเภทหนึ่งหรือหลายประเภทที่ปรากฏเด่นชัดและมีความสำคัญ
ต่อการดำเนินเรื่องนั้น ๆ ก็ได้ ความขัดแย้งเหล่านั้นจะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยง

กันตลอดทั้งเรื่อง เมื่อความขัดแย้งกรณีหนึ่งสิ้นสุดลง ความขัดแย้งกรณีใหม่ก็จะเกิดขึ้น กล่าวได้ว่าเหตุการณ์ในบางตอนอาจจะมี ความขัดหลายชนิด หลายกรณี เกี่ยวพันกันอย่างซับซ้อน

๔. การสะท้อนสภาพสังคมและการแสดงโลกทัศน์ของกวีที่มีต่อลักษณะขัดแย้ง

๔.๑ ลักษณะขัดแย้งที่กวีสร้างขึ้นล้วนแต่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับชีวิตจริง หรือมีปรากฏในสังคมจริง ๆ ของกวีอย่างเห็นได้ชัด กล่าวได้ว่า การสร้างหรือกำหนดลักษณะขัดแย้งในพระราชนิพนธ์แต่ละครนอกทั้งห้าเรื่อง มีพื้นฐานความคิดอยู่บนเหตุการณ์จริงในสังคม ตลอดจนความคิด ค่านิยมของคนในสังคม และเป็นลักษณะที่เป็นไปได้จริงในชีวิต

๔.๒ ลักษณะขัดแย้งในพระราชนิพนธ์แต่ละครนอกทั้งห้าเรื่อง สะท้อนสภาพสังคมออกมาให้ปรากฏเด่นชัด การสะท้อนสภาพสังคมบางกรณีก็ สะท้อนออกมาโดยตรง แต่บางกรณีกวีก็สะท้อนออกมาอย่างอ้อมแฝง แต่อย่างไรก็ตามการสะท้อนสภาพสังคมทั้งหมดนั้น กวีสะท้อนออกมาโดยผ่านขบวนการสร้าง สรรค์หรือขบวนการทางศิลปะของตนอย่างสมบูรณ์

๔.๓ กวีแสดงโลกทัศน์ของตนที่มีต่อลักษณะขัดแย้งต่าง ๆ ในพระราชนิพนธ์แต่ละครนอกทั้งห้าเรื่องนั้นออกมาอย่างเด่นชัด โลกทัศน์ที่กวีแสดงออกมานั้น บางกรณีก็เป็นทัศนะหรือความคิดที่สอดคล้องกับความรู้สึกร่วมสมัย และบางกรณีก็เป็นทัศนะที่ต่างไปจากความคิดของบุคคลร่วมสมัยอย่างชัดเจน

และเป็นไปในลักษณะให้เห็นถึงความถูกต้อง ความจริงมากขึ้น

๔.๔ เมื่อพิจารณาในแง่การสะท้อนสภาพสังคม และการแสดง
โลกทัศน์ของกวีที่ปรากฏแล้ว เห็นได้ชัดเจนว่า การสร้างพระราชนิพนธ์ละคร
นอกทั้งห้าเรื่องนั้น ไม่ได้สร้างขึ้นเพื่อความสนุกสนานบันเทิงใจอย่างเดียว แต่
ทว่าประกอบด้วยการเสนอข้อเท็จจริงอันมีสาระไปพร้อม ๆ กัน

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะสำหรับผู้อ่านและผู้ศึกษาวรรณคดี

๑.๑ การพิจารณาลักษณะขัดแย้งและความขัดแย้งในวรรณคดี หรือ
วรรณกรรม จะช่วยให้เราเข้าใจถึงโครงสร้างของงานวรรณกรรมชิ้นนั้น ๆ
ทั้งยังช่วยให้เห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันระหว่างเหตุการณ์ต่าง ๆ ในเรื่อง
ตลอดจนช่วยให้เราเห็นศิลปะของการสร้างงานเรื่องนั้น ๆ มากขึ้นด้วย

๑.๒ การพิจารณาศึกษาลักษณะขัดแย้งในวรรณคดี จะช่วยให้เรา
มองเห็นและเข้าใจสาระสำคัญของวรรณคดีเรื่องนั้น ๆ ทั้งในแง่การสะท้อนสภาพ
สังคมและแง่การแสดงโลกทัศน์ของกวีได้แจ่มชัดมากขึ้น เหตุนี้ในการอ่านและ
ศึกษาวรรณคดีเราจึงไม่ควรละเลยประเด็นสำคัญประเด็นนี้ เพราะ ช่วยให้เรา
เข้าใจความลึกซึ้งของกวีมากขึ้น

๒. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย หรือการศึกษาค้นคว้าครั้งต่อไป

๒.๑ วรรณคดีที่นำศึกษารวบรวมนี้เป็นอย่างดีคือ วรรณคดีที่มีเนื้อเรื่องเป็นแบบไทยแท้ ๆ เช่น ขุนช้างขุนแผน ลิลิตพระลอ เป็นต้น ทั้งนี้เพราะลักษณะขัดแย้งในวรรณกรรมเหล่านี้จะสะท้อนสภาพของสังคมและความคิดที่มีต่อประเด็นขัดแย้งเหล่านั้นได้เป็นอย่างดี

๒.๒ วรรณคดีประเภทเรื่องล้อ (parody) เช่น ระเด่นลันได ก็นำศึกษาในกรณีอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะวรรณคดีประเภทนี้มักจะอาศัยเรื่องของลักษณะขัดแย้ง หรือความตรงกันข้าม มาจัดวางไว้อย่างน่าสนใจ ซึ่งอาจช่วยให้ผู้ศึกษาเข้าใจถึงสิ่งสำคัญที่ช่วยให้งานประเภทนี้เด่นและน่าสนใจ

๒.๓ การศึกษาเรื่องลักษณะขัดแย้งนี้ เราอาจจะศึกษาเฉพาะประเด็นของการสร้าง หรือการกำหนดลักษณะตัวละคร ตัวอย่างเช่น การสร้างตัวละครเอกกับฝ่ายปรปักษ์ ในวรรณคดีไทย เป็นต้น เพราะจะช่วยให้ผู้ศึกษาเข้าใจถึงลักษณะการจัดวางบุคลิกลักษณะของตัวละครในวรรณคดีไทยแจ่มชัดขึ้น

๒.๔ นอกจากวรรณกรรมของที่เป็นเรื่องราว หรือวรรณกรรมที่มีนาฏการแล้ว วรรณกรรมประเภทบทกวีนิพนธ์ ก็นับว่าน่าสนใจศึกษาในประเด็นนี้ไม่น้อย เพราะลักษณะขัดแย้งหรือปรปักษ์อาจเป็นกลวิธีหรือยุทธศิลป์อันหนึ่งในการสร้างบทกวีนิพนธ์

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

กระแสร มัลยาภรณ์ รวบรวมและเรียบเรียง วรรณคดีเปรียบเทียบเบื้องต้น

โรงเรียนสตรีนครศรีศึกษา แผนกการพิมพ์ 2516, 457 หน้า

กิ่งแก้ว อัทธการ "การซ่อนตัว" เอกสารประกอบคำบรรยายวิชาทัศนศึกษา

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 2519, 97 หน้า อัดสำเนา

กีกฤทธิ ปราโมช, ม.ร.ว. โครงการปลูกในกู โรงพิมพ์ชัยฤทธิ์ 2514, 131 หน้า

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2394-

2404 พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระมหาโพธิวงศาจารย์ (อินท

โชทเถระ) 9 พฤศจิกายน 2511, 459 หน้า

จิตร ภูมิศักดิ์ ความเป็นมาของคำสยามไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคม

ของเชื้อชนชาติ มุขนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย กรุงเทพมหานคร พิมพ์ 2519, 629 หน้า

จุลจักรพงศ์, พระองค์เจ้า เจ้าชีวิต กลังวิทยา 2505, 753 หน้า

เจตนา นาควัชร "วรรณวิจารณ์กับการศึกษาสังคม" โครงการตำราสังคมศาสตร์

ไทยวัฒนาพานิช 2514, 157 หน้า

- เจือ สหะเวทิน วรรณคดีวิจารณ์ โรงพิมพ์สุทธินิสารการพิมพ์ 2518, 178 หน้า
- เฉลิมศักดิ์ ศิลภาพร วรรณศิลป์ปริทัศน์ บรรณกิจ โรงพิมพ์เฟื่องอักษร 2518,
336 หน้า
- ธม ภูมิภาค จิตวิทยาการเรียนการสอน ไทยวัฒนาพานิช 2516, 238 หน้า
- ชอชวิรา กลักอยู่ "หลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยคุณภาพของวรรณกรรม" วงวรรณกรรม
2518 ไทยวัฒนาพานิช 2518, 102 หน้า
- ชัย เรืองศิลป์ ประวัติศาสตร์ไทยสมัย 2352 - 2452 บ้านเรืองศิลป์ 2517,
544 หน้า
- เกอ ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม เล่ม 1 สันต์ ท. โกมลบุตร แปล
โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม 2510, 639 หน้า
- เทือก กุสุมา ณ อยู่ชยา ประวัติวรรณคดี โรงพิมพ์สุทธินิสารการพิมพ์ 2512,
650 หน้า
- ธำรงศักดิ์ อายูวัฒน์ ราชสกุลจักรีวงศ์และราชสกุลเดิมเจ้าพระยาโกสินมหาราช
ศรีเมืองการพิมพ์ 2511, 997 หน้า
- ธิดา วัฒนกุล แนวความคิดทางการเมืองในบทละครพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ปริณิธานิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทร
วิโรฒ 2519, 520 หน้า อักสำเนา

นางลักษณ์ แซ่มโซติ หาद्यรศในวรรณกรรมร้อยกรองของไทย ปริญญานิพนธ์

กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 2521, 305 หน้า อักสาเนา

นิพนธ์ อินสิน ความขัดแย้งในวรรณกรรมลาวเรื่องของสุนทรภู่ ปริญญานิพนธ์

กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 2520, 225 หน้า อักสาเนา

บรรจง บรรเจดกิลป์ ศิลปวรรณคดีกับชีวิต เจริญวิทย์การพิมพ์ 2517, 178 หน้า

บรรพชา วีระชัย สังคมวิทยามานุษยวิทยา โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2517,
679 หน้า

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, มล. แนะแนวทางการศึกษาวิชาวรรณคดี คณะอักษรศาสตร์

ม.ศิลปากร 2511, 106 หน้า

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, มล. วิเคราะห์วรรณคดีไทย ไทโยว นานาณิช 2517,
226 หน้า

เบญจวรรณ ฉักระเนตร พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ 2 การศึกษาเชิง

วิจารณ์ ปริญญานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2516, 200 หน้า

อักสาเนา

ประกายทอง สิริสุข, มรว. และพรวณี สรุงบุญมี สังคมไทยในสมัยกรุงรัตน

โกสินทร์ (พ.ศ. 2325 - 2416) โรงพิมพ์เกษม 2521, 502 หน้า

ประสาธน์ หลัทธิลา สังคมวิทยา ก้าวหน้า 2507, 337 หน้า

ปาลเลกัวซ์, ฌ็อง - ปักสิสต์ เล่าเรื่องเมืองไทย สันต์ ท. โกมลบุตร แปล
ก้าวหน้า 2506, 555 หน้า

เปลื้อง ๓ นคร ประวัติวรรณคดีไทยสำหรับนักศึกษา พิมพ์ครั้งที่ 7 ไทยวัฒนา
พานิช 2515, 446 หน้า

มะอับ โปะะกณะณะ วิชาภาษาไทยเรื่องการเขียน โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2510, 183 หน้า

พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ บทละครนอก รวม 6 เรื่อง ศิลปภาพรณการ
- 2513, 711 หน้า

ไพฑูรย์ เครือแก้ว ลักษณะสังคมไทย พิมพ์ครั้งที่ 2 โรงพิมพ์เลียงเชียงจงเจริญ
2515, 372 หน้า

ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พิมพ์ครั้งที่ 11 โรงพิมพ์การศาสนา
2516, 397 หน้า

รุ่งเรือง บุญไธสงค์ ปรัชญาสังคม โรงพิมพ์พิมพ์การพิมพ์ 2513, 297 หน้า.

ลาฟคาติโอ เซอร์น วรรณคดีกับชีวิตและการเมือง ธนิต อยู่โพธิ์ แปลและ
เรียบเรียง กรมศิลปากร 2510, 107 หน้า

วิชาญ สว่างพงศ์ การวิเคราะห์ค่านิยมจากวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ (ช่วงสมัย
รัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 3) ปริณิฎฐาภิพนธ์ กค.ม.. มหาวิทยาลัยศรี
นครินทรวิโรฒ 2520, 230 หน้า อักขระ

วิทย์ ศิวกริยานนท์ "วรรณคดีวิจารณ์" วงวรรณกรรม ไทยวัฒนาพานิช
2517, 122 หน้า

วิทย์ ศิวกริยานนท์ วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ แพร่พิทยา 2518, 164 หน้า

สกลใส พันธุ์โกลน "วรรณกรรมการละครสากล" ภาษาและหนังสือ 2515,
หน้า 85 - 90

สิทธา พินิจกุล และคณะ การเขียน เอกสารประกอบการเรียนภาควิชาภาษาไทย
ไทย คณะมนุษยศาสตร์ มร. 2520, 139 หน้า

สิทธา พินิจกุล และคณะ ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย เอกสารประกอบการ
เรียนภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มร. 2515, 556 หน้า

สุภัทรา สุภาพ สังคมและวัฒนธรรมไทย ไทยวัฒนาพานิช 2518, 182 หน้า

สุวรรณา เกรียงไกรเพชร พระอภัยมณี การศึกษาเชิงวรรณคดีวิจารณ์ สมาคม
ห้องสมุดแห่งประเทศไทย กรุงเทพมหานคร 2518, 256 หน้า

เสฐียรโกเศศ การศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์ ราชบัณฑิตยสถาน 2507, 199 หน้า

เสฐียรโกเศศ และนาคะประทีป ภาษามอญโบราณคดี โรงพิมพ์อักษรไทย 2515, 384 หน้า

เสนีย์ วิลาวรรณ ประวัติวรรณคดีและการประพันธ์ วัฒนาพานิช 2515, 490 หน้า

ฉานนท์ อากาภิรม มนุษย์กับสังคม : สังคมและวัฒนธรรมไทย สมาคมสังคมศาสตร์

2514, 459 หน้า

วุฑฒ์ หิรัญโก สังคมวิทยาประยุกต์ โอเค็นเสโลว์ 2519, 350 หน้า.

Altenbernd, Lynn, and Lewis, Leslie L., A handbook for the Study of Fiction, The Macmillan Company, New York, 1966, 84 p.

Barnet, Syllan, Berman, Morton, and Lurto, William, An Introduction to Literature, Little, Brown and Company, Boston, 1963, 611 p.

Beckson, Karl, and Ganz, Arthur, Literary Terms : A Dictionary, Farrar, Straus and Giroux, New York, 1975, 280 p.

Bennett, Robert A. and Evans, Verda, Types of Literature GINN and Company, U.S.A., 1964, 750 p.

Brooks, Cleanth and Warren, Robert Penn, Modern Rhetoric, Harcourt, Brace & World, Inc., U.S.A., 1961, 376 p.

Brown, Wentworth K. and Olmsted, Sterling p., Language and Literature, Harcourt, Brace & World, Inc., New York, 1962, 371 p.

- Buckler, William E. and Sklare, Arnold B., Essentials of Rhetoric. The Macmillan Company, New York, U.S.A., 1966, 275 p.
- Connolly, Francis A Rhetoric Case Book Harcourt, Brace and Company, New York, U.S.A., 1953, 735 p.
- Cusac, Marian H. Narrative Structure in The Novels of Sir Walter Scott, the Hague : Monton and Co., 1969, 450 p.
- Danziger, Marlies K. and Johnson, W. Stacy, An Introduction to Literary Criticism, D.C. Heath and Company, Inc., U.S.A., 1961, 353 p.
- Damon, Phillip., Espey, John and Mulbauser, Frederick Language Rhetoric and Style McGraw-Hill Book Company, U.S.A., 1966, 463 p.
- Dickinson, Leon T., A Guide to Literary Study, Holt, Rinehart and Winston, New York, 1959, 90 p.
- Eller, William and Reeves, Ruth E., The Study of Literature GINN and Company U.S.A., 1964, 692 p.
- Friedman, Norman and McLaughlin, Charles A., Logic, Rhetoric and Style Little, Brawn and Company, Canada, 1963, 274 p.
- Funk & Wagnalls Standard Dictionary A Division of Reader's Digest Book Inc., New York, 1969. 746 p.
- Funk & Wagnalls New Standard Dictionary of English Language Reader's Digest Book Inc., New York, 1952, 799 p.

- Grigson, Geoffrey (edited), The Concise Encyclopaedia of Modern World Literature, Hutchinson & Co. (Publishers) LTD., 1963, 512 p.
- Jordan, John E., Using Rhetoric Harper & Row, Publisher, New York, 1965, 258 p.
- Kernan, Alvin B., Character and Conflict : An Introduction to Drama, Harcourt, Brace & World, Inc., New York, 1963, 757 p.
- Onions, C.T. The Oxford Dictionary of English Etymology Oxford at the Clarendon Press, London, 1967, 1024 p.
- Opdahl, Richard D., Illusion and Reality, Dickenson Publishing Company, Inc., Belmont, California, 1968, 161 p.
- Porter, Andrew J., and others American Literature, Cinn and Company, 1964, 565 p.
- Scott. M.P., Current Literary Terms : A Concise Dictionary of their Origin and Use, Macmillan and Company Ltd., London, 1965, 324 p.
- Shaw, Harry, Dictionary of Literary Terms, McGraw-Hill Book Company, New York, 1972, 405 p.
- Shipley, Joseph, F. edited, Dictionary of World Literature, Littlefield, Adam & Co., U.S.A., 1968, 452 p.

Shipley, Joseph T., editor, Dictionary of World Literary Terms, The Writer, Inc., Boston, 1970, 466 p.

Steinmann, Martin and Willen, Gerald, Literature for Writing Writing, 2 nd ed., Wadsworth Publishing Company, Inc., California, 1967, 719 p.

Watt, William W. An American Rhetoric Holt, Rinehart and Winston New York, 1960, 492 p.

Webster, Noar Webster's Third New International Dictionary Webster Printed, London, 1966, 754 p.

Wellek, Rene and Austin Warren Theory of Literature Horcourt, Brace & World, Inc., New York, 1956, 375 p.

West, Ray B. and Stallman Robert W. The Art of Modern Fiction Rinehart and Company, Inc., 1965, 760 p.